

A ZÜRICH I MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KIADVÁNYA

**A KILENCEDIK (TAPOLCAI) MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI
TALÁLKOZÓ
ELŐADÁSAI ÉS IRATAI**

TAPOLCA 1994

Budapest Zürich

Ungarisch Historischer Verein Zürich

1995

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KIADVÁNYA

A KILENCEDIK (TAPOLCAI) MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ

ELŐADÁSAI ÉS IRATAI

TAPOLCA 1994

Budapest Zürich

Ungarisch Historischer Verein Zürich

1995

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1985-ben azzal a céllal alakult, hogy elősegítse a magyar történelem, jelesen a magyar őstörténet kutatását.

Zürich Kanton és Zürich városa 1986-ban az FD 16.10.86/10 506 számú határozattal elismerte, hogy az Egyesület svájci közérdekű intézmény, ezért adómentessé tette. Az APEH Fővárosi Igazgatósága pedig 1992. február 12-én kelt (ügyiratszám: 7120270524) közérdekű kötelezettségvállalás pénzeszközeinek kezelésére kijelölte (közérdekű intézmény). Az Egyesület részére tett pénzadomány az adakozó adóalapjából levonható.

Az Egyesületet az öt világrészen élő, különböző nemzetiségű és anyanyelvű tagjai szorgalmas munkával és önzetlen adományokkal tartják fenn, mint minden tekintetben független és semleges szervezet. Az Egyesület és a Tagok egymás nézeteit kölcsönösen tiszteletben tartják.

Az Egyesület évente más-más országban magyar őstörténeti találkozót rendez, főleg szakemberek részvételével. Szakembernek számítanak mindazok, akiktől a Találkozó Titkársága előadást elfogad. Az előadó és az előadás megítélésénél a Titkárságot kizárólag a Találkozóra szóló meghívóban foglalt szakmai szempontok vezetik.

A jelen könyv a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által szervezett Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozón elhangzott előadásokat tartalmazza. Megjegyzendő, hogy a Találkozó műsorában szereplő néhány előadás szövegével nem rendelkezünk, így kötetünkben is kimaradt.

**Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyar Őstörténeti Találkozók Titkársága
Schweiz-8047 Zürich, Postfach 502.
Postcheckkonto: Zürich 80-36214-1**

Köszönet a jelen kiadvány nyomdaköltségeinek fedezéséért Somogy, Veszprém és Zala
megye közgyűlését illeti

Az előadások közlési joga a Szerző és az Egyesület közös tulajdona

ISBN-963 85274 1 2

Sorozatszerkesztő Csihák György a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke
A kiadvány készült ezer példányban

Ezen példány sorszáma:

Felelős kiadó Magyar Történelmi Iskola Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyarországi Tagozata

H-1212 Budapest, Kossuth Lajos utca 106/a

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET KILENCEDIK (TAPOLCAI) MAGYAR
ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓJA

TAPOLCA - 1994 AUGUSZTUS 7 - 13.

A Találkozó védnökei:

MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTER
HATÁRONTÚLI MAGYAROK HIVATALÁNAK VEZETŐJE
MAGYAROK VILÁGSZÖVETSÉGÉNEK ELNÖKE
VESZPRÉM MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI KÖZGYŰLLÉS ELNÖKE
ZALA MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI KÖZGYŰLLÉS ELNÖKE
SOMOGY MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI TESTÜLET ELNÖKE
VESZPRÉM MEGYEI JOGÚ VÁROS POLGÁRMESTERE
KAPOSVÁR MEGYEI JOGÚ VÁROS POLGÁRMESTERE
TAPOLCA VÁROS POLGÁRMESTERE
VESZPRÉMI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZMEGYE ÉRSEKE
DUNÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE PÜSPÜKE
SVÁJC MAGYARORSZÁGI NAGYKÖVETE
ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET ELNÖKE

TARTALOMJEGYZÉK

Védnökök	
Zászlóavató ünnepi beszéd	13
Megnyitó: Dolnics Zoltán a Magyarok Világszövetsége nevében	13
Előszó	14
Csihák György: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története IX.	15
Jegyzőkönyv	17
A Találkozó jegyzőkönyve	17
Az előadások tartalmi kivonata	17
A Találkozó műsora (tervezet)	25
Nyilatkozat	27
Házirend	27
Sajtóközlemény	27
Felhívások	28
Meghívó a Tizedik Magyar Őstörténeti Találkozóra Tapolcára	30
Az előadások teljes szövege	
Cey-Bert Róbert Gyula: Az ősi magyar jelképek kialakulása	33
Csihák György: Magyarok története - Tarih-i Üngürüş (Könyvismertetés)	43
Dolnics Zoltán: A besenyők és a kunok	51
Dolnics Zoltán: Szokásvilág a Xiung-nu Birodalomban	55
Dudás Rudolf: A "Tapolca" helységnév etimológiai elemzése	59
Dudás Rudolf: A "Balaton" név kétféle eltorzítása	61
Erdélyi István: Gondolatok a magyar őstörténetről	63
Flamm Benedek László: A magyar-skandináv kapcsolatok története a viking-korban	67
Frech' Miklós: A magyar őstörténet egyes kérdései a régészeti növénytan szemszögéből	73
Herényi István: Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig	75
Kovács László: A székely (magyar) rovásírás helye a magyar művelődés történetében. A rovásírás számítógépes programjának kidolgozása	79
Körmendy József: A veszprémi érseki és káptalani levéltár	85
Lukács József: Hernádvölgyi avar temetők ásatásainak eredménye	87
Nagy Kálmán: A magyar könnyűlovasság kialakulása és őstörténetírásunk ezzel kapcsolatos kérdései	93
Pandula Attila: A Horthy-korszak rendjeleinek és kitüntetéseinek szimbólumai	97
Sági Károly: Pannónia kereszténységének története a magyar honfoglalásig	103
Sebestyén László: A magyar őstörténeti felfogás az 1100. évfordulón	107
C.Tóth János: A magyar kultúra alapjainak megteremtése Álmos és Árpád fejedelemsége idején	115

Uzsoki András:	A veszprémi püspökség titulusának valószínű eredetéről	121
Vámos-Tóth Bátor:	Bala+ton - Tapol+ca	125

Függelék

Péter Miklós helyszíni költeménye	131
Levelek	132
Meghívók	136
A Hetedik és a Nyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozó évkönyvének tartalomjegyzéke	138
A kilenc magyar őstörténeti találkozón résztvevők statisztikája	140
A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai	141
Előkészületben	141
Könyvterjesztőink	142
INFO	143

Elhangzott a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület zászlóavató ünnepségén Tapolcán, 1995. augusztus 14-én

TISZTELT ÜNNEPLŐ KÖZÖNSÉG!

Ahogy itt körülnézek és látom ezt a sok szép, mosolygó arcot, ragyogó tiszta szemet - megragad az a hatalmas erő, amely a szívekben lakozik!

Köszönet e szép napért Istenünknek, köszönet a tisztelendő uraknak itt az oltár előtt - a veszprémi érsek úrnak, a pozsonyi református püspök úrnak, a prelátus úrnak Londonból és a plébános úrnak innen Tapolcáról -, hogy most összekötötték szívünket az éggel. Köszönet Tapolca város közönségének és vezetőinek, hogy ezt a gyönyörű ünnepet nekünk megszervezték. Köszönet három megye - Somogy, Veszprém és Zala - közönségének, közgyűlésének és vezetőjének, hogy a pénzt adták erre a csodálatosan szép zászlóra. Köszönet a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület minden tagjának négy világrész tizennégy országában, hogy hosszú, hónapokig tartó tervezéssel, levelezéssel, vitával megteremtették e zászló ideáját. Köszönet az Egyesület ama két dísztagjának, akik a sok ötletet és tervet végső formába öntötték és köszönet az erdélyi művészházaspárnak, akik művészetük legjavát adva elkészítették.

A zászló szimbólum. De szimbólum minden összetevője is. A csúcson, egyik oldalon Zürich város címere, a másik oldalon a koronás magyar kiscímer. Ezt mondja: Zürichi Magyar - és a zászlóalapon: Történelmi Egyesület. A rúd végén az adományozó három megye címere.

Köszönet annak a keszthelyi dísztagunknak, aki megálmodta, hogy legyen egy ilyen zászlónk, és legyen ez az ünnepség. Lám - érdemes álmodni. Az álmok néha valóra válnak.

Köszönet annak a dunaszerdahelyi barátunknak, aki egy hajnalba nyúló beszélgetés végefelé, egyszer csak azt mondta, hogy minek annyit tervezgetni: van nekünk már zászlónk! - és erre, a fehér kis zászlóra mutatott. Hófehér selymen arany nap, benne oroszlán és életfa. Igen ősi, közel- és távol-keleti szimbólum. De tizenkétszer ott van, a Kárpátok övezte, magyar haza szívében, Esztergomban, a királyi kápolnában.

Különös története van ennek a kis zászlónak. Nyolc évvel ezelőtt, Zürichbe, az Őstörténeti Találkozónkra eljött Kovács János, egy halkszavú, szerény, magyar bányász, a messi Dán határról. Fülöpszigetéről való feleségével egy kis könyvecskét írt, amelyben a magyarság valamely belső-ázsiai kapcsolatának lehetőségéről értekeztek. Ezt a könyvecskét mutatta be. Kovács Jánost valamennyien, igen hamar a szívünkbe zártuk. A Találkozó utolsó napján, amikor többedmagával, ünnepélyesen az Egyesület tagjai sorába iktattuk, könnyes szemmel vette át oklevelét és elbúcsúzott tőlünk. Ő már biztosan nem jön többé közénk, mert hamarosan meghal - mondta.

Néhány hónap múltán, felesége angol nyelvű levélben tudatta velünk, hogy Kovács János - amilyen csendes, egyszerű ember volt - oly csendesen és egyszerűen megtért Teremtőjéhez. De előtte elkészítette ezt a zászlót és elküldte nekünk. Nyolc éve, minden nagyobb rendezvényünkön velünk van.

Tisztelet ünnepelő közönség, kedves barátaim!

Mi, akik most, itt Tapolcán, 1994. augusztus 14-én délután a magyar történelem szeretetében barátok lettünk, vigyük innen szívünk mélyén ezt az egyszerű, tiszta szeretetet, világosítva szívünket, mint ezek a gyertyák itt az oltáron. Ez a szeretet fogjon össze bennünket New-Yorktól Bangkokig és Pozsonytól Csíkszeredáig.

Kedves csiki testvéreim, Ti, akik elhoztátok a Hargita tiszta levegőjét, kedves Zoboraljiak, akik elhoztátok mély magyarságokat, kedves Balaton-Felvidékiek, akik elhoztátok a környező vulkánok nagy mélységből feltörő és égbe repítő erejét, és mi mindannyian: őrizzük e szeretet lángját, ez erősítse tovább szívünket és ne hagyjuk e lángot kialudni soha, soha.

Csuhák György

Dolnics Zoltán megnyitó beszéde a Magyarok Világszövetsége nevében

*Ameddig élünk magyar ajkú népek,
megtömi lelkünk nem lehet soha!
Szülessünk bárhol, - földünk bármely pontján,
legyen a sorsunk jó, - vagy mostoha!*

Ezzel a néhány szóval, - nagy szeretettel és őszinte tisztelettel köszöntöm a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozásán résztvevő minden kedves külföldi vendégünket - a svájci nagykövet Urat, - külföldön és itthon élő magyar testvéreinket a Magyarok Világszövetsége nevében.

Engedjék meg, hogy bemutatkozzam, Dolnics Zoltán vagyok, a Miskolci Bölcsész Egyesület, Magyar Őstörténet Tanszékének adjunktusa. Úgy érzem, hogy minden kedves vendégünket nagyon érdekli népünk őstörténete, amely néppé válásunk folyamatát vizsgálja, kizárólag tudományos módszerekkel. Szerény tudásommal ehhez szeretnék én is hozzájárulni. Tudjuk, hogy a honfoglaló magyarság kialakulásának vizsgálatában, milyen tudományos problémák merültek fel, - ezért nagyon helyeslem a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozóján tapasztalt módszert, tudniillik azt, - hogy komplex, azaz átfogó módszerrel, - a különböző tudományágak egybevetésével igyekezzünk néppéválásunk problémáit tisztázni.

Mindehhez kívánok az egyesület vezetésének és tagjainak, és minden kedves érdeklődőnek sok sikert, és jó egészséget!

ELŐSZÓ

Rosenbserg Alfred, a német nemzet egyik nagy apostola, ezt írja híres, nagy propaganda művében: "Minden nemzet első és fő feladata, hogy mithost teremtsen magának, és abban éljen."

A magyar nemzet mithosa már régen él és abban különbözik minden ilyen alkotástól, hogy nem költő képzelet szüleménye, hanem valóság. Ez a mithos a magyar őstörténet.

Bonaparte Napoleon szerint: "A történelem az a hazugság, amelyben a győztesek megegyeztek."

Ugyan mennyi lehet a mi történelmünkben a győztesek által megegyezett hazugság?

Bernard Shaw szerint: "Az úgynevezett magas életszínvonal gyakran abból áll, hogy az ember pénzt ad ki, amivel nem rendelkezik, olyasmért amire nincs szüksége, hogy imponáljon azoknak, akiket nem szeret".

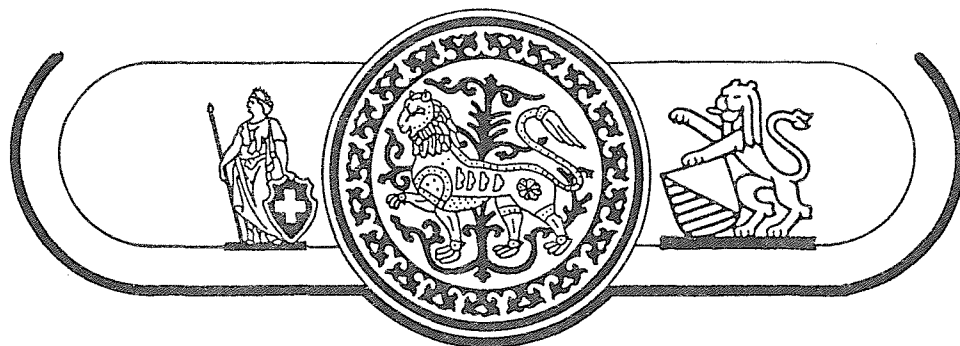
Magyarországon régóta hivatalos cél a minél magasabb életszínvonal elérése. Lehet, hogy hamarosan elérjük?

Idézzük akkor Széchenyi Istvánt: "A közintelligencia az egyedüli valóságos erő, ennél nagyobb hatalom nincsen." Szerezzük meg, védjük meg ezt a hatalmunkat. Csak rajtunk múlik: nem kell hozzá külföldi tőke, külföldi manager, külföldi know-how, travelling, sightseeing, drug-store, ragógumi, cocacola - luxusautó.

Csak szorgalom. Csak becsületes munka. Csak szeretet. Mindannak szeretete ami magyar, ami emberi - ami isteni.

Zürich - Turicum, 1994. földanya hava.

Csihák György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története IX.

Alig fejeződött be őstörténeti találkozónk Kaposvárott, máris siettünk Tabra - egyesületi újévünk első nagy rendezvényének színhelyére. Felhívásunkat négy világrész tizenhat országában több mint húsz magyar nyelvű újság közölte.

Augusztus 15-én, az Egyesület Második Magyar Történelmi Iskolája megnyitóján a védnök svájci nagykövetség, Somogy megye és Tab város képviselője mellett, beszélt a Határon Túli Magyarok Hivatalának képviselője is.

Az Iskola előkészítését az alábbi vezetőség végezte: Dr. Bárdi László főtanácsos Pécs, Dr. Beöthy György Történész Budapest, Bertalan Béla városi tanácsos Tab, Bergou Jánosné történelemtanár Budapest, Dr. Darai Lajos egyetemi adjunktus, az Iskola vezetője Budapest, DR. Fejes Pál tanszékvezető egyetemi tanár Szeged, DDr. Juba Ferencz történész Bécs, Nagy Kálmán ny. huszárezredes, hadtörténész Budakeszi, Dr. Pandula Attila egyetemi adjunktus Budapest, Rőczei György történelemtanár Budapest, Stamler Imre iskolaigazgató Somogyjád. Az Iskolavezetőség munkáját az Egyesület elnöksége ellenőrizte és közgyűlése jóváhagyta.

Az oktatásban résztvett hét országból (Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Ausztria, Kína, Magyarország, Svájc, Thaiföld) 29 fő. Közöttük egy tanszékvezető egyetemi tanár (tudományok doktora), egy főiskolai docens (kandidátus), két egyetemi adjunktus (egyetemi doktor), két hadtörténész (egyik kandidátus), egy-egy iskola igazgató, történelemtanár, levéltárigazgató (kandidátus), múzeumigazgató (kandidátus), régész (egyetemi doktor), muzeológus (egyetemi doktor), antropológus (kandidátus), genetikus (egyetemi doktor), íráskutató, közgazdász (egyetemi doktor), művelődési minisztériumi főosztályvezető, követségi titkár, aranyműves, gasztronómus (egyetemi doktor), művelődéskutató, nyelvész (kandidátus), nyugalmazott tengerészkapitány (kétszeres egyetemi doktor), orientalista (egyetemi doktor) sinológus (tudományok doktora), zenekutató tanszékvezető egyetemi tanár, a kínai "nemzet kiváló szakértője").

Az Iskolában négy világrész tizenhárom országából 178 fő vett részt. A résztvevők kétharmada 30 éven aluli volt, többségében diák. A huszonkilenc oktató 41 előadást és öt kerekasztal beszélgetést tartott. Volt három kirándulás (Tihany, Zala, Törökkipány), négy filmvetítés - és egy ökumenikus istentisztelet - az első, emberemlékezet óta Tabon. Minden előadást hangszalagon rögzítettünk, a teljes szöveget könyv alakban kiadtuk. Eddig megjelent hét könyvünk és négy képeslapunk.

A felmerült költségeket - beleértve az oktatókat is! - minden résztvevő maga fedezte. A szomszédos országokból érkezők egy diákszálláson ingyen laktak. A közös költségeket (posta, hirdetés, sokszorosítás, a rendezvény infrastruktúrája) Somogy Megye Közgyűlése (százötvenezer forint), a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (ötvenezer forint), Tab Város Képviselő Testülete és az Egyesület tagjai fedezték. A résztvevők ingyen kaptak tőlünk hét könyvet, diplomát, egyesületi kítűzőt.

A rendezvényt részvételével megtisztelte a Kínai Nagykövetség főmunkatársa és Tapolca város vezetői mint a jövő évi iskolánk rendezői.

A szokásos évvégi záróünnepségeinken - minden eddiginél nagyobb számban jelentek meg az Egyesület tagjai és barátai. Ez jelezte további sikeres szereplésünket.

Mire meghirdettük Tapolcára a Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozót és Harmadik Magyar Történelmi Iskolánkat, addigra Tapolca mellé felsorakozott mint védnök három vármegye is: Somogy, Veszprém és Zala. A megyék felkérésére azután védnökséget vállalt még a művelődési és köznevelési miniszter, a Határon Túli Magyarok Hivatalának államtitkára, a Magyarok Világszövetségének elnöke, a veszprémi érsek, a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke, Veszprém valamint Kaposvár polgármestere.

A rendezvény költségeinek fedezéséhez a három megye egyenként háromszázezer forinttal, a Művelődési Minisztérium kétszázezer forinttal, Kaposvár százezer forinttal és Tapolca százötvenezer forinttal valamint az infrastruktúráis költségek (terembér, sokszorosítás stb.) vállalásával járult hozzá. Az Iskolavezetőség úgy határozott, hogy a két rendezvény könyveire hatszázezer forintot, a többi a résztvevők szállásköltségének és étkezési költségeinek mérséklésére fordítjuk.

A sors úgy akarta, hogy előbb még egy szép élményben lehetett részünk.

Áldott szép pünkösödnek gyönyörű idején - szombaton, május 21-én nyitottuk az Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történész Találkozónkat. A megnyitó után a felejthetetlen csiksomlyói zarándoklatot majd délután Madéfalva történelmi nevezetességű helyeit kerestük fel. A Találkozót Dr. Ferenczy Ferenc, Székelyudvarhely polgármestere nyitotta meg, mint a Találkozó fővédnöke, és Kovács Sándor főesperes mint a Találkozó védnöke, majd a Találkozó társelnökei: Ferenczi Géza a Székely Múzeum ny. osztályvezetője, Dr. Kovács Zoltán, a Szegedi Tanárképző Főiskola docense és Dr. Kötő József az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület elnöke. Három napon keresztül elhangzott tizenöt előadás, amelyet részletesen megtárgyaltunk. Az előadók a következő országokból voltak: Románia, Amerikai Egyesült Államok, Német Szövetségi Köztársaság, Magyarország, Svájc. A Találkozón összesen 238-an vettünk részt. A tárgy dél-kelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza stb. volt - mint egy övezet Európában. A Találkozón elhatároztuk, hogy a következő Találkozót 1995-ben június 1-3-ig tartjuk Csíkszeredában, tehát évente felváltva hol itt-hol ott. Sőt, azt is elhatároztuk, hogy 1994. szeptemberétől, Székelyudvarhely védnökségével, egyesületi tagjaink rendszeresen magyar történelmi tárgyú előadásokat szerveznek Székelyudvarhelyen, amire Csíkszereda is bejelentette igényét. Dr. Kötő Józseffel megállapodtunk abban, hogy az EMKE és a ZMTE együttműködési megállapodást köt. A Találkozón osztatlan örömet okozott, hogy bejelenthetjük: a Második Övezeti Találkozó színhelye a két Komárom - a két Komárom és Felsőőr (Oberwart) védnökségével, ahol észak-nyugat Kárpát-medence, mint övezet - a tárgy.

A Székelyudvarhelyi Találkozó költségeit a város és számos helyi adakozó biztosította. A résztvevők valamennyien fedezték saját költségüket. A szállást a Tamási Áron Gimnázium adta ingyen, de a vendégek többsége szívélyes szállásra lelt a város lakóinál. Az étkezést, önköltségi áron, a Benedek Elek Tanítóképző adta. A szervezési munka nagyját, helyi rendezvényi felelősrünk Szabó Erzsébet tanárnő végezte, Szász Viktor tagunk segítségével. Első ízben segített sokat egy székelykeresztúri fiatalember, aki már kétszer volt Iskolánkban: Domokos Levente. Búcsúzásunk alkalmával egyesületünk tagjai könnyes szemmel mondtak köszönetet a helyi rendezőknek. Meghatóan szép volt a rengeteg segíteniakarás, jószándékú, éjszakákbanyló munkavégzés. Isten fizesse meg.

A komáromi kezdeményezést a kedves Dr. Balázs Tibor családjának köszönhetjük és a pozsonyi Dr. Csámpai Ottónak. Dr. Csámpai szervezésében pozsonyban is elkezdődött előadássorozatunk 1994. elején, mégpedig Dr. Mikó Jenő, a Szlovák Köztársaság Református Gyülekezeteinek püspöke segítségével, aki Pozsonyban, kiváló helyen adott otthont rendezvényeinknek.

Ilyen előzmények után mentünk Tapolcára, ahol - egyesületünk történetében először - egy városban, egymás után tartottuk két fő rendezvényünket: augusztus 7-13-ig a Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozót és 14-20-ig a Negyedik Magyar Történelmi Iskolát.

Augusztus 14-én - a két rendezvény között - tartottuk az Egyesület évi rendes Taggyűlését, ahol 19 egyesületi tag és 1 vendég vett részt.

A taggyűlésen tisztelettel elbúcsúztattuk az év folyamán elhunyt egyesületi tagjainkat: Jánszky Papp Évát (Los Cocos), Manz Heinz (Zürich) és Sándorfi Györgyöt (Budapest).

A vezetőség beszámolója keretében tájékoztattuk tagjainkat arról, hogy rendeztük a Magyarországi Tagozat jogi helyzetét. Ennek keretében meg kellett nyernünk két pert, amit kezdeményeztünk a Fővárosi Bíróságon azon személyek ellen, akik nevünkkel visszaélve, ujságikkal is támadva próbáltak bennünket lejáratni, hivatalos helyeken pénzhezjutni és magukat mint az Egyesület tagjait és vezetőit feltüntetni - nem kevés sikerrel. Egyikük ellen kártérítési pert is kellett indítsunk. Tartottunk két magyarországi taggyűlést, ahol ezekről beszámoltunk, új alapszabályt fogadtunk el, megváltoztattuk címünket. Könyveink terjesztői rendre tönkrementek, így ezen a területen is intézkedésre volt szükség. Beléptünk az újonnan alakult Magyar Könyvszakmai Szövetségbe és ezzel biztosítottuk könyvterjesztésünk sikerét.

A Magyarországi Tagozat nemzetközi jellegét hangsúlyozandó, tagjai sorába iktattuk azokat az Egyesületi tagjainkat, akik a Tagozat munkájában aktívan részt vesznek, de nem Magyarországon laknak - elsősorban a szomszédos országokból. Az új alapszabály kívánalmának megfelelően elnökséget és ellenőroket választottunk. Három évre ellenőr lett Gódor József, Nagy Kálmán és Dr. Sárkány Kálmánné. Egy évre az elnökség Tagja lett - akik egyúttal az évenként tartandó küldöttértekezlet tagjai is - Bojtár János, Cey-Bert Gyula, Csámpai Ottó, Csihák György, Darai Lajos, Erdélyi Balázs, Fejes Pál, Juba Ferencz, Kazár Lajos, Lányi Ernő, Lukács József, Miklós György, Pandula Attila, Sándorfi György, és Szabó Erzsébet. Az elnök öt évre én lettem.

Az év folyamán kiadtuk a szegedi iskolánk könyvét és Nagy Gyula, kanadai tagunk "Az ellopott magyar őstörténet" c. könyvének rövidített változatát - mindkettőt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium költségén. A miniszter az év folyamán két levélben is kifejezte elismerését munkánk iránt.

A taggyűlés - az ellenőrök javaslatát követve - jóváhagyta elszámolásunkat, amely szerint Svájcban az üzleti évben jelentős hiány, Magyarországon jelentős aktívum keletkezett. A svájci hiány fedezetét én adtam. A Taggyűlés végleges formában elfogadta egyesületünk zászlaját, amelynek tervét hónapokon át vitattuk szóban és írásban, végső formába Pandula Attila és Rőczei György dísztagunk öntötte, a három védnök megye pedig előállításának költségeit fedezte.

Az Egyesület érdekében kifejtett tevékenységéért jegyzőkönyvi dicséretben részesítette a Taggyűlés az alábbi személyeket: Bojtár János (Budapest), Csámpai Ottó (Pozsony), Lányi Ernő (Budapest), Rőczei György (Budapest), Sándorfi György (Budapest), Szabados Péter (Kaposvár), Szabó Erzsébet és Szász Viktor (Székelyudvarhely).

A magyar történelemtudomány területén kifejtett kiváló munkájuk elismeréseként a díszelnökségbe választottuk a következő személyeket: Arady Erik (Sydney), Dr. Frech' Miklós (Keszthely), Dr. Nagy Ákos (Adelaide), prof. DR. Kazár Lajos (Canberra), prof. DR. Kubik István (Zürich).

Az Egyesület elnökségébe az alábbi személyek kerültek: Kubik István (Zürich) jegyző, Loewengreen Iréne (Zürich) pénztáros, Sándorfi György (Budapest) titkár; alelnök: Nádasz T. Jenő (London), Juba Ferencz (Bécs), Fejes Pál (Magyarország), Lukács József (Kassa), Szabó Erzsébet (Székelyudvarhely), Lindegger Peter (Svájc); rendezvényi felelős: Aerni Agathon (Bern), Almási Gábor (Heidelberg), Bürgin Gerold (Zürich), Csámpai Ottó (Pozsony), Erdélyi Balázs (Tapolca), Fresch' Miklós (Keszthely), L'Eplattenier Yvette (Zürich), Ochsenbein Peter (St. Gallen), Pandula Attila (Budapest), Seifert Matthias (Zürich); kiadványfelelős: Bojtár János és Rőczei György (Budapest). Az elnök ismét én lettem.

Mozgalmas évet zártunk. Szép eredményekkel - és még szebb reményekkel.

Uster, 1994. álm hava.

Csihák György

(folytatás a következő kötetben)

JEGYZŐKÖNYV

Felvéve: Tapolcán, 1994. augusztus 13-án, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület augusztus 7-13. között megtartott Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozóján.

A Találkozó a Zürichben készült, majd kiküldött meghívó alapján jött létre. A megjelentek elfogadták az Egyesület 1986. február 10-én kiadott Nyilatkozatát és Házirendjét. A megjelent 71 fő kutató-szakember, illetve résztvevő a következő 12 országból érkezett: Magyarország, Anglia, Argentina, Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada, Kína, Németország, Románia, Szlovákia, Svájc, Thaiföld. Az érintett világrészek a következők: Amerika, Ausztrália, Ázsia, Európa. A Találkozón 26 szakember 30 előadást tartott, amelyek rövid kivonatát csatoljuk. A kerekasztal megbeszélések során az alábbi témák szerepeltek:

- 1./ A magyar őstörténet régészeti megközelítése;
- 2./ A magyar őstörténet a régészeti segédtudományok szemszögéből;
- 3./ A magyar őstörténet nyelvészeti megközelítése;
- 4./ A pannóniai keresztény kultúra és annak szerepe a magyar állam kialakulásában.

Sajtóközlemény is készült. Elhatározott, hogy a következő Őstörténeti Találkozóra Tapolcán kerül sor 1995. augusztus 13. és 20. között. Ennek előkészítésére és lebonyolítására a Titkárság kapott megbízást.

Tapolca, 1994. augusztus 13.

Elnök: **Sági Károly (Keszthely)**

Társelnökök:

Erdélyi Balázs (Tapolca)
Dr. Fresch' Miklós (Keszthely)
Dr. Kazár Lajos (Camberra)

a Titkárság vezetője

Dr. Csihák György (Uster)

(Az eredeti aláírások a Titkárságon és az 1994. évi Találkozó helyszínén megtekinthetők.)

Himnusz. Az Elnök és a társelnökök megnyitója. Bemutatkozás.

Az előadások tartalmi kivonata:

Cey-Bert Róbert Gyula (Bangkok)

Az ősi magyar jelképek kialakulása

Egy nép kultúrája ősi nemzeti szimbólumainak, és különböző jelképes meghatározóinak az összességéből tevődik össze, amely magába foglalja nyelvét, szellemi és tárgyi néprajzát, művészetét, szokásait, hagyományait, vallási és társadalmi törvényeit. Egy nép szimbólumainak az ismerete, tehát a nép kultúrájának az ismeretét feltételezi, következésképpen az ősi szimbólumnak ismerete, a nép kultúrájának ősi gyökereihez visz vissza. Minden nép sajátos nemzeti szimbólumainak a világában él. Ez a világ a jelképes értékekkel telt mítoszok és ismeretek világa, amely meghatározza tartását, személyiségét, nemzeti egészségét és jövőjét. Ha összetörik egy nép ősi jelképeit és ősi mítoszait az ősi kultúra gyökereit is szétépít - ezáltal lerombolja tartását és egészségét. Az ókori kultúrák legősibb jelképei az ég és a föld misztériumaihoz kötődtek. Minden jelentős kultúra a szimbólumok jelképes nyelvezetén keresztül egy biztonságot sugárzó kommunikációs csatornát próbált kialakítani az ég misztériumai és a földi élet között. Az ég és a föld közötti harmónia keresés szimbólikus nyelvezete határozta meg őseink kialakuló jelképrendszerét is: egyrészt a világos és a

sötét ég szimbolikái: nap, hold, csillagok, a föld szimbolikái hegyek, puszták, folyók, másrészt az ég és a föld közötti kommunikáció szimbolikái: égigérő fa, sólyom, sas, táltosrévülés, csodaszarvas, táltos paripa, áldozati étel stb. A magyar-ság legősibb szimbólumai tehát az ég a föld közötti kommunikáció megteremtésének szükségességét idézik fel.

Csihák György (Uster)

Magyarok Története - Tarih-i Üngürüş

(könyvismertetés)

A Török Állami Levéltárban mintegy 70-80 millió kézirat hever. Ebből mintegy 200 ezret feldolgoztak, úgy 3 millióról sejtik, hogy mit tartalmaz. A többről biztosan lehet tudni, hogy mikorra pusztul el végkép. A Tarih-i Üngürüş (TÜ) egy a 80 millió irat közül, egy a megmentettek közül. Regénybe illő kaland után jutott ez a gesta - Egyesületünk alapító tagjához - a Prágai Károly egyetem turkológus professzorához, Blaskovics Józsefhez, aki 1971-től kezdődően tíz évig fordította a 418 kisméretű oldalt. A TÜ-t Vámbéry Ármin hozta haza törökországi útjáról és 1860-ban benyújtotta a Magyar Tudományos Akadémiának, ahol Török T. 57. sz. könyvtári jelzet alatt található. Vámbéry regés olvasmányának tisztelete; Budenz becses irodalmi emlékek, de mint krónikát silánynak nevezte. A TÜ írója Mahmud Terdzsümann, I. Szulejmán szultán tolmácsa, 1510-ben született Passauban, II. Lajos udvarában apródként szolgált, török fogságba esett, tolmács lett, Prágában halt meg 1575-ben. A TÜ-t több magyar krónika alapján írhatta, közöttük lehetett a XI.sz.-i magyar ősgesta. Számos fontos közlendőt tartalmaz a magyar őstörténetről és a korai középkorról, a mohácsi csatával bezárólag. Néhány példa:

1./ Hunor neve változott Hungár-ra. Sohasem beszél magyarokról, avarokról, hunokról - mindég Hunor népét, az üngürüşöket emlegeti.

2./ Beszél a magyarok mérhetetlen sokaságáról - ami nagymértékben megegyezik a XII. sz.-i bizánci és arab kútfőkkal.

3./ Leírja a csodaszarvas monda két új változatát - mindhárom a Kárpát-medencébe vezet.

4./ A krónika alátámasztja a két honfoglalás elméletét, sőt egy azonos nyelvű nép harmadik honfoglalásáról is beszámol.

5./ Épp csak említi Árpád fiát és unokáját, egyes részeket igen részletesen, másokat nagy kihagyásokkal tárgyal. Elemzés nélkül leírja a mohácsi csata lefolyását, de hozzá teszi, hogy a szultánt nagyon felháborította II. Lajos viselkedése, mert a király két ízben is visszautasította a török békeajánlatot: 1520-ban és 1524-ben.

Dolnics Zoltán (Miskolc)

A besenyők és a hunok

Dolgozatomban a besenyők és hunok rövid történetét próbáltam felvázolni, mint olyan keletről érkezett népeket, amelyek az Eurázsiai pusztákon éltek, és törökös környezetből szakadtak ki. Mind nyelvük, mely küpcsaki típusnak tekinthető, mind életmódjuk, szokásaik, kultúrájuk Belső-Ázsia felé mutat eredetüket illetően. Pontos meghatározni őshazájukat, ma még elég problémás feladatnak látszik, - több régészeti leletre, és egyéb más forrásra volna szükség. Ők is, mint a többi belső-ázsiai nomád, - vagy félnomád nép, a pusztákon való állattenyésztéssel foglalkoztak, ez volt a fő éltető elemük. A legelőkért vívott küzdelmeik késztették őket új hazák keresésére, mely népeik eltartását volt hivatva szolgálni. Így keletről, nyugat felé vándorolva, többször hazát cserélve jutottak el a pontusi-steppékre, előbb a besenyők, majd a hunok. Vándorlásaikba, új hazák elfoglalásába több történelmi folyamat is szerepet játszott, mely mindkét nép lassú felőrlődéséhez vezetett. Mind a besenyők, mind a hunok kisebb-nagyobb töredékei új hazát találtak a történelmi Magyarország határain belül, ahol beolvadtak lassan a magyarságba.

Dolnics Zoltán (Miskolc)

Szokásvilág a Xiung-nu Birodalomban

A magyarság eredetében, mondavilágában - így régi gesztáiban, krónikáiban, utalásokat találunk arra, - hogy a honfoglaló magyarság valamilyen hun rokonságú, vagy hun eredetű nép. Ez a nézet a XVIII.sz.-ig töretlen volt, míg Sajnovics János meg nem jelentette tanulmányát, melyben lapp-földön járva, rokonságot fedezett fel a lapp és a magyar nyelv között. Ezután kezdett lassan kialakulni a nyelvészeti vita, mely az ún. "ugor-török" háborúhoz vezetett. A végeredményt mindnyájan ismerjük, akik foglalkozunk népünk őstörténetével. Ennek a feloldására törekedve, az ázsiai hunok (hiung-nu-k, azaz xiung-nu-k) szokásvilágáról próbálók ismertetést adni, mivel a keleti-sztyeppékről érkező hongoflaló magyaroknak is hasonló szokásvilága lehetett, amely a törökös népek felé mutat. Életmódjuk, viselkedésük, harcmódoruk és egyéb jellemzőik is hasonlatosak lehettek.

Flamm Benedek László (Budapest)

A magyar-skandináv kapcsolatok története a viking-korban

A vikingkori magyar-normann kapcsolatok kezdetei a IX. században kezdődtek. Két fontos témát kell megvizsgálni. Az egyik a magyar őshazák kérdéscsoportja, a másik a normannok oroszországi expanziói. (A novgorodi és a kijevi államalapítások). Több vélemény szerint az első kontaktusok Levédiában létesültek a IX. század közepén, de mindezt régészeti alapon eddig nem lehetett egyértelműen igazolni. Kiindulópontot képeznek a krónikák hagyományai - Anonymus, Kézai Simon. Ezek szerint a kijev melletti elvonulás megtörtént, sőt a magyarokhoz rusz segédnépek csatlakoztak. Nagyon valószínű, hogy a honfoglalás a több évszázada ismert kereskedelmi útvonalon zajlott le, amely ekkor normann-rusz ellenőrzés alatt állt. Ezzel párhuzamosan fontos megemlíteni azt a tényt, hogy a Don-Donyec, Volga-Káma viziút a IX. századra normann fennhatóság alá került. Így az a feltételezés, amely szerint geopolitikailag lehetett kapcsolat a két nép között. Ezt a feltételezést a honfoglalás-kori régészeti anyag igazolja. Magyarországon viking leleteket találtak. A megművelés technikája a korabeli viking művészet motívumaival egyezett meg. Ismeretes, hogy István és Géza seregében meghatározó volt a norvég testőrség. István pénzei (dénárok) pedig fellelhetők Skandináviában. Antropológiailag kimutatták az északi (nordikus) elem magyarországi jelenlétét.

Herényi István (Budapest)

Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig

A gyepűrendszer határsáv, részei a gyepűelve és a gyepű. A gyepű az örök által lakott vidék, a gyepűelvén pedig előretolt őrálások voltak. Az avar, frank és magyar nyugati gyepű területe Trencséntől a Muráig, illetve az Enns-től Komárom-Veszprém vonaláig tartott. Az avar gyepű első megszállója az első hullámmal érkezett ún. korai avarság volt. 870-ben jött a második hullám, amely az ún. griffes-indítás csoport volt. Ezek onogurok voltak, közöttük lehettek magyar törzstörödékek is. 791-ben, Nagy Károly hadjárataitól kezdve megváltozott az avar gyepű helyzete, és a magyarok honfoglalásig a Lajtától keletre Carnuntum és Savaria között a vazallus avar állam volt a gyepűelvén, míg a Lajtától nyugatra különböző bajor, frank és szláv települések keletkeztek. 900-ban szállták meg a magyarok a Dunántúlt. 955-ig nem volt szükség gyepűre, mert minden évben hadjáratot vezettek nyugatra. 955-ben Taksony a Dunától északra és délre létesített egy-egy határispánságot. Az északnak Nyitra, a délinek Vasvár volt a központja. Géza fejedelem a X. század végén hozta létre a határ-vármegyéket. Ezeknek keleti része volt a gyepű, a nyugati pedig egészen az Enns-ig a gyepű elve. Lényegileg Szt. István koráig állt fenn ez a helyzet, a gyepű azonban mélységben tagoltan a Lajta vonalától Veszprémig, a XV. század végéig fennállt.

A magyar őstörténet nyelvészeti vonatkozásai különös tekintettel a japán nyelvre

A jelenben iskolai anyagként tanított magyar őstörténet kb. ez: a finnugor-szamojéd, azaz uráli nyelvtudomány eredményei szerint a magyar nép rokonai az uráli nyelvcsalád többi tagja, őshazája pedig a kb. 6000 évvel ezelőtt valahol az Urál-hegység nyugati, vagy keleti oldalán volt közös együttélési terület, ahonnan a széjjelrajzás történt. Először a szamojéd ág vált ki, aztán a finnugor, majd az ugor, azaz vogul, osztják és magyar együtt, legvégül ez utóbbi csoportból a magyar. Ezen magabiztos megmagyarázása a magyar őstörténetnek még az illetékes nyelv kutatók között is alapvető kételkedésre ad okot, nem is szólva a régészek kételyeiről, akik megbizonyították, miszerint az Urál keleti oldalán a feltételezett közös együttélés idején emberi települések nem voltak. Sinor Dénes, az Amerikai Bloomingtonban működő Indiana University professzora és az ott létesített Department of Ralic and Altaic Studies évtizedekig volt vezetője, alapján rengette meg a finnugor uráli nyelvészek gyakran egyoldalú szövejtési módszerét és leírta, hogy szerinte nem lenne nagy kár, ha az egész elmélet összeomlana. Ti. akkor egészségesebb alapról lehetne újból kezdeni. Több nyomás érv között, amely a finnugor/uráli nyelvészek történészkedése ellen szól, nem kis súllyal jelenik meg az, hogy 1823 óta hiába hívta fel számos külföldi nyelvész a magyar és finn történeti nyelvészek figyelmét a japán nyelvre a finn, magyar s rokonaik képezte nyelvcsalád tagjaival való szerkezeti, szókincsbeli és hangtani hasonlóságokra. Sem Finnországban, sem itt ilyen szempontból ex officio nem vizsgálták meg a japán nyelvet. A finnugor/uráli nyelvészetben gyakorlatilag végleges összegezéseket leírni és közzétenni, mielőtt minden, potenciálisan az uráli nyelvcsaládba tartozón nyelv anyagát alaposan és a történeti összehasonlítás módszerével megvizsgálták, meg nem bocsátható módszertani mulasztás. Pröhle Vilmos zseniális orientalistánk - magánszorgalomból, hivatalos támogatás és/vagy biztatás nélkül - még e század elején belemerült a japán nyelvbe és 1916-ban nagyon jó kezdő, japán-uráli történeti összehasonlító dolgozatot tett közzé (Keleti Szemle 17, 147-83). A jelen sorok írója Pröhletől függetlenül indulva a kínai és japán tanulmányozása során (Ausztráliában, Amerikában, Ausztriában s Németországban tanulva és kutatva) ugyanazon ösvényre jutott, mint Pröhle Vilmos. Legfőbb ideje, hogy Magyarországon végtére olyan japán tanító és kutató intézet létesüljön, amelyben az uráli nyelvészet eredményeit japán szemszögből megvizsgálják, másrészt az uráli nyelvészek alaposan megismerkedhetnek a japán nyelv igazi japán rétegeivel. u. valamikori széjjelváándorlás tételezhető fel, amelynek eredményeként a japán ősök elszigetelt helyzetbe jutván az ősi, feltehetően közös nyelvi anyagot számos tekintetben jobban őrizték meg, mint nyugatra és/vagy északra sodródott nyelvrokonai. A szerző meglátása szerint a japánhoz a szövejtés kulcsa, legalább kezdetül, a legjobban kidolgozott uráli nyelv, azaz a magyar.

Kovács László (Tapolca)

A székely (magyar) rovásírás helye a magyar művelődés történetében

A rovásírás számítógépes programjának kidolgozása

Előadásomban szólni kívánok a székely (magyar) rovásírásról, mint ősi kultúránk egyik eleméről, továbbéléséről a kereszténység felvételét követő évszázadokban. Minden tisztelet megilleti azokat a szakembereket, és a lelkes amatőröket is, akik aprólékos munkával megmentik, feltárják ősi kultúrkincseiket, s ezáltal lehetővé teszik azok széles körben való megismerését. Ez a kincs része az egységes magyar kultúrának, ez kapcsolja össze a világ magyarságát, ennek helyes ismerete, elsajátítása alapköve nemzeti önismeretünk, önbecsülésünknek. Rovásírásunk legavatottabb ismerője és kutatója Forrai Sándor, akinek a 80-as évek elején jelent meg a Múzsák Közművelődési Könyvkiadónál egy összefoglaló jellegű munkája: "küskarácsonról sülvester estig - egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírás emlékeink" címmel. A Forrai féle könyvvel való szerencsés találkozásom vezetett el ahhoz az elhatározáshoz, hogy emléket állítsak a magyar rovásírásnak egy olyan könyv megszerkesztésével, mely nyomtatott rovásbetűkkel lett volna megírva. Elképzeléseimet fiam - Kovács Nándor (aki elektromérnök, informatika tanár és számítógépprogram készítő szakember) valósította meg, aki elkészítette, megtervezte a rovásírással történő szövegnyomtatás számítógépes programját. Tehát a program készen van. Ha időm engedi - elgondolásom szerint egy éven belül sor kerülhet az első rovásírással nyomtatott magyar nyelvű könyv elkészítésére.

Körmendy József (Veszprém)

A veszprémi érseki és káptalani levéltár

A Szent István által alapított veszprémi püspökség püspöki és káptalani levéltára a XI-XII. században közös egységet alkotott és azt a székesegyházi sekrestyék feletti helyiségekben őrizték. Csák Péter nádor hadai 1276-ban feldúlták a székesegyházat, mivel a káptalan a nádor fia helyett Németujvári Pétert választotta új püspökké. Ekkor sok oklevél megsemmisült és megrongálódott. A püspöki levéltár okleveleinek első jegyzéke 1352-ben készült. Az 1381. évi tűzvész nagy kárt tett mindkét levéltárban, melyeket a XIV. századtól kezdve külön-külön kezeltek, de ugyanazon helyiségekben. A török időkben mindkét levéltár szerencsésen átvészelte. A püspöki levéltárat 1544-ben Sümegre a püspökség török hódoltság alatti székhelyére, ugyanakkor a káptalani levéltár okleveleit Sopronba szállították. A jelenlegi érseki levéltárat Padányi Bíró Márton püspök (1745-1762) létesítette, amikor Sümegről visszahozta a levéltári anyagot és a püspöki palotában helyezte el. A káptalani levéltár 1630-ban a káptalan visszaállításakor került vissza Veszprémbe a régi helyére. Az 1777-ben létesült székesfehérvári és szombathelyi egyházmegyék a rájuk vonatkozó levéltári anyag legnagyobb részét megkapták a veszprémi püspöki levéltártól. A levéltár visszamaradt állományát és a kapott új anyagot az 1830-as években rendezték. A levéltárnak külön részlege a "Koller-levéltár". Ebben volt a püspökség 929 legrégebbi oklevele, melyeket 1895-ben a káptalani levéltárba helyezték "örökös letétként". Ezek között 693 Mohács előtti oklevél van. Visszamaradt kb. 700 irat (1710-1830), amelyhez 1833-ban Elenchus készült. A régi püspöki levéltár anyagának terjedelme 257 folyóméter. Legértékesebb részei "Visitatines Canonicae" 1698-1942, és a "conscriptiones Animarum" 1745-1771. 15 kötet. Főtanfelügyelői iratok (1833-1948). Térképtár, Tervtár. Az okiratok dobozolva Salgó rendszerű állványokra vannak helyezve. A püspöki levéltár 1993. július 1-től Érseki Levéltár-ként működik. A kutatást jól szerkesztett iktatók és indexek segítik. A székesegyház átépítése miatt 1907-1972 között a káptalani iratok kanonoki házakban (Agg papok-háza, Körmendy-ház, Dubniczay-ház) kaptak helyet. Végül a püspöki palotába kerültek a püspöki levéltárral egy fedél alá. A levéltár a káptalan birtokaira vonatkozó iratokat őrzi, melyeknek lajstroma 1881-ben készült. Az oklevelek korszerű rendezését Lukács József püspöki könyvtáros végezte 1903-ban. A XVIII. sz. közepéig kronológiailag oklevelek száma 2361. A mohács-előtti oklevél 1073. Ezekhez jár 1693 püspöki oklevél. Így a káptalani levéltárban 1766 Mohács-előtti oklevelet őrzünk, amelyből csak 93 a másolat. A MOL. 1968-69-ben közel 1000 db. oklevelet restaurált. A legrégebbi eredeti oklevél a "Paloznak 2." 1079-ből, melyben Guden, Szt. László vitéze, paloznaki javait királyi engedéllyel a veszprémi Szt. Mihály egyháznak hagyja. A káptalani levéltár anyaga 21 folyóméter. Fontos oklevelei: II. Endre 1217-ben kelt oklevele, melyben Gizella királyné koronájáról emlékezik meg. IV. Béla II. Pál (1263-1275) veszprémi püspök kérésére átírja Szent István 1002-ben kelt oklevelét. Gazdasági tárgyú ügy 200 fóló kötet. A mohács-előtti oklevelek újabb rendezése és törzskönyvezése 1979-ben fejeződött be. Kutatási napok mindkét levéltárban kedd és csütörtök 9-15 óráig.

Lukács József (Kassa)

Hernádvölgyi avar temetők ásatásainak eredménye

Az első világháború után megalakult ország Csehszlovákia mind erősítette hadseregét, főleg a déli részeken s ezt általában cseh tisztek végezték. Így került el Kassára J. Teply a légionárius tűzér őrnagy, aki már azelőtt is amatőr régésszel foglalkozott. Kassa külvárosában Bárcán telket vásárolt s villát építtetett majd csak megtalálja az ősz szlávok hagyatékait, régészeti leleteit. Így módon akadt rá az 1930-as években a bárcai avar temetőre. Előadásomban foglalkozom a Teply feltárásaival, valamint az utána következő, Dr. Pásztor János régész által végzett ásatások eredményeivel 1950-52 között. A bárcai ásatásokhoz hozzátartozik, hogy itt a Hernád folyó mentén Kassa környékén, több helyen is avar temetőket tártunk fel (tehát Bárca - majd Mindszent, Kenyhec és Zsebes) ezért értelmét látjuk ezzel az időszakkal behatóbban foglalkozni, mivel ezek az avarok megélték Árpád bejövételét.

Nagy Kálmán (Budakeszi)

A magyar könnyűlovasság kialakulása és őstörténetírásunk ezzel kapcsolatos kérdései

A magyar könnyűlovas alakját a huszár testesítette meg. Első írásbeli elnevezése Mátyás király leveléből ismeretes (1481). A huszár nem a török korban született, eredete visszanyúlik a honfoglalók koráig. A magyar, mint lovas nép jelent meg a történelemben és kezdetül meghatározó, fontos szerepet töltött be Európa fejlődésében. Magasfokú lovas kultúrája sok évszázados munka eredménye. Ide tartozik a lovak tenyésztése, idomítása, harci alkalmazása. A 20.000 lovas katona 20 tonna vas és sok más szükségletéhez fejlett vastermelés, vasipar, kézműipar volt szükséges. A lovak ősi története a Közel-Kelethez fűződik. A mesterségek és művészetek Közép-Ázsiából erednek, Kínáig visszanyúlva. A magyar könnyűlovast fegyvere, a sajátos magyar szablya mellett főleg a visszacsapó íj, a kiváló szerkezetű nyereg, leküzdhetetlen, félelmetes harcossá tette. Ezek a kérdések a magyar őstörténet kutatásának a lovas szakértelem és a kellő jószándék hiánya miatt méltatlanul elhanyagolt részei, holott lovasnéppé alakulásunk utat mutat eredetünk, néppé válásunk és a legvalószínűbb őshaza problémáinak megoldása felé. Néhány kirívó példa felsorolása mutat rá ezekre a hibákra a videovetítés előtti rövid bevezetőben.

Nyat Tohnyaz (Ujguria)

Ősi magyar kapcsolatok

Ujgurok Belső Ázsiában élő török nyelvet beszélő kis nép. A hivatalos kínai történelmi források szerint hunok voltak ősük. Mára nem maradt sok hun szó a nyelvben, de sikerült megtalálni több mint 200 szót, amelyek kiejtése, értelme hasonló a magyarban és az ujbuban.

Például:	Magyar	Ujgur	Magyar	Ujgur
	alma	alma	kutat	kutat
	árpa	árpa	késik	késik
	atya	atya	gyavas	juvas
	anya	anya	csomo	csomak
	átlép	átlép	oktat	oktat
	bátor	bátor	pocsék	pocsek
	botlás	botlás	pecsét	pecset
	bocsat	bosat	söpör	söpör
	bér	ber	szakáll	szakáll
	didereg	titireg	takács	takács

A hunoknak és a magyaroknak Ázsiából való vándorlását senki sem tudja tagadni. Az ujburok sohasem vándoroltak Európa felé, de mai napig a két nyelvben közös alapvető szavak maradtak fenn.

Pandula Attila (Budapest)

A Horthy-korszak rendjeleinek és kitüntetéseinek szimbólumai

A két világháború közötti magyar kitüntetéses rendszer elemein több állandó motívum jelenléte figyelhető meg. A legtipikusabb motívum a Szent Korona, ez díszítésként, kiegészítésként stb. is előfordul, de külön rendjelet és kitüntetést is neveztek el róla. Másik gyakori motívum a kettős kereszt. Ez ugyancsak majd minden elismerésen szerepel díszítő motívumként. Bizonyos fokig jellegzetesnek tekinthető, egyes magyar történelmi személyiségek - Mátyás király, Hunyadi János, II. Rákóczi Ferenc megjelenése is egyes elismeréseken, illetve egyes elnevezésekben. A kor kitüntetései jellegzetes tükröképét jelentik a korabeli ideológiának, erősen kötődnek a magyar hagyományokhoz.

Pannónia kereszténységének története a magyar honfoglalásig

Negatív és pozitív túlvilágkép a különböző vallásokban. Keleti vallások pannóniai emlékei, pl. a taliándörögdi bronzmécses. Kereszténység a III. században Diocletianus császár keresztény üldözései. Galeirus részleges engedélye, 313. Nagy Constantín milánói edictuma. A kereszténység terjedése felgyorsul. A zalaegerszegi Isten báránya bronzmécses és a taliándörögdi mécses kapcsolata. Ariánizmus Pannóniában. A pannóniai keresztény építészet emlékei, ó-keresztény bazilikák, temetőkápolnák, sírkápolnák. A IV. századi népvándorlás pusztításai. Hatására Róma kivonja csapatait, velük megy a vezető réteg is.

433. a hunok, Pannóniában - vallási türelem. (A fenékpusztai Ó-Keresztény bazilika zavartalan működése.)

455. Gót pusztítás.

556. az avarok temető rablása. A Keszthely-kultúra. Frank támadás, az avar birodalom bukása. Nagy Károly uralkodása idején történt fellendülés, az avar térítés. Privina templomépítései.

A magyar őstörténeti felfogás az 1100. évfordulón

Az egyesületünk 1992-ben megfogalmazott magyar őstörténeti felfogásával is párhuzamosan, az előadó nagy fontosságú feladatnak látja a dél-kaukázusi régió néptörténeti megvilágítását. Ezt különösen a szabír- és kazárnevű népek és csoportok koronkénti fellelésével és felderítésével kíséri meg. A magyarságnak a két néppel való kapcsolata vagy éppen azonossága ezt úgy szólva meg is követeli. E kutatáshoz szerencsés módon több forrás szolgál - meglepő módon - az időszámításunk előtti időkig érdemleges és hiteles néptörténeti nyomokkal. Jól támogatja e régióbeli vizsgálódásokat, sőt eredményeket a magyar nyelvet a szkíta nyelvvel egybevető és azonosító, Gosztynyi Kálmán által kifejtett vélemény. A téma egészét érintő kutatói kiindulásként célszerűnek látszott már olyan korszakban kezdeni a lehetséges tényfeltárást, amikor véglegessé vált a magyar történészeknek, valójában inkább nyelvészeknek az a felfogása, hogy a Káspirtól, a Kaukázustól és a Fekete tengertől délre mégcsak nem is tekintenek. Különös módon e felfogás alapját 18. és 19. századi külföldi tudósok vették meg, sajnos túlzottan nagy sikerrel. Lényegbevágó dolgokban, mint az Árpádi bejövétel oka, s a honfoglalás történelmi jogcíme mindmáig idegen szerzők ebbeli állításainak ismételtetéséből áll. Kihagyhatatlan bizonyítást kívánt a hun-magyar kapcsolat megerősítése is, akár a kazár vagy szabír összefüggések, de a nyelvészeti alapú őshaza és őstörténet mellőzése miatt is. De éppígy megkívánta ezt a magyar nép szkíta múltja.

A (székely-) hun írásjelek és díszítő szimbólumaik a hunok régészeti leletin

A (székely-) hun írás jeltörténeti feltárása lehetővé tette, hogy a már nyelvében és nyelvtörténeti helyzetében azonosított nép(rész)ünket, írásjelekkel és írásjel-szimbólumokkal díszített régészeti leleteik nyomán - tovább kisérijük vándorlási, vonulási útjukon Európába. Írásjelekkel és szimbólumokkal díszített régészeti leleteik ősi kultúránk régmúlt aranyidejének töredékes emlékei. Általuk az írástörténeti (és történelmi) bizonyítás teljessé válik. Ehhez a kiváló lehetőséget Bóna István "Hunok és nagykirályaik" c. könyvének rendkívül gazdag, összegyűjtött és rendszerezett régészeti képanyaga adja. (Corvina 1993). Az írástörténet és a régészet immár egymást példázza, és kétség (ezek után már) nem férhet hozzá: a székelyek Attila népének megmaradt és Erdélyben letelepült - önazonosságukat írásjeleikben is őrző népe.

A veszprémi püspökség titulusának valószínű eredetéről

A témáról 1991-ben az Esztergomban megrendezett ökumenikus nemzetközi egyháztörténeti konferencia Árpád-kori szekciójában tartottam előadást. Az ott elhangzottak is hozzájárultak ahhoz, hogy - az 1993-ban érseki rangra emelt veszprémi egyházmegye ordináriusi, most már mint az egyháztartomány metropolitája, dr. Szendi József megbízása alapján egy heraldikai szakbizottság elkészítette az új érseki címet, amely kifejezi, hogy "az ősi veszprémi egyházmegye Szent Mihály főangyal titulusát viseli és annak oltalma alatt áll". A címerpajzs első mezőjében Szent Mihály, a második mezőben pedig Boldog Gizella királyné lebegő alakja látható. Az esztergomi előadás során Bogyai Tamás közelmúltban elhunyt kiváló egyháztörténészünk - részletes hozzászólásában bontotta ki a rendkívül összetett témának több kérdését, ezért úgy határoztam, hogy a továbbra is aktuális témakört több oldalról megvilágítva a tapolcai konferencián is előadom. A 10. századi Európa latin ritusú keresztény területén, kora-középkori alapokon, rohamos népszerűséget ért el Szent Mihály főangyal tisztelete és kultusza. Az angelológiában még őrzött első helye még a hagiológiában, főleg Keleten tisztelt Szent György kultuszával is több, mint egyenértékű. Tisztelete hazánkban a 10. század végén, Gizella és István házasságkötése után a bajor és alemann papság, a kíséret és a nehézfegyveresek révén kezdett gyökeret eresztetni. Az évezred végén tapasztalható kilizmus /millenarizmus/ idején, 997-ben kitört Koppány-felkelés és a veszprém mellett lezajlott sorsfordító csata, amely István nagyfejedelem győzelmével és Koppány halálával és felnagyulásával végződött, sok olyan kérdés megtárgyalását veti fel, amelynek keretében a címben feltüntetett témát igyekszünk megválaszolni. Ezen keresztül jutunk el a veszprémi püspöki egyházmegye és a bazilika titulusának, patrocíniumának, mint legkorábbi magyar előfordulásához. Veszprém ebben az időben, mint fejedelmi birtokok bakonyi központja, fejedelemséi, majd az ezredfordulókor megtörtént királyi koronázással, királynői tartózkodási hely, kegyúrnői székhely lett.

Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)

Bala+ton - Tapol+ca

Amikor 1966-ban az OPI adjunktusaként az UNESCO megbízásából a Nyugat-Afrikai Sierre Leoneba kerültem, hogy ott a Tanárképző Főiskolán neveléslélektant tanítsak három évig, nem gondolhattam, hogy ez a kiküldetés tíz év múlva új történelmi segédtudomány majd a TAMANA tudomány megalapozásához vezet. Ott a forró-égővi Őserdő tájon Daru város, Bacs+ló, Gara+hun, Jára+vaja, Kállonga, Szo+koja, Tim+Bakó, Vári+bana falu, a Bánk+baja, Kaba folyó, a Kasza+bere hegy, a Karankó=kó, Limba, Szitya törzs, hat Káma+ló helység, valamint tanítványaim közül a Bán+gura, Kama+ra, Turai név gyakori előfordulása felcsigázta érdeklődésemet. Ez a felfedezés azonban csak akkor indított név+szerkezet-kutató munkásságom megkezdéséhez, amikor 1975-ben Havajba költöztünk és ott kilenc Káma+ló-t találtam a szigetvilágban. Nos, hat Kámaló Nyugat-Afrikában, kilenc Kámaló a Csendes-Óceáni Havaji Szigeteken és egy Káma patak nálunk Zalában Liss+ló falunál ered. A viszonybelátó értelem azt üzent: valamilyen világ-összefüggésnek kell lennie. Abban a kivételesen szerencsés helyzetben voltam, hogy egyedül csak az USA-ban hozzáférhető, az USA Belügyi Szervei (CIA) által kiadott, országokra lebontott földrajzi névtárakat áttanulmányozhattam. A Kárpát-medencei név+szerkezetek ismeretében az öt földrész 150 országa-tája névtárán rágtam át magam (egy névtár átlagban 40000 nevet tartalmaz), és ennek eredményeképpen a mai napig hatezer olyan 3-4-5-elemes név+szerkezetet szedtünk betűrendi csokorba az immáron több mint 4000 oldalra rugó Tamana gyűjteményben, melyeknek azonos alak+szerkezeti párhuzamok mind megtalálhatók a Kárpátok alatt! Pl.: Ala+mor, Bal+assa, Csán+gota, Dia+kó, Esz+kála, Gele+ta, Hal+imba, Iba+fa, Jeze+ra, Kál+onga, Kili+mán, Lele+makó, Mari+kó, Nád+úri, Osztó+pán, Pata+lom, Rang+kúti, Szala+kusz, Ta+mana, Tara+ba, Ténye+raka+ta, Ur+ola, Vár+aszó, Zom+bori. A fentiek közül a XVIII. századig fennálló Tamana várfalut találtuk legjellemzőbb névszerkezetűnek, hiszen Tamana előfordul az öt földrész további 23 országában-táján is! Tamana helyén ma Palánka város terül el a Bácskában, de (!) pl. a Fülöp Szigeteki Luzonon Tamana és Palánka két falu ott a Karu+határ falu, a Palona és Szanda folyó társaságában lelhető, de (!) nálunk a Bácskában Tamana falutól nyugatra még ma is ott van a Palona falu! Aztán Kolombiában Tamana és Palánka két társ-patak! Ezért neveztük el kutatómunkánkat TAMANÁNAK. A hatezer Kárpát-azonos név+szerkezet adat-öze az a meglepő képet mutatja, hogy azok több mint 60 %-a Eurázsia kívül Afrikában, Amerikában és Óceániában is megtalálható!

Megjegyzés: A Találkozón elhangzott néhány előadás, amely a műsortervben nem szerepel, viszont néhány elhangzott előadás szövegével nem rendelkezünk.

MŰSOR (TERVEZET)

IX. Magyar Őstörténeti Találkozó

Tapolca, 1994. augusztus 7-13.

7. Vasárnap

Levezetőelnök: Csihák György

- 08.00 Bejegyzés a helyszínen
- 09.00 Ünnepélyes megnyitó: Max B. Dahinden Svájc magyarországi nagykövete, Sibak András Tapolca város polgármestere, Sági Károly a Találkozó elnöke, Erdélyi Balázs, Frech' Miklós és Kazár Lajos a Találkozó társelnöke, Házirend, Bemutatkozás, Levezetőelnök: Erdélyi Balázs
- 11.00 Erdélyi István: A magyar őstörténet egyes régészeti problémái
- 12.00 Dolnics Zoltán: Szokásvilág a Xiung-nu Birodalomban
- 12.30 Lukács József: Hernádvölgyi avar temetők ásatásainak eredménye (diavetítés),

Levezetőelnök: Lukács József

- 15.00 Dolnics Zoltán: Besenyők - kúnok
- 15.30 Flamm László: Bevezetés a magyar-skandináv történelmi kapcsolatokba
- 18.00 KEREKASZTAL. A magyar őstörténet régészeti megközelítése. (Dolnics Zoltán, Erdélyi Balázs, Flamm László, Lukács József)

8. Hétfő

Levezetőelnök: Csihák György

- 09.00 Frech' Miklós: A magyar őstörténet egyes kérdései a régészeti növénytan szemszögéből
- 10.00 Cey-Bert Róbert Gyula: Az ősi magyar jelképek kialakulása
- 11.00 Csátó Pál: A Szent Korona szimbolikája és jelentése (diavetítés)
- 12.00 Kassai Lajos: A honfoglalás kori magyar fegyverek és harcművészet,

Levezetőelnök: Fresch' Miklós

- 15.00 Csihák György: Magyarok története. Tarih-i Üngürüş (könyvismertetés)
- 16.20 Pandula Attila: A Horthy-kori magyar kitüntetési rendszer szimbólumai (diavetítés)
- 17.30 KEREKASZTAL. A magyar őstörténet a régészeti segédtudományok szemszögéből. (Cey-Bert R. Gyula, Csátó Pál, Csihák György, Frech' Miklós, Pandula Attila)
- 20.00 Hangerseny a Zeneiskolában

9. Kedd

Levezetőelnök: Frech' Miklós

- 9.00 Kirándulás. Nagyvázsöny (Kinizsi-vár, Postamúzeum, Pálos kolostorrom) Nemesvámos-Balácapuszta (római kori villa romjai), Tihany (bencés apátság, ófalu), Örvényes (vízimalom), Balatonudvari (múemlék temető).

10. Szerda

Levezetőelnök: Pandula Attila

- 09.00 Kazár Lajos: A magyar őstörténet nyelvészeti vonatkozásai
- 10.00 Nyat Tohnyaz: Ősi magyar-ujgur kapcsolatok
- 11.00 Szekeres István: A (székely-) hun írásjelek és díszítő szimbólumaik a hunok régészeti leletein (diavetítés)
- 11.50 Kovács László: A székely (magyar) rovásírás helye a magyar művelődés történetében. A rovásírás számítógépes programjának kidolgozása
- 15.00 Videófilmek vetítése: Így is történhetett. Beszélgetés László Gyulával a Kárpát-medence történetéről
- 18.00 KEREKASZTAL. A magyar őstörténet nyelvészeti megközelítése. (Dolnics Zoltán, Kazár Lajos, Kovács László, Nyat Tohnyaz, Pandula Attila) A kerekasztal beszélgetés helye a Városi Könyvtár I. emeleti lila terme

11. Csütörtök

Levezetőelnök: Kazár Lajos

- 09.00 Nagy Kálmán: A magyar könnyűlovasság kialakulása és őstörténetírásunk néhány kérdése (videófilm vetítéssel)
- 10.00 Sebestyén László: A magyar őstörténeti felfogás az 1100-ik évfordulón
- 11.00 SAJTÓKONFERENCIA
- 14.00 Kirándulás. Keszthely (Festetics Kastélymúzeum, Fenékpuszta) Kaposmérő (lovas íjjászati bemutató)

12. Péntek

Levezetőelnök: Körmendy József

- 09.00 Sági Károly: A pannóniai kereszténység a honfoglalásig
10.00 Uzsoki András A veszprémi püspökség titulusának valószínű eredete
10.30 Herényi István: Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig
11.30 Tóttóssy Istvánné: A kettős honfoglalás,

Levezetőelnök Sági Károly

- 14.00 Körmendy József: A veszprémi érseki és káptalani levéltár története
16.00 C. Tóth János: Az egyetemes magyar kultúra egységének megteremtésére és megbontására irányuló törekvések Szent Istvántól napjainkig
18.00 KERÉKASZTAL. A pannóniai keresztény kultúra és annak szerepe a magyar állam kialakulásában. (C. Tóth János, Erdélyi Balázs, Körmendy József, Herényi István, Sági Károly, Sebestyén László, Tóttóssy Istvánné, Uzsoki András) A beszélgetés színhelye a Városi Könyvtár I. emeleti lila terme

13. Szombat

Levezetőelnök: Csihák György

- 09.00 A Találkozó iratainak elfogadása és aláírása
10.00 Ökumenikus istentisztelet (Templom domb)
11.30 A Találkozó ünnepélyes befejezése, kiértékelése

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzék bennünket, akik a magyar nép és a magyar haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányba. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink - szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni - mindenek előtt - a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelenthesse, hogy az már megoldott és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet a mi népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint, jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltűnése.

A jelen és a jövő nagy kérdéseinek a történelmekutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelmében nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

HÁZIREND

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök. Különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.

2. Az itt elhangzott és/vagy az ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron, vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.

3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizzék meg, és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is, és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókát, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.

4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetőek, és kiigazítások ugyancsak írásbelileg átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat, és a beszélgetés alkalmával felveti.

5. A vezetés a mindenkor elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! - Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.

6. EGYETLEN SZERELMÜNK A MAGYAR TÖRTÉNELEM ÉS A MAGYAR NYELV!

ELNÖKSÉG

SAJTÓKÖZLEMÉNY

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 1994. augusztus 7 és 13-a között rendezte meg Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozóját Tapolcán.

A Találkozó elnöke: Sági Károly (Keszthely)

társelnöke: Erdélyi Balázs (Tapolca)

Dr. Frech' Miklós (Keszthely)

Dr. Kazár Lajos (Cambera) volt.

A Találkozáson mindenki magánemberként vett részt. A költségeket tekintélyes részben ki-ki maga viselte, de az infrastruktúra költségeit jelentős mértékben az alábbi védnökök szervezetei fedezték:

Csoóri Sándor a Magyarok Világszövetségének elnöke

Dr. Zongor Gábor Veszprém megye Önkormányzati Testületének elnöke

Dr. Mádl Ferenc Művelődési és Köznevelési Miniszter

Dióssy László Veszprém város polgármestere

Sibak András Tapolca város polgármestere

Dr. Márkus Mihály a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke

Szabados Péter Kaposvár város polgármestere

Dr. Gyenesei István Somogy megye Önkormányzati Testületének elnöke

Dr. Pálfi Dénes Zala megye Önkormányzati Testületének elnöke
Dr. Entz Géza címzetes államtitkár, Határon Túli Magyarok Hivatala.

A Találkozó Zürichben készült, majd kiküldött meghívó alapján jött létre. A megjelentek elfogadták az Egyesület 1986. február 10-én kiadott Nyilatkozatát és Házirendjét. 26 szakember 30 előadást tartott. A megjelent 71 előadó, illetve résztvevő a következő országokból érkezett: Magyarország, Anglia, Argentina, Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada, Kína, Németország, Románia, Szlovákia, Svájc, Thaiföld. Az érintett világrészek a következők: Amerika, Ausztrália, Ázsia, Európa. A kerekasztal megbeszélések során "A magyar őstörténet régészeti megközelítése", "A magyar őstörténet a régészeti segédtudományok szemszögéből", "A magyar őstörténet nyelvészeti megközelítése", valamint "A pannóniai keresztény kultúra és annak szerepe a magyar állam kialakulásában" témák kerültek feldolgozásra.

A következő Őstörténeti Találkozóra Tapolcán kerül sor 1995. augusztus 13. és 20. között. Ennek előkészítésére és lebonyolítására a Titkárság kapott megbízást.

Tapolca, 1994. augusztus 11.

F E L H Í V Á S

A ZÜRICH I MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET MÁSODIK (KOMÁROMI) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJÁRA

Időpont: 1994. szeptember 23-25

Hely: Észak- és Dél-Komárom

Rendező: Észak- és Dél-Komárom valamint Felsőőr (Oberwart) városa és a ZMTE

Fővédnök: Dr. Krajczár Gyula, Dél-Komárom polgármestere, Pásztor István mérnök, Észak-Komárom és Rác Mihály, Felsőőr polgármestere, Dr. Mikó Jenő, a Szlovák Köztársaság református gyülekezeteinek püspöke.

Védnök: Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Dr. Ipóth Barnabás, a Magyar Tannyelvű Gimnázium (Komárno) igazgatója, Keszegh István a CSEMADOK Komáromi Szervezetének elnöke

Tárgy: Észak-Nyugat Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia-, videó-, fólia- és könyvvetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a Szerző közös tulajdona.

Jelentkezés: 1994. augusztus 15-ig Dél-Komárom polgármesteri hivatalában: H-2900 Komárom, Szabadság tér 1, Karikó Balázs alpolgármesternél, vagy Észak-Komárom polgármesteri hivatalában: 945 01 Komárno, Klapka tér 1, Stubendek László alpolgármesternél, írásban az előadás címével, időigényével, max. 20 soros összefoglalójával, a már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. A beutazási engedély elintézéséhez (Kárpátaljáról, Vajdaságból), kérjük a személyi adatokat is feltüntetni (lakóhely, születés, útleveleszám). Aki nem kap szeptember 1-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos- és munkanyelv a magyar.

Résztvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás a Gépészeti Szakközépiskola Kollégiumában, Komárno, Gazda u 19, ára naponta, személyenként 80.- korona (vállfát, szappant és törülközőt hozni kell). Étkezés ugyanitt a menzán (reggeli, ebéd, vacsora), személyenként naponta 60.- korona.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre. Jelentkezéskor rendelni kell szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete: szeptember 22. vacsorával, vége: szeptember 25. ebéddel. Érkezéskor jelentkezés a kollégiumban, nyitva éjjel és nappal. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1-2 nappal is igénybe vehetők.

Napirend: kezdés szeptember 23-án, 9.00 órakor, Dél-Komárom polgármesteri hivatalának dísztermében. Zárás 25-én 13.00 órakor Észak-Komárom Tiszti Pavilon dísztermében. Részletes napirend a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

Minden érdeklődőt is - saját költségére - szeretettel vár a Rendezőség. Jelentkezéskor a két polgármesteri hivatalban lehet költségtérítést kérni.

Komárom - Komárno - Oberwart, 1994. április 20.

Dr. Csihák György elnök

MŰSORTERV:

Szeptember 23. Ünnepélyes megnyitó, előadások, étkezés, kirándulás - Dél-Komárom

Szeptember 24. Előadások, kerekasztal, Magyar Gimnázium, étkezés, tábortűz - Észak-Komárom

Szeptember 25. Ünnepélyes befejezés, ökumenikus istentisztelet - Észak-Komárom

MEGHÍVÓ

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület mint rendező immáron tizedszer hívja Találkozójára mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatások helyzete. A találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket, - akik a Találkozón valamennyien mint magánszemélyek vesznek részt - összehozzuk, lehetőségét adjunk a nyílt vitára, amelynek során a nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak:

1./ a magyar őstörténet,

2./ a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai,

3./ a magyar koronázási jelvények, 4./ adalékok az előző témákhoz pl. a régészet, az embertan, a népművészet stb. tárgyköréből.

A Találkozó fő témája: Avarok, frankok, magyarok Pannóniában. A történelmi témákat időben II. Endre koráig (1301-ig) vizsgáljuk. Az előadásokat szakmai viták követik.

Tisztelettel kérjük a szakembereket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra. Írásbeli jelentkezésüket, mondanivalójuk rövid összefoglalását (max. 30 sor) és időtartamát (lehetőleg nem több mint 25 perc) szíveskedjenek a Titkárság címére eljuttatni, ahol részletes felvilágosítás kapható. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek ha a témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és elismeri őstörténetünk több százból való összefonódásának lehetőségét. Hivatalos és munkanyelv a magyar, érvényes az Egyesület Házirendje.

A rendezők (előadók és vendégek) saját költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak. A kiegészítő rendezvények költségét mindenki maga fedezi. A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról: szállodában napi kb. 3000 Ft, 2-6 ágyas diákszállóban (szappant, WC papírt, vállfát, törülközőt hozni kell) kb. 400 Ft a szállás. A Bárdos Lajos Általános Iskola diák-étkezdéjében háromszori étkezés kb. 400 Ft-ért. Ezek a szolgáltatások a Találkozó előtt és után is néhány napig ezen az áron rendelkezésre állnak. Jelentkezéskor mellékelni kell a fenti iratokat és a teljes igény befizetését igazoló szelvényt (az összeg csak előleg). A szomszédos országokból érkezők jelentkezésükkor kérhetnek írásban költségtérítést. Amely országból pénz átutalása nem oldható meg, szíveskedjék a jelentkező fizetési nyilatkozatot írni címünkre a szükséges összegről és a helyszínen fizetni. Aki a Titkárságtól válaszelevelet kér, az lehetőleg szíveskedjék a portó költségét mellékelni.

A Találkozó helye: 8300 Tapolca, Városi Mozi, Fő tér 1., telefon: 87/311-853

A Találkozó ideje: 1995. augusztus 13. (vasárnap).

A Titkárság címe: Ungarische Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502.

A Rendezvény címe: 8300 Tapolca, Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15., telefon: 87/311-444, fax: 87/312-533.

Jelentkezési határidő: 1995. május 31.

Kezds augusztus 13-án (vasárnap) 09.00 órakor, vége augusztus 20-án (vasárnap) 13.00 órakor, naponta 9-13-ig valamint 20-22-ig. Az ellátás kezdődik 13-án ebéddel és végződik 20-án ebéddel. Részletes műsor a helyszínen.

Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió és TV adókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívónkat terjesszék.

Tapolca-Zürich, 1994. augusztus hó

Dr. Csihák György Sibak András
Erdélyi Balázs DR. Fejes Pál

FELHÍVÁS

az Egyesület tagjaihoz, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület III. Magyar Történelmi Iskolája, Tapolca, 1995. augusztus 13-20 résztvevőihöz.

TISZTELT CÍMZETTI!

Szeretettel hívjuk Egyesületünk IV. Magyar Történelmi Iskolájába, 1995-ben Tapolcára. Az Iskola védnöke Tapolca város és a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület.

1. Általános tudnivalók: Az Iskola szívesen várunk minden jelentkezőt, aki tud magyarul és elmúlt 16 éves. Az iskola előkészítői és vezetői számolnak a diákok, szakemberek és érdeklődők jelentkezésével. Az iskola célja a magyar szempontú történelmi ismeretek tanítása, tisztán tudományos alapon, az egészséges nemzettudat fejlesztése és elemzése céljából. A résztvevők megismerkednek a magyar történelem tárgyában folytatott kutatások legújabb eredményeivel. Kiemelkedően fontos szerephez jut a magyar őstörténet: őshazánk, őseink, rokonaink, nemzeti szimbólumaink, honfoglalásunk, a Szent Korona, továbbá helyünk és szerepünk a Kárpát-medencében, a Közép-Dunántúl Veszprém megye, a Balatonfelvidék stb. Az Egyesület politikamentes, vallási kérdésekben toleráns, svájci közhasznú intézmény, tevékenysége Magyarországon is adómentes. Tisztán tudományos szempontok alapján, tárgyilagosan kezeli a történelmi témákat. Az oktatók többsége az Egyesület tagja, valamennyien a magyar történelem jeles kutatói. Közreműködésükért díjazást nem kapnak, költségeiket maguk fedezik. Az Iskolát minden nyáron - részlegesen módosuló, kibővített tematikával - megismételjük. Az Iskola látogatásáról az Egyesület diplomát ad. Könyv, vagy tanszer vétele nem kötelező. Első Iskolánkat 1992-ben Szegeden tartottuk. Azon 2 világrész 9 országából 124 fő vett részt. A résztvevőknek mintegy fele 30 éven aluli és nő volt. A 20 oktató 3 világrész 7 országából jött, 24 előadást és 10 szemináriumot tartott. A rendezvényt 5 kirándulás, 3 filmvetítés és egy ökumenikus istentisztelet egészítette ki. Második Iskolánkat Tabon rendeztük 1993-ban 178 résztvevővel - nagyjából abban a rendben mint Szegeden. Harmadik Iskolánkra 1994. augusztusában Tapolcán került sor. Minden Iskola teljes előadási anyagát könyv formájában kiadjuk. Az Iskolához és a könyvek kiadásához a kulturális kormányzat, valamint néhány alapítvány járul hozzá.

2. Az iskola színhelye: H-8300 Tapolca, Fő tér I. Városi Mozi. Telefon: 87/311-853. Helyi megbízottunk: dr. Kancsal Károlyné, Tapolca Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15., telefon: 87/311-444, fax: 87/312-533.

3. Az Iskola vezetése az Egyesület kiváló magyarországi és külföldi szakemberei kezében van. Az iskolavezetőség elnöke Dr. Pandula Attila az ELTE adjunktusa.

4. Napirend: Kezds augusztus 13-án, vasárnap 09.00 órakor, naponta 14.00-18.00 óra között előadás, illetve az előadások megbeszélése. Az Iskola augusztus 20-án vsárnap délután zárul. A szervezők változatos, szabadon választható kulturális elfoglaltságról gondoskodnak, amelyek esetleges költségeit mindenki maga fedezi. Hangszerét, aki tudja, hozza magával. Részletes műsort a helyszínen bocsátunk rendelkezésre.

5. Jelentkezés: Aki az Iskolán részt kíván venni, az szíveskedjék legkésőbb 1995. május 31-ig, az előírt adatok közlésével, írásban jelentkezni az Egyesület zürichi címén, vagy az Iskola címén (lásd: 2. pont). Az Iskolát csak jegyzékünkbe felvett résztvevők látogathatják. Bejegyzés az előzetes írásbeli jelentkezés alapján, 1995. augusztus 13-án 09.00 - 10.00-ig a helyszínen. Minden levélre válaszolunk, ha nemzetközi postai kuponnal van ellátva (minden postahivatalban kapható, kivétel Románia és Kárpátalja).

6. Szállás, ellátás, költségek: Sem részvételi díj, sem tandíj nincs. A közös költségeket adományokból fedezzük. Szállás a város középiskolai kollégiumában napi 400 Ft-ért. Címe: 8300. Tapolca, Keszthelyi út 45-47. (WC papírt, szappant, vállfát és törülközőt hozni kell). Lehetőség van szállodai elhelyezésre is kb. 3000 Ft/nap. Aki erre igényt tart, annak a szállást lefoglaljuk, ha időben bejelenti, hogy pontosan mely napokra kéri a helyet és az árat legkésőbb 1995. július 31-ig az alábbi számlára befizeti: az OTP Tapolcai Fiókja 489-98062, Polgármesteri Hivatal 868-429344 számú számlájára forintban, illetve az Egyesület zürichi számlájára minden esetben "Tapolcai Iskola" megjelöléssel. Az árak természetesen változhatnak, ezért a befizetett összeg csak előleg. Amely országból pénz átutalása nem oldható meg, szíveskedjék a jelentkező kötelező fizetési nyilatkozatot is írni címünkre a szükséges összegről. Minden jelentkezőnek ajánljuk, hogy költségei megtérítését kérje alapítványoktól és magyarországi testvérvárosoktól. Tapolcára érkezve először a szálláson vagy a Városi Moziban jelentkezünk. Fiatalabb résztvevők mellé - kérésre - idősebb kísért adhatunk. A szállás helyén a kollégiumban kapható napi háromszori étkezés, kb. 400 Ft-os áron. Az igénybejelentést a jelentkezéssel együtt kérjük, fizetni a helyszínen kell a bejelentkezéskor.

7. Utazás: Utazás egyénileg történik. Budapest Déli pályaudvarról naponta három gyorsvonat van Tapolcára, az ára II. osztályon kb. 700 Ft. A MÁV 50 %-os kedvezményt biztosít. Rendszeres buszjárat is indul Tapolcára a Budapesti Erzsébet térről (volt Engels tér). A jegy ára kb. 600 Ft. A város a Balatontól 10-12 km-re van, a fürdőhelyre busz közlekedik. A városban termálvízű strand van.

Betegségi és baleseti biztosításról mindenki maga kell gondoskodjék. A szomszédos országokból jövő érdeklődők anyagi támogatásért forduljanak testvérmegyéjükhöz, testvérvárosukhoz vagy alapítványokhoz.

Az Iskola költségeinek fedezésére adományokat szívesen fogadunk és azt igazoljuk. Az összeg adóalapból levonható. Ezt a felhívást kérjük továbbítani érdeklődőknek, a sajtó, a rádió és a televízió részére.

Zürich-Budapest-Tapolca, 1994. augusztus hó

Magyar Történelmi Iskola Vezetősége
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Elnöksége
Tapolca Város Önkormányzata

F E L H Í V Á S

A ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET HARMADIK (CSÍKSZEREDA) ÖVEZETI TÖRTÉNÉSZTALÁLKOZÓJÁRA

Időpont: 1995. június 1-3.

Helye: Csíkszereda Városi Művelődési Ház, Temesvári sugárút 6.

Rendező: Csíkszereda városa és a ZMTE.

Fővédnök: dr. Csedő Csaba István, Csíkszereda város polgármestere és Sántha Pál Vilmos, Hargita megye Tanácsának elnöke.

Védnök: DR. Balázs Lajos, főiskolai előadótanár, a néprajztudomány doktora, Beder Tibor, Hargita megye főtanfelügyelője, dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Lászlóffy Pál István a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének elnöke, Pataki Imre, a Kritérion Alapítvány igazgatója, Tózsér József, a Pallas Akadémia Kft. elnök-igazgatója.

Tárgy: Délkelet Kárpát-medence történelme, régészete, néprajza, művészete.

Előadóként résztvehet: bárki, aki választott témájában legalább egy dolgozatot már közzétett. Rendelkezésre áll 25 perc (dia-, video-, fólia- és könyvvetítő van). Mivel az előadásokat könyvben megjelentetjük, a helyszínen nyomdakész kéziratot kérünk. Az elhangzott előadások az Egyesület és a szerzők közös tulajdona.

Jelentkezés: 1995. április 30-ig Csíkszereda Polgármesteri Hivatalában R-4100 Miercurea Ciuc, Vártér 1. szám, Szekeres Adorján kulturális referens (telefon: 0040/66/111137, fax: 111165) és a ZMTE zürichi címén: Ungarisch Historischer Verein Zürich - CH-8047 Zürich, Postfach 502 (telefon: 0041/1/9414039, fax: 9401614), írásban az előadó címével, időigényével, max. 20 soros összefoglalójával, a már megjelent dolgozattal, vagy arra való hivatkozással. Aki nem kap május 15-ig elutasító választ, az a Találkozón előadhat a kért időtartamban.

Hivatalos és munkanyelv a magyar.

Részvételi díj nincs, minden résztvevő fedezi a saját költségét.

Költségek: szállás 2 ágyas szobákban, ára naponta, személyenként 2,5 US dollárnak megfelelő lej (vállfát, szappant és törölközőt hozni kell). Étkezés menzán (reggeli, ebéd, vacsora), személyenként naponta 2 US dollárnak megfelelő lej. Jelentkezéskor a Polgármesteri Hivatalban lehet költségtérítést kérni.

Fizetés: a helyszínen, érkezéskor, előre.

Jelentkezéskor rendelni kell: szállást és étkezést a teljes időtartamra. Az ellátás kezdete: május 31-én vacsorával, vége június 3-án ebéddel.

Érkezéskor jelentkezés a Találkozó helyszínén. Ezekkel a feltételekkel a szolgáltatások (szállás, étkezés) a Találkozó előtt és után 1,2 nappal is igénybevehetők.

Csíkszeredára Budapestről naponta van közvetlen autóbusz (nappal) és vonat (éjjel).

Napirend: kezdés június 1-én 9 órakor, zárás június 3-án 9 órakor. Ezt követően részt lehet venni a csíksomlyói búcsún. Részletes műsor a helyszínen. A Találkozón a ZMTE Nyilatkozata és Házirendje érvényes.

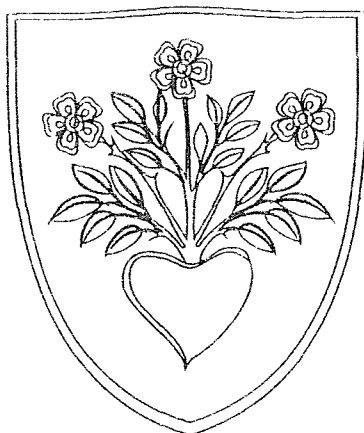
Minden érdeklődőt is - saját költségére - szeretettel vár a Rendezőség.

Csíkszereda - Zürich, 1994. június 5.

Dr. Csedő Csaba István polgármester

Sántha Pál Vilmos elnök

Dr. Csihák György elnök

Csíkszereda

MEGHÍVÓ
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Tizedik (Tapolcai) Őstörténeti Találkozójára

Tapolca, 1995. augusztus 13-20

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület mint rendező immáron tizedszer hívja Találkozójára mindazokat, akiket érdekel a magyar őstörténet és kutatások helyzete. A találkozó célja, hogy a külföldön élő és a hazai szakembereket, valamint az érdeklődőket, - akik a Találkozón valamennyien mint magánszemélyek vesznek részt - összehozzuk, lehetőséget adjunk a nyílt vitára, amelynek során a nézetek barátságos keretek között formálódhatnak és terjedhetnek.

Az előadások a következő fő témák köré csoportosulnak:

- 1./ a magyar őstörténet,
- 2./ a magyar nyelv történelmi fejlődésének egyes állomásai,
- 3./ a magyar koronázási jelvények,
- 4./ adalékok az előző témákhoz pl. a régészet, az embertan, a népművészet stb. tárgyköréből.

A Találkozó fő témája: Avarok, frankok, magyarok Pannóniában. A történelmi témákat időben II. Endre koráig (1301-ig) vizsgáljuk. Az előadásokat szakmai viták követik.

Tisztelettel kérjük a szakembereket, hogy jelentkezzenek előadásra, hozzászólásra. Írásbeli jelentkezésüket, mondanivalójuk rövid összefoglalását (max. 30 sor) és időtartamát (lehetőleg nem több mint 25 perc) szíveskedjenek a Titkárság címére eljuttatni, ahol részletes felvilágosítás kapható. Szereplést kívánunk biztosítani a jelentkezés sorrendjében minden szakembernek ha a témakörében legalább egy tudományos munka nyilvános közlését igazolja és elismeri őstörténetünk több százból való összefonódásának lehetőségét. Hivatalos és munkanyelv a magyar, érvényes az Egyesület Házirendje.

A rendezők (előadók és vendégek) saját költségüket maguk fedezik, a szokásos biztosításokról maguk gondoskodnak. A kiegészítő rendezvények költségét mindenki maga fedezi. A Titkárság kívánságra gondoskodik szállásról és ellátásról: szállodában napi kb. 3000 Ft, 2-6 ágyas diákszállóban (szappant, WC papírt, vállfát, törülközőt hozni kell) kb. 400 Ft a szállás. A Bárdos Lajos Általános Iskola diák-étkezdéjében háromszori étkezés kb. 400 Ft-ért. Ezek a szolgáltatások a Találkozó előtt és után is néhány napig ezen az áron rendelkezésre állnak. Jelentkezéskor mellékelni kell a fenti iratokat és a teljes igény befizetését igazoló szelvényt (az összeg csak előleg). A szomszédos országokból érkezők jelentkezésükkor kérhetnek írásban költsé térítést. Amely országból pénz átutalása nem oldható meg, szíveskedjék a jelentkező fizetési nyilatkozatot írni címünkre a szükséges összegről és a helyszínen fizetni. Aki a Titkárságtól válaszevelet kér, az lehetőleg szíveskedjék a portó költségét mellékelni.

A Találkozó helye: 8300 Tapolca, Városi Mozi, Fő tér 1, telefon: 87/311-853.

A Találkozó ideje: 1995. augusztus 13. (vasárnap) - augusztus 20 (vasárnap).

A Titkárság címe: Ungarisch Historischer Verein Zürich, CH-8047 Zürich, Postfach 502.

A rendezvény címe: 8300 Tapolca, Polgármesteri Hivatal, Hősök tere 15, telefon: 87/311-444, fax: 87/312-533.

Jelentkezési határidő: 1995. május 31.

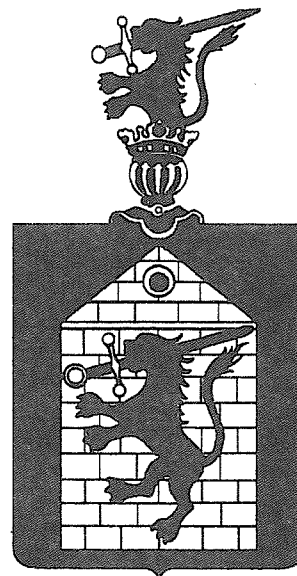
Kezds augusztus 13-án (vasárnap) 09.00 órakor, vége augusztus 20-án (vasárnap) 13.00 órakor, naponta 9-13-ig valamint 20-22-ig. Az ellátás kezdődik 13-án ebéddel és végződik 20-án ebéddel. Részletes műsor a helyszínen.

Felkérjük a magyar szervezeteket, személyeket, lapokat, rádió és TV adókat, hogy kezdeményezésünket támogassák, meghívónkat terjesszék.

Tapolca-Zürich, 1994. augusztus hó

Dr. Csihák György a ZMTE elnöke
Sibak András polgármester
Erdélyi Balázs múzeumigazgató
DR. Fejes Pál a ZMTE alelnöke

*** TAPOLCA ***

AZ ELŐADÁSOK TELJES SZÖVEGE

AZ ŐSI MAGYAR JELKÉPEK KIALAKULÁSA

I./ Egy nép kultúrája jelképeinek összességéből tevődik össze:

Egy nép kultúrája ősi nemzeti szimbólumainak, és különböző jelképes meghatározóinak összességéből tevődik össze, amely magába foglalja a nyelvét, szellemi és tárgyi néprajzát, művészetét, hagyományait, szokásait, legendáit, vallási és társadalmi törvényeit.

Egy nép szimbólumainak az ismerete tehát a nép kultúrájának az ismeretét feltételezi, következtetésképpen az ősi szimbólumok ismerete a nép kultúrájának ősi gyökereihez vezet vissza.

Minden nép sajátos nemzeti szimbólumainak a világában él.

Ez a világ a jelképes értékekkel telített mítoszok és ismeretek világa, amelyek meghatározzák a nép kultúráját, tartását, és személyiségét.

Ha összetörjük egy nép ősi jelképeit és ősi mítoszait, az ősi kultúra gyökereit is összetörjük, és lerombolják a tartását és a személyiségét.

2./ A szimbólum meghatározása.

2.1. Szimbólum és jel:

A szimbólum nem más mint képeket és képzeteket felidéző és kifejező jelképes érték, amelynek összesűrített belső pszichikai energiája van. A szimbólum belső képekhez és képzetekhez kötődő tulajdonságát a magyar jelkép szó kitűnően kifejezi.

A szimbólum nem jel, mert sokkal több, mint a jel, mivel képeket és képzeteket felidéző pszichikai energiát hordoz magában.

A jel egy kommunikációs eszköz meghatározott jelentéssel. (közlekedési jel)

A szimbólum viszont egy pszichikai energiákkal töltött kommunikációs eszköz, többfajta meghatározatlan jelentéssel.

A szimbólum túlszárnyalja az intellektuális és racionális jelentést és átvisz az érzelmek és a képzetek színes és dinamikus világába.

A jelre épülő racionális tudományos gondolkodás a redukciós módszert használva a többről következtet az egyre.

A szimbólikus gondolkodás viszont az egy robbanásszerű képzetes kiterjedésében a többre következtet.

A szimbólum tehát egy szubjektív észlelése az érzelmi értékekkel telített jelnek.

2.2. A szimbólum jelentése:

A szimbólum olyan pszichikai energiát hordoz magában, amely képes összekötni a tudatot a tudatalattal és az ismeretlenbe próbál hatolni:

- egyrészt felidézve a megfogható képeket,
- másrészt a sejtelmes és titokzatos megfoghatatlant, a transzcendens értékeket.

A szimbólum belső tulajdonságait a következőképpen határozhatjuk meg:

- a tér és idő misztériumába és ismeretlenségébe behatoló belső lelki megismerési lehetőség,
- tudatalatti információk képletes tudatossá tétele,
- az ellentéteket összekötő, kiegyenlítő és kiegyensúlyozó érték,
- a társadalmi összetartozást és a nemzeti értékeket erősítő kultúrális nyelvezet,
- belső érzelmi értékeket visszatükröző nyelvezet,
- a pszichikai energia átalakítója belső képekké, képsorokká, képzetekké.

Minden szimbólumban van egy bipoláris kettősség: egy pozitív és egy negatív jelentés.

A tűz például ugyan úgy jelképezi az életet adó tüzet, az áldozati étel tüzeit, a meleg otthon tüzeit, mint a halált okozó tűzvészt és a pokol tüzeit.

A szimbólum látszólagos bipoláris kettőssége (pozitív és negatív pólus) valójában egy tripoláris hármasságot foglal magába.

Ugyanis a szimbólum fő tulajdonsága az ellentéteket kiegyenlítő harmónikusan egymásba kapcsoló képesség.

Minden szimbólumnak tehát hármasság jelentése van:

- pozitív jelentés
- ellentétes negatív jelentés és
- pozitív és negatív jelentést kiegyenlítő belső képesség.

Ezt a hármasság jelentést a taoista ősi kínai Yin és Yang szimbólumok kiválóan képviseli.

A kínai hagyományok szerint a Yin és Yang szimbólumok kifejezik az élet állandóan változó ellentétes értékeinek az örökös harmónia keresését.

A Yin és Yang jelképezi tehát a világ ellentétekre alapuló rendjét: ég-föld, férfi-nő, világosság-sötétség, fehér-fe-kete, tűz-víz, egymást kiegészítő ellentéteit.

A Yin és Yang olyan abszolút ellentéteket jelképeznek, amelyek sohasem ütköznek egymással, nem zárják ki egymást, hanem harmónikusan kiegészülnek, vagyis az ellentétek örökös egymásba fonódó átalakulását valószínűsítik meg.

A Yin és Yang szimbólumok szerint a világ rendje tehát: az egymást kiegészítő harmónikus változásokra épül: a sötét világossá alakul, majd a világos megint sötétté és így tovább.

A Yin és Yang kettős ellentétes rendjét kiegyenlítő harmónia tehát egy olyan meghatározó tényező, amelyet a szimbólum jelentése szükségszerűen magába foglal.

A szimbólumok vizsgálatában egy olyan modellt kell követnünk, amely ezt a hármas összefüggő jelentést kifejezi:

- a pozitív jelentést,
- a vele ellentétes negatív jelentést és,
- az ellentétet kiegyenlítő harmóniát.

3./ Tengri, az ősi magyar szimbolikák forrása.

Az ősi kultúrák és vallások kiinduló szimbolikája a világosság-sötétség, ég-föld, férfi-nő ellentétes értékeinek összefogó harmóniájára épült.

A kutatások szerint a közép-ázsiai lovas népek legősibb szimbolikai értéke az égbolt fogalmához kötődött.

Az égboltot a hun és a türk nyelvekben Tengrinek hívták, amely végül is az Isten fogalom kifejezője lett. A Kr.e a III. században a kínai történészek által leírt első hun szó az Isten jelentéssel bíró Tengri. A magyar Isten szó szintén a Tengri szóból alakult ki: Is Tengri.

Az első szótag az "is" valószínűleg egy Istenre utaló jelzőt takar. Ős Tengri, vagy Őz (Igaz) Tengri.

A második szótag a "ten" a tengri szó lerövidült változata.

Az égbolt fogalom jelképes tartalma tökéletesen kifejezi a szimbólum modelljének hármas értékű felépítését:

- a nappali eget (pozitív jelentés)
- az éjszakai eget (negatív jelentés)

- és a nappali és az éjszakai átváltozás hajnali vagy alkonyati szürkés-fehéres egét, amely a nappal és az éjjel együvé tartozását és harmóniáját fejezi ki.

A ó-türk nyelvekben az égbolt változó megnyilvánulásait három színnel kötötték össze, amely az Isten az Ég Ura, három megjelenési formáját is jelölte:

- Kék Tengri: (Kék Ég) az Isten, nappali fényben és felhőtlen égen való megjelenési formája,
- Kara Tengri: (Fekete éjszakai Ég), az Isten éjszakai égen való megjelenés formája és,
- Bor Tengri: az Isten, hajnali, esti vagy felhős égen való megjelenési formája.

Az ó-türk nyelvekben a "bor" jelző fehéres-ezüstös-szürkés színre utal, mely megfelel a hajnali, az esti vagy a felhős ég fehéres-szürkés színének.

A kínai történeti források szerint, a türköknek Kr.u a VI. században két nagyon fontos szent hegye volt:

- az egyik Ötüken volt, ahol Kék Tengrinek a Nappali Ég Istenének mutattak be áldozatot.
- a másik Bor Tengri volt, ahol az átalakulást és az újjászületést jelölő Föld Istenének mutattak be áldozatot.

Ötüken és a Bor Tengri hegyet a kutatók azonosították, a mai Mongóliában: Bor Tengri a Keleti Altáj egyik hegysége, Ötüken pedig a tőle keletre kb. 300 km-re fekszik.

A bor szavunk különben a fehéres-szürkés hajnali vagy felhős égi színt jelölő szóból alakult ki.

Eredetileg a bor jelzőt a fehéresen habzó, forrásban lévő mustra alkalmazták. A bor szó itt az átváltozásra, az átalakulásra és az újjászületésre utalt.

Lassanként a bor szó új jelentést kapott és végül az újjászületett, megváltozott és teljesen megerjedt szőlőlére vonatkozott.

Bor szavunk eredeti jelentése tehát egy égi színt és egy átváltozást meghatározó isteni képességet jelöl.

A közép-ázsiai népek hármas jelentésű égbolt foglalma:

- Kék Tengri (nappali ég)
- Kara Tengri (éjszakai ég), és
- Bor Tengri (átalakuló ég)

tökéletesen megfelel a szimbólum model hármas felépítésű jelentésének:

- pozitív jelentés (nappali ég),
- negatív jelentés (éjszakai ég),
- harmóniát meghatározó jelentés (hajnali-esti ég)

Őseink szükségszerűen összekapcsolták az égbolt harmónia modelljét életük és környezetük meghatározó tényezőivel:

- a családdal: apa, anya, gyerekek,
- az ember fogalmával és emberi környezetükkel
- az élet alapvető formáit jelképező elemekkel: föld, víz, tűz, levegő,
- a környezetük élőlényeivel: növények, állatok.

Így alakultak ki az ősi alapszimbolikák: amelyek az égbolt hármas jelentésű Istenség fogalmához kapcsolódtak:

- Világos Ég, Kék Tengre Ege: világosság, nap, tűz, levegő, apa, férfi.

- Éjszakai Ég: Kara Tengre Ege: sötétség, hold, csillagok, anya, nő, föld, hegy, víz.

- Hajnali és Esti Ég: Bor Tengri Ege:

amely nemcsak az átváltozás és az újjászületés ege, de a kommunikáció ege is, amely összeköti:

- a nappali eget az éjszakai éggel,
- az eget a földdel,
- a férfit a nővel,
- az embert az Istennel,
- az állatokat és a növényeket az emberrel.

Itt találhatók azok a szimbolikák, amelyek kifejezik az ember kommunikációs vágyát Istennel: égigérő fa, szarvas, repülő táltos, állatok, ragadozó madarak, áldozati ételek és italok, szem táltos és sámán gyakorlatok és révülések.

A magyarság ősi szimbolikáit tehát ebben a hármas rendszerben vizsgáljuk meg.

4./ A nappali ég jelképrendszere.

A világos kék ég, a világosság, a nap, a tűz, az atya és a férfi értékek megnyugtató lélektani tényezők, amelyek az égi világhoz, az Isteni világhoz kötik a szimbolikai gondolkodást.

Égbolt:

Az égbolt az Isten birodalma, az Istenség lakóhelye.

Atya: az Isten férfiértékű jelképe.

Az atyakép az apához, a családfőhöz, a vezérekhez, az élő vagy misztikus fejedelmekhez kötődött.

Nap:

Az égbolt mellett a legősibb szimbolikai értékünk. A világosság és a földet megtermékenyítő égi erők kifejezője. A nap a hunoknál és a türk népeknél nagyon fontos szerepet játszott. Leggyakrabban a holddal együtt ábrázolták, kifejezve az égi Istenség két fajta megnyilvánulási formáját és az emberi élet ciklikus lefolyását világosság, sötétség, nappalok, éjszakák, élet és halál között. A székelyek megőrizték ezt az ősi ábrázolási módot, és székelységük értékeit a címerükben a nappal és a holddal fejezték ki.

Tűz:

Az ókori gondolkodás a tüzet Tengri, az Ég Ura ajándékának tekintette, amely a megtisztulást jelképezte. Ősi türk hagyományok szerint az idegeneknek és a gonosz szellemek által megrontott embereknek két lobogó tűzoszlop között kellett átmenniük, hogy szertartásosan megtisztuljanak.

Oroszlán:

Az oroszlán a napot, a behatoló napfényt és a fejedelmi és királyi hatalmat jelképezi. Távol-Keleten az oroszlán, a sárkány pozitív, gonosz szellemeket elűző szimbolikáját idézi fel.

Az oroszlán a középpázsiai lovasnépek számára elsősorban a fényt és a napot jelképező győztes és hatalmas fejedelmet jelképezte. Az esztergomi kápolnában lévő X. századbéli "életfás oroszlán" egy olyan királyi hatalmat jelképez, amely képes megteremteni a kapcsolatot az égi világ és a földi világ között.

Farkas:

A régi kultúrákban a farkas szimbolikája ugyan úgy tükrözi a pozitív, mint a negatív erőket.

A középpázsiai népeknél viszont a farkasnak erősen pozitív jelentése van. A farkas jelképezi a nappali fényt, a kék égen tündöklő nap fényét. Dzsingisz Kán őse a nappali eget és fényt jelképező kék farkas volt.

A farkas jelenti az egyéni vitézségek és a harci erényeket is, és ezért a középpázsiai lovasnépek számára nagyon fontos szimbolikai értéket képviselt.

"Magányos farkas vagyok,/

járom a végtelen pusztákat,/

arra, ahol az ég és a föld összeér,/

ott ahol a nap minden nap felkél./

Az életem egy végtelen küzdelem/

az éjszaka sötét árnyai ellen,/

de nincs bennem semmi félelem/

a kék ég, és a nap a szövetségesem".

- mondja egy ősi mongol ének.

A magyarságnál a farkas szimbolikai jelentésének a fontosságát már a nevének az eredete is elárulja.

A farkas, akár a szarvas, egy jelképesen leíró tabu elnevezés, amelyet tiszteletből a farkas régebbi neve helyett használtak (Kurt).

5./ Az éjszakai ég jelképrendszere.

Anya: Boldogasszony az Isten női értékű jelképe:

Anyaképnek élt egy nagyon erős misztikus transzcendens formája, amelyet Boldogasszonyunk neveztek. A kereszténység Szűz Máriája nagyrésztben az ősi Boldogasszony védő és oltalmazó szerepét vette át.

Hold:

A hold változó fázisaival az élet biológiai ritmusát a nőiességet, az idő múlását, a halált és az újjászületést jelképezi.

Ősi hagyományait követve a középpázsiai népek az új holdat mindig szertartásosan nagy örömmel üdvözölték, szerencsét és boldogságot kérve az Istentől.

Csillagok:

Az éjszakai égen a csillagok közül a Göncöl, a Tejút és a Sarkcsillag játszották a legnagyobb szerepet.

- A Göncöl csillagképben a türkök hét hős fejedelmet tiszteltek. A magyarok a Göncölt valószínűleg kapcsolatba hozták a hét honfoglaló vezérrel.

Párhuzamosan kialakult a Göncöl, szekér szimbolikája is.

- A Tejút őseink vándorútjait, téli és nyári szállásuk útjait, és hadi útjait jelképezte.

A székely legendák szerint, Csaba királyfi, a tejúti hadak útján száguld megsegíteni veszélybe került népét.

- A türkök, a Sarkcsillagot gyakran Vezérnek nevezték, mert úgy tartották, hogy körülötte járnak körbe a csillagok sziporkázó seregei.

Föld:

A régi hit szerint az égbolt és a föld, az Isten életet adó erők megnyilvánulási formája. A türk kitának az eget himneműnek, a földet nőneműnek tekintették és úgy tartották, hogy az egyesülésükből született mindennemű élet a földön: a növények, az állatok és az emberek.

Egy Kr.u. a VII. században készült uigur felirat megkülönbözteti az ég és a föld egymást kiegészítő tevékenységét. "Kök Tengri megparancsolta és Yagiz Yer végrehajtotta". Yagiz Yer jelentése "sötétbarna föld" amely a földszínére való utalással kifejezi az Istenség földi szellemét.

A türkök területük bizonyos részét iduknak vagy ilduknak tekintették, amely azt jelentette, hogy szent tabu terület, ahol még egy fűszálat sem szabadott letélni, és ahová a fejedelmen és a főtáltoson kívül senki be nem léphetett.

Az ilduk föld megszentelt, áldott földet jelentett, ahol az égi és a földi istenség képviselői az idik és az izikek lakoztak.

Türkül az idik és az izik elnevezés a föld tulajdonos szellemeire utal.

Úgy tartották ugyanis, hogy minden földterületnek meg van a maga tulajdonos szelleme.

Feltehető, hogy az ilduk elnevezés, és a magyar áldott szó közös gyökérből származik, és eredeti jelentésük egy szent és tabu területet idéz fel. A türkök és az ujugurok szent területe a Mongóliában fekvő erdőkkel borított Ötüken hegység volt.

Az Ötüken hegység ilduk volt, csak a fejedelem és a főtáltos léphetett a területére.

Az Ötüken hegységben temetkeztek a fejedelmek, amely a terület ilduk jellegét még jobban megerősítette.

Hegy:

A föld kimagasló része a hegy, nagyon fontos szerepet játszott az ősi hitéletben. A hegyek temetkezési helyek is voltak, ahol az ősök szellemei lakoztak, és amelyek csúcsai az Ég Ura felé emelkedtek.

A hegy, akár az égigérő fa az ég, az Isten felé közelíti az embert. A fejedelmek és az uralkodók előszeretettel választották ki a hegyeket, országuk vagy birodalmuk központjává. A tabuvá nyilvánított "ilduk" szent hegyekben mutattak be áldozatot őseik szellemeinek és az Istennek.

Ha síkságon tartózkodtak kisebb halmokat építettek az áldozatok bemutatására. Az áldozati halmokat gyakran az ősök sírjai fölé emelték. Minden fontosabb közép-ázsiai lovasnépnek meg voltak a szent hegyei.

Ezek közül a legfontosabbak:

- a Mongóliában fekvő Ötüken és Bor Tengri hegyek (Ötüken jelentése ima és áldozati hely),

- Karakorum és az Altáj hegység.

A hunok egyik szent hegye az Ujguriában fekvő Tengri Tag volt. (Isten hegység magyarul), amelyet később a kínaiak Tien Shan-ra fordítottak le.

A magyarság lelkületében a hegyek szimbolikája szintén fontos szerepet játszhatott. Népmeséinkben erre több utalás van. Nemzeti címerünk hármassal szintén az "ilduk" hegyek szimbolikájához visznek vissza.

A Kárpát-medencében, a Hargita, az Oltárkő, a bihari hegység, a tokaji hegyek, a Mátra, a budai, az esztergomi, a nyitrai, a gömői, a somlói, a balatonfelvidéki, a mecseki, a szársomlyói hegyek szent hegyeik lehettek.

Bika:

A bika egyrészt a vad, megfékezhetetlen, férfias erő jelkép értéke, másrészt a megtermékenyített föld, a hold, az éjszaka erői, a vihar és a tűzvész okozó villámok szimbolikai megtestesítője.

A magyar hagyományok szerint a táltosok némely esetben bikává változnak, fehér és fekete bika alakjában vívják meg egymással harcukat, a villámokkal telített viharos égen.

Víz:

A közép-ázsiai népek, a föld mellett a vizet is fontos isteni megnyilvánulásnak tartották.

A víz az életet és a megtisztulást jelentette.

Különösen nagy tiszteletben tartották az esővizet (Tengri Szu), amelyet Isten vizeként tiszteltek.

Az esővíz mellett a legtisztább élővizet, a forrásvizet, a kutak, patakok és folyók vizét tekintették a legmegfelelőbbnek az áldozatok bemutatására és ezért az áldozati helyeket a környékükön alakították ki.

Szigorú törvényekkel védték a vizek tisztaságát. Aki a forrásvizet vagy a folyóvizet beszennyezte, azt keményen megbüntették.

Virág:

A virág a szépség, a nőiesség ideáljának egyik legközvetlenebb kifejezője, melynek szimbolikája felidézi a tavaszi virágzást, a tavaszi újjászületést, a tavaszi termékenységet és az ég és föld összekapcsolódó esztétikai értékeit. A virággal a szeretetet, a megbecsülést, a tiszteletet, a szépet, a megújulást kifejező esztétikai eszmény üzeneteit továbbítjuk.

A virág egy fontos szimbolikus kommunikációs eszköz, amely összeköti az embert az ég és a föld transzcendens értékeivel. Ezt az értékrendet fejezi ki a japán Ikebana: az Ikebana virágainak a felső képe az eget jelképezi, a középső része az embert, és a legalsó része a földet. Az ősi magyar szimbolikákban és díszítő művészetekben a virág szintén nagyon fontos kommunikációs szerepet játszott, mint összekötő kapcsolat-lehetőség az ég és a föld misztikus értékei között. A magyar népművészet csodálatos virágmotívumainak a gyökerei az ősi, középkori hagyományok esztétikai és szimbolikai világához kötődnek.

6./ A hajnali és az esti ég jelképrendszere.

A hajnali és az esti ég a változás, az élet, halál és az Isten és az ember közti kommunikáció szimbolikáját fejezi ki.

Itt találhatók a magyarság legismertebb és legjellegzetesebb jelképei: turul sólyom, csodaszarvas, égigérő fa, táltos paripa, sárkány, áldozati ételek, kapu, tulipán, szem, bor tigris, párduc, táltos, íjj, lovasíjjász, kumisz, tigris, kard.

Est-hajnal csillag:

Az Est-hajnal csillag (Vénusz) a hajnal és az alkonyat csillaga.

A közép-ázsiai legendák vitéz, bátor és hős harcosként jellemezték, aki amikor reggel megjelent az összes többi csillag eltűnt.

Este pedig a jeladására megjelentek a csillagok hadai. Ezért Vezérnek is nevezték.

Sólyom, sas:

Bátran, gyorsan és magasan repülő ragadozó madarak, mint a sólyom, sas, héja, karvaly és ölyv a pusztai népek szent madarai voltak, amelyekkel azonosították magukat.

A sólymok és a sasok jelképezték a kapcsolatteremtés lehetőségét az ég és a föld között.

Az ősi hit szerint a fejedelmek a táltosok és a vitéz harcosok lelke sólyom és sas formájában száll fel az égre Kők Tengrihez. Attila és Árpád jegye a sólyom volt. A sas hatalmasabb és erősebb, de a sólyom bátrabb, ügyesebb, harciasabb és fegyelmesebb.

A sólyom vakmerő és a sastól nem riad vissza és mivel sokkal gyorsabb a sasokat gyakran elűzi kedvenc vadász területeiről.

A sólyom ősi magyar elnevezése turul, amelyet a nagyobb termetű betanított sólymok megkülönböztetésére használtak (kerecsen, vándor és altáji sólyom).

Turul szavunk a türk turgulból származik, amelyeknek a jelentése "egyenesen célba érni" "egyenesen lecsapni".

A turul szó kiválóan kifejezi a betanított sólyom egyenesen célratörő tulajdonságát.

A ló és a táltos paripa

A ló szimbolikája szintén az ég és a föld közötti kommunikáció megteremtésére épül.

- Jelentése, egyrészt összeköt az égi világgal, az Isten felé való közeledés és repülés gondolatával (szárnyas táltos paripák, sas és sólyomtestű lovak) a sexualitás, a megtermékenyítés, az újjászületés jelképes értékeivel, a nap és világosság meghatározó elemeivel (levegő és tűz), hatalom fogalmával, a fehér és nap aranszínű lovak szimbolikájával.

- Másrészt a jelentése összeköt a földi és a földalatti világgal, a földalatti világba való leszállás gondolatával (sárkányok, kígyótestű lovak) a halállal, a hold és a sötétség meghatározó elemeivel (föld, víz) a harmóniát és a rendet összehozó hatalom fogalmával, a fekete színű lovak szimbolikájával.

A magyar ősvallásban a révülés a "sámán lovaglása" az egyik legalapvetőbb transzcendens érték volt, azért a régi magyar nyelvben, a táltos szavunk ugyanúgy vonatkozott a révülő sámánra, mint a táltos képességű szellemlóra, amely a révülést segítette. A táltos szertartás tehát a beavatott "révüléssel lovaglást" képességet is jelképezte. Ezért a szertartást végző táltos a révülés közben, lovaglást utánzó mozdulatokat is tett és hangosan beszélt szellem-táltos paripájához.

A szertartásos sámánrévülés legfontosabb kellékei szintén a ló szimbolikájához kötődtek:

- A sámándob legtöbbször lóbőrből készült, és ismétlődő ritmusa a vágató ló patkódobogását idézte fel. Nem véletlen tehát, hogy a yakutok a sámándobot sámánparipának nevezték.

- Az altáji kazakoknál és a mongoloknál, a sámándob hajlított kampóját, faragott lófej díszítette, amelyet a sámán szimbolikusan meglovagolt révüléssel táltos repülése alkalmával.

A sárkány:

● A sárkány négy alapelemet kifejező szimbolikája ég, a föld és a földalatti világ kommunikációs összeköttetését jelképezi.

A sárkányban egyszerre meg van a négy alapelem szimbolikája:

- föld
- levegő (ég)
- víz és
- tűz

A legendák szerint a sárkány ugyan úgy élhet a vízben, mint a földalatti barlangokban, repülni tud, villámokat szór és tüzet okád.

Ősi kínai hagyományok szerint a sárkány jelképezi a császárt és a császári hatalmat.

Az európai és keresztény legendák a sárkány negatív és gonoszszágot kifejező oldalát húzzák inkább alá (Szent György megöli a gonosz jelképező sárkányt).

A keleti kultúrákban viszont a sárkány Yin és Yang tulajdonságokkal bír, ugyanúgy kifejezi a világosság és a sötétség erőit, mint a jót és a rosszat.

A magyarság sárkány szimbolikája a keleti és ázsiai hagyományokhoz kötődik.

A sárkány szintén táltos állat, amely ugyan úgy pozitív és negatív tulajdonságokkal is rendelkezhet.

A garabonciás diák felhőszerű villámokat szóró repülő sárkányon érkezik, meghozva a várva várt esőt vagy a pusztító szélvihart.

Az ősi középkori és magyar ábrázolásokba a sárkány gyakran átmenetet fejez ki a sas, a sólyom és az oroszlán között. A füles griffszerű ragadozó madarak ábrázolása szárnyakkal és oroszlán testtel gyakori sárkány ábrázolás.

Itt a sárkány az égen és a földön való vitézség és harcászás legmagasabb fokát fejezi ki.

Ez az utóbbi szimbolikai jelentés élhetett Zsigmond királyunkban, amikor az 1410 körül megalapította a Sárkány Rendet.

Szarvas:

A szarvas jelképezték a hajnali fényt, a fény felé való vezetést, a gyorsan történő változást, a megújulás misztériumát idézik fel.

Agancsai az égigérő fát és az éggel való kommunikációs lehetőséget jelképezik.

Ugyanakkor az elhullott és újrakinövő agancsok az élet állandóan változó és ismétlődő ciklusait az elmúlást és az újjászületést szimbolizálják.

A hun-türk-magyar legenda világban a csillagos és fénylő agancsú csodaszarvas fontos szerepet játszott az új szállítás területekre való eljutás misztériumában.

Égigérő fa:

Az égigérő fa (világfa, táltosfa) fontosságát semmi sem jelzi jobban, mint az a tény, hogy jelképrendszere több, mint ezer éven át megmaradt és tovább élt a népmeséinkben.

Az ősi hit szerint az égigérő fa összeköti a földi világot az égi világgal, és kapcsolatot létesít az égi világ, a földi világ és a földalatti világ szellemei és élőlényei között.

A táltosok révüléseik alkalmával gyakran egy kilenc ágú vagy kilenc fokú fát használtak, amely az Ég Urához vezető égigérő fát jelképezte.

A táltosok jelképes révüléses fáját táltos fának és Istenfának is nevezték.

Áldozati étel, áldozati üst:

Az áldozati ételek legfontosabb célja a túlvilági erővel való kommunikáció.

Az áldozati ételeket leggyakrabban két fajta eljárással készítették: sütötték vagy főzték:

- Az ókori Közel-Keleten, Egyiptomban, a görög és a római kultúrákban az áldozati ételeket legtöbbször sütötték egy kőből készült áldozati oltáron.

- A Káspi tengertől keletre, Kelet-, Közép- és Dél-Ázsiában viszont az áldozati ételeket főzték, üstszerű cserép vagy fém edényekben.

A sámánygyakorlatú vallások szerint a főzéssel egy magasabb rendű transzcendens kapcsolatot valósít meg az ember, mivel a főzés technikája megengedi az élet alapelemeinek az áldozati étel alapanyagainak és alapízeinek tökéletesebb harmóniáját.

A világmindenséget és az újjászületést jelképező üst jelképrendszere alapvető tényezője az áldozati étel sikeres ekészítésének, ó-kínaiul az áldozati üstöt tieng-nek nevezték, amelynek képrásos jelében benne van a bizonyít, olvas, jósol és jóvendől szó is.

A tieng szó mellett gazdagságot és bőséget is jelöl.

Az áldozati ételekkel az ember nem csak az Ég Urával, de az ősök szellemeivel is kereste a jobb jövőt biztosító kapcsolatokat.

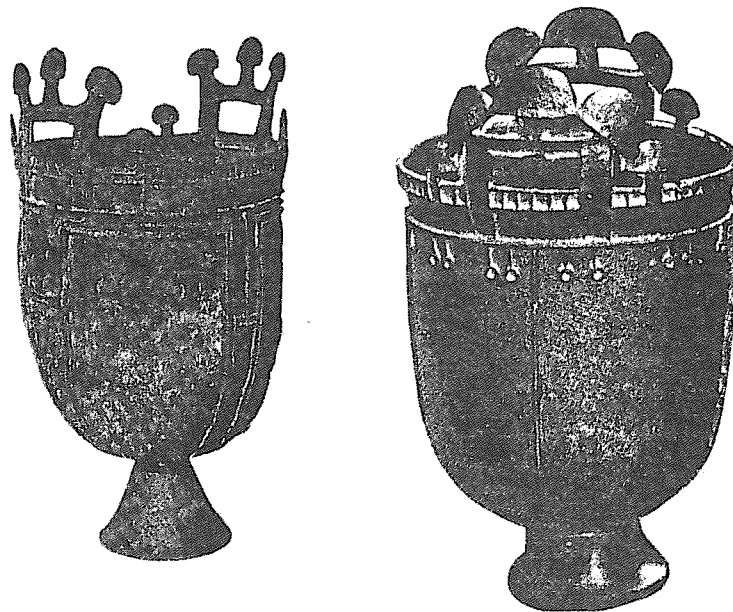
Pais Dezső szerint a magyar üst szó, az ős szavunk jelentésére vezethető vissza.

A közép-ázsiai népeknél az áldozati üstöknek rendkívül fontos szertartásos szerepe volt.

- A hunok vándorlását például végig lehet követni, a belső ázsiai Ordas pusztától Magyarorszáig a régészek által feltárt hun áldozati üstök segítségével.

- A honfoglaláskori települések környékén és a honfoglaláskori sírokban gyakran találtak belsőfüles áldozati üstöket.

- Nem véletlen szintén, hogy az Arany Horda fővárosa Kazán volt, amely magyarul üstöt jelent. A volgai tatárok egyik legfontosabb városát szintén Kazánnak hívták.

Hun bronzüstök

A baloldalt Ürümqi környékén találták ujgur területen, a jobboldalt pedig a Kapos-völgyben, Magyarországon, Hőgyész mellett.

Kapu:

A kapu a hajnali ég és az alkonyati ég szimbolikáját fejezi ki:

- a hajnal, a nappali ég kapuja,
- az alkonyat pedig az éjszakai ég kapuja.

A kapu tehát két különböző állapot közti átmenetet fejez ki:

- sötétségből a világosságba,
- a földi létből az égi létbe,
- az ismeretlenből az ismertbe,
- a profán területről a megszentelt területre.

A kapu szerepe a közlekedés a kommunikáció: nemcsak mutatja az áthaladás lehetőségét, de hív is az áthaladásra és meg is adja az áthaladás lehetőségét.

A távol-keleti kultúrákban a kapuknak nagyon fontos vallási jelentése van.

A shintó templomok előtt lévő pirosra festett tori kapuk jelképezik a mindennapok földi világából való kilépést az istenek, a kamik szent világába, a templom megszentelt területére.

Aki a felszentelt kaput átlépi, az megtisztul a külvilág káros befolyásaitól és a kamik áldása száll rá.

A magyar kultúrában, a székelyek őrizték meg a kapuk ázsiai filozófiájának transzcendens jelentését.

A székelykaput átlépve a család szent területére érünk, magunk mögött hagyva a külvilág negatív szellemét.

Tulipán:

A tulipán a magyarság legősibb virág szimbóluma, amely ugyanúgy nagyon fontos szerepet játszik a közép-ázsiai rokonnépek, uigurok, kazakok, kirgizek, üzbégek és türkmének jelképrendszerében.

A tulipán jelképe több mint egy virágjelkép, mert kifejezi az ellentételekből születő életharmónia eszményét.

A tulipánt a magyar Yin és Yang szimbólumnak is lehetne nevezni. A tulipán alsó és oldalsó domború vonalai az élet anyagi, földi és női tényezőit fejezik ki: ugyanakkor a felső szögletes szirmok, az élet szellemi, transzcendens és férfi meghatározóit jelképezik.

A két tényező egyesülése teremti meg a tökéletes életet, az életharmóniát. Az ég felé mutató hármasszirom a közép-ázsiai népek (és a magyarság) hármassziromból álló szent hegyeire emlékeztetnek, ahol az ősök áldozatokat mutattak be az Ég Ura tiszteletére.

A tulipán jelentése tehát gazdagabb, mint a Yin és Yang jelképpár, mert az ellentételekből születő harmónián kívül kifejezi még az Isten felé emelkedés szükségességét is.

Szem:

A szemek szimbolikus ábrázolása a látási képességet jelképezik: fizikai látást, lelki és transzcendens látást, és a jövőbe látást, a sáman révülési látását.

- Az eszkimók a Sámant úgy hívják, hogy "akinek szemei vannak" "aki lát".

- Shivának a harmadik szeme a homlokán van, amely isteni látási képességet jelöl.

- Az ég szemei a nap és a hold. A Bhagavad Gitá-ban a nap és a hold képezik Vaishvanara két szemét.

- Az ó-egyiptomiaknál a festett és sminkelt szem (Udzsat) fontos szakrális szimbólumnak számított. A festett szem eredete a sólyomszem szimbolikájához kötődik. A sólymok szeme alatt a tollak jellegzetes fekete foltot képeznek. (Sólyomfolt) szinte jelképezve egy különleges látási képességet.

Ezért az egyiptomiak a sólyomfejű és sólyomszemű Horus Istent úgy tekintették, hogy mindent lát, még a legelrejtettebb titkokat is és ezért végtelenül igazságos.

A sámánygyakorlatú hitrendszerekben a szemek kapukat is jelképeznek, a fény és a világosság misztikummal teli kapuit, a jöttek és az Isten felé vezető út kapuit.

Párhuzamosan, a szemek lehetnek a sötétség és a gonosz erők jelképes kapui is.

Az izlám világban gyakran beszélnek "rossz szemről" amellyel a gonosz emberek (maian arabul) beteggé teszik embertársaikat. A "rossz szemnek" hasonló jelentése megtalálható a magyar néphitben is. (szemmel való verés)

Az ősi magyar szimbolikai világban azonban a szemeknek leggyakrabban erősen pozitív jelentése volt.

A szem jelképezte elsősorban a lelki, a transzcendens és a révülési látási képességet, a látás misztériumának a kapuit, amelyen keresztül a kapcsolat megteremtődött az Ősök világával, az Isten és az isteni világosság örökkévaló világával.

A hun, avar és honfoglaláskori régészeti leletek egyik leggyakrabban előforduló szimbolikája a szem misztikus jelképvilágához kötődik.

A bor:

A kínai írások szerint, Krisztus után a VI. században a türkök egyik szent hegye a Bor Tengri volt, ahol a Föld Istenének mutattak be áldozatot.

Bor Tengri jelentése Fehéres-szürkés Isten. A színt jelölő bor szavunknak a régi időkben volt több összekapcsolódó és egymást kiegészítő jelentése:

- isteni szín és isteni tulajdonság

- a hajnali és az alkonyati ég színe, amely az újjászületést és az átváltozást jelölte: az éjszaka nappallá válik, a nappal éjszakává,

- a felhős ég szürkés-fehéres színe, az ezüstösen gomolygó esőfelhők színe, amely meghozza az esőt a szomjazó földeknek,

- a föld színe, amelynek változást és mozgást jelentő felszálló fehéres-szürkés pora a lovas seregek, a nyári és a téli szállásra való költözködés és a felerősödő szélfúvást jelzi. (Ezért nevezték a Föld Istenét Bor Tengrinek.)

A bor átvitt jelentése az erjesztéssel előállított szőlőlére csak később következett be, amikor őseink szőlőlé erjedése alkalmával a felhőszerűen habzó mustot a bor szóval jelölték, amelyet később már a teljesen megerjedt, szővetséget és barátságot megerősítő itala is alkalmaztak.

Bor szavunk ősi szimbolikai tartalma visszavisz tehát a magyarság legősibb Isten fogalmának csodálatos jelkép-rendszeréhez, amely az örökös megújulásban és újjászületésben való hitet idézi fel.

Írott történelmünk legelső lapjain megtaláljuk a bor testvériséget, szövetséget és áldozatot kifejezéseit.

A honfoglaló vezérek örökös szövetségüket a vérszerződéssel pecsételték meg.

A vérszerződésnek a bor elengedhetetlen tartozéka volt. A kutatások szerint, a vérszerződés, az óhitű magyarság-nál nagyon fontos társadalmi intézménynek számított.

"Midőn valakivel fogadást tettek egy kupa bort hozattak, és ebbe karddal vagy nyíllal vérüket eresztvén megitták nemcsak a fogadást tevők, hanem minden jelenlévők egyetemben.

S akkor, mint a barátság, mint a fogadás szent és változtathatatlan volt előttük." (Herczeg Mihály)

A bor és a vér szimbolikája nagyon közel van egymáshoz. Mindkettő az életet jelenti. A bor az újjászületett szőlő vére. A vérszerződést csak a bor és a vér közös szimbolikáján keresztül lehetett megvalósítani.

Tigris, párduc:

Középázsiaiában a tigris az erő, a hatalom az egyéni harci vitézség jelképe, amely felidézi a hajnali pirkadó fényt, s amely elűzi végleg az éjszakai sötétséget.

A lovasnépek számára, az egyéni vitézség az egyik legmagasabbra értékelt emberi erény volt, és ezt a harci értéket a magányosan élő és vadászó tigris tökéletesen képviselte.

A párduc ugyanezt az egyéni harci értéket képviseli, de talán kicsit rafináltabb, elegánsabb és nőiesebb formában.

Ómagyarul a tigris neve barsz vagy barcs volt, amely a honfoglalás utáni századokban, mint személynév még sokáig fennmaradt.

Táltos:

Az ősi magyar hitvilágban, a táltos volt az összekötő kapocs a transzcendens égi világ és a profán földi világ között.

A táltos egy meditációs révülés technikájával lépett kapcsolatba a földöntúli világgal, azért, hogy a közösségben felmerült problémákra megtalálja a megfelelő választ.

A kínai források szerint a hunok a főtáltosukat atakámnak hívták.

A legtöbb közép-ázsiai török nyelvben a táltost ma is kámnak hívják. Az atakám jelentése atyakám, atyaltáltos vagyis főtáltos.

Az ómagyarban a táltosokra tevékenységük és rangjuk szerint több elnevezést használtak: táltos, atakám, kám, javas, böge, baksa, bö.

A modern leírásokban a táltost sámánnak nevezik. A sámán egy tunguz eredetű szó, jelentése "aki tud" "tudós ember".

Népmeséinkben régi népi szokásainkban nagyon sok utalás van a táltos kiemelkedő fontosságára az ősi magyar hitvilágban.

A "fehérlő fia" népmese, például jelképesen egy táltos révülést mutat be, amelyben a táltos sikeresen megjárja révülésének transzcendens világát.

Kumis:

A kumis az erjesztett kancatej, a Közép-ázsiai lovasnépek szent itala, amelyet az áldozati étellel együtt fogyasztottak, és amellyel felszentelték az áldozat helyét, ahol az áldozati étel készült.

A kumis fontos szerepet játszott az ősi magyar hitvilágban, jelképezve a lelki biztonságot megteremtő italt, amely a ló szimbolikáján keresztül kifejezte az ősi gyökerekhez, az ősi hagyományokhoz való ragaszkodást.

A tej, így a lótej is, a termékenység, az anyaság, és a védelmet és gondoskodó szeretetet kifejező anyaképnek egyik legmagasabb fokú transzcendens kifejezője. Közép-ázsiaiában még ma is sokhelyütt úgy tartják, hogy a tejjel el lehet oltani a villámok által okozott tüzet.

A kumis azonban már nem tej, ugyanúgy, ahogy a bor már nem szőlőlé.

Erjedéssel folyamatosan ment át, így ízben, jellegben és minőségben megváltozott.

A kumis kommunikációs eszközzé vált, amelynek szertartásos fogyasztásával meg lehet szerezni a Kék Ég Urának az áldását.

A kumis tehát jelképezi:

- egyrészt a lovasnépek ősi vitézi és harci erényekhez és hagyományokhoz való ragaszkodását,
- másrészt a lovasnépek sajátos kultúráját kifejező kommunikációs eszközt, amely összekötötte az embert az ősök és az Isten világával.

Íjj, lovasíjjászat:

Az íjjászat ősi jelentése szerint egy isteni, királyi, áldozati (lövés az áldozati állatra) és harcos tevékenység amelynek erősen vallási, szakrális és lelki jellege is van.

Az ősi kultúrákban a napsugarat, amely áthatol a sötétségen és világosságot teremt és a cikázó villámokat a nyilazás jelképével hozták kapcsolatba és Isten nyilainak tekintették.

"Ki lő?" - a shintó gondolkodás alapkérdése a meditációs japán íjjázművészettel kapcsolatban.

"Valami lő, amely nem én vagyok, mert eggyé váltam az éggel."

"Mi a cél?"

"Nem látom a célt, de érzem, hogy a cél én magam vagyok. A cél, a lelki harmóniám megteremtése és összhangba hozása az Éggel és a Kamik világával."

Confucius, Krisztus előtt 500 éve azt mondta már, hogy az íjjász, aki a célt elhibázta, nem találta meg magában a belső harmóniát a kommunikációs lehetőséget az Égi világgal.

Az íjj jelképezi ugyanakkor a nagy érzelmi és érzéki feszültség okozó szenvedélyeket, amelyek nyilai nagy belső tüzeket gyújtanak fel (Ámor nyilai).

Az emberi sors megváltozhatatlan lefolyását az íj szintén felidézi: a sors nyila minden embert elér. Homérosz szerint, Apolló nyila elkerülhetetlen és mindig pontosan célba ér.

A közép-ázsiai népek "íjjesztő" népeknek tartották magukat, és az íj a katonai hatalmat és a harcos bátor és elretenthetetlen küzdő szellemét jelképezte.

A közép-ázsiai lovasnépeknél, így a hunoknál, avaroknál, magyaroknál különösen a lovasíjászat szimbolikája kapott nagy szerepet, amelyben az íj jelképes jelentése a ló szimbolikai értékeihez kötődött.

Az előre, oldalra és hátra felé íjászó vágató lovas a legfélelmetesebb ellentétekből, a legtökéletesebb fizikai és lelki összhangot hozza létre, amikor teljesen uralja lovát, íjját és saját magát, kialakítva egy Yin és Yang típusú harmóniát az égi és a földi értékek között.

Az ősi magyar lovasíjászat jelképrendszere a magyarság harmóniára épülő hagyományos értékeinek az egyik legtökéletesebb kifejezője.

Az íj egy alapvető kommunikáció megtestesítője, amely ugyanúgy hozhatja az élet, mint a halál üzenetét.

A lovasíjászat szimbolikája, az élet és a halál fogalmainak jelentését harmóniába hozza és túlmutat a földi léten az örökkévalóság irányába.

Itt is feltehetjük a shintó íjászat alapkérdéseit: ki lő és mi a cél?

A lovas, a ló, az íj és a nyílak itt egy csodás összhangban vannak az égi és a földi erőkkel, létrehozva egy mély kommunikációs kapcsolatot, amely megteremtí a transzcendens harmóniát az íjász és a környezete között.

K a r d :

A kard a katonai és a politikai hatalmat egyaránt erőteljesen képviseli. Szoros kapcsolatban áll az égi erők jelképrendszerével, a nappali és a villámokkal.

A japán császárság ereklye-kardját, a legenda szerint a villámokból és napsugarakból kovácsolták.

A kard a pozitív és a negatív erők hatalmát ugyanúgy jelentheti.

- A pozitív erők birtokában, a kard, az igazság, a hit, a jólét, az élet és a béke fegyvere.

- A negatív erők kezében viszont a kard az igazságtalanság a pusztulás, a halál és a romboló háborúk eszköze.

A hun-magyar hagyományok szerint az Ég Ura egy lángoló kardon keresztül küldött üzenetet Atilának, aki az "Isten kardja" segítségével legyőzhetetlen uralkodó lett.

A kard szimbolikája az életfa jelentésére is utalhat, amely segítségével megteremtődik a kapcsolat az Égi Világgal.

A bécsi kincstárban őrzött magyar fejedelmi kard ornamentikája szintén az életfa jelképrendszerét idézi fel.

7./ Az ősi magyar jelképek kialakulásának modellje

A következőképpen írhatjuk le az ősi magyar jelképek kialakulásának a modelljét:

- Hasonlóan más ősi kultúrákhoz, e legrégebb jelképeink az égbolthoz, a nappali és az éjszakai ég változásaihoz kötődtek: világosság, sötétség, nap, hold, csillagok.

- Párhuzamosan az égbolt nappali és éjjeli változásait őseink összekapcsolták életük és környezetük meghatározó tényezőivel:

* az élet alapvető formáit biztosító elemekkel a földdel, vízzel, levegővel, tűzzel, az élőlényekkel, és az állatokkal, és

* a családdal: apa, anya, gyerekek.

Végül is az ellentéteket kifejező ősi alapszimbolikák:

- világosság - sötétség,

- apa - anya

- ég - föld

közötti harmónia keresés és a kommunikáció teremtés szükségessége alakította ki a harmóniát megteremtő szimbolikákat, amelyek a magyarság legmeghatározóbb jelképeivé váltak:

- turul sólyom,

- csodaszarvas,

- táltos paripa,

- sárkány,

- kapu,

- szem,

- tulipán,

- áldozati ételek,

- áldozati üst,

- bor,

- tigris, párdúc,

- táltos,

- kumisz,

- íj, lovasíjász,

- kard.

MAGYAROK TÖRTÉNETE - Tarih-i Üngürüşz

(Könyvismertetés)

Mélyen Tisztelt Hölgyeim és Uraim,

a beavatottak szerint a Török Állami Levéltárban mintegy 70-80 millió kézirat hever. Ebből eddig mintegy 200 ezret feldolgoztak, úgy három millióról sejtik, hogy mit tartalmaz. A többről biztosan lehet tudni, hogy mikorra pusztul el végképp. A Tarih-i Üngürüşz egy a 80 millió irat közül, tehát egy a megmentettek közül.

Páratlanul értékes őstörténeti anyagot őrző régi kódexről van szó, amelynek tartalma nemcsak a széles közönség, de a tudományos közvélemény előtt is jórészt ismeretlen, noha közel 120 éve felfedezték. Felfedezték, de oly módon (és ez nálunk nem ritkaság), hogy mégis felfedezetlenül maradt.

Gesztánk nem most sülyedt el először. Százados elmerülését megelőzően jó három századra merült el az ismeretlenségbe. A kódexre ugyanis I. Szülejmán tolmácsa és íródeákja, Terdzsüman Magmud bukkant rá a mohácsi vést követő években Székesfehérvárott, és Tarih-i Üngürüşz (Magyarok Története) címmel ő ültette át törökbe. Ettől az időponttól több mint 300 éven át semmi jel a kódexről. 1860 táján rövid időre előkerült. De ha a székesfehérvári megtalálásától visszafelé nyomozunk, a kódex ismét eltűnik (ki tudja hány századra?), hiszen középkori krónikásaink éppúgy nem tudnak róla, mint az elmúlt század történészei.

A Tarih-i Üngürüşz - mint említettük - I. Szülejmán szultán tolmácsának és íródeákjának munkáját dicséri. Ez a művelt, széleslátókörű diplomata ott volt 1543-ban Székesfehérvár ostrománál, s mielőtt még a győztesek az iszlám előírásai szerint tűzre hajgálták volna a királyi könyvtár "hitetlen szellemben" fogant műveit, kimenekített néhányat a pusztulásra szánt kéziratok és kódexek közül. Terdzsüman - valószínűleg óvatosságból - csak egyetlen könyvről beszél, krónikája azonban másról tanúskodik. A törökök szorgalmasan gyűjtögettek ugyan, ám gyakran megtörtént, hogy az általuk fontosnak, vagy értékesnek vélt kéziratokat elrejtették és a szultán könyvtárába szállították. Gondoljunk csak a Corvinákra. Minden esetre az ilyen könyvmentési akciót ajánlatos volt elhallgatni, mert könnyen kiválthatta volna a vallási fanatikusok, elsősorban az iszlám papok haragját. Mahmud Terdzsümann a magával vitt lati nyelvű krónikákat törökre fordította, s ezen források alapján írta meg az üngürüşzök történetét. A lati nyelvű krónikák soha többé nem kerültek elő, az viszont majdnem bizonyos, hogy köztük volt egy XI. századi krónika is, amelyet történész körökben "magyar ősgeszta" néven emlegetnek.

Mint szólottunk róla, Terdzsüman Mahmud nagy értékű kéziratának másolata már egy évszázaddal ezelőtt felszínre bukkant: Vámbéry Ármin, a neves keletkutató hozta haza törökországi útjáról, és 1860-ban benyújtotta a Magyar Tudományos Akadémiának, ahol Török F., 57. sz. könyvtári jelzet alatt található. A 210 lapos u.n. szülüşz írástípussal írt kódex címe, későbbi kézírással bejegyezve az első oldalon van: Tarih-i Üngürüşz. Alatta alcím: Iszkendername (Nagy Sándor Könyve). A címek alatt két bejegyzés található: "A tulajdonos neve: a nyomorult Mehmed Emin el-Vala Szaud Tüszjanzude" és Ex Libris Resid el-Üngürüşzi (ez Vámbéry török neve). Mindkét bejegyzés alatt egy-egy halvány pecsétlenyomat.

Vámbéry a leletről rövid ismertetőt is közreadott. A rákövetkező évben, 1861-ben Budenz József jelentetett meg terjedelmes ismertetőt a Magyar Akadémiai Értesítőben, a kézirat részleges fordításával. A krónika ennek ellenére (vagy éppen ezért?) mégis egy újabb évszázadra feledésbe sülyedt. Lehetséges, hogy ezt a kézirat felfedezésének körülményei magyarázzák? Tény, hogy sem Vámbéry, sem Budenz nem nyilatkozik hízolgően.

"Azt hinem - írja jelentésében Vámbéry -, hogy nehezen lehetne (a török fordító) művében összehasonlítás útján is az eredeti szövegre ráismerni. Az irány tiszta keleti. Mahmud a török olvasóvilág ábrándos, regés olvasmányai iránt táplált hajlamának hódolt, ő Kiliót nem igen kímélte és számtalan mesével szőtte át a beszéd fonalát." (i.B.)

Budenz József, viszont úgy tűnik, mintha felismerné a krónika jelentőségét, rendkívüli értékeit: "magyar historikus előtt igen érdekes, de még magyar nyelvész előtt is igen becses irodalmi emlék"-nek minősíti s elvégzendő feladatként a MTA Történelmi Osztályára testálja "annak kimutatását és megállapítását, hogy létezett-e valaha az illető korban írott latin-magyar krónika."

Ámde Budenz ezzel mintha kifogyna az elismerésből, s a geszta értékeit jobbra mellőzve, fogyatékoságait hangsúlyozza. S habár a török fordító szerint "nem költött új történeteket", ez nem sokat jelent: "a magyar őstörténeti mesék, Nimród, Hunor, Magor, Sicambria, Frenko Paris fia stb. mind ott vannak krónikáinkban. Nincs is mit csodálkoznunk ezen, hisz maga mondja, hogy latin könyvből merített." (id.b.)

De Budenz még ennél is tovább megy, a krónikát silánynál silányabbnak bélyegzi, mondván: "a magyar történetek némely pontját egy szóval sem említi, olyanokat se, amelyekről a legkevésbé sem tehetjük fel, hogy magyar krónikában, akármilyen silány volt legyen is az, nem találhatta volna fölemlítve." (i.b.) S a továbbiakban vállveregető jóakarattal pellengérezi ki a török fordító tudatlanságát, hozzá nem értését: "Nos ezek a furcsa félreértések, melyeket tanuló diáknak ugyan nem, de Mahmud Terdzsümannak mégis szívesen elengedünk, ki különben talán többet forgatta a kardot, mintsem a latin grammatikát! (i.b.)

Csodálnivaló-e, ha ezek után a Tarih-i Üngürüşz inkább elfelejtetté vált, semmint felfedezetté? S mi vált benne felfedezetlenné, mennyi felbecsülhetetlen értékű őstörténeti adalék! Egy teljes évszázadnak kellett eltelnie, hogy a krónika ismét felszínre kerüljön!

Vámbéry azt írta, hogy Terdzsüman magyar származású és a törökök ejtették fogságba gyermekkorában, s hogy ezért érdeklődött volna a magyar történelem iránt. Óriási tévedés! Azóta előkerültek a Terdzsümanra vonatkozó iratok. Ezekből pontosan megállapítható, hogy 1510-ben született Passauban, előkelő bajor nemesi családból származott és nem sokkal a mohácsi csata előtt került II. Lajos magyar király udvarába, ahol apródként szolgált. A mohácsi tragédia után török fogságba esett. Igen ám, de a szultán pártfogásba vette az előkelő családok tehetséges fogoly gyermekeit és a legkiválóbb nevelésben részesítette őket. A fogoly apród a Mahmud nevet kapta, mely a törököknél olyan hétköznapi név, mint nálunk a Pista. Hogy a sok Pistát meg tudják különböztetni, mindegyiknek adtak valamilyen előnevet, esetleg éppen a foglalkozásuk alapján. Így lett a Mahmud - Tolmács - azaz Mahmud Terdzsüman. Magyarul nemigen tudhatott. Bizonyítják ezt a Tarih-i Üngürüszen sorványosan előforduló germanizmusok. Az egykori kis apród rendkívül magas pozíciót töltött be később, hiszen a szukltánnak nemcsak tolmácsa, de titkára, bizalmasa, tanácsadója is volt. Prágában halt meg egy diplomáciai küldetése során 1575-ben. A Tarih-i Üngürüsz 1550- és 1560 között írhatta.

Az eseményeket nagyjából a következőképpen rekonstruálhatjuk:

Mohács után 17 évvel I. Szülejmán árulás útján kézre kerítette Székesfehérvárat, s főemberi, valamint csapatai kíséretében ott találjuk tolmácsát és íródeákját, Terdzsüman Mahmudot is. Fél évezreddel ezelőtt a tolmács nem azt jelentette, amit manapság. A több nyelvet beszélő, írástudó és tolforgató tolmács nagy tekintélynek örvendett, és tudós számba ment. A szultán személyes tolmácsa pedig közvetlen környezetéhez tartozó bizalmasa, amolyan titoknok volt, következésképpen főrangú embernek számított. Szülejmán mögött tehát ott léptet Mahmud is. A várak török birtokbavétele, mint tudjuk, a lakosság lemészárlásával vagy evakuálásával járt együtt. A hadi eseményekben beállótól, fordulatától, visszautestől, rajtaütéstől tartva nagy számú katonaság települt a várba, a török tűzérőselepte a bástyákat, a várfalakat, az utakon mindenütt állig felfegyverzett katonák strázsáltak. Megkezdődött - az iszlámnak a hitetlenek irataira vonatkozó rendelkezései értelmében - a fél évezredes királyi könyvtár kincseinek megsemmisítése. Két lehetőség volt: vagy felgyújtották a könyvtárat, vagy - ha ez akadályba ütközött - kihordták a könyveket és máglyába rakva égették el. Terdzsüman Mahmud, a szultán tudós tolmácsa ott van a könyvmáglyáktól füstös utcákon, beszédbe elegyedik a felbecsülhetetlen értékű kódexek tűzénél fűtőző, didergő katonákkal, szeme megakad a Magyarok Történetén és kimenti a füstölgő zsarátnokhalomból. Valószínűbb azonban, hogy nem egészen így történt a kódex megtalálása, s a török hadvezetőség éppen Mahmudot bízta meg a könyvtár megsemmisítésének irányításával: tisztsége, képzettsége, nyelvtudása révén ő volt a legrátermettebb erre a feladatra. A könyvtár anyagát megsemmisítése előtt áttekintette: így juthatott hozzá a latinul írt kódexhez.

Művének bevezetésében ezt írja: "Usztului Belgrád (Székesfehérvár) nevű várban egy latin nyelvű könyv került a kezembe. Midőn megtekintettem (láttam, hogy) Üngürüszt tartományának régi időktől való történetét tartalmazza... elhatároztam, hogy lefordítom."

Mahmud szavai félreérthetetlenek: egyetlen könyvet talált, azt lefordította. Néhány bökkenő azonban tüstént kiütközik az anyagból. Vegyük csak sorra őket. A Tarih-i Üngürüszt a mohácsi csatával, vagyis az 1526-os évvel zárul, tehát 1526 és 1543 között kellett íródnia, s így lehetett az egyik legfrissebb könyv a székesfehérvári könyvtárban. Különös tehát, hogy - állítása szerint - csak egyetlen könyvet választott, még különösebb, hogy valamennyi közül éppen az egyik legújabbat. Világos, hogy ez a csekélyebb értékűek közé tartozott, sorait az idő még nem szentesíthette. Kérdésünk: miért emelt volna ki a sok közül csupán egyetlenegy? Ez ellentmond az ésszerűségnek. De miért hallgatná el az igazságot Mahmud? Feltűnően óvatosan fogalmaz: "egy könyv került a kezembe": vagyis: a könyv átmenetileg sem volt a tulajdonában. Vajon miért fogalmaz ilyen óvatosan Mahmud?

Nem ördögösség a nyomára jönnünk. A székesfehérvári magyar királyi könyvtár kincseit nem egyszerű török katonák háborús garázdálkodása semmisítette meg. A könyvtár elpusztítása, mint arra már rámutattunk, felsőbb rendeltetésre történt. Érthető hát, ha valaki a máglyára szánt könyvek közül akárcsak egyet is elsajátított, a bőrét kockáztatta, mert szembehelezkedett a hadparancsnokság és az iszlám rendelkezéseivel. Terdzsüman Mahmud tehát, amikor a Magyarország történetét tartalmazó kódexet (kódexeket!) megszerezte, a fejével játszott. Mahmudunknak alapos oka volt tehát az óvatosságra. Bölcsen teszi, ha munkája bevezetőjében hangsúlyozza: a./ hogy a fordításhoz használt könyv nem volt a tulajdona, csupán kezébe került, b./ nem több, egyetlen könyv kerül a kezébe, c./ az is csupán azért, hogy ura számára hasznosítsa.

A fentiek, úgy érezzük, meggyőzően valószínűsítik, hogy Terdzsüman Mahmud nem csupán egyetlen könyvet szerzett, és nem egyetlen kódexből fordította művét.

Ez már Budenznak is feltűnt: "azt kell megkérdeznünk _ írta 1861-ben megjelent tanulmányában -, hogy csak egy könyvből merített ő minden anyagot egész a mohácsi csatáig? - vagy talán a legújabb kort, mikor maga a török is már szerepel, maga fejéből, a maga egyebünne vett tudása szerint írta-e meg?" Budenz azonban a több kódex kérdését végül is nemleges válasszal zárja. Ám Budenz tetszőleges állításai nem állják ki a bírálatot. Az a tény pedig, hogy az írásban váltakozva hol egy, hol pedig több kútfőről van szó, szerintünk éppen ellenkezőleg, azt bizonyítja, hogy több forrást használt, hisz másként teljesen értelmetlen volna az egyes és többesszám változó használata a kútfőkre való utalásnál. Csak abból indulhatunk ki: ahol egy kútfőre hivatkozik, ott valóban egy forrása van, ahol több forrásra utal, ott több forrást is használ. A kézirat ugyanis számos, olyan őstörténeti elemet őrzött meg, amelyről középkori krónikáinknak nincs tudomása. Ez arra enged következtetni, hogy Mahmud őstörténeti forrása régebbi középkori krónikáinknál. Írásában a magyar honfoglalással lezáruló őstörténeti anyagot csaknem egy évszázadnyi rés választja el az anyag második részétől. Az Árpádtól Szent Istvánig terjedő időszak eseményei pedig egyszerűen kimaradtak a krónikából. Ez arra mutat, hogy az őstörténeti rész anyagát szolgáltató kódex itt lezárult, a másik kódex pedig az államalapítással kezdődött.

Mint már említettük, Terdzsüman török nyelvű krónikáját Vámbéry találta meg a múlt században, Isztambulban, s nem volt valami nagy véleményrel szerzőjéről. Budenz végképp lejáratta, amikor azt mondta kódexükről, hogy "még a silányabbnál is silányabb". Budenz el is vette a kutatók kedvét egy évszázadra, s csak 1971-ben fogott bele a Tarih-i Üngürüszt fordításába dr. Blaskovics József a Prágai Károly Egyetem turkológus professzora.

Blaskovics József egy Komárom melletti faluban született, s már gyermekkorában elbűvölték a török időkről szóló mondák. Nagypja azt is elmesélte neki, hogy falujukban sok a kun név, s hogy az ő családjuk is kun eredetű. Előbb kovácsinasnak adták, majd nagy nehézségek árán elvégezte a gimnáziumot, utána a tanítóképzőt, aztán segédtanító lett egy csallóközi faluban. Közben minden szabadidejét a török nyelv tanulásának szentelte. Sokat segített neki a pozsonyi török konzul, akitől könyveket kapott. A szegedi pedagógiai főiskola elvégzése után beiratkozott a budapesti egyetemre, ahol olyan világhírű turkológusoknak volt a tanítványa, mint Fekete Lajos, Germanus Gyula és Németh Gyula. De közben a háború és a tehetséges tanítvány csak 1949-ben doktorálhatott a Prágai Károly Egyetemen, ahová rögtön meg is hívták, hogy szervezze meg a török és a magyar tanszéket. Ezt ő el is vállalta, sőt a prágai Magyar Kultúra megalakításában is sokat segített. Ugyanitt 25 éven át vezette a magyar nyelvtanfolyamokat, körülbelül 15 ezren tanultak nála, akárhová megy, mindenütt ismerik és szeretik.

Blaskovics professzor több magyar nyelvkönyvet írt, ma is használják ezeket Csehszlovákiában. A modern török irodalom történetéről írott könyve szakmai körökben szerte a világon ismertté tette a nevét. Amíg Nazim Hikmet élt, barátok voltak, a török költő verseit is ő fordította először magyarra. Blaskovics József azt tartotta legfontosabb feladatának, hogy szülőföldje: Komárom és Érsekújvár környéke törökkori adatait összegyűjtse és feldolgozza, főleg az egykori hódoltság falvak jobbágyainak élete érdekelte. Több mint negyvenezer korabeli adat volt a birtokában, és élete végéig fáradhatatlanul dolgozott. Megírt 32 kötet könyvet és vagy kétszáz tudományos dolgozatot. Vannak köztük nyelvkönyvek, történeti munkák, nyelvtudományi értekezések, fordítások. Megjelentek magyarul, csehül, szlovákul, törökül, oroszul, lengyelül, bolgárul, angolul, németül. Egyszóval, ez lenne röviden az életpályája. Neki úgy tűnt, hogy csak egy hétig tartott, mert reggeltől estig dolgozott, sokszor még a feleségével is csak levél útján beszélgetett.

A Tarih-i Üngürüş Terdzsüman arab betűkkel írta, de török nyelven. Közönséges folyóírás volt ez, abban az időben bármelyik írnok el tudta olvasni. Ma azonban ez különleges feladat, mert csaknem ötszáz éves kéziratról van szó, amely az akkori nyelvformát rögzítette, s a nyelv azóta sokat változott. A másik gond az arab betűs írás, amely nem ismeri a kis- és nagybetűket, írásjeleket, és a szavak is két-három, olykor négy betűcsoportba tagolódnak, emiatt nem lehet tudni, hogy hol kezdődik vagy végződik a szó. Némelyik betűcsoportot többféleképpen is lehet értelmezni, s az igazi megoldás csak az illető szövegrész elemzése után derül ki. Újra és újra el kellett olvasnia az egészet, míg meg nem bizonyosodott a valódi jelentésről. Ennél még nagyobb gondot okoztak az adózásra, vagy a hadi felszerelésekre, hadmozdulatokra vonatkozó íráskor.

Ezek valódi titkos írással készültek, s már annak idején is csak a különlegesen kiképzett írkok tudták elolvasni.

Végül is az alig 340 kisméretű oldal fordítási munkája tíz évet vett igénybe! Ne feledjük, hogy egy széles nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező tudósról van szó. Egy-egy jelnek a mai magyarba való átültetéséhez évekig kellett a világ legkülönbözőbb sarkán élő tudósokkal leveleznie!

Terdzsüman Mahmud, a geszta törökre fordítója szerint a Tarih-i Üngürüş az alábbiakkal ismerteti meg olvasóit:

1./ Miként virágozott fel az üngürüşök országa,

2./ Miképpen lett Üngürüş a neve,

3./ Régi fővárosuknak mi volt a neve,

4./ Miért nevezték fővárosukat Budinnak.

Izgalmasnál izgalmasabb kérdések ezek, hiszen - hogy csak az utolsót vegyük - krónikásaink nem kevés szót fordítanak rá, hogy megmagyarázzák Buda városának a nevét, de áthidalhatatlannak látszó ellentmondásokba keverednek, és a kérdés mindmáig tisztázatlan.

Nem csakélység tehát, amit Terdzsüman Mahmud ígér, valójában azonban ennél hasonlíthatatlanul többet ad. Szerénység volna részéről? Aligha! Több joggal feltételezhetjük, hogy nem ismerte kellően a magyar történelmet, kivált az őstörténelmet, s nem volt képes a maga teljességében felmérni anyagának páratlan értékeit; nem ismerte fel azt, hogy az általa fordított anyag számos olyan felbecsülhetetlen értékű történelmi elemet tartalmaz, amely egyetlen más krónikánkban sem lelhető, s amely döntő segítséget nyújthat őstörténelmünk homályos kérdéseinek tisztázásához!

Tegyük mindjárt hozzá, hogy mivel a Tarih-i Üngürüşben jó néhány elnagyolt rész, hézag található, ez arra vall, hogy az alapul vett latin források maguk is töredékesek voltak. A szultáni tolmács színezte, regényesítette az anyagot, ahol ezeket a részeket kellett befoltoznia. Éppen ezért nagy hiba lenne Terdzsüman krónikáját teljes bizonyító értékű történeti forrásként kezelni. Hogy mennyi benne a történeti mag, azt majd a történészek kiderítik. A Tarih-i Üngürüş legalább annyira szépirodalmi mű is, mint amennyire történelmi, de mindenféleképpen figyelemre méltó alkotás. Itt meg kell álljunk egy pillanatra, hogy szót ejtsünk a Tarih-i Üngürüş irodalmi hovatartozását illetően.

Mahmud a népi desztánokat választotta mintául, művére ezeknek minden sajátossága ráillik. Egy "mű" népi desztánt alkotott. A népi desztánokat az ozanok (regösök - hírmondók), később az ásíkok (vándor költők, trubadúrok), népi elbeszélők (recitátorok, rávíján, nákilán) terjesztették évszázadokon keresztül szóbeli úton. Írásba foglalásuk csak a legújabb időkben történt. A desztánra jellemző csodálatos elem (a csodaszarvas) felbukkan mindjárt a mű elején, a titokzatos bölcs aggastyán is megjelenik a semmiből már Hunornak és Magornak, majd iszkendernek kétszer is, végül Szent Istvánnak és tanácsot ad nekik. Atila és Géza király pedig egy szent remetétől kér tanácsot.

A verseket Mahmud a népdalok mintájára maga költötte. Versei tizenegy szótagosak, páros rímelésűek, és a szöveg hangulatához alkalmazva 4-20 sorosak. Sőt van egy 30 és egy 40 soros is köztük, de sokszor megelégszik kétsoros verssel. A versforma egy-kettő kivételével a tujúg, amely török nemzeti versforma. Tizenegy szótagos verssorokból, páros rímelésű négy soros versszakokból áll. A tujúgnak verslába is van: fáilátün fáilátün fáilát.

Mahmud annyiban gazdagította a népi desztánokat, hogy neki nem egy vagy több személy a hőse, hanem egy nemzet. És ez nagy érdem. Ha mindezt figyelembe vesszük, megállapíthatjuk, hogy Mahmud irodalmi értékű művet alkotott, amely méltó helyet foglalhat el a török irodalomtörténetben. Olyan "hibák és tévedések", mint amilyeneket Budenz is rovására ír, teljesen közömbösek a török olvasó számára, és a mű irodalmi értékére semmi befolyással sincsenek, mert magának a műfajnak a koncepciójából következnek. A kitűnő újkori és modern történelmi regényekben is sokszor közölnek történelmi tényekkel nem egyező adatokat az írók.

Mahmud műve a keleti irodalom más jellegzetes tulajdonságaival is rendelkezik. Magától értetődő, hogy ha kedves olvasmányt akart nyújtani olvasóinak, és azt akarta, hogy az idegen fogalmakat, szokásokat, történeteket megértsék, illeszteni kellett azokat a XVI. századi török szokásokhoz, fogalmakhoz, társadalmi légkörhöz. Ezért szerepelnek művében padisahok, bégek, bégfiak, szerdárok, vezírek, divan, defter, huri, rája stb. Üngürüz, Lengyelország, Németország stb. csak egy-egy "tartomány" volt az óriási oszmán birodalom lakójának szemében.

Az ókori és népvándorláskori hely- és személyneveket is a XVI. század neveivel helyettesítette. Még Nagy Sándor korában is nemcse, leh, cseh, firnek tartományról beszél, sőt Bécset is abban a korban említi. Mindez azonban nem Mahmud tudatlanságát és tévedéseit bizonyítja, hanem aktualizálási törekvését, amely művének műfajából és művészeti törekvéseiből következik. A török irodalomban később is szokás volt idegen irodalmi műveknek ilyen adaptálása, mohamedán mezbe való átültetése. Gondoljunk Shakespeare és Molière műveinek adaptálására a XIX. században.

A török krónikás az üngürüz névvel kezdi - s mint említettük - sohasem beszél magyarokról, avarokról, hunokról, mindig csak Hunor népet emlegeti, az üngürüzsöket, vagyis azokat, akik Hunortól származnak. Aztán leírja a csodaszarvasmonda, a magyarság eredetmondája két változatát. Ezek sok tekintetben eltérnek a Kézai-féle történettől: reálisabbak, részletesebbek, aprólékosabbak annál.

Terdzsüman szerint Hunor népe már Atilla előtt elfoglalta Pannóniát, méghozzá egy Kattar nevű vezér vezetésével. De had idézzem a krónikát: "Amikor Kattar meghalt, mindannyian feketébe öltöztek, keservesen gyászolták őt, drága testét rózsavízbe mosdatták és betették a föld mélyébe. Ezek után Sicambria - Mahmud írásában Szikamberija (azaz Óbuda!) - trónja előtt összegyűltek Kattar bégjei, előkelő emberei és így szóltak: "Ennek a tartománynak a megszerzése előtt, annyi időn át, oly sok fáradtságot, megpróbáltatást viseltünk el, hogy végül Allah kegyelméből alkalmat találtunk az elfoglalására... Most újra döntő pillanathoz értünk, tehát az volna a jó, ha egy közülünk való, előkelő nemest ültetnénk a trónra, mert akkor nem kellene félni, hogy elveszítjük ezt az országot." Ezek után tanácskoztak, a gondok tengerébe merültek és megválasztották Atillát vezérükké". (i.b.)

Az üngürüzsök újabb hulláma jött Pannóniába, s az ott talált emberek az ő nyelvükön - kimondhatjuk tehát: magyarul - beszéltek. Majd újabb fehér folt következik, aztán újra megjelenik Hunor népének egy Szkítiában lakó ága: Álmoséknak a Pannóniában élő rokonok üzentek, hogy jöjjenek utánuk. A krónika leírja, hogyan választották meg Álmost, majd Árpádot, s hogyan jöttek be honfoglaló őseink és foglalták el a Duna-Tisza közét, majd egész Magyarországot. A krónika teljes egészében bizonyítja tehát a két honfoglalást, a harmadikat pedig valószínűsíti. De más török források is megemlékeznek a Kárpát-medence népeiről, s azok szerint is három magyar hullámot lehet megkülönböztetni.

Terdzsüman épp hogy csak megemlíti Árpád fiát és unokáját, azután mindjárt rátér Géza fejedelem és Szent István uralkodására. Az Árpád-házi királyokról minden benne van a krónikában, egészen a tatárjárás utánig. Ekkor Terdzsüman ismét rövidít, bizonyára itt ért véget az a latin nyelvű forrás, amelyből a szerző ezt a részt fordította. Szerencsére a mohamedán fanatizmus hiányzott Mahmud Terdzsümanból. Elismeréssel szól Szent Istvánról, IV. Béláról még azt írja, hogy kiváló szervező volt, okos és jóindulatú, népéhez kegyes; V. István viszont összeférhetetlen, részeges király. III. Endre korát megint részletesen tárgyalja, és érdekes módon szimpatikussá teszi az utolsó Árpád-házi királyt. S aztán sorra veszi Vencelt, az Anjoukat, Zsigmondot, V. Lászlót, Mátyást és a Jagellókat. Vajon hogyan vélekedett a mohácsi csatavesztésről? Nem nagyon boncolgatja az okokat, inkább a csata lefolyását meséli el. Annyit mégis megemlít, hogy a szultán nagyon felháborította II. Lajos viselkedése, mert a király két ízben is visszautasította a török békeajánlatot, méghozzá 1520-ban és 1524-ben. "Gonoszlelkű papok beszélték rá ezt a jóindulatú királyt, hogy szegje meg az esküjét. Márpedig a szerződészegés becsutelt dolog, mely büntetést érdemel." írja Terdzsüman. A török birodalom biztosítani akarta a hátát, míg keleten a perzsákkal hadakozott, éppen ezért Szülejmán szultán egy semleges, vagy még inkább törökbarát Magyarországot szeretett volna, amelyet nem fűznek szoros kötelékek a Habsburgokhoz. Terdzsüman idevonatkozó megjegyzései teljességgel igazolják Perjés Géza feltételezését a szülejmáni békeajánlatokról.

Célszerű, ha itt áttekintésül, röviden felsoroljuk a krónika páratlan bőségű őstörténeti anyagának legfontosabb új elemeit, eltekintve azoktól, amelyeket maga Terdzsüman Mahmud jelölt meg műve tárgyául.

- 1./ Az üngürüz népnévről,
- 2./ Magyarország nagyságáról és a magyarok mérhetetlen sokaságáról,
- 3./ A csodaszarvas monda két ismeretlen, ősi változata,
- 4./ A hunok Pannóniába költözése a mondai ősidőkben,
- 5./ A 373. évi pannóniai hun honfoglalás ismeretlen első szakaszának története,
- 6./ Kémei küzdelme a tárnokvölgyi csatában,
- 7./ Elveszett regösénekek nyomai,
- 8./ Miként tette adófizetőjévé Atilla a római birodalmat,
- 9./ Buda Atilla elleni lázadása és a lázadás leverése,
- 10./ Miként furakodott a cselszövő Detre Atilla bizalmába,
- 11./ Atilla fiainak viszálya,
- 12./ A 896. évi honfoglalás ismeretlen előzményei.

A továbbiakban rövid ismertetését adjuk az első három témának.

I./ Az üngürüz (hungarus) népnévről

Senki számára, egyetlen nép számára sem lehet közömbös, miért hívják úgy, ahogy hívják. Nem csoda hát, ha a kettős magyar népnév (magyar és hungár) mindmáig tisztázatlan kérdése már őseinket is izgatta. Anonymus többször is kitér erre, s Árpád Hung váránál történő vezérre választásához a következő megjegyzést teszi: "Ezért hívták Árpádot Hungvária vezérének; összes vitézeit pedig Hungról hungvárusoknak nevezték el az idegenek nyelvén, és ez az elnevezés mostanáig él az egész világon." (i.b.)

Anonymus népi etimologizálása a hagyomány elhomályosulásából fakadhat: Anonymus korára már bizonyára érthetatlenné vált, miért van a magyarságnak két neve, s miért nevezik őket mindenütt hungárusoknak. Hungvárnak viszont már Árpádék honfoglalásakor ez volt a neve, s mivel más magyarázat nem volt kéznél, és Árpád ott szállt meg,

mintegy magától kinálkozott magyarázatul a Hungvár név. Csakhogy, szerintünk, Anonymus szem elől téveszti, hogy szófejtésének igazolásához a Hungvár helynevet is meg kellene fejtenie, s azt is, hogy helynév csak tartós ottlakás esetén ragadhat a lakóira, semmi esetben nyomban beköltözés után. Sokkal gyakoribb azonban, hogy a helység kapja azokról nevét, akik létesítették, vagy huzamosabb időn át lakói voltak. Föltehető hát, hogy Hungár várát valamikor a hungárok építették, s róluk nevezték el a várat Hungvárnak. A Hungár szó második tagja azonban a Hungvár szóban ismétlésként hatott, kiejtése is nehézkes volt, s így a második szótag kiesésével a szó Hungvárra egyszerűsödött. A hagyomány elhomályosulása folytán tehát Anonymus az elhomályosult népvélt voltaképpen önmagával magyarázta. Minden esetre jellemző, hogy a hungár népnévbe az etimologizálás kedvéért egy idegen v betű ékelődött.

Lehetséges azonban egy másik magyarázat is e Hungvár névalak-változásra és az anonymusi szófejtés keletkezésére. Anonymus ugyanis a fentebb mondottakhoz később mintegy kiegészítésül hozzáfűzi: "Szalán vezér Árpádot csúfondárosan Hungvária vezéréként üdvözölte, embereit gúnyosan hungvárusoknak nevezte." Meglehet, hogy a bolgár vezér - amennyiben ez eseményrésznek van valós történeti háttere - valóban csúfondároskodott, méghozzá olyképpen, hogy szójátékszerűen a v hangot a népnévbe ékelve Hung váráról, ahol Árpádnak átmeneti főhadiszállása volt, lekicsinyítő értelemben Hung-várinak, azaz Hung-v-árusnak torzította el a Hungária, hungár nevet, s Árpádék ezt vették zokon, Anonymus azonban - három évszázad múlva - már nem volt tisztában ezzel, s a torzított, lekicsinyítő tartalmú, hungváriak elnevezést azonosította a Hungária, hungár névvel.

Érdekes módon, a Tarih-i Üngürüş is kitér a hungár népnév magyarázatára. Az őstestvérpár, Magor és Hunor, egy csadodaszép leánytestvért vesz feleségül. "Mivel ez így történt - fűzi hozzá az eseményekhez a Tarih-i Üngürüş -, az elbeszéltek szavak azt bizonyítják, hogy Üngürüş népe Hunor nemzetségéből származott... Hunor neve pedig később Hüngürüşre változott." (i.b.)

Meglepően egyszerű, eredeti magyarázat! Hunor neve tehát csupán jelentéktelen módosulással változott Hungárra, azaz, mivel a hungár nép Hunor nemzetségéből ered, hungárnak nevezték őket.

Nem feladatunk eldönteni e kérdést. Minden esetre a Tarih-i Üngürüş népnévmagyarázata inkább összhangban van őstörténelmi hagyományainkkal, mint az anonymusi szófejtés. Anonymus szófejtésének ingatag voltát az is jelzi, hogy Kézai krónikája már más magyarázatot ad mondván; "az Ung nevezetű folyónál szállának meg, hol várost építének, mely folyóról nevezték őket a nyugoti nemzetek hungár-oknak."

2./ Magyarország nagyságáról és a magyarok mérhetetlen sokaságáról

Van a Tarih-i Üngürüşnek egy olyan pontja, amely a mai magyar fül számára hihetetlennek, regésen valótlannak hangzik, s alkalmasnak látszik arra, hogy rontsa a krónika hitelét. Szent István uralkodásáról szóló részben ugyanis a következőket olvashatjuk: "Isztefan király pedig összehívta a végtelen Üngürüş valamennyi bégjét, kibontotta zászlait, kitűzte a harci jelvényeket, megpergette a kis és nagy dobokat, megszámlálhatatlan fegyveres seregével elindult, és a Kán ellen ment." (i.b.)

Miféle végtelen Üngürüsről beszél a krónika? Regék regényes világának levegője csap meg bennünket, és felébred bennünk a gyanú: nem szertelen keleties túlzások ezek a szavak? Nem a török fordító betoldásai?

Különösképpen azonban azt találjuk, hogy a Tarih-i Üngürüş fenti híradása csaknem szó szerint egyezik a XII. századi bizánci és arab szerzők hazánkról adott beszámolóival. "Jó ború, jó fegyverű nép - írja a magyarokról Konsztantinosz Manasszesz -, vasat viselő, páncélos, Ares megszállottja, megszámlálhatatlan tömegű nép, mely sokaság dolgában meghaladja a tenger fővényét, vitézsége és harcban való jártassága a tribullusokét, dákokét s a gepidákét, vakmerőség terén legyőzhetetlen, merészsége verhetetlen, harcban ellenállhatatlan, önálló, szabad, emelt fővel járó, s szabadságszerető, a maga ura."

Egy másik XII. századi bizánci szerző a következőket írja az egykorú magyarságról: "A földkerekség egyik uralkodójának sem szokott adót fizetni, minden időben féktelen és önfejű volt: mert számuk nagyobb, mint a mezők fűszálaié, kezük harcra termett, mindnyájan lándzsát hordoznak, nehéz fegyverzetűek és páncéllal borítottak; s csillámló sisakjukról égig hatol a fény; lovuk is tüzes és nemes; nagy bennük a hadi virtus és a hæv. S bizony volt idő, amikor e megszámlálhatatlan népnek a híre szélteben rémületet keltett s mint szövetséges is félelmetes volt." (i.b.)

Mindezt aligha lehet elfogultsággal, túlzással magyarázni, hiszen a hazánkkal akkortájt szemben álló bizánci tábor historikusainak a tudósítása ez. Szavahihetőségüket megerősíti Abu Hamid al Garnati arab utazó, aki 1150-1153-ig Magyarországon tartózkodott. Hazánkról, személyesen szerzett tapasztalatairól többek között az alábbiakban emlékezik meg útleírásában: "Megérkeztem Magyarországra, melyet a baskírok, vagyis magyarok laknak, bátrak, felettébb nagyszámúak, 78 városuk van, várakkal, körülöttük falvak, hegyek erdők és kertek.. Az országban ezerszám élnek besenyők, de rajtuk kívül horezmiek is.. A magyarok uralkodójukat kiralinak nevezik, birodalma többszörös a bizáncinak, serege megszámlálhatatlan... Hatalmas serege és vitézsége miatt minden nép fél tőle."

A Tarih-i Üngürüş idézett helyének ily nagymértékű egybeesése a XII. századi bizánci és arab kútfőkkel megkövethetővé teszi azt a feltevést, hogy az idevágó rész magyar forrása is egy korai, XII. századi krónika lehetett, jóllehet anyagának nem ez a legrégebb rétege.

3./ A csodaszarvasmonda ismeretlen új változatai

Krónikás hagyományainkból mindeddig egyetlen csodaszarvasmondát ismertünk, illetve ennek többé-kevésbé romlott külföldi variációit. Mert mind az V. századi bizánci Priszkosz rétor, mind a VI. századi gót püspök, Jordanes és a bizánci Prokopiosz, csupán a közismert, magyar mondahagyomány romlott változatát őrizte meg.

A Tarih-i Üngürüş két mondatot tartalmaz, mindkettő egy töről fakad a meotiszi mondával, ám az eltérések köztük hasonlíthatatlanul jelentősebbek: ez arra utal, hogy a két monda régen, még a történelem előtti időkben különült el a meotiszi mondatól. Épp ezért a két monda őstörténeti jelentősége felmérhetetlen.

Az első csodaszarvasmonda

Az üngürüşök történetének elbeszélése ezzel a mondával kezdődik:

"Az évszakok hírnökei és a hírek elmondói ilyenképpen adták elő. A régi időkben a Madzsar törzs nemzetsége Nemród gyermekeitől származott. Nemródnak volt egy Ankisza nevű felesége, s ettől a feleségétől két fia született. Az egyiket Magornak, a másikat Hunornak hívták. Ők voltak Nemród első fiai, és állandóan atyjuk palotájában tartózkodtak. Egy nap Nemród vadászatra ment, és magával vitte a fiait is. Vadászat közben Nemród egy elejtendő vadra bukkant. Azonnal nyomába eredt, és üldözni kezdte. Fiai is mindenfelé vadat kémleltek, s egyszer csak egy csodálatos vad tűnt fel előttük, amely csodálatos színekben pompázott. Önkénytelenül is a vad után fordultak lovaikkal vágatában. A vad azonban elmenekült, és Adzsem (tartomány) határán a hegyek közé érve eltűnt.

A két királyfi, bármily soká kereste a vadat, nem találta meg. Sem a nevét, sem a fajtáját nem ismerték. A két királyfi gyorsan elfáradt, a szomorúság és a bánat tengerébe merült. Azután azon tanácskoztak, hogy mitevők legyenek. Majd visszatértek atyjukhoz, és arra kérték, hogy Adzsem határán, azon a hegyes vidéken egy monostort építtessen számukra, amelyben lemondva a világról lakhatnak, és a világ népétől visszavonulva saját gondjukkal foglalkozhatnak.

Nemród kérésüket meghallgatta, és parancsot adott, hogy azon a helyen egy monostort építsenek. Miután a monostor felépült és elkészült, a két királyfi beleköltözött, hogy saját hitvallásuk szerinti imádságokkal foglalkozva jó ideig ott töltsék életüket. Ők azután azon a helyen sok hónapon és éven keresztül laktak. A világi néppel nem érintkeztek, imádsággal és alázatossággal, (elmélkedéssel) foglalkoztak, s a világ örömeiről lemondtak.

Ily módon öt évig laktak a monostorban, és ott nyugodtan éltek. A hatodik év kezdetén azonban a két legény elméjét megragadta a világ (örömeinek az) íze. Szívük rejtekében felébredt a hatalom utáni vágy.

Mikor ezek ilyen (lelki)állapotban voltak, egy nap egy titokzatos személy érkezett hozzájuk. Elmagyarázta nekik a világi hatalom(lényegét) és az uralkodás utáni vágyat, s (ezzel) őket megrendítette. A két legény ennek a személynek megtévesztő (elbeszélése következtében) elhatározta, hogy a monostort elhagyja, mert (elméjük) a hatalom utáni vágygal volt elfoglalva.

Abban az időben Adzsem országának közelében egy bégnek két csodaszép lánya volt. Magor és Hunor ezt a két lányt feleségül vette.

Miután ez így történt, a hírmondó szavai azt bizonyítják, hogy Üngürüsz népe Hunor nemzetségéből származott. Mivel Hunor neve később Hüngürüszre változott. Nemród halála után Hunor egész népével apósághoz, a tatár kánhoz folyamodott, és őnála telepedett le. A kán is megtisztelte őt, és Adzsem szomszédságában egy egész ország fejedelemségét adományozta neki.

Midőn Nemród meghalt, Adzsem trónjára egy másik fejedelem került. Azt a vidéket pedig, (melynek Hunor volt a fejedelme), Dzsiddija tartománynak nevezték. Tatár tartomány volt, mely Szamarkandtól a Fekete-tengerig terjed.

Egy nap Adzsem országának padisahja Kosztantiniye fejedelme ellen hadjáratot indított, és emiatt Dzsiddija országának uralkodójától segítséget kért. Dzsiddija fejedelme segítségül Hunor népéből, akik tatárok voltak, húszezer katonát gyűjtött össze, és Adzsem padisahjához küldte (ezt a sereget). Amikor adzsem padisahja is Kosztantiniye ellen ment, az említett Hunor népét támadás érte, mely aztán így módon elvált Adzsem padisahjától, és Pannonija tartományába költözött.

Amikor abba a tartományba érkeztek, látták, hogy csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcs és bő termése van annak az országnak, és az ő nyelvükön (azaz Hunor népének a nyelvén) beszélnek (az ottani népek)."

A mondaváltozat tehát a Kárpát-medencébe érkezéssel lezárul. A történet - ha csupán az események síkjáról nézzük - világos és érthető. Ha azonban a történések okait keressük, kiderül, hogy a monda valójában számunkra valamiért érthetetlen, mintha a szavak alkotta nyelv mögött egy másik, immár érthetlenné homályosult nyelven szólna hozzánk, a jelképek ősi nyelvén.

Lapozunk csak vissza, fussuk át még egyszer a mondat, s rájövünk: sok mindent nem értünk. Miért tűnik el pl. Nimród a csodálatos vad felbukkanása előtt, s egyáltalán, ha nincs szerepe a további mondai történetben, úgy mi az értelme, hogy kikíséri vadászatra fiait? Mi az a csodálatos vad, ami a két fiú előtt felbukkan? Miért menekül Irán határai felé? Miért rendülnek meg annyira az eltűnésén? Min tanakodnak? Miért építenek szentélyt azon a helyen, ahol a vad eltűnt, miért zárkóznak be öt évre abba a szentélybe, s öt év letelte után miért jelenik meg a "titokzatos személy", látogatásának mi a jelentősége, s miért hagyja ott a két fiú nyomban ezután a szentélyt? Miért szerepelteti a monda a megszokottól eltérő rendben a két testvért, miért említi Magort mindig elsőként, s miért marad ki nyomtalanul Magor a további történetből? Végül pedig, miért kerekedik fel nyomban a perzsa király oldalán harcoló Hunor, mikor megtudja, hogy népét támadás érte, s miért költözik éppen Pannóniába? És egyáltalán: mi köze mindennek a csodálatos vaddal való találkozáshoz?

A kérdéseknek erre az özőnére nem kapunk választ a monda szó szerinti szövegében, s ha az mégis magában hordja mindezekre a kérdésekre a választ, úgy rá kell eszmélnünk, hogy a szavak szerinti nyelv mögött egy másik, titkos nyelv rejtőzik, s a szavak kirajzolta történés mögött egy másik, titkos történés. Ősi, mágikus jelenségek vonulnak el szemünk előtt, amelyek minden mozzanata, jelentése jelképes és rejtett, titkos, természetfölötti, mágikus eredőkre épül, melynek felfogását mi már régen elfelejtettünk. Belátható, hogy mindezek fölfejtése szerteágazó, bonyolult feladat.

A Tarihi Üngürüsz második csodaszarvasmondája:

"Egy másik elbeszélés szerint így szól a történet:

Egy napon Hunor összegyűjtötte törzsének tekintélyes előkelőit, és vadászatra indult. Vadászat közben egy hegyhát mögül váratlanul egy vad tűnt fel előttük, mely csodálatos színekben pompázott, de egy másik törzs (tartománya) felé elmenekült. Mikor (Hunor a vadat) megpillantotta, azonnal megragadta a szívét ez a szerencsés jel. Így szólt:

"Ha ezt a vadat elejtem, ebben az országban sikerül elérnünk a nyugalmat, de ha nem sikerül elejtenem, sorszerűen el kell foglalnunk Pannonija tartományát, melyről (kedvező) híreket kaptunk!" Így határozott, s ezzel a gondolattal azonnal a vad után vágatott.

A vad pedig menekült, s amint egy másik törzs (tartományának) határához értek, Hunor már-már megközelítette, de azon a helyen, ahol zsákmányul kellett volna esnie, a vad eltűnt a szeme elől. Hogy hívják és mi fajta, nem tudta.

Mikor Hunor ezt a helyzetet látta, így szólt a mellette levő előkelőségekhez: "Ez nem a véletlen dolga. Ez jel és utalás nekem és népemnek, hogy végül is ebben az országban nem élhetünk. Ennek az az orvossága és gyógyszere, hogy más országban kell letelepednünk" - mondta. De azután még sok idő telt el.

A másik ok, (amiért Hunor más országba akart letelepedni) az volt, hogy Hunor Dzsidiája népével nem volt igazi (békés) kapcsolatban, nem élt velük barátságban. A szomszédos országokat is megtámadta, sok országot harccal és erőszakkal leigázott, melyek megértették, hogy (Hunornak) ellenállni nem képesek. Ők (Hunorék) pedig azon gondolkodtak, hogy saját hatalmuk alá hajtják Pannonia tartományát és a nyugati országokat.

Az itt kifejtett okoknál fogva Nemród fia, Hunor katonaságot kezdett gyűjteni. Mikor Hunor népe összegyűlt, megszámlálták és összeírták. Látták, hogy Hunor népéből tízezer ember gyűlt össze, és a nem rendkívüli teremtményekből is kétszáznyolcvanezer férfi gyülekezett össze. Mikor Hunor ezt a csodálatos óriási hadsereget összegyűjtötte, élete nem lett hozzá hű, és közben eltávozott ebből a világból.

De Hunor rokonai között volt egy hatalmas bégfi, nevét Kattarnak mondták. Hunor utódául őt választották meg a hadsereg fővezérévé.

A monda innen nagy kitérőkkel és megszakításokkal kanyarog tovább. Kattar Pannónia visszafoglalására irányuló tervét a "regős szava szerint" főemberei megélték:

"Amikor Kattar fővezérnek ezeket a szavait a bégek hallották, Kattar tervét és szép bölcsességét roppantul megcsodálták, és megélték őt. És abban a pillanatban megesküdték, hogy annak a tartománynak az elfoglalására azonnal elindulnak.

"Hol vagy, Pannonia tartománya!" kiáltással kibontották zászlajaikat, megszólaltatták a kis és nagy dobokat, és Íszá próféta (Jézus Krisztus), aki legyen megdicsőítve és felmagasztalva, háromszázhetvenharmadik évében csapataik egy-más után elindultak."

A hunok beköltöztek a Kárpát-medencébe, ahol az "Üngürüs népet találták". Itt ér véget a monda.

Csodaszarvasmondáink száma ezzel háromra bővül. Érdekes volna tudnunk, a három közül melyik keletkezett előbb, melyik tehát az ősmonda? A kérdést bonyolulttá teszi, hogy mindhárom monda kiindulási pontja, tulajdonképpen magja - a csodaszarvas felbukkanása és eltűnése - nagyjából azonos időben való keletkezésre utal, míg a mondák további cselekménye és lezáródása egymástól nagyon is távoli korokban történik.

A három csodaszarvasmonda hatalmas mondafüzérre, egymáshoz illeszkedő egységes mondakörre bővül. E mondakör magába öleli az üngürüsök történetét, beleértve a magyar őstörténetet, s ez utóbbinak a hagyományromlás folytán fellazult, széttöredezettnek látszó eseménymozzanatai e mondák révén mintegy összefüggő eseménytömbbe szerveződnek.

E mondakör néhány különös sajátossága mellett nem mehetünk el szó nélkül. Ezek közül talán a legmeglepőbb az időtartam problémája. A mondai események vizsgálatából ugyanis félreérthetetlenül kitűnik, hogy e mondák korántsem zárulnak le a csodálatos vad felbukkanásával és eltűnésével, ez csupán a monda kiindulópontja, s az ebből fakadó fejlemények évszázadok, vagy éppen évezredek történéseit ölelik át. A monda tehát egyetlen roppant időívet alkot a vad felbukkanásától a honfoglalásig. Meglehetősen szokatlan az a vonása is, hogy szinte szétválaszthatatlanul egybeszövi az őstörténeti eseményekkel, a monda tehát egyfelől őstörténeti jellegűvé, az őstörténet pedig mondai jellegűvé válik.

Végül nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindhárom monda tárgya a Kárpát-medencébe való költözés. Hiszen csodaszarvasmondák ismeretesebbek más népek mondavilágában is.

Végezetül említsük meg, hogy a Magvető Kiadó gondozásában 1982-ben megjelent kiadása a Tarih-i Üngürüsnek Magyarországon pillanatok alatt elkelt, s ma már beszerezhetetlen. A könyv tartalmazza még az 1740. évi Névtelen Magyar Történet, Macar Tarih, vagyis Madzsar Tarih kódexet is, amelynek ismertetésére most nem térünk ki.

Nem sorolom fel, ezen ismertetőhöz tartozó, és évszázadokra visszanyúló irodalmat sem, viszont nagyon remélem, hogy a mai napon a Tarih-i Üngürüs fölött nem a gyászbeszéd hangzott el, amelynek visszatérő refrainja: emléked örökké élni fog, s utánna a korcsmában, vidám borozgatás közben már minden egyébről szó esik, csak az összejövetel okáról nem.

Köszönöm a figyelmüket.

Irodalom:

Magyar Nemzet 1976. jan. 3.

Új Tükör 1981. aug.

Jegyzet:

A könyv megjelent a Magvető Kiadónál 1982-ben, a "Magyar Hírmondó" sorozatban: Címe: A magyarok Története. Tarih-i Üngürüs. Madzsar Tarih. ISBN 963 271 719 8

A BESENYŐK ÉS A KUNOK

A BESENYŐK

A besenyők eredete homályos, bár nyelvük kipcsaki típusúnak tekinthető és a nyugati-türk birodalom népei közé tartoztak. Rovásírásuk is erre mutat. Nevük eredetileg beceneg, ez a bulgár-török (onogur) közvetítéssel vált a magyar nyelvben besenyővé. A görögben patzinak, a latinban bisenus volt a nevük 889 előtt a Jajik (Urál) folyó vidékén laktak, be-betörtek támadásaikkal a Kazár-birodalomba. A besenyőktől keletre élt a hatalmas oguz törzscsoport, amely a kazárokkal szövetségre kötődött a besenyőket. A besenyők a 899-ben elszenvedett vereség után továbbvándoroltak és kiszorították az ott élő magyarokat levédiai hazájukból. A besenyők egy része a vereség hatására beilleszkedett a győztes oguzok törzseibe.¹

Az arab Ibn Fadhlán 922-ben a volgai bolgárokhoz való útja során találkozott egy ilyen töredékükkel talán a Calkar-tó környékén az Urál-folyótól keletre. A XI. században pedig M. al Kasgari említi meg az oguz törzsek között maradt becengeket.

A besenyők egy része ezt jóval megelőzően a kazár birodalomban is letelepedett. 889. után néhány évvel a besenyők Simeon bulgár cárral léptek szövetségre és így két irányból együtt újra megtámadták és Etelközből a Kárpát-medencébe szorították a magyarokat. A Dontól előbb a Dnyeperig, majd a Kárpátokig és a Al-Dunáig terjedő területen nyolc besenyő törzs telepedett le.² Nevüket és X. századi elhelyezkedésüket Bíborbanszületett Konstantinos bizánci császár De administrando imperio (A birodalom kormányzásáról) című munkájából ismerjük.

Szerinte a nyolc törzs neve a következő:

Javdi-Erdim = Fényes Erdim, Küerci-Cur = Kékesszürke Cur, Kabuksin-Jula = Fahéjszin Gyula, Szuru-Külbej = Szürke Külbej, Kara-Bay = Fekete Bay, Baru-Tolmac = Sötétszürke Tolmac, Jazi-Kapan = Steppesíni Kapan, Bula-Coban = Tarka Coban.

Németh Gyula szerint minden törzsnév első része lószínt jelez, mert a lószín szerinti hadfelosztás régi török, különösen hun szokás volt. Ehhez járult a méltóság neve, amelyet a törzs feje viselt. Györffy György szerint a színnév a törzs zászlójának a színe. Konstantinos császár a Jazi-Kapan, a Kabuksin-Jula és a Küerci-Cur törzset összefoglalóan Kangar néven említi, mint a legvitézesebb törzseket.³ A nyolc törzs negyven alosztályra tagozódott. A besenyők törzsi keretei folyton változtak. A XI. századi bizánci Skulitzes szerint már 13 törzsük volt. Lehetséges, hogy közöttük Keletről jött újonnan csatlakozott törzsek is vannak; ilyen határvédő törzs az a kettő is amely Kegennel az élen később kivált a besenyő szövetségből.

Mivel a Duna-Don közötti hazájukban fontos kereskedelmi útvonalak vezettek, ezért a kereskedelem is fejlődött náluk. Az oroszoknak lovakat és szarvasmarhákat vittek eladni, míg délre állatbőröket.

Kereskedelmükbe a volgai bolgárok is szerepet játszottak, s ezek révén kezdett térhódítani az iszlám. Kemény harcokat vívtak az oroszokkal, akiket sokáig elzártak a tengertől. 968-ban Kijevet is ostromolták, 972-ben pedig a győzelmes balkáni hadjáratból hazavonuló Szvjatoszláv fejedelmet is megölték a Dnyeper zuhatagnál.⁴ A sok háborúskodás azonban csökkentette a besenyők erejét és vereségeket szenvedtek, területük kisebbedett. Néha az orosz fejedelmek egymás elleni harcában már orosz szolgálatban is harcoltak. A XI. században az oroszok északról, az úzok keletről támadták a besenyőket, akik ez elől dél felé be-betörtek a bizánci birodalomba.

1050-ben az egymással viszálykodó besenyő törzsfők közül Belcer fia, Kegen népével átköltözött a Dunán és Bizánc szövetségese lett. Ez Bizáncnak jól jött, mivel a besenyők nyomába törető úzok útját elállták. Ezért a bizánciak Bulgáriában és Macedóniában tömegesen telepítették le a besenyőket, ám egymás ellen mégis kölcsönös gyanakvás jellemezte őket.⁵ A balkáni besenyők sok zavart okoztak új hazájukban.

1071-ben, mint Bizánc szövetségesei, Nándorfehérvár görög őrségét próbálták felmenteni a magyar ostrom alól, és már 1078-ban a kunokkal szövetségre léptek és megtámadták Drinápolyt. 1091-ben pedig Konstantinápoly (Bizánc) falai alatt állottak a besenyők. Az ügyes bizánci politika azonban megtalálta a kiutat, szervezetett Tugurkan és Bönek kun vezérrel és 1091. áprilisában a Marica folyó torkolatánál csaknem teljesen megsemmisítették a besenyő táborát. Maradványaikat a Vardar folyónál és egyebütt telepítették le.

Egyes kutatók szerint a görög-macedóniai megleno-vlachok és a Szófia-vidéki sop-bulgárok is besenyő-ivadékok.⁶

Ami a Magyarországhoz való kapcsolatukat illeti, besenyő nőt vett el Taksony fejedelem és így költözött be Tonuzoba besenyő vezér népének egy kisebb részével. Később még Szt. Istvánnak és utódainak is gondot okoztak a magyar határokon kívül élő besenyők, beütéseikkel. Magyarországra önként bevándorló kisebb töredékeik is letelepedtek Kemej, Pest és Heves megyében, a Sárreuten Fejér megyében és a Fertő-tó mellett, akik a mosonyi határőrök lettek.⁷

A legrégibb erdélyi helynevek egy részét is a besenyőből lehet magyarázni. II. István és II. Géza háborúiban a székelyekkel együtt a magyar sereg előcsapatai és könnyűlovassága voltak. Eleinte nem voltak teljesen szabadok, de a XIII.-XIV. század folyamán legnagyobb részük az országos nemesek sorába jutott. Nyelvük és társadalmi különállásuk elenyészett és beolvadtak a magyarokba.⁸

A KUNOK (KUMANOK)

A magyarul "kun"-nak nevezett népet a nem magyar nyelvű szakirodalomban általában "kumán"-nak, vagy "komán"-nak nevezik. Németh Gyula szerint a török kun és kumán név a "fakó, sárgás" jelentésű, a keleti-török nyelvekből ismert ku: "fakó" szónak a származéka.

Az orosz polovec, a hajdani német Falben és az örmény Khartes elnevezés a kuman névvel azonos jelentésű.

A kunok eredetét J. Marquart kutatta a modern filológia módszerével. Az arab al-Biruni, Muhamad-Aufi és az örmény Urhajeci szűkszavú tudósításaira támaszkodva úgy vélte, hogy a törzsszövetség magja a kun nép az V.-VII. században az Amur folyó vidékén élő, mongolos jellegű konföderációból szakadt ki, majd önálló néppé formálódott és a kitaj nép támadása elől nyugat felé költözött az Amurtól a Dunáig. Közben új népelemekkel gyarapodhatott.⁹

Czegledi Károly megállapítása szerint a Marvázi-féle sárik azonosak a sárga ujugurokkal, akik 1012 táján a kunokkal együtt vonultak Belső-Ázsiából a nyugat-szibériai steppére. Itt kimak-kipcak törzsekkel 1020. táján egy nagy törzsszövetséget alkottak, amelyben qun, ujugur és nyugat-szibériai elemek egyesültek.¹⁰

A lovas nomád népek két dolog között választhattak: vagy beolvadnak a győztes törzsszövetségbe, vagy pedig új hazát alapítanak. A kunok is több török törzset sodorhattak magukkal és a kun név mostmár rájuk is vonatkozott. A kunok így nyugat felé vonulva 1050-ben már veszedelmévé váltak a Kárpátokon túli Kelet-Európának. 30 év alatt egy egész nép tette meg az utat Mandzsúriától Kijevig. Erre csak a világtörténelem nagy török hódítói voltak képesek mint a hunok, az avarok és a türkök. A Fekete-tengertől északra elterülő steppén a kunok úz és keleti besenyő töredékeket olvasztottak magukba.¹¹

1080. körül érték el előnyomulásuk nyugati határát az Al-Dunát és a Kárpátokat, s megkezdték a harcot az oroszokkal és több győzelmet arattak felettük.

Ekkortájt szállták meg az úzok szálláshelyeit a moldvai síkságon. Sokszor vlachok ezreit vitték át magukkal a Dunától északra, hogy jobbágynépre, munkaerőre tegyenek szert, mint tették más török elődeik is.¹²

A kunok szövetkeztek a bulgáriai besenyőkkel, s velük együtt 1078-ban Drinápolyt, 1087-ben pedig Thrákiát is támadták. Az orosz fejedelmek sokszor a kunok kánjainak leányait vették nőül, hogy a kun támadásokat elhárítsák.

1091-ben Bizáncot Anatólia felől az izmíri emír Cakan csapatai támadták, az európai oldal felől pedig Cakan besenyő szövetségesei. Erre Bizánc a kunokat hívta segítségül, akik döntő csapást mértek a besenyőkre a Marica folyó mellett. Ezután a kunok Magyarországra is betörték, de Szt. László király Erdélyben visszaverte őket és az Al-Dunánál várakozó másik kun sereget is. Ám nyolc év múlva Przemysl vára alatt Bönek kun vezér kis számú lovascsapata nagy csapást mért a nehéz fegyverzetű magyar lovas-seregére. 1103-ban azonban az orosz hadak egyesülve súlyos vereséget mértek a kun seregére, ahol sok kánjuk Arslanaba, Cengeraba, Kuman, Altunaba s mások is elesetek.¹³

Jaropolknak 1116., 1120., majd 1140. évi hadjáratai során a Don és Donyec vidéki szállásukig, délen pedig a Duna-melléki síkságig visszaszorította a kunokat. Így a kunok kettéváltak, de később 1152-ben ismét helyreállították az összeköttetést az al-dunai testvéreikkel.

Az orosz fejedelmek egymás elleni harcaikban újból igénybe vették a kunok fegyveres csapatait. Támadásaik ellen a kijevi és a perejaslavi fejedelmek az azok déli határain lévő torkok (úzok) segítségét vették igénybe, akik balkáni kudarcaik miatt és részben a kun nyomás alatt húzódtak oda és besenyő-töredékeket is magukkal vittek.¹⁴

A XII. század második felében a kitaj (észak-kínai) birodalom megalakulása révén az ott élő kipcakok nyugat felé nyomultak és a kunokhoz csatlakoztak, mivel már eleve a kunok egy része kipcak volt. Így a kunok újból erőre kaptak. A laza szerkezetű kun-kipcak birodalom határait a XII. század végén Rasovskij szerint keleten az Irtisig és a Balhas tóig, északon Szibériában az erdőzónáig, Európában pedig a volgai-bulgár országig és a burtaszok földjéig, majd a rjazani, novgorodszjeverski és perejaslavi orosz fejedelemségig képezték a határt.¹⁵

Keleten a Kárpátoktól a Vaskapuig, onnan a bizánci birodalomig, de a Krim-félsziget is a kunokhoz tartozott.

A kikötővárosok, Sudak és Jalta kereskedelmi központjai is adófizetőik voltak.

A Don torkolatától a Volga torkolatáig, onnan a Kaspi-tó és Aral-tó északi részén a Talas és Cu vidékéig húzódott a határ, vagyis Khvarezm szomszédságáig.

Ezen az óriási területen telente leginkább a déli részeken voltak szállásaik. Nyáron pedig fölhatoltak az erdőzóna széléig. Teljes politikai egységet nem alkottak, csak nagy veszély esetén szövetkeztek egyes csoportjaik.

Rasovskij szerint öt csoportra különültek.

Ezek: 1. a közép-ázsiai csoport

2. a Volga-Yaiq csoport

3. a Donetz-Don csoport

4. a dunai csoport

5. a nyugati csoport, akiknek területén még brodnikok, alánok (jászok) is éltek.¹⁶

A cserekereskedelem és egyéb kulturális hatások nyomán a kunok és tork töredékek a keleti (pravoszláv) kereszténységgel is kapcsolatba kerültek, melynek nagy volt a beolvasztó hatása a középkori török népekre.¹⁷

1203-ban a kunok bevették a kincses Kijevet, 1219-ben pedig orosz szövetségeseikkel egy időre elfoglalták a magyaroktól Halicsot (azaz Galíciát).

Nemsokára azonban 1222-ben közeledtek a mongolok, Szübütej és Dzsebe vezetésével lovascsapataik egy kun sereget megsemmisítettek és Derbendnél dél felől átkeltek a Kaukázuson. Ezután a kunok szövetségre léptek az oroszokkal és a Dnyeper torkolata közelében kisebb győzelmet arattak. Az újabb mongol támadásnak azonban nem bírtak ellenállni, 1223. május 31-én a Khalka folyónál az egyesült kun-orosz hadak nagy vereséget szenvedtek.¹⁸

A mongol sereg ellenben északkelet felé fordult és visszatért Ázsiába, de a Volgán-túli kipcakok rész keleten már Dzsingisz kán fiának Dzsocsinak az uralma alá került. Ezalatt a Domonkos-rend megalapítója Szent Domonkos is a kunokhoz készült. A Moldvában és Havasalföldön lakó kunok között megindult a katolikus térítő munka.¹⁹

1237-ben a mongol seregek újra megindultak nyugat felé Batu kán vezérlete alatt, így a kunok egy része Köten vezetésével IV. Béla királyhoz fordult, hogy fogadja be őket népével együtt és azt ígérte, hogy megkeresztelkednek.²⁰

IV. Béla 1239. őszén befogadta a 40.000-es sereget családjaikkal együtt. A nomád kunok azonban letiporták a magyarok szántóföldjeit és ezért ellenségeskedésre került sor.

A gyűlölködés akkor hágott tetőpontjára, amikor 1241. márciusában a mongol seregek Pest alá értek és keleti kunok is voltak közöttük. Erre a pesti polgárok a mongolok kémjének tartott ártatlan Kötent megölték, mire a kunok harcolva és rabolva kivonultak az országból a Száván át a Balkánra.²¹

1241. április 11-én a mongolok a Sajó torkolatánál a szövetséges nélkül maradt magyar sereget szinte teljesen lemészárolták és Magyarország nagy részét elfoglalták, de 1242. nyarán Ögödej nagykan halálának hírére kivonultak az országból.

IV. Béla megkezdte az ország újjáépítését és újabb mongol támadásra készülve a magyar sereg erősítésére visszahívta a kunokat a Balkánról és hűségük biztosítására 1245-ben fiát, V. István egy kun kán (talán Köten) lányával összeházasította.

A kunok érezték fegyveres erejük nagyságát és elbizakodtak. 1279-ben IV. László szabályozta a kunok életmódját letelepedésre bírva őket és megkeresztelkedésüket erősen szorgalmazta.²²

A Duna-Tisza közén és a Tiszántúli a későbbi Kiskunság és Nagykunság továbbá a Maros és Temes közén telepedtek le.

A törvényeket azonban nem tartották be és emiatt háború tört ki. A kunok a Moldvából betörő kipcsaki kun testvérükhöz Oldomurhoz pártoltak. Az egyesült kun-kipcsak sereg azonban Dél-Magyarországon a Hód tavnál 1280-ban súlyos vereséget szenvedett.²³

IV. Kun László király viszont azzal tette gyűlöltté magát saját népe előtt, hogy mostmár a tatárok felé keresett kapcsolatot. Ezt már maguk a kunok is megsokallták és lehetséges, hogy a nádor biztatására maguk a kunok ölték meg a királyt 1290-ben.

Ezután a kunok elmagyarosodása gyorsabb ütemet vett. Kisebb töredékeik még 1470-ben is a Dnyeper mellől beköltöztek Magyarországra.²⁴

A kunok további története elmagyarosodásukkal beleolvad a magyar történelembe.²⁵

Bibliográfia

Rásonyi László: HIDAK A DUNÁN, Gyorsuló idő, Magvető kiadó, Budapest 1981.

I. az idézett mű	81. oldalán
2. - " -	82. "
3. - " -	83. "
4. - " -	84. "
5. - " -	85. "
6. - " -	86. "
7. - " -	87. "
8. - " -	88. "
9. - " -	106. "
10. - " -	108. "
11. - " -	109. "
12. - " -	110. "
13. - " -	112. "
14. - " -	113. "
15. - " -	114. "
16. - " -	115. "
17. - " -	117. "
18. - " -	118. "
19. - " -	119. "
20. - " -	120. "
21. - " -	121. "
22. - " -	122. "
23. - " -	124. "
24. - " -	125. "
25. - " -	128. "

Szokásvilág a Xiung-nu Birodalomban

A xiung-nu nép feltehetően már a Kr.e. első évezredben megjelenik nagyjából a mai Mongólia területén. Központjaik, keleten a ji, északon a ti, nyugaton a zsung, és délen a man. Az ázsiai hunok (hiung-nu) xiung-nu neve először Kr.e. 318-ban egy Észak-Sansziban vívott csatával kapcsolatban fordul elő, amikor az egymással a hatalomért marakodó kínai fejedelemségek harcaiban tűnnek fel. A xiung-nuk többször támadták a Kínai Birodalmat az Ordosz vidéki jó legelők megszerzése miatt.

A C'in dinasztia ezután kemény ellenállást fejtett ki a xiung-nu támadásokkal szemben. A dinasztia-alapító császárnak Si huang-ti-nek az intézkedésére a kínai Nagy-Falat megerősítették a hun támadásokkal szemben, majd védekezésből, támadásba mentek át a kínaiak és visszafoglalták a hunoktól Ordoszt. Si huang-ti halála után Kr.e. 207-ben a xiung-nuk rögtön megkezdték a támadást Kína ellen. A hunok fejedelmét, vagy ahogyan saját nyelvükön nevezték, a san-jü-t ebben az időben T'ou-man-nak hívták. Ő az első hun fejedelem akit a kínai feljegyzések névszerint említene. T'ou-man hunjai átkeltek a Sárga folyón és újra birtokukba vették az egész Ordoszt. T'ou-man meg akarta öletni elsőszülött fiát Mao-tun-t, mert egy másik fiát szemelte ki utódjául, és csapdát állított neki. De Mao-tun kiszabadulva a kelepceből seregével legyőzte az ellene támadókat, és apját megölette. Mao-tun elszántsága és kegyetlensége a fejedelmi trónra juttatta, nevétől közel és távol mindenki rettegett, seregei elől nem volt menekvés, minden ellenállást elsöpört, és észak valamennyi nomádját egyesítette, így jött létre a nagy xiung-nu birodalom. Mao-tun csapatai megsemmisítő vereséget mértek a területet követelő tug-huk-ra, majd innen keletre a jüe-csi-ke-t győzte le, délen elfoglalták Lau-lan-t, északon pedig a kie-li-un, ting-ling, szin-li, kiü-su, és hun-jü népet. A hun birodalom legnagyobb kiterjedését Mao-tun idejében érte el. A kínai császárnak küldött leveléből Kr.e. 177-ben arról értesülünk, hogy leigázta a Wu-szun, Ho-ku és Lau-lan népét is 26 más törzssel együtt, és mint írja a császárnak "Ezek most mind hunok, s valamennyi ifjesztő nép egyesült." Mao-tun xiung-nu birodalma keleten Koreáig, északon a Kerulen, Tola, Jenyiszej, Szelenga, Ob, Irtis, Isim forrásvidékéig, nyugaton a Balhas-tón túl majdnem az Aral-tóig, dél felé pedig a Karakórum, az Altyn-tag, az ismert kínai határvidékig terjedt. A legtöbb kínai feljegyzés Mao-tun idejéből származik, amikor a hun birodalom a legnagyobb kiterjedésű volt.

A Xiung-nu mindvégig állattenyésztő nomád nép volt. Állataik közt a lovat, a szarvasmarhát és juhot, ritkábban pedig a szamarat, őszvért, és tevént említik a kínaiak. Nyájaikat legeltetve vonultak egyik helyről a másikra, de a vadászatot sem vetették meg. Nem voltak körülsáncolt vagy fallal védett városaik, nem űztek sem földművelést, sem kereskedelmet. A háziállatok és az elejtett vadak húásával táplálkoztak, melynek java a fiataloké volt, az öregekkel és gyengékkel kíméletlenül bántak. Igazi éltető elemük nem a békés csendes pásztorkodás volt, hanem a harcok, portyázások kockázatos vállalkozásai. Az ázsiai hunok hadi életében a ló játszotta a legnagyobb szerepet, ők voltak az első nagy lovasnép Távol-Keleten. Az ő nevükhöz fűződik a lóháton való gyors közlekedés, és a lovas harcmódnak az elterjedése. Az előttük élő más északi barbárok még nem ismerték a lovas harcmódot. A tipikusan hun-fajta lovas műveltség azonban ismeretlen volt a kínaiak számára az i.e. 4. századig. Már gyerekkorában gyakorolt, és megkezdte iskolázását a jövőendő lovas-nyilas hun harcos, egészen aprón előbb juhán kezdte a lovaglást, egérre, madárra, menyétre nyilazott, később nyúlra és rókára vadászott. Mire felnőtt addigra már nagyszerűen megülte a lovat és kitűnően értett a lóhátról való nyilazáshoz. A harcba péncélos lovon mentek. A ló többi felszereléséről keveset tudunk, a lovat nem patkolták, de kezdettől fogva ismerték a nyeret. A kengyel használatáról sem maradtak régészeti emlékek, ez alapján azt állapították meg, hogy nem ismerték a kengyelt, ellenben feltételezem készülhetett sodrott erős bőrből is, ami sok-sok évszázad alatt elporlad és nyomtalanul eltűnik a sírban. Ugyan a fémkengyel legelső használói Ázsiában az avarok voltak, de bőrből készült kengyelt a hunok is használhattak, vagy használniuk is kellett, mert az ő harcmódorukhoz, a visszafelé fordulva való nyilazáshoz, hogy biztosan üljön száguldván vágató lován, és azt irányítani is tudja nagy biztonsággal, hiszen a harcos élete függött tőle, így mindenképpen szüksége volt rá. Fegyverük az íj, nyíl, kard és lándzsa volt, ezek közül is a zengő nyíl volt a legfélelmetesebb. Ruházatuk állati bőrből készült, felül viseltek még egy prémes dolmány-féle ruhadarabot is. Ruhájukat jobbról balra gombolták. Ennek szorosabb összefogására, összekapcsolható bőrvet használtak, melyre fémkarikák voltak illesztve a különféle tárgyak felakasztására. Nadrágjuk bőrből készült. A hun fővegen elől fémtücsök, vagy néha forgós toll, oldalt pedig egy vagy két coboly-fark volt. Lábukon bőrből készült csizmát viseltek. A xiung-nu lovasság villámgyorsan, rajtaütésszerűen támadt az ellenségre, ha azonban tölerővel találta magát szemben, akkor a futásszerű visszavonulástól sem riadt vissza. Fogó hold idején tartózkodtak minden hadi vállalkozástól. Aki elesett bajtársának holttestét kimentette a csatából, az megkapta annak vagyonát. Ellenség megölése és foglyulejtése hadidicsőségnak számított, és jutalom járt érte. A hunok hatalmas birodalmukat fegyverrel szerezték meg, és hatalmas területüket a sajátos nomád államszervező tehetségükkel tudták megtartani. Hogy birodalmuk mégsem bizonyult hosszú életűnek, annak oka az, hogy kisebb alakulatokból, népekből állt, melyek hol osztódtak, hol elváltak egymástól. A birodalom élén a fejedelem, vagy saját nyelvükön a san-jü állott, akinek címe az "Ég fiá"-t jelentette, mely elnevezés a kínai császár hasonló címének az utánzása is lehetett. A meghódított földet birtokosaival, méltóságaival együtt jobb és bal oldalra osztották be, a baloldalt tartották az előkelőbbnek. A főméltóságokat név szerint is ismerjük, a négy legfontosabbat "négyoszögnek", a rangban utánuk következőket "hatszögnek" nevezték. Az előkelőbbek tízezres lovasság felett rendelkeztek, a többieknek csak kisebb csapatai voltak.

A kínaiak szerint huszonnégy főméltóság volt a hunoknál. A törzsek és törzsfők hatalma, befolyása katonai erejüktől, és vagyonuktól függött. A törzsek nem voltak egyenrangúak, a legkiváltságosabb a san-jüé volt. E törzsben a nagy nomád nemzetségi rend szerint az exagónia volt szokásban, vagyis a nemzetségen kívüli házasság. Két nagybefolyású hun törzs pedig arról volt híres, hogy a fejedelmek onnan szerezték feleségeiket. Több alkalommal összegyűltek az

előkelők. Az év első hónapjában a san-jü udvarában találkoztak, az ötödik hónapban áldozatot mutattak be az ország egy más helyén az ősöknek, az Égnek, a Földnek, a szellemeknek és az isteneknek. Több sárkányáldozó összejevetelt is tartottak évente. Egyszer egy évben, ősszel pedig azért gyűltek egybe, hogy számbavegyék emberanyagukat és állatállományukat. A hunok vallásáról nagyon keveset lehet sejteni, talán valamiféle sámánizmus szerű hitük lehetett, afféle főpapi, hatáskörrel is rendelkezett. Minden reggel kijött a sátorból, meghajlással üdvözölte a napot, este pedig a holdat. Mikor szertartásosan helyet foglalt, vagy fogadást tartott, arccal észak felé fordult. A fejedelmet pompával temették el, holttestét koporsóba, a koporsót kriptába tették. A sírba rengeteg arany-, ezüsttárgy és szövet került. A fejedelmet feleségei, alattvalói közül igen sokan követték a halálba. A nem uralkodó osztályhoz tartozó xiung-nu-król nagyon keveset lehet tudni. Mindenkinek csak egy neve volt. Amikor meghalt valaki, háremét fiai örökölték, azzal a kikötéssel, hogy csak azokat az asszonyokat vehették el, akik a kérdéses fiak születése után kerültek a hárembe. Akinek nem voltak nagy fiai, annak háremét testvérei vették gondjukba. Szigorú törvényeik voltak. Aki kardot rántott, kardtól veszett el. A rablóért családja felelősséggel tartozott. Súlyosabb bűnökért halálbüntetés járt. Megegyezéseiket szóban kötötték meg, és mindig becsületesen megtartották. Az írást nem ismerték, a kínai császárral való levelezésüket minden bizonnyal kínai nyelven, és kínai írással folytatták. Milyen lehetett a hunok nyelve? A kínai források alapján, ez ideig minden kétséget kizáró módon nem lehet eldönteni.

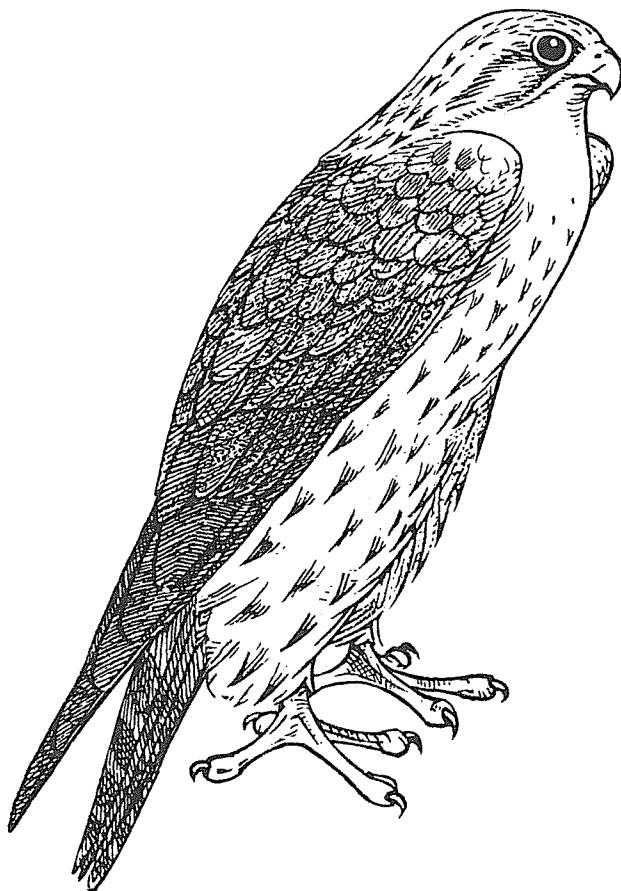
Amennyiben nyelvük hovatarozása megállapítható, a törökökhöz, mongolokhoz, vagy a mandzsú-turguzokhoz tartoztak, a xiung-nu nyelv fennmaradt nagyon kevés emlékeit is e nyelvek valamelyikéből szokás magyarázni. Annyi adat és történeti feljegyzés ellenére is homály, bizonytalanság fedi a xing-nu népre vonatkozó ismereteinket, melytől e nomád nép biztos személyazonossága felismerhető. Még népnevük eredete is kérdéses, a xiung-nu=szolgát jelent kínai nyelven, így nehezen képzelhető el, hogy hun eredetű lett volna, hiszen melyik nép osztja magára a szolga nevet. Az ázsiai hun birodalom nem volt egységes sem etnikailag, sem nyelviileg; nagy konföderáció volt ez is, mint a későbbi európai hun birodalom. Az i.e. 170-120-as évben sorozatosan vereséget szenvednek a hunok, mert a kínaiak átvették öltözetüket, és lovas harcmódorukat, és a harcot hun földre teszik át. Így Ordosz újra a kínaiaké lett. A hunok az Orkhon és Szelenga környéki hazájukba húzódnak vissza. Kr.e. 121-ben Wei C'ing hadjárata alkalmával 5 nyugati országot hódított el a hunoktól, a nagy csatából a san-jü is alig tudott megmenekülni. A Xiung-nu hatalom megrendült és a kisebb népek Kr.e. 78-ban, előbb a wu-huan-ok, majd Kr.e. 71-ben a wu-szun-ok támadtak kínai segítséggel a hunokra. A hun seregeket megtizedelte az éhínség és az időjárás és meggyengültek, erre megint föllázadtak a wu-huanok, a wu-szunok és ting-lingek, és nagy vereséget mértek a hunokra. A Xiung-nu birodalom ereszteikeiben recsegett, a bomlás megindult. Kr.e. 58-ban Hu-han-szie san-jü lépett trónra a hun birodalom élén, de a főemberek egymás ellen küzdöttek a főhatalomért. Ebben a harcban elbukott Hu-han-szie is, őt saját bátyja dönti meg, és elfoglalja az Orkhon forrásvidékén lévő székhelyet is. A leverte san-jü pedig elmenekül és behódol a kínai császárnak Kr.e. 52-ben. Hu-han-szie győztes bátyja Csi-Csi nyugaton újra nagy nomád birodalmat alapított. Úgy látszott a hun birodalom régi nagyságában megint feltámad. Egymás után került Csi-Csi birodalmának a fősege alá a wu-kie, a kien-ki-un és a ting-ling nép. Az új nyugati hun birodalomnak azok a népek lettek a főerősségei, amelyeket annak idején már Mao-tun meghódított. A régi nagy hun birodalom már szétesett és a hunok régebben már négyfelé váltak. Így Csi-Csi birodalmának nagysága csak látszólagos volt. Káng-kiü királya (Szamarkand vidékén) szövetséget kötött Csi-Csi-vel az ellenséges rájuk támadás Wu-szun-ok megfékezésére. Csi-Csi azonban súlyos konfliktusba került Káng-kiü fejedelemmel, és ellenségek lettek. Erre Csi-Csi rávetette magát a környező kisebb népekre és behódoltatta őket, és fallal megerősített várost is építtetett magának. A hunok ellen ezért a wu-szunok segítségül hívták a kínaiakat, és körülvették Csi-Csi városát, nem volt menekülés. Amikor a hun fejedelem elkeseredetten védte a várost a többszörös túlerő ellen, az áldozatok között maradt maga is. Csi-Csi halálával véget ért az utolsó független hun birodalom, de emberei, törzsei nem pusztultak mind el, hanem tovább húzódtak nyugat felé, s előőrsei lettek a később meginduló nagy hun népvándorlásnak. Az Európa felé induló hun törzsek többször is kaphattak erősítést közép-ázsiai testvéreiktől. Mint később a kínai forrásokból megtudhatjuk, az egykori xiung-nu birodalmat a szien-pi-k vették birtokukba, akik mongol eredetűek és nyelvűek voltak, Kr.u. 93-ban Hu-han-szie utódai akik, régebben Kínához kapcsolódtak, Kr.u. 48-303 körül, az odatelepült hunokkal lassan beolvadnak a kínaiakba és később már nem esik említés róluk. A hun történet színhelye pedig áttevődik Ázsiából Európába, és megmaradt részeik kelet felől nyugatra költöznek új hazát keresni.

Megjegyzés: a hun és xiung-nu népnév egyidejű alkalmazása dolgozatomban szándékos.

Szakirodalmi hivatkozások

- J.J.M.de Groot: Die Hunnen der vorchristlichen Zeit, Berlin-Leipzig, 1921.
Magyar ismertetése, Ligeti Lajos, A Krisztus születése előtti hunok: Kőrösi Csoma-Archivum II., 1-20.
Deguignes, Historie générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux, avant et depuis J.C. jusqu'à présent, Paris, 1756-58.
- Zichy István gróf: Az auraszai lovas-nomád műveltség kérdéséhez, Bp. Szemle, 1936. 17-36.
- P.Pelliot: Commandant Lefebvre des Noettes, La force matrice animale à travers lesognes, Paris, 1924.
- P.Pelliot: L'édition collective des oeuvres de Wang Kouo-wei, l'aung Pao XXVI, 137-148.
- P.K.Kozlov: Kratkij otčet o Mongolo-tibetszkoi ekspedicii Goszudarsztvenno Puszkogo Geograficeszkaga Obscsesztva 1923-26.
- J.Hirth: Verhandlungen d. Berliner Anthropologischen Gesellsch. 1890, 209.
- B.Lauffer: Chinese Patterry of the Han Dynasty, Leiden, 1909, 230. sk.
- K.Shiratori: Über die Sprache der Hiungnu und der lunghu-Stämme, Tokio, 1900.
Ismertette, Munkácsi B.: Keleti Szemle IV. 240-253.
- K.Shiratori: Sur L'origine des Hiang-nou. Journal Asiatique 1923, I. 71-82.
- Iakin [Bicsurin]: Szobronie szvedenij o narodach obitavszich v Szrednej Azii v drevnija vremena, St. Pbg. 1851. 1-151.
- E.H.Parker: A Thausand Years of the Tartars, 2 kiad. London, 1924.
- E.H.Parker: "The Turko-Scythian Tribes" címen a China Review XX. és XXI. kötetében (1892-95).

- V.A. Panov: K isztorivi narodov Szrednej Azii. I. Szjun-nu (Chunnu). Tureckoe proischozsdenie naroda Szjun-nu (Chunnu) kitajszkij letopiszej, Vladivosztok, 1916.
- O.Frank: Wiedergabe fremder Völkernamen durch die Chinesen: Ostasiatische Zeitschrift 1920-21, 144 sk.
- E.von Zach: Einige Verbesserungen zu de Groot, Die Hunnen der vorchristlichen Zeit: Asia Major I. 1 sk, 125-133.
- A Wylie: History of the Heung-Noo in their Relations with China: Journal of the Anthropological Institute for Great-Britain and Ireland III. és V. köt. (1874-75).

A "Tapolca" helységnév etimológiai elemzése

Kifejtettem, hogy a "Balaton" név jelentése: "Az élet vizének birodalma". Az ott szereplő "Tu5+To5" "fürdő", "fürdés" abban a szóban már elváltoztatott formát képvisel, mert eredetileg "Tl", "élet" volt.

A "Tapolca" nevet a XV. században "Topulza"-nak írták. Ennek a páratlanul szép helységnévünknek az elemeit úgy tárom fel, ahogyan az Labat francia szótárában és Shulgi sumér király himnuszában megjelenik.

"TU5+TO5": "fürdő; fürödni; megmosadkodni"

"PÚ": "forrás" (fontain); "forráskút", "kút"

"IL": "nagy"; "magasztos"; "magas"

"ZÁ+ZÉ" "mellett"; "oldal"

TO5 - PÚ - (I)L - ZÁ

"Fürdő magasztos forrás mellett"

A fentiekből következik, hogy a "TA" szótaggal kezdődő helységnevek, hacsak nem más szavak részei, a sumer TU5, TO5 "fürdő" szónak a leszármazottai. Kiss Lajos szótárában legalább tizenöt ilyen találmunk. Ezeknek több mint felét Szlovákiában.

A "Tapoly"-t, az Ondava jobboldali mellékfolyóját a szlovákok ma "Topla"-nak hívják, ami az ő nyelvükben "meleg"-et jelent. Ennek a pataknak a vize viszont jég hideg.

Helységneveinkben a "PÚ" "forráskút", legtisztábban jelenik meg "PULA" Veszprém megyei községünk nevében:

PU-LA "gazdag forráskút"

PU szóval kezdődő helységneveink is van szép számmal.

Helytelen az a feltevés, hogy helységneveink "szó-bontásáról" van itt szó. Ezek minden egyes "szótagja" egy külön szót képvisel; a szavak egymásutánja (a helyes sorrendben), jól érthető mondatot formál. Természetesen a sumérnek is van összetett szava bőven, amiket a fonetikai nyelv helyes visszaadása v;gett ismerni kell. Pl.: egy "szóbontó", ha a PULA nevet PUL-A-ra próbálna bontani, tudatlanságát egyből elárulná. Hosszú idő, talán 10-20 évi gyakorlat is kell a sumér nyelv hangzás általi helyes megértéséhez.

Kiss Lajos: Földrajzi Név Etimológiai Szótára, Budapest, 1988. 615. oldal:

Tapó: 'határrész Pápateszér belterületétől északra' (1332: Terra Tapul: Csánki 3: 255; 1978; Tapó: MoFnT, 2: Veszprém m. 22). Déli szláv eredetű; vö. szb.-hv. R. Top(a) hn. (1311: iuxta fluvium Topl: Dik kenmann: Stud. 2: 142). Tkp. jelentése 'meleg'. (Csánki 3:255; Stanislav: SlovJuh. 2: 518.) - Vö. Tapoly.

Tapolca 'város Veszprém megyében (1182-4/1418: Topulza: Sztp. Krit.J. 1:45). A helység területén ered a Szigligetnél a Balatonba torkolló Tapolca (1419: Thapolcha: Holub ZalaVízr. 33) patak, s róla kapta nevét a település. A pataknév szláv eredetű; 'meleg, langyos víz' (Gerov 5: 345); szb.-hv. Toplica hn. (HASz. 18: 467); szln. Toplica hn. (Bezljaj 2: 265). Tkp. értelme 'hévíz, meleg vízű forrás, patak'. (Csánki 3: 25; Melich: SzlJsz. 1/2: 128, HonfMg. 117; Kniezsa: MNy. 44: 3; Stanislav: SlovJuh. 2: 517; Duridanov: Slav-Fil. 3: 184; Varsik: OsKosKotl. 2: 33.) - Vö. Hejő, Hernádtapolca, Jolsvatapolca, Kistapolca, Kuntapolca, Maroshévíz, Miskolctapolca, Rajecfürdő, Stubnyafürdő, Teplice, Topla, Toplica, Trencsénteplíc.

Tapolcafő '1981-ben Pápához csatolt helység Veszprém megyében' (1374: Tapolchafeu: Csánki 3: 255). A Tapolca víznév és a fő fn. összetétele. Arra utal, hogy a falu a Marcal egyik mellékvizének, a Tapolcának a fejénél, azaz forrásánál épült. A Tapolca (1245: "a fluvio Toplycha": PRT. 8: 289) víznév magyarázatához l. Tapolca város szócikkét. (Oltvay: Vízr. 2: 249; Csánki 3: 255; Melich: HonfMg. 117; Stanislav: SlovJuh. 2: 517; (Mikešy:) Veszpr. HtLex. 368.) - Vö. Aszfő, Tapolca.

Tapolcsány '1961-ben Hernádszentivánnal (Kostolany nad Hornádom) Druzstevná' pri Hornáde (tkp. 'Hernádszövetkezeti') néven egyesített helység, Kelet-szlovákiába Kassától (Kosice) északra; Teplicany' Szláv eredetű; vö.: Szb.hv. Toplicane (többes sz.) hn. (ImMesta. 1973. 396); szlk. Teplicany (többes szn.) 'Tapolcsány'. Egy meleg vízű forrás vagy patak mellett lakókra utal; vö. 1429: Theplisce hn. (Varsik: OsKosKotl. 1:444; Zaimov: Zas. 175; Majtán 112; VSOS. 1:357.) - Vö. Dédestapolcsány, Nagytapolcsány.

149

Balatonarács

KÉSZÜLT

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
FELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

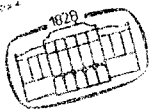
Veszprém-völgyi apácák hozzájárulásával,

KISS LAJOS

FÖLDRAJZI NEVEK ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

NEGYEDIK, PÖVITETT ÉS JAVÍTOTT KIADÁS

hez csatolt település' [1912: Bal-
BalSzövKöl. 29, de l. 140
Balatinum": Csánki
PRT. 10: 500
1912

IAI KIADÓ · BUDAPEST 1988
...; le. Orac
...; melyek arra gondol
...; egy szláv *Ora
... (tkp. 'szántással szolgálók, szán
...) hn. került át. A Balaton- előtag a tó
mellékére utal. (Csánki 3: 29; Stanislav:

tel. templomával, másfelől pedig a Gyön-
gyös patak melletti fekvésével kapcsolatos.
(Csánki 2: 764; Stanislav: SlovJuh. 2: 516,
517; Kázmér: Falu 267.) — Vö. Bükkszent-
kereszt, Szentkereszt, Táp.

Tápó 'határrész Pápateszér belterületé-
től északra' [1332: Terra *Tapul*: Csánki 3:
255; 1978: *Tapó*: Mofn. 2: Veszprém m.
22]. Déli szláv eredetű; vö. szb.-hv. R. *To-
p(a)* hn. [1311: iuxta fluvium *Topl*: Dik
kenmann: Stud. 2: 142]. Tkp. jelentése
'meleg'. (Csánki 3: 255; Stanislav: SlovJuh.
2: 518.) — Vö. Tapolv.

Tapolca 'város Veszprém megyében
[1182-4/1418: *Topulza*: Sztp. Krit.J. 1: 45].
A helység területén ered a Szigligetnél a
Balatonba torkolló *Tapolca* [1419: *Thapol-
cha*: Holub: *VeljaVizr*. 33] patak, s róla kapta
nevét a település. A pataknév szláv eredetű;
vö.: blg. N. *montana* 'meleg, langyos víz'
(Gerov 5: 345); szb.-hv. *Toplica* hn. (HASz.
18: 467); szln. *Toplica* hn. (Bezlej 2: 265).
Tkp. értelme 'hévíz, meleg vízü forrás, pa-
tak'. (Csánki 3: 25; Melich: SzlJsz. 1/2: 128,
HonfMg. 117; Knieszsa: MNY. 44: 3; Sta-
nislav: SlovJuh. 2: 517; Duridanov: Slav-
Fil. 3: 184; Varsik: OsKošKotl. 2: 33.) —
Vö. Hejő, Hernádtapolca, Jolsvatapolca, Kis-
tapolca, Kuntapolca, Maroshévíz, Miskolc-
tapolca, Rajecfürdő, Stubnyafürdő, Teplice,
Topla, Toplica, Trenesénteplie.

Tapolcsány '1981-ben Pápához csatolt
helység Veszprém megyében' [1374: *Tapol-
chajeu*: Csánki 3: 255]. A *Tapolca* víznev és
a fő fn. összetétel. Arra utal, hogy a fah
a Marcal egyik mellékvizének, a Tapolcá-
nak a fejeénél, azaz forrásánál épült. A *Ta-
polca* [1246: „a fluvio *Toplycha*”: PRT. 8:
289] víznev magyarázatához l. *Tapolca* város
szócikkét. (Oltvay: *Vizr*. 2: 249; Csánki 3:
255; Melich: HonfMg. 117; Stanislav: Slov-
Juh. 2: 517; [Mikesy:] Veszpr.HtLex. 368.)
— Vö. Aszófő, Tapolca.

Tapolcsány '1961-ben Hernádszentist-
vannál (Kostolany nad Hornádóm) *Druž-
stevná pri Hornáde* (tkp. 'Hernádszövetke-
zeti') néven elnevezett helység (Kelet-Szlo-
vákiában, Kassától (Košice) északra: *Topli-
čany*' [1428: *Topliczen*: Csánki 3: 312]. Szláv
eredetű; vö.: szb.-hv. *Topličane* [többes sz.]
hn. (ImMesta. 1973. 396); szlk. *Tepličany*
[többes szn.] 'Tapolcsány'. Egy meleg vízü
forrás vagy patak mellett lakókra utal; vö.
1429: *Theplizze* hn. (Varsik: OsKošKotl. 1:
445). (Csánki 1: 312; Varsik: OsKošKotl.
1: 444; Zaimov: Zas. 175; Majtán 112; VSOS.
1: 357.) — Vö. Dédestapolcsány, Nagytapol-
csány.

241-16

A.A.
 A.A.
 A.A.
 5/24/77
 11/24/77
 TV 5
 "Shulge-
 hyma"
 (2)

$\frac{A}{B} = \frac{C}{D}$

四

 11-1-50

[illegible]

"Sheddy hymn"

二

135

tail tail

十 十 十

248

PÚ, TÚL huntu fontaine, fruits, citernes uuyab
TÚL huntu fosse, trou ; šublu profondeur ;
kalokku cave ;
TÚL(-iá) isú fosse, muštalu bas-fonds
HÁB dušú, húšánu (et dnr) mauvaise odeur
gis-gi-gir markaku chan^m.

५५५

記

國

L

22 (iii)

IL (= IL) saq eze hant';
IL-BU-KU ----- un poisson'.

五

405

260.

風 張 全 西 巨 山 雙 山

KA-TARJMU KUR-KUR-RA SI-IL - LE - DE - DE

~~Hörst du siegen - at Ideen organizationen materialistiske~~

A "Balaton" név kétrendbeli eltorzítása

A sumir egy turáni testvéryelve a magyarnak, amint Lenormant, Oppert és Deimel világhírű nyelvészek már régen megállapították és az nemzetközileg elfogadott álláspont lett.

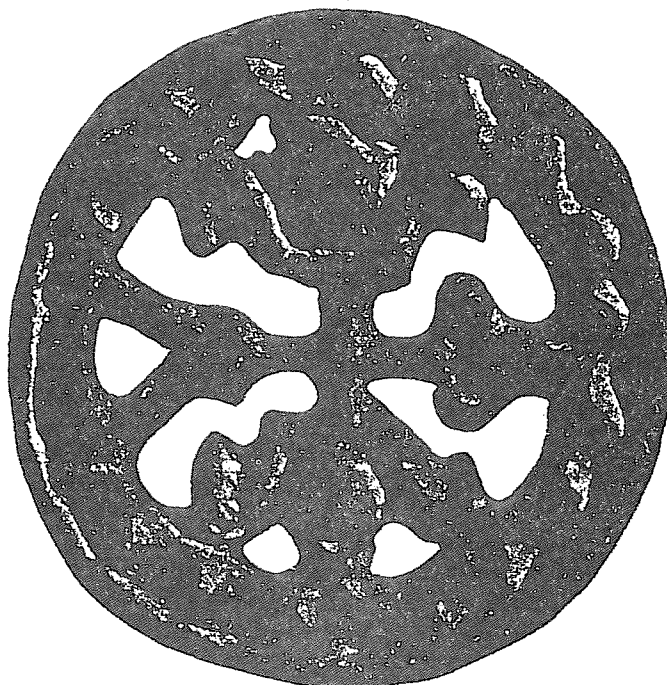
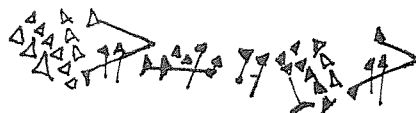
A "Balaton" névre BAL "birodalom, uradalom" (𒂗𒂠) (Labat 9); A "víz" (𒁕) (L.579); TI "élet" (𒄠); - NI "övé, azé", birtokos rag (L.231) (𒄠𒂗).

BAL-A-TI-N(I) "az élet vizének birodalma". /1055: "balatin", "Ó Magyar Olvasmány". 19/ (Kiss Lajos "Földrajzi Nevek Etymológiai Szótára", Akadémia Kiadó, Bp., 1988. 148.old.) Tehát ezt e nevet K.u. 1055-ben még "balatin"-nak írták.

Hogy miért lett a "Balatin"-ból "Balaton" azt a kereszténységre való Pálfordulásban kell keresnünk. A sumir nyelv erre kielégítően megadja a választ: a "TI", "élet" szót még az Árpádok korában valakik, akik akkor még értették az őslakosság nyelvét a "TU5" "TO5": "fürdő" (lásd: a Mu-NI-SI-IB-TU5 "ott megfürödtem" kifejezést, például) szóra változtatták, így BAL-A-TO5-N(I): "fürdés birodalma" (L: *alul*) lett belőle. Hogy miért tették ezt az is nyilvánvaló: "Az élet vizének birodalma" elnevezés benne gyökeredzett a kereszténység előtti vallás filozófiájában, tehát elvetendő, "pogány" lett; Baksa, Tonuzóba és más Mágusokkal együtt pusztulásra lett ítélve. Ez volt a Balatin név nyakának első kitekerése. A második egészen újkeletű.

Az egyik itteni egyetemen tanít egy magyar nyelvész. Bátorkodtam megkérdezni, hogy hátha járatos a sumir nyelvben is. Ismeri az ural-altáji nyelvek etymológiáját, modern nyelvészeti szakképzéssel rendelkezik, de a "sumirral" nem foglalkozik, mert aki azt teszi, az "dilettáns", mondja ő. "Az U.S.A. Egyetemein van öt sumir fakultás, akik még mindig több tízezer meg nem fejtett ékírási tábla elolvasásával foglalkoznak", válaszoltam én. Ezekre már nem mondta, hogy dilettánsok.

Szóba jött a "Balaton" név is. Erre hetykén kijelentette, hogy: "a Balaton szó szláv eredetű, mert "blatno" azon a nyelven "mocsaras"-t jelent". "Uram Isten!", mondom neki, "hogyan lehetne az már szláv?!" "Azért kellene megtanulnia a sumir nyelvet, hogy ne jusson ilyen hamis következtetéshez". "Már pedig az úgy van!", válaszolta. Nesze neked szép "magyar tenger", - most jól szíven lettél szúrva! Szőke vized partját, ahol nincs is mocsár, magyartalan lelkeletű dilettánsok ülik körül. Ez volt a Balatin név nyakának második kitekerése.

sz.] hn. (HASz. 1: 424), *Blato* hn. (HAJ 426); szln. *Blata* [többes sz.] hn. (Bez 67), *Blato* hn. (uo.). Tkp. jelentéso 'már, tó'. (EtSz. 1: 252; Kniezsa: MNY. Stanislaw: SlovJuh. 2: 25.) — Vö. Bal Balotafalu, Csorba-tó.

KÉSZÜLT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

Balaton 'tó a Dunántúl közepén' [1055; *balatin*: ÖMOLv. 19]. Szláv eredetű. A honfoglalás előtti pannóniai szláv fejedelemségnek ama Zalavár helyén levő **Blatno grad* [tkp. 'Mocsárvár, Sárvár'] volt a szék-helye. E szláv nevet a németek *Mosapure*-ra fordították. Vö. 10. sz./16. sz.: *Blatnasko kotelc* 'Mosapure' (Chrabr: WSLJb. 4: 17) is. A magyarba a szláv **Blatno grad* előző néveleme kerülhetett át, jelölve a környező Kis-Balatont, majd a Balatont magát. — Más feltételezés szerint a m. *Balaton*-nak egy szláv **Blatno jezero* (tkp. 'mocsaras, sáros tó', vö. szb.-hv. R., N. *jezer* 'tó': HASz. 4: 637) volt az előzménye. — Az ókori lat. *Pelso* 'Balaton' köznevi előzménye egy illír **pelso* 'mocsár, nádas' lehetett. A német *Plattensee* 'Balaton' előtagja ugyanúgy a pannóniai szlávból származik, mint a m. *Balaton*. — A tó kedveskedően nagyzó *Magyar Tenger* elnevezéséhez l. 1775: „a' Balaton, melly, mivel igen holzfű, Mare Hungaricum, az az, *Magyar Tenger* nevet kapott" (Kazintzy Ferentz: Magyar Ország geographica . . . állapotjának le-rajzolása . . . Kassa. 5). (Ortvay: Vízr. 1: 105; Melich: SzJsz. 1/2: 100, MNY. 6: 64, HonfMg. 384; EtSz. 1: 252; Moór: ZONF. 6: 14; Kniezsa: Szilvén-Fml. 2: 468, MNY. 39: 4; Stanislaw: SlovJuh. 2: 25; Bárczi: TihAl. 13; Naktigal: WSLJb. 4: 15; Holub: ZalaVízr. 29; Nalepa: SISS. 4: 54; Bendeby—V. Nagy: Bal. 21, 53; Sági: AntTan. 15: 45; Rospond: OJ. 9: 111; SISS. 7: 397.) — Vö. Baláca, Baláta-tó, Balaton², Blatinca, Palatinca,

Balaton 'község Heves megyében Belpátfalvától északnyugatra' [1388: *Balathon*: Csánki 1: 168]. Szláv eredetű; vö.: mac. *Balamen* hn. (Šmilauer: PPSITop. 41); cseh *Blatná* hn. (Profous 1: 83), *Blatno* hn. (Profous 1: 84), szlk. *Blatná* hn. (GeogrNázv. 2: 12–3). A magyarban egy szláv **Blatno* (ti. *dvor* vagy *potok*), tkp. 'sáros, mocsaras (ti. udvarház vagy patak)' kerülhetett át. (Csánki 1: 168; Borovszky: Borsod 8; Stanislaw: SlovJuh. 2: 25.) — Vö. Balaton¹.

Balatonakali 'helység Vö. megyében Tihanytól nyugatra' Vö. *Balatonakali*: Hnt. 197. *Akali*: PRT. 10: 698 is]. *akol* 'karán, ól' fn. -i k. A *Balaton*-előtag a tó mei 10: 278; EtSz. 1: 50 *akol* a 45: 102.) — Vö. Aklipuszta.

Veszprém-völgyi apácák NOZZAJARUASSAVAI.

KISS LAJOS

FÖLDRAJZI NEVEK ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA

hn.
ég;
ele-
98,
als:
ex.
Vö.

ar-
64,
en-
H.
év,
ált.
ert
1.
ky
fás
ntó,
szé-
ll-
sz-
án:

ne-
da-
93:
hn.
y a
gy-
zó-
az
mi
a;
ia-

d-

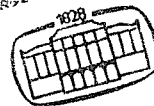
ics:

tta

h:

g

hez esatolt település' [1912: *Bal-*
BalSzövKal. 29, de l. 1400
Balatinum": Csánki
PRT. 10: 500
puszt

AKADEMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1988

...; le. Oracz
...gyarba egy szláv **Orafi*
...j (tkp. 'szántással szolgálók, szán-
...') hn. került át. A *Balaton*-előtag a tó
mellékére utal. (Csánki 3: 29; Stanislaw:

Gondolatok a magyar őstörténetről

Népek születnek és kihalnak. Életüket fejlődési szakaszokra lehet bontani, már jól ismert törvényszerűségek alapján. Minden népnek - az ősmúltban csakúgy mint jelenleg - a tudata az, ami az összetartozást kifejezi, és mivel az emberi tudat a beszélt és írott nyelv révén fejlődik ki, nem kétséges, hogy a nyelvnek óriási szerepe van a néppé alakulásban, és a közös "anya"-nyelv pusztulása együtt jár az adott nép eltűnésével. Az eltűnés, a kihalás, más népekbe történő beolvadás szintén sajátos fázisokkal bír, "mérhető", érzékelhető. A népvándorlást, az etnogenezis folyamatát azonban nem szabad beszűkíteni a nyelvfejlődésre, nyelvalakulásra.

Az önálló, a szomszédtól, rokontól megkülönböztető csoporttudat (a mi-tudat) együtt jár a sajátos, egyedi nyelv használatával az egymásközi érintkezésben. Az eddigi nyelvtörténeti vizsgálatok fényében úgy tűnik, hogy az ősmagyarok és annak örökösei; a mai magyar nép, viszonylag fiatal nyelvet tudhatott, illetve tudhat magáénak. Ez az egyik nyelvészeti osztályozás szerint ugor típusú nyelv, amelynek tudományosan kimutatható rokonai a finn és ugor nyelvek. Másik osztályozás szerint, ahol térbeli (földrajzi) elnevezést részesítettek előnyben, az ősmagyarok (és tovább fejlődve a mai magyarság) nyelve a uráli nyelvek közé tartozik. A finnugor (finn-ugor) kifejezés azonban azzal a feltételezéssel alkalmazható, hogy csak többszámúban használjuk és semmiképp nem jelenti azt, hogy mi finnugorok vagyunk, vagy lettünk (Bakay 1993)! Ebben az utóbbi kérdésben legfeljebb nyelvtudomány-történeti vizsgálódásokat lehet végezni, de azzal az etnogenezisünkre nem fog fény derülni. Az ősmagyarokból kisarjadt honfoglaló magyar nép már mint magyar érkezett a Kárpátokhoz, az adott kor hasonló életformában élő népeinél szilárdabb, egységesebb alakban, amelynek egyik fő alapja az egységes nyelv volt, mégha nyelvjárásbeli különbségeket természetesen foglalt is magában.

A 9. században (és nyilván már jóval előbb is) a magyar nép jellegzetes ligetes-steppei életformában élő, félnomád állattartást folytató nép volt. Amint ez a nomádokra mindig is jellemző volt, a magyar etnikai képződmény tagjai több nyelvet beszéltek, bár nyilván nem egyforma nagy szókincs ismeretében. Tehát volt az általánosan ismert és beszélt magyar nyelv, amelyet a hozzájuk csatlakozó népelemek is beszéltek, megőrzött saját nyelvük mellett, és amely ebben a kötetlenségben lefelé tartó fejlődési szakaszba jutott. Az idegenből közéjük került asszonyok nyelve szintén létező valóság kellett legyen. Emellett igen sokan (állatok és termékek kereskedésével foglalkozó férfiak) beszéltek közvetítő nyelven (vagy nyelveken) - ilyen lehetett a perzsa, a bizánci, a görög, stb. A magyar nyelv egységes szerkezete, mindennapos használata nemcsak túlélte a számára idegen nyelvi behatásokat, hanem hasznosított azokból mindent, amit lehetett, s az végülis saját gazdagodását szolgálta. Amíg ez a folyamat lejátszódott, (és tart még ma is), nem volt, (nem lehet) baj az etnosz életével, létével sem. Másszóval a magyar nyelv képes volt már a régmúltban is tükrözni (ebben vannak a nyelvörténeti kutatások igazi lehetőségei), egyúttal pedig elősegíteni, működésben tartani az etnikai egységességet. Újabban konkrét lelet igazolja azt, hogy őseinknek tényleg volt (rovás-) írása is (Dienes, 1992) és ezt az írást széles körben használták, ellentétben pl. a korabeli európai, a klerikusok körében használt írásokkal.

Nemcsak a nyelv, hanem az ősi magyar zene is több réteget mutat. A finnugor örökség a rítusdalokban mutatkozik meg a legerőteljesebben, más műfajok a többi, a régi török-mongol népdalkincssel rokonítható. (Szomjas Schiffert 1976. I. 42.). Másszóval a sirató- és a regősmelódiai mai finnugor népek zenéjével való kapcsolata kétségtelen: (U.ő II.77.).

Mint mondtuk, a magyarság a 9. sz. második felében sajátos színezetű steppei kultúrával és világgéppel érkezett meg a Kárpátok előterébe. Egységes népi (etnikai) tudattal kellett, hogy rendelkezzen. A Kazár Kaganátus, sőt a Kijevi Oroszország viszonylatában immár politikai értelemben is egy "létező" magyar néppel kell számolnunk, amelynek "előőrsei", szemben Makkay J. véleményével, a század derekán jelentek meg a Kárpát-medencében (1993.96). Ezeket a szempontokat oly módon kell megvizsgálnunk, hogy sem a pántörök, sem a finnugor szélsőségség ne torzítsa el a történelmi kutatás tükrét.

A további kutatásokhoz azonban új forrásbázisra van szükség. Amíg pl. nincsenek újra kiadva és kommentálva a keleti nyelvű vonatkozó források (arabok, perzsák felmérhetetlen értékű adalékai), és amíg a régészeti emléktárhely nem gazdagodik kellőképpen, illetve a meglévő nem válik igazi forrássá, addig újat mondani - pedig ezt várja a közvélemény - nem igen lehet. A régészet előtt olyan feladatok tornyosulnak, amelyek elvégzése egyre sürgetőbbé válik. Mindenekelőtt meg kell végre érteni az írásos forrásokkal szakavatottan dolgozó kutatóknak, hogy a régészeti források egészen más megközelítést igényelnek, mint ahogyan azt eddig tették, egészen más kérdésekre adhatnak választ, mint amelyekre eddig gondoltak. A dolog egyrészt a kérdésfeltevésen múlik, másrészt a válasz megértésén.

Mivel a magyarokkal kapcsolatba hozható forrásbázis a Kárpátoktól keletre eső irdatlan nagy területről jobbra csak esetlegesen és ennek megfelelően csak igen lassan gyarapszik, ezért most elsősorban a Kárpát-medencén belüli leletekkel kapcsolatos gondokat kell megoldanunk. Modern számbavételük - legalábbis ami a sírleletekét illeti - megindult (Kovács, 1993). Erre nagy szükség van, mint kezdeti lépésre, mert a legutolsó katalógus 1961-ben jelent meg, és azóta nemcsak újabb temetőket találtak meg a lo. századból, hanem több értékelési-értelmezési hibára is rámutattak a kutatók. Egészen nagy vonalakban szemlélve a dolgot, a kérdés úgy áll, hogy a honfoglalást közvetlenül megelőző évszázad népeit is számba kell venni temetőik (újabb lehetőség révén településmaradványaik) alapján.

Más szóval arra is választ kell adni, hogy mi lett a sorsa a frankok és a bolgárok elleni harcokban tönkrement Avar Kaganátus maradék népességének, mennyi maradt belőlük, mivel foglalkoztak utódai, milyen nyelveken beszéltek, stb. A temetők időrendi helyzetének, főleg felső, azaz a honfoglaláshoz közelítő időhatáraik újra megállapítása ad okot súlyos vitákra. A korabeli pénzforgalom a kereskedelmi utak megváltozásai, a Kárpát-medencebeli népek gazdálkodása miatt nem ragadható meg a sírokban, azaz nincs bennük pénzlelet (vagy csak igen kivételesen!) ami segíthetne a keltezésben. Marad a tipológia, a sorozatolás (szeriáció) nem lebecsülendő módszere (Garam, 1991.).

A nagy, un. késői-avar temetők használatát - több-kevesebb joggal, vagy fikcióval - a kutatók a 9. század első évtizedével általában le szokták zárni.

Kétségtelen ugyan, hogy az Avar Kaganátus bukása magától értetődően határt szabott a szabad férfiak számára készülő díszes, fémveretes övek, illetve az ezeket előállító ötvösműhelyek tevékenységének, de megszűnésüket egy azonos pillanatban mégsem képzelhetjük el. Nyilván sokan viseltek még ilyen öveket nosztalgiaiból, emlékből-örökségből és javították is azokat. Tehát ilyen rézveretes, vagy horganyzott (ezüstöt utánzó) övek még jóval később, azaz két nemzedék kihalása során is kerülhettek sírba. Emellett, amint azt erdélyi szláv halomsíros temetők leletei alapján tudjuk, avarokhoz csatlakozott szláv vezetők is viseltek ilyen társadalmi rangot jelző veretes öveket a 8.-9. században. Tudunk az egykori ellenség, a bolgárok oldalán harcoló avarokról is 811 és 814-ből, akik nyilván saját fegyvereiket és öveiket viselhették!

Ezeknek az időhatároknak a felülvizsgálása égető feladat. Henkey Gyula antropológus angol nyelven kiadott munkájával tanosítja (1990), hogy a késői avarok nagy számban érték meg a magyar honfoglalást, nagyobb számban, mint azt korábban a szakemberek vélték.

Másik oldalról ott vannak azok a temetők a Kárpát-medencében, amelyekre még ma is (főleg a horvát kutatás) a bjelo-brdoi kultúra temetői szakterminust alkalmazza. Amíg azok alsó, tehát a 9. század felé eső időhatárait megnyugtatóan nem sikerül megállapítani, addig nehéz tudományosan előre jutni a - sokszor feszült nemzetközi légkörrel megterhelt - vitákban. Az kétségtelen, hogy a jellegzetesen komplex, azaz földművelő-állattenyésztő paraszti gazdálkodást űző népek létszáma a magyar honfoglalás idején együttesen nagyobb volt, mint a magyar jövevényeké (pl. a nagymorva korszakban a mai Szlovákia területének lakosságát - ahol nem kevés avar származék is lehetett egyébként - cseh kutatók 120.000-re teszik).

Most nem bocsátkozhatunk bele a honfoglalók lélekszámának kérdésébe, mert az témánkat egy "eltérítő" párhuzamos vágányra vinné. A lényeges az, hogy a honfoglaló magyar nép nem "légüres térbe" érkezett (ezt különben senki sem vitatja!). A magyar etnogenezis új fázisa azt jelentette, hogy a honfoglaló etnosz összeolvadt az "őslakókkal", így a magyar nép a továbbiakban azokat is őseinek tekintheti (vö. Fehér 1953, Fodor 1975.). Ha pedig az itt lakók, az itt helyben találtak lélekszámban többen voltak, mint azt korábban vélték (Éry 1982), az a honfoglaló magyarság rendkívüli szilárdságát, egységességét igazolja!

A másik lényeges dolog, hogy semmiféle egységes szláv nyelvről a honfoglalás idején nem beszélhetünk a Kárpát-medencében, tehát a kutatók helytelenül használják, helytelenül állítják szembe a két nyelvet. (Makkay 1993, 63). Többféle szláv nyelv létezett akkor itt (morva, szlovén, fehérhorvát, bolgár-szláv, stb.) annak megfelelően, hogy melyik irányból érkeztek ide vándorlásuk során, és milyen nem szláv népekkel (avarok, bolgárok stb.) éltek együtt, valamint milyen lélekszámban bukkantak fel az egyes részterületeken. Tehát világosan meg kell érteni, hogy az avarok (akik nyelvilag nem voltak teljesen egységesek a többszöri, kelet felől érkező népi "utánpótlás" miatt, mitöbb lehetett közöttük iráni, sőt mongol típusú nyelven is beszélő népelemek, nem a szláv nyelvet "vették fel" 828 után, hanem már a 7. századtól kezdve nyelvilag érintkeztek a Kárpát-medencébe betelepülő különféle szláv népelemekkel, sőt összeházasodások révén a keveredés is megindulhatott.

Ne alkalmazzuk erre azonban az elfajulás szót! (Makkay 1993. 40.) Ugyanakkor a fentiek értelmében nem szabad olyan túlzásba sem esnünk, miszerint az "avarok számára a szláv lett a "lingua franca" (Makkay, 1993. 51.). A különböző szláv nyelvekben - hiszen a szlávok is a legkülönbözőbb irányokból és a legkülönbözőbb időkben érkeztek a Kárpát-medencébe -, egyes, orrhangot (nazálist) tartalmazó szavak, amelyeket később a magyarság és feltételezhetően az avarság is átvett, különböző időben denazalizálódtak. (Megjegyezzük, hogy még Békés megyében is van nyoma korai szláv jelenlétnek a helynevekben.) (Stanislav, 1948 és Makkay 1993. 78). Így az átvett szavak időrendje még finomítást igényel.

Azt, hogy egy nomád vagy félnomád nép gazdálkodása, kultúrája, hadszervezete milyen, nem állítható szembe nyelvi jellemzőivel, hiszen ilyen népek a legkülönbözőbb iráni, török, mongol nyelveken beszéltek Eurázsia szerte (hogy a világ más tájait ne is említsük) a történelem folyamán a kimmérektől (és az előttük élt "névtelenektől") a tatároktig, stb. S így az adott kulturális elem és újkori meghatározása nem feltétlenül ugyanabból a forrásból kellett, hogy származzon. Világosan meg kell érteni végre, hogy ezek egymással szembe nem állítható kategóriák.

Az ősmagyarságnak azért, hogy meg tudjon élni az erdős steppe és a steppe növényzeti-vízrajzi közegében, odaérkezésekor el kellett sajátítania mindazt, ami az állattartó, legelőváltó életformával együtt jár. Finn-ugor (vagy ugor, vagy uráli, ahogy tetszik) típusú nyelve nem gátolhatta meg abban, hogy áttérjen erre az életformára. Egykori élőhelye révén volt erre lehetősége, mert a legdélebben lehetett a nyelvi rokonságban álló népek közül. Oldjuk végre fel tudatunkban a finn-ugor göröcsöt, azt a merev alapállást, ami a kutatás előrehaladását a tudati szférában gátolja.

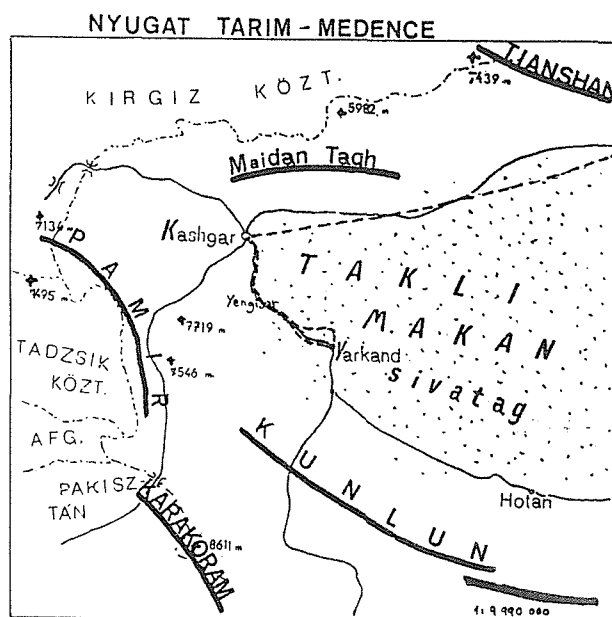
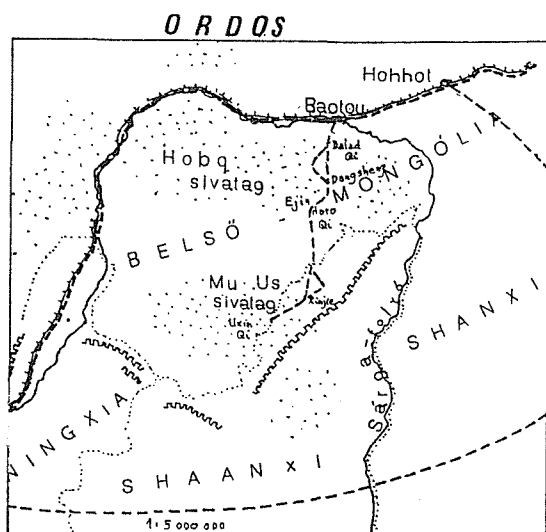
Ide tartozik az a kétely is, ami legközelebbi (élő) nyelvrokonainkat, a vogulokat (manysikat) és a kissé távolabbi osztjákat (hantikát) illeti, akiknek a nyelvére vonatkozólag felmerült az a gondolat is, hogy ősük a maiál jóval délebbre éltek, és nyelvcsere útján jutottak mai uráli (obi ugor) nyelvükhöz. Itt említjük meg azt a hipotézist is, - róla kevés kritikai szó esik - amely Tóth Tibor, a neves magyar őstörténetkutató antropológus nevéhez fűződik (Tóth, 1977.). Ő azt állította, hogy a magyarság ősei sazuromaták voltak, akik az Urál hegység déli nyúlványa, a Mugodzsári-magaslat és a Kászpikapu vidékén éltek, és ott jutottak iráni típusú nyelvüket felcserélve az ugor típusúhoz.

Mi magunk is érezzük, hogy a magyar őstörténet kérdései rendkívül bonyolultak. A hatvanas évek dereka óta a viták jelentős része az un. kettős honfoglalás problémája köré összpontosult, bár nem minden szakember fejtette ki véleményét írásban is. A probléma máig izgalomban tart egyes kutatókat, de hatása inkább csak a tudománynépszerűsítő irodalomban tükröződik. Nem egy ilyen könyvben újabban leszűkül e téma bemutatása a László Gyula - Györffy György vitára.

László Gyula közismert (1977) hipotézisére (és nem "elméletére"), a legnagyobb csapást legutóbb - akarata ellenére - Makkay János ősrégész mérte említett könyvével, aki az onoguroknak az Avar Kaganátusba bevándorolt részében látja (csakúgy mint László Gyula) a magyarok őseit. Az onogurokkal kapcsolatosan azonban egyetlen adatunk sincs arra vonatkozólag, hogy más, mint bolgár-török (azaz pl. magyar, vagy egyáltalán ugor típusú) nyelven beszéltek volna...

Végül megjegyezzük, hogy gondolataink felvetődését kétségkívül Makkay János és Bakay Kornél megjelent dolgozatai okozták, de írásunk nem recenzió, hanem a tématerület legaktuálisabb kérdéseinek számbavétele.

Úgy érezzük, hogy a magyar őstörténettel - 1996-2000 jegyében - igen komolyan, és minden eddigit meghaladó alapossggal foglalkoznunk kell. Még akkor is, ha például Czeizel Endre orvosgenetikus az egyik általa szerkesztett és részben írt könyvben azt írja, hogy az ő véleménye szerint az "Ural térségből" Európába visszatért [? E. I.] magyarság leszármazottait nem igen tudjuk már megragadni a ma élő lakosság képében, mert időközben a magyarság a maga egészében más néppé vált.

— · — · — · —	=	országhatár
~~~~~	=	a kínai Nagy Fal
.....	=	tartomány határa
- - - - -	=	a megtett útvonal

FLAMM BENEDEK LÁSZLÓ (Budapest)

A MAGYAR-SKANDINÁV KAPCSOLATOK TÖRTÉNETE A VIKING-KORBAN

I. Magyarok és a normann-rusz államalakulatok

A magyar-normann kapcsolatok legkorábbi szakaszaiba belevágni igen kockázatos dolog. Ezt elsőként Fettich Nándor és Paulsen Péter tette meg. Mivel mindketten kiváló régészek voltak, sokkal tudományosabb alapokon kezdhették meg munkásságukat az 1930-as évek elején, mint egyes kortársaik, akik szintén hatalmas ismeretanyag birtokában, de az egyik elengedhetetlen eszköz, az archeológia behatódó ismerete nélkül fejtették ki elgondolásukat.

Fettich tézisei közül az első a levédiai magyarság és normannok kapcsolatát hangsúlyozza.¹

Röviden a következőkről van szó: a dél-oroszországi vízi kereskedelem már a normannok megjelenése előtt ismert volt. A normannok - másnéven ruszok ill. varégek (a vikingek keleti ágáról van szó) - megszerezték a 9. századra a Dnyeper-Don-Donyec-Volga-Káma főútvonalak feletti uralmat, megteremtve ezzel annak a hatalmas régiókat átfogó kereskedelemnek a legfontosabb állomásait, amelynek Skandinávia és a közel-keleti térség jelentette a kereteit.

Az expanzió hatása a normann államalakulatok létrejöttében is megnyilvánult (a novgorodi és a kievi fejedelemség), melyekben mértékadóak voltak a normann fegyvereket ontó fémművesközpontok, műhelyek - "a normann-szláv gyárak."

Fettich többi tézise is érdekes képet mutat a skandináv jövevények közötti viszonyokról:

"Úgy látszik, hogy az emberkereskedelemben a normannok vezettek, ... A magyarok ezen emberkereskedelemben való bekapcsolódására ugyancsak az arab írók közléseiből lehet következtetni."²

"Az arab-normann gazdasági kapcsolatok nagy föllendülése idején³, a 9. század közepe táján a kazár-bizánci érdekkör gazdasági jelentősége mindinkább gyengült. Ezek a változások a magyarságot a kazár birodalom északi részén, az ún. Levédiában találják.

A kazár-bizánci érdekkörből a normann-arab érdekkörbe való bekapcsolódás szinte észrevétlenül, a helyzettől adódva ment végbe... Abból a jellemzésből, mely a magyarokat illetően az arab íróktól maradt ránk, kitűnik, hogy a magyarok a normannok, bolgárok és más hatalmas népek által magas fokra felfejlesztett gazdasági rendszerbe teljes mértékben bekapcsolódtak: nagymértékben üzték az emberkereskedelmet, a prémek, fémek kereskedését."

"A honfoglaló magyarokkal megjelenő fémművességi anyag normann rétege a 889. előtti évtizedekben alakult ki."⁴

Az utolsó ponttal kapcsolatban mindenképpen közölnék néhány adatot. A "889. előtti évtizedekben" történtek a normann államalapítások. Van egy 839-ből származó latin forrás az Annales Bertiniani, amelyben a keleti frank Ingelhem püspöke Rusz államból érkező küldöttekről számolt be.⁵

Ez azt jelenti, hogy 839-ben már biztosan létezett egy normann-rusz állam. Az Orosz Őskronika (Nesztor Krónika) 862-re teszi a normannok államalapítását (Rurik megjelenése Novgorodban)⁶. A bizánci krónikások ellenben 856-ra datálják ezt.⁷ 882 a kievi normann állam alapításának dátuma⁸ (mások szerint 883 ill. 889). A magyarokról a 9. század második feléből vannak arab híradások.⁹ Az bebizonyított tény, hogy 860 körül költöztek át Etelközbe. A rusz államok kialakulása körüli ellentmondások összegzésével és a magyarokról szóló beszámolók figyelembevételével megállapítható, hogy geográfiai és geopolitikai szempontok alapján létezhetett kapcsolat a régióban, a két nép között, de a régészeti bizonyítékok már a honfoglalás kori nordikus-skandináv kapcsolatokra utalnak. Az kétségtelen, hogy a térség kereskedelmi útvonalait - így a levédiai szakaszokat is - a keleti viking kereskedők tartották az ellenőrzésük alatt.

Ehhez a fejezethez kapcsolódik az ún. varég-kérdés, amely a normannok oroszországi szerepét (államalapítás, gazdasági és kulturális ténykedés) taglalja. A témának több mint 200 éves története és hatalmas irodalma van. A legfontosabb eredmények egyike, hogy igazolódott a normannok oroszországi jelenlétét valló irányzat koncepciója; T.J. Arne svéd régész egyértelműen normann eredetű telepeket tárt fel.¹⁰

Fettich azzal is nagyot alkotott, hogy az ősmagyarságot is beillesztette ebbe a körbe, úgyhogy beszélhetünk a varég-kérdés magyar vonatkozásairól. Paulsen Péter munkájáról a 2. fejezetben szólnak részletesen.

Egyébként a kievi állammal való viszonyról Anonymus is megemlékezett a Gesta Hungarorumban: "Miután pedig az oroszok vidékét elérték (a magyarok), minden ellenszegülés nélkül egészen Kiev városáig hatoltak: Dnyeper folyón áthajózva meg akarták hódítani az oroszok földjét... Azonnal megfűjták a harci kürtöket mindenfelé. A két ellenséges sereg összecsapott és heves küzdelemben bocsátkozott egymással. S igen sokan elesetek az oroszok és hunok /az oroszokkal szövetséges hadinép/ közül."¹¹

A továbbiakban kiderült, hogy Álmos vezér és serege elfoglalta az oroszok földjét, még Kiev városát is megostromolták. Az oroszok látva a magyarok elszántságát, hatalmas hadisarc ellenében váltották meg személyük és városuk szabadságát. Anonymusnál figyelembe kell venni azt, hogy nagy jelentőséget tulajdonított fiktív eseményeknek, tehát nem biztos, hogy a művében szereplő történetek egytől-egyig helytállóak. Az például teljességgel lehetetlen, hogy a magyarok leigázták volna a kievi (normann) államot.

Anonymusnál még egyszer szerepel Kiev városa. A 894-es besenyő támadás után a magyarok Kiev mellett vonultak el, még a városban is járhattak, mivel sokak szerint a kievi Ugor-hegy utal az ott járt magyarokra.¹² Anonymus azt is állítja, hogy Kievnél a hunokkal együtt oroszok is csatlakoztak az elvonuló magyarokhoz: "similiter etiam multi de Ruthenis Almo duci adherentes in Pannoniam venerant."¹³

A nyugati irányú mozgásról Kézai Simon gesztája és az Orosz Őskronika is említést tesz. A honfoglalás útvonaláról - "primer forrásunk" - Fettich Nándor a következőket mondja:

"A levéldiai nagy forgalom a nyugat, kelet és dél felé vivő utakat jól ismertté tette a magyarság előtt, s ha az orosz krónika és a magyar Anonymus nem írták volna meg a magyarok költözködésének útját, akkor is nyugodtan állíthatnánk, hogy a magyarságnak új hazába való költözködése csakis a nagy kereskedelmi utakon mehetett végbe."¹⁴

Mindez azért tűnik hihetőnek, mert a honfoglalók több mint 200 ezres száma és nomád életformával járó több száz ezres állatállomány szállítása elég nagy gonddal járhatott, és ha mindehhez hozzávesszük azt, hogy az útvonal keleti szláv területeken is keresztül vezetett, elég nagy veszélyt jelenthetett e vidékek lakóinak egy 200 ezres idegen etnikum és elég hívogató zsákmányt a nyilván tekintélyes állatállomány. A magyarok számára a legbiztonságosabb útnak az általuk jól ismert, több évszázada funkcionáló kereskedelmi útvonalak ígértek. Ahogy korábban már kiderült, ezeken az útvonalakon a normannok gyakorolták a fennhatóságot, és valószínűleg megegyezéses alapon¹⁵ vonulhattak át a magyarok, mivel a kutatás csak az őshazákat ért besenyő támadások idejéről tud komolyabb veszteségekről, amelyek a magyar törzseket érték. A vonulás nagyobb veszteségek nélkül mehetett végbe, és érte el a normann-viking kereskedelmi utakon a Kárpát-medencét.

II. A honfoglalás-kori skandináv kapcsolatok

A történelmi források ún. "csatlakozott népekről" tudósítanak, akik a honfoglalás előtt és után csatlakoztak a magyarokhoz.¹⁶

Közéjük tartoznak azok a varég-rusz segédnépek, akiket a Kievetől elvonulás alkalmával említettek először.¹⁷

A nyugati szakirodalom a ruszok alatt az orosz régióba benyomuló skandinávokat tartja számon. A hazai forrásokban előforduló ruszokról nem derül ki egyértelműen, hogy skandinávok lettek volna, de Bartucz Lajos tanulmánya kiváló alapokat szolgáltat erre. Az írást később tárgyalom. A varég-rusz segédnépek feladata az ország különböző részein földvárak, kisebb erődítések építése volt.¹⁸

A letelepített ruszok emlékeiről számos oklevélben és helynévben van utalás. Ilyenek az Orosz, Oroszvár, Oroszi, Varang, Kölpény. Az utóbbiakról a következőket írja Györffy György: "Mind a Várong, mind a Kölpény helynév 10. századi törzsnév típusú helyneveink közé sorolható... A várong-varang forrása végső fokon a skandináv vaering... A kölpény-külpin név végső fokon arra a népnévre vezethető vissza, amely a skandináv sagákban többes kylfingar alakban tűnik fel."¹⁹

A varég terminus a külföldi szakvélemények tükrében skandináv eredetű druzsina-tagot és északgermán vezető elemet jelent.²⁰

A honfoglalás-kori magyarságra gyakorolt skandináv befolyást a legfontosabb eszközzel - a régészet segítségével - is igazolták.

Magyarország területén több viking lelet is előkerült.²¹

Kiemelendő a "budapesti lándzsa", amelyről a kutatás kimutatta, hogy Gotland szigetén készült a 11. század elején. A lándzsa díszítését növényi motívumok geometrikus stílizálása teszi ki. Ez a díszítési technika megegyezik a másik fontos lelet, a történelmi lándzsa esetében is.²²

A viking-kori skandináv művészet több szakaszra bontható; minden egyes szakasznak megvan a saját ismertetőjegye. A viking művészet különböző szakaszaiba sorolandó leletek többek között Írországból, Angliából, Skandináviából, Németországból, Közép-Európából, az orosz-ukrán régióból és a Baltikumból is fellelhetők.²³

A nordisk kultúrkör hatása óriási területeken mutatkozott meg.

A közös nevezőt az északi fémművesség ötvöstechnikai eljárása, a niellózás, valamint a díszítőtechnika területén a növényi ornamentika-szallagfonatos díszítés, "kaszokodó indamotívumok" - és az északgermán mondák állatmotívumainak figurális ábrázolásának a felhasználása jelentette.

Északi eredetű kaszkodó indás motívumokat találtak svédországi köveken, Kelet-Poroszországban, Man-szigeti kereszteken és Angliában az ún. Caedmon-kéziraton. A felhozott példák a budapesti lándzsa ornamentikájával rokon művészi formák jelennek meg; és ezek után már az sem kétséges, hogy a lelet milyen környezetből származik.²⁴

A következő nagyobb csoportot a kardok alkotják. Említésre méltó a vácsi, a besztecei és a székesfehérvár-demkőhegyi lelet.²⁵

A kardok bronz hüvelyvéggel rendelkeznek. A hüvelyvégek készülni helyét illetően két központ jöhet számításba: Kelet-Poroszország és Lettország.²⁶

Ezeknek a vidékeknek a 11. századi kultúrájában mutatható ki leginkább a gotlandi befolyás.²⁷

Gotlandról érdemes tudni, hogy a 10. és a 11. század viking világának az egyik legjelentősebb kereskedelmi és kulturális központja volt. Leletanyaga sokrétű és rendkívül gazdag. Előfordulnak itt németországi, közép-európai (köztük tekintélyes számú magyarországi pénzérmék), baltikumi, sztyeppei népek köréből származó és az arab kalifátusokból importált leletek is.²⁸

A magyarországi kétélű kardokról bebizonyították, hogy nem normann eredetűek, hanem nagyrészt a Rajna vidékéről származó tömegárúk.²⁹

Korábban Paulsen Péter, aki a magyarországi viking leleteket gyűjtötte össze, arra a következtetésre jutott, hogy a kardok valószínűleg a gotlandi vagy dániai fémművességi központokban készültek, és kereskedelmi úton kerültek onnan Poroszországba, majd Magyarországra.³⁰

A kardok normann vonatkozásairól csupán annyit, hogy a baltikumi hüvelyvég-típusoknak - a régészeti vizsgálatok alapján - viking (Jellinge-stílusban díszített) művészeti motívumok szolgáltattak kiindulási alapul.³¹ Itt jegyzem Gotland - már hangoztatott - kereskedelmi dominanciáját, ami a normann-viking kulturális értékek importálását is magába foglalta.

Külön említést érdemel a Bécsben őrzött ún. Nagy Károly, vagy Atilla-kard, amelyen felfedezhetők nemcsak a honfoglalás-kori magyar művészetre jellemző palmettás díszítőstílus elemei, hanem az északi befolyás nyomai is.³²

A normann-skandináv művészethez való kapcsolódás a növényi elemek (indás szallagornamentika a szíjtartó fül mezejének közepén) és az állati motívumok kombinálásának felhasználásában mutatható ki.³³ Az újabb kutatások azon a szakvéleményen vannak, hogy a kardot magyar mester készíthette a 10. században.³⁴

Fettich Nándor külön is megnevezett egy stíluscsoportot, amely kapcsolatban van a magyar fémművességgel és a normann hatást is reprezentálják. Ezt a csoportot a kievi kard, a csernigovi kissebbik ivőkürt, a szolyvai tarsolylemez és a várbyi szíjvég képezi.³⁵ Közös vonása ezeknek a leleteknek az egyes mintarészletek középső mezejének satírozása, valamint az északgermán kutúrkörre jellemző állat- és növényornamentikai motívumok felhasználása. Ez utóbbi figyelhető meg a - már felhozott - budaesti lándzsa és a Nagy Károly, vagy Atilla-kard esetében. A csernigovi ivőkürt borításának művészete (satírozás, ornamentika) a szolyvai tarsoly lemezborításának a díszítésével egyezik. Ide kapcsolódik a bezdédi tarsolylemez, amelyen normann ötvös díszítés, nielló jelenik meg.

A lemez figurális ábrázolása megegyezik a csernigovi állatmotívumokkal. Az állatfigurák apró körökkel bevett mezőből emelkednek ki. Ez a lemezborítási technika megfigyelhető több szablyavereten (a tarcsali és a geszterédi szablyaveretek), és érdekességképpen nagyon hasonlít az Oseberg-lelet kocsijának a faragásához.³⁶

A kutatás mai állása szerint, a régi magyarországi sírokból előkerült ötvösművészeti emlékek (a tarsolylemezek köre, szablyák, veretek, szíj-vég típusok nagyrészt az új hazában készültek a 10. században, talán a bezdédi tarsolylemez készült keleten) majd innen kerültek a kievi normann állam területére, a Csernyigov, Szmolenszk, Kiev környéki gazdag normann druzsina tagok birtokába.³⁷ A viking kereskedelmi útvonalak Kiev és a kelet-magyarországi részek közötti része jól megfelelt erre a célra.

Fettich szerint ezek a tárgyak a 9. századi kievi "normann-szláv műhelyekben" készültek. Teóriáját azóta új alapokra helyezte a kutatás. Ahogy már korábban rámutattam, az említett tárgyak az újonnan létrejött magyar állam területéről származnak, tehát olyan műhelyekből, fémműves központokból kerültek ki, amelyeknek a mesterei ismerték és alkalmazták a viking-kori skandináv díszítőművészet több elemét. Ezek után számolnunk kell olyan ötvösök jelenlétével, akik otthonosan mozogtak a nordikus kultúrában.³⁸

A már említett ötvösáruk közül a tarsolyveretek és tarsolylemezek a kievi állam területén kívül is előfordultak. A keleti régiót átfogó normann utak egyikén, a Dnyeper folyó mentén északra is elterjedtek.³⁹ Megtaláljuk őket a Ladoga-vidéken, ahol a 8. századból származó normann kolóniák maradványaira bukkantak.⁴⁰ Jelentőségük abban állt, hogy a kievi állam és az arab világ kereskedelmét közvetítették az északeurópai népek felé. A normann kereskedelmi dominancia a 10. századig biztosan érvényesült az egyre inkább erősödő elszlávosodási tendencia ellenére is. Ezért az a véleményem, hogy a Skandináviában, Birka temetőjében talált tarsolylemezek odaimportálásában a Ladoga-környéki normannok döntő szerepet játszottak. Az északi példányok megmunkálásának a technikája megegyezett a magyarországi leletekével.⁴¹

Elgondolásom alátámasztására idézem Fodor István tanulmányának egyik bekezdését:

"A magyar tarsolydíszek kelet-európai elterjedése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a kialakuló kievei keleti szláv állam szláv és normann előkelőinél a magyaroktól terjedt el a tarsolydíszítésnek ez a szokása, s a normannok révén került el északra, a Baltikum és Skandinávia egyes vidékeire is. Feltehető, hogy a fenti tárgyak jelentős részét magyar mesterek készítették, mint ahogyan az ő munkájuk lehet a Kijevben előkerült ún. Hojnovszkij-szablya, valamint ugyanott az Aranykapu mellett előkerült kard markolatát borító palmettadíszes ezüstlemez is."⁴²

Rendkívüli fontosságának tulajdonítom az 1931-es hencidai ásatásokat, Bihar megyében. Hencidában pogány-magyar sírokat - egészen pontosan 26-ot tártak fel. A csontanyag antropológiai vizsgálatát Bartucz Lajos végezte el. Eredményei óriási jelentőségűek a téma szempontjából. Idézem az antropológiai vizsgálatok eredményeinek idevágó részleteit:

"... a 9. és a 16. sírok koponyái határozottan hosszúfejűek ... Az agykoponya hosszúkás, hengeres alakja, a keskeny homlok, kúpos nyakszirt, a fejlettebb glabella táj, magasabb, keskenyebb arc, keskeny orr, hosszabb orrcsontok a koponyákat a nordicus alak körbe sorolják.

Az uralkodó nordicus vonások mellett azonban arcukban gyenge mongoloid jelleg is észlelhető.

A nordicus jelleg uralkodik a 6. és a 26. sírok koponyáin is ... a hencidai honfoglalókban egyfelől a nordicus, másfelől a mongol jelleg sokkal nagyobb arányú, mint az eddigi honfoglaláskori temetők bármelyikében. A hencidai emberanyag tehát mint populáció az eddig ismert honfoglaló csoportoktól eltérő, s azt igazolja, hogy honfoglaló magyarok között törzsek szerint nagy antropológiai különbségek voltak."⁴³

Fettich, aki kiváló régész révén maga is részt vett az ásatáson a következőket állapította meg:

"Ebben az antropológiai anyagban feltűnő a "nordicus" vonások erős jelenléte. Mivel azonban a nordicus vonások még más fajokkal is keverednek (köztük a mongollal is), az északi elemeknek a magyarság körében való hosszabb /több generáción át tartó/ együttélésére kell következtetnünk. Ez a folyamat még Levédiában indult meg. A normann elemeknek különböző irányokból való beszivárgása a mai Magyarországra tovább tartott még a 10-12. századokban is. Ez esetben valószínűbb, hogy még a Levédiában beolvadt normann elemekről van szó."⁴⁴

Végezetül kiemelném Fodor írásainak utolsó mondatait, amelyekkel a legtömörebben lehetne összefoglalni az elhangzottakat:

"Összegzésképpen tehát megállapíthatjuk, hogy a magyarság kapcsolatai a Baltikum vidékének népeivel igen élénkek voltak a 9-11. században, s kétségtelen bizonyítékaink vannak arra is, hogy a 10-11. században skandináv népelemek éltek Magyarországon, ami összefüggött a normannoknak a keleti szláv államban betöltött fontos szerepével. A két terület hatása kölcsönös volt. A 9-10. században a magyar viselet hatását figyelhetjük meg a varégoknál s Kelet-Európa északi felében, a 11. században pedig a magyar pénzeknek bizonyára fontos szerepük volt a Baltikum és Skandinávia népeinek gazdasági életében. Ugyanakkor Magyarországon az északi fegyverművesség és művészet kétségtelen hatásával találkozunk."⁴⁵

Emlékeztetőül hozzátesszem ehhez, hogy a Baltikumban gazdasági és kulturális szempontból a normannoknak meghatározó szerepük volt a jelzett periódusban. Ezzel párhuzamosan utalok még Gotland geopolitikai és gazdasági helyzetére, valamint a 9. századtól meginduló baltikumi normann kolonizációra.

III. A kalandozások viking vonzatairól

Több adat szól amellett, hogy a kalandozó magyarok északi irányban a dán határig nyomultak előre. Kristó Gyula 915-re datálja ezt.⁴⁶ I. (Madarász) Henrik német király számára egyformán nagy veszélyt jelentettek a magyarok betörései és a kiszámíthatatlan dán viking-király rablóhadjáratai. Henrik 933-ban Merseburgnál a magyarokat győzte le, majd 934-ben elfoglalta és leromboltatta a virágzó normann politikai-kereskedelmi centrumot, Hdeby.⁴⁷

A magyar kalandozások sorozata nem egyedülálló jelenség volt Európában. A viking portyázások sok tekintetben hasonlítanak, de több ponton el is térnek a magyarokétól. A közös nevező a katonai demokrácia volt.⁴⁸ Az óskandináv társadalom központi figurái a bondok voltak, akik szabad jogállású státuszt élveztek. Ebbe a rendkívül széles körbe tartoztak a gazdag családfejek, földművesek, állattartók, vadászok, és a főemberek kíséretének tagjai is.

Az északon uralkodó kedvezőtlen éghajlati viszonyok, valamint a földöröklés rendjére vonatkozó törvények (csak a legidősebb fiú örökölhette) voltak azok a kényszerítő tényezők, amelyek a VIII. század végétől általánossá váló viking támadások mozgatóerejét adták. A hadjáratok rendszerint egy viking törzsfő vagy nemzetségfő irányítása alatt történtek.

A magyar kalandozások körében szintén általános volt egy nemzetség- vagy törzsfő vezetése alatt álló - társadalmilag heterogén összetételű - rétegek részvétele. A szabad elemek túlsúlya itt is jellemző volt.⁴⁹

A IX. századi Skandináviáról és a magyarországi állapotokról egyaránt elmondható, hogy a feudalizmus hatásai még nem játszottak olyan jelentős szerepet, hogy a dán és a magyar társadalom képe drasztikusan megváltozzék, a szabadok függésbe kerülése még kismérvű volt.

A 955-ös augsburgi csata is befolyásolta a magyar-normann kapcsolatokat. Taksony fejedelem közvetlenül a vereség után nagyobb számban hozott be segédnépeket az országba.⁵⁰ Mint már utaltam rá, ennek a magasan képzett építőgárdának a feladata a leginkább veszélyeztetett nyugati határterületek védművekkel, erődítményekkel való ellátása, ami stratégiaiailag is érthető volt. Ebben a politikai helyzetben nem lehetetlen a skandináv hadi népek importálása sem, mivel Géza idejéből már jelentős számú varég-rusz testőrségről tudunk.⁵¹

Érdekességgéént hozzáfűzendő még a kalandozások korához, hogy a mai Spanyolország és Portugália területe is a magyar és viking támadások prédájává vált. A vikingek 843-ban, míg a magyarok 926-ban és 937-ben pusztították végig a Pireneusi félszigetet.

IV. I. (Szent) István és a skandinávok kapcsolata

A tárgyalandó periódus a két nép kapcsolatainak fénykorát jelentette a korafeudális Magyarországon. Feltehetőleg már Géza testőrsége varég-orosz druzsina volt. Ez a viking testőrség jelentette a honfoglalás előzményekkel rendelkező magyarországi segédnépek elitjét. Géza a testőrség felállítását a bizánci és a kievi udvartól vette át,⁵² ami egyben komoly tekintélyt és az uralkodó autokritikáját volt hivatott kifejezni. Géza meglehetősen élénk kapcsolatát a bizánci udvarral házassága is bizonyítja. Mivel a délorosz síkságot birtokukba vevő besenyők veszélyeztették a Dnyeper útvonalát és az ettől keletre fekvő területek kereskedelmi forgalmát, a Kiev-Bizánc-Magyarország útvonal, amelynek eredeti feladata a frissen kijelölt kíséret rusz zsoldosainak szállítása, valamint diplomáciai kapcsolatok lebonyolítása volt, s a kereskedelmi utazások biztonságos keretét is szolgálhattak.

István idején a rusz eredetű testőrség a magyarországi haderő elit osztagát is szimbolizálta. István nem gondolatott nyugati - főleg német - lovagok behívására, hisz a frissen szervezett keresztény feudális monarchia számára az egyik legnagyobb veszedelmet - mint 50 évvel korábban Dániában - a német hódító politika jelentette. A király nem engedhette meg magának, hogy politikailag bomlasztó hatású elemek kerüljenek közvetlenül az uralkodó környezetébe. A varég harcosok egyfajta monopolhelyzetet élveztek a testőrség etnikai összetételét illetően. E katonákat nem csak az udvari élet keretein belül tette próbára a király megbízhatóságuk és harci értékük bizonyítására. II. Konrád 1030-as magyarországi hadjárata idején a királyi haderővel egyetemben harcoltak a német sereg ellen. Jellegetes fegyvereikkel, a rövid nyelvű csatabárdal és lándzsáikkal jelentékeny szerepük volt a győzelem kivívásában.⁵³ Imre hercegnek István Bizánctól választott feleséget, aki magával hozta saját testőrségét a domináns normann elemekkel együtt. Ezt erősíti meg Imre újonnan felvett címe is: Rex Ruizorum⁵⁴, amely házassága révén jelentett utalást a ruszok országára. Imre is folytatta elődei példáját: kíséretét a varégokból szervezte meg.

A pénztörténeti kutatások további részletekről adnak felvilágosítást a Magyarországon élő normannok viszonyairól. István regnuma megszervezésekor az államháztartás gazdasági alapjait is hozzáértéssel teremtette meg, amit a magyar pénzérmék Európában egyértelműen elismert szerepe és jó híre támasztott alá. A korabeli ezüstdénárok a régió egyik legkedveltebb és legstabilabb fizetőeszközei közé számítottak. (Ezt a gyakori hamisítások is bizonyítják.)⁵⁵

A régészeti leletek kimutatták, hogy az első Árpád-házi királyok pénzei 1020 után terjedtek el előbb Lengyelországban és az Odera torkolatvidékén, majd szerte a Baltikumban. Dániában 10, Svédországban 20, Norvégiában 2, a finn-orosz-észlet-litván partvidéken pedig több mint 20 helyről kerültek elő magyar érmék.⁵⁶ A leggazdagabb lelőhelynek a svédországi Gotland szigete és a szintén svéd Birkha helysége számított. Ezek után jogos a feltevés, hogy Magyarország egy bizonyos kereskedelmi forgalomban vett részt, és volt egy időben ennek tagja. Ez a kereskedelmi és kulturális kör a Kelet-Európát átszelő viking útvonalakat jelentette. Ezek közül a legfontosabb Gotland - az északi ó-porosz területek (Memmel vidék) - az Odera torkolatvidéke - Krakó - Magyarország között húzódott.⁵⁷ Az említett útvonal mentén találták a legtöbb pénzérmét. Arab dirhamokra is bukkantak, ami a Kievi és Novgorodi Fejedelemség közvetítő szerepére utal. A magyarországi viking pénzforgalmat pedig a szintén hazai normann telepek - Orosz, Oroszi, Kölpeny, Varang - bonyolították le. A veterán harcosok hazatérhettek Skandináviába, s a birtokukban lévő ezüstpénzeket természetesen magukkal vihették.

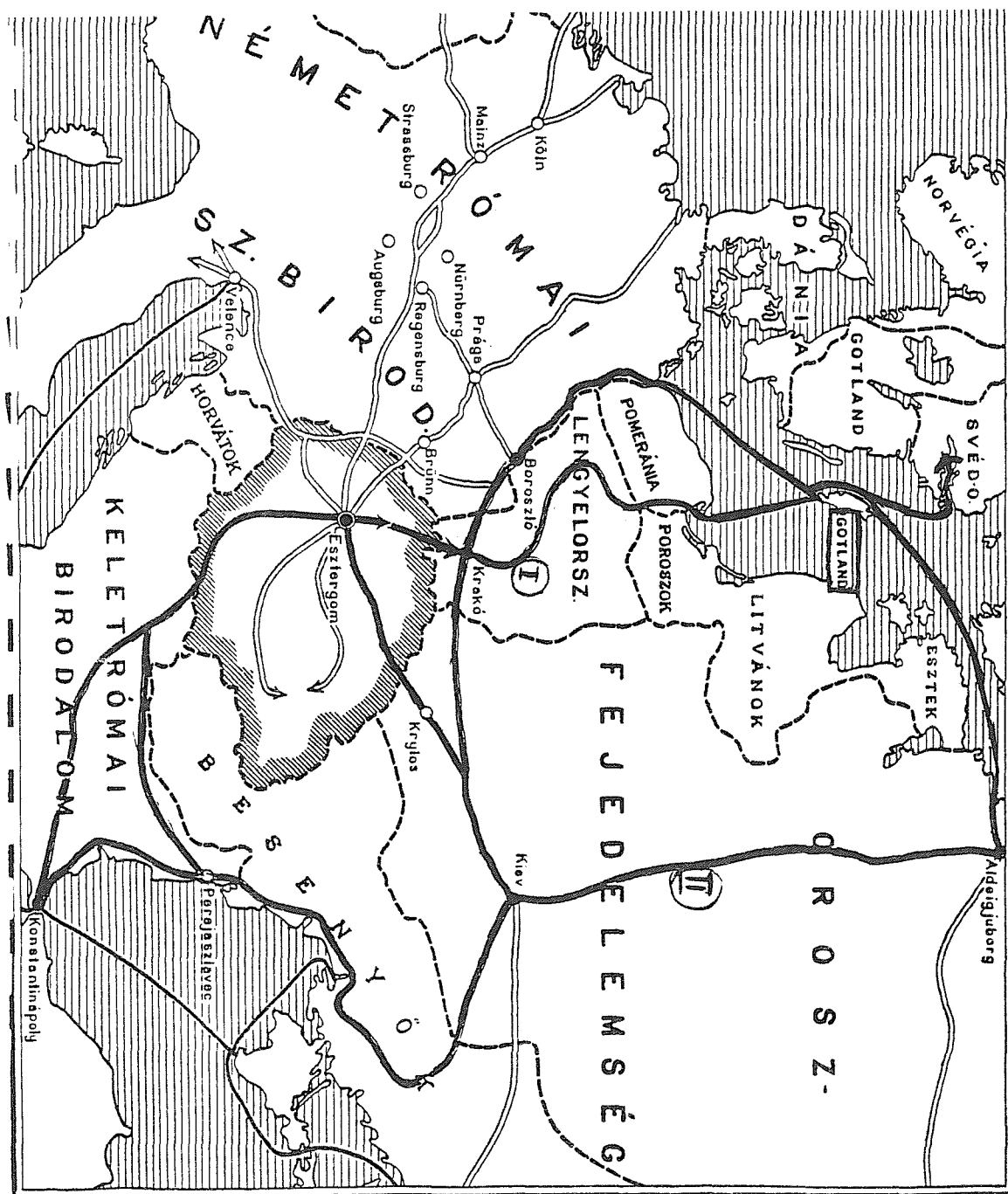
Összegzésképpen a magyarországi viking központok nem csak szálláshelyek voltak, hanem jelentős pénzforgalmat lebonyolító bázisok, amelyek kereskedelmi és kulturális feladatokat is elláttak. Virágkoruk Szent István uralkodására esik. Így talán közelebb jutunk az un. Szent István kard eredetének megoldásához is. A kadról köztudott, hogy normann eredetű, és azt is megállapították, hogy egy gotlandi műhelyben készült a XI. század elején, vagyis abban az időszakban,

amikor a kelet-európai viking kereskedelem fénykorát élte - magyar szempontból is. Jogosnak tűnik a feltételezés, hogy a mellékletben található térképen jelzett, Skandináviát Bizánccal összekötő, s Magyarországot is érintő (Esztergom-Duna vonal, ill. kelet-magyarországi területek) kereskedelmi útvonalak egyikén érkezett hazánkba.

JEGYZETEK

1. Fettich Nándor: A levédiai magyarság a régészet megvilágításában, Századok Budapest 1993. 258-273.o.
2. Fettich: i.m.267.o., A honfoglalási kor hazai emlékei. A Magyar Honfoglalás Kútfői, Budapest, 1900. 167-170., 182.o.
3. Fettich Nándor: Az oroszországi kereskedelmi utak és az ősmagyarság. Budapest, 1933. 7.o.
4. Fettich: A levédiai magyarság... 268.o.
5. Arbman, Holger: Svear i österviking Stockholm. 1955. 211.o.
6. Handbuch der russischen Geschichte Bonn. 1979. 268.o.
7. Handbuch der... 268.o.
8. i.m. 268.o.
9. Bartha Antal: A magyar nép őstörténete Budapest, 1988. 327-342.o.
10. Arne, T.J.: La Suède et l'Orient Uppsala. 1914.
11. Anonymus: Gesta Hungarorum Budapest, 1977. 85.o.; Hodinka Antal: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai Budapest, 1916.
12. Anonymus i.m. 86.o.
13. Anonymus i.m. 86.o.
14. Fettich: Az oroszországi... 9.o.
15. Fettich: i.m. 7.o.
16. Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről Bp. 1959. 47.o.
17. Györffy: i.m. 47.o.
18. Györffy György: István király és műve Bp. 1983. 195.o.
19. Györffy: Tanulmányok... 90.o.
20. Handbuch: i.m. 273.o.
21. Paulsen Péter: Magyarországi viking leletek Acta Archaeologica 12. Bp. 1933.
22. Paulsen: i.m. 7-8.o.
23. Paulsen: i.m. 14., 22-23.o.
24. Paulsen: i.m. 20.o.
25. Paulsen: i.m. 35.o.
26. Paulsen: i.m. 41.o.
27. Paulsen: i.m. 42-43.o.
28. M. Stenberger: Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit I-II. Stockholm, 1958.
29. Fodor István: A magyarság baltikumi és skandináviai kapcsolatai a 9-11. században (a régészeti leletek alapján); A 6. Baltisztikai Konferencián, Stockholmban 1981. jun. 6-án elhangzott előadás jelentősen bővített jegyzetekkel ellátott szövege.
30. Paulsen: i.m. 42.o.
31. T.J. Arne: in Monteliuschrift 1914. 377.o. Riga
32. Fettich Nándor: A honfoglaló magyarság fémművészete Acta Archaeologica 21. Bp. 1937. 89.o.
33. Fettich: i.m. u.o.
34. Fodor István: i.m. 87.o.
35. Fettich: i.m. 87.o.
36. Fettich: i.m. 88.o.
37. Fodor: i.m. 87.o.
38. Fodor: i.m. 87.o.
39. Fodor: i.m. 85.o.
40. Nerman, Birger: Studier över Svarges hedna litteratur Akad.avh. Uppsala 1913.
- Svenskarna i östbaltiska län och i Ryssland Teoksessa: Nordisk Kultur I. Stockholm... 1936.
- Svergies första storhetstid. Stockholm 1942. W.J.Raudonikas: Die Normannen der Wikingerzeit und das Lado-gabiet. Stockholm, 1930.
41. Fodor: i.m. 85.o.
42. Fodor: i.m. 85.o.
43. Fettich: A honfoglaló... i.m. 99.o.
- Bartucz Lajos: Honfoglaláskori magyar koponyák. Bp. 1926.
44. Fettich i.m. 100.o.
45. Fodor: i.m. 87-88.o.

46. Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig Bp. 1980. 244-245.o.
- U.ő: Az augsburgi csata Bp. 1985. 33-34.o.
47. Handbuch der deutschen Geschichte. Stuttgart 1971. Bd.I. 172.o.
48. Kristó: Levedi...i.m. 393-398.o.
49. Kristó: i.m. uo.
50. Györffy György: István ...i.m. 195.o.
51. Györffy: Tanulmányok... i.m. 92.o.
52. Györffy: i.m. 91.o.
53. Györffy: István i.m. 313-314.o.
54. Györffy: Tanulmányok i.m. 86.o.
55. Huszár Lajos: Der Umlauf ungarischer Münzen des 11.Hagrhunderts in Nordeuropa Acta Archaeologica 19, Bp. 1967. 187.o.
56. Huszár i.m.
57. Paulsen: Magyarország viking... i.m. 44.o. 56.o
- Huszár i.m. 183.o.

A SZENT ISTVÁN-KORABELI MAGYAR KERESKEDELEM NEMZETKÖZI ÚTJAI

A magyar őstörténet egyes kérdései a régészeti növénytan szemszögéből

A régészeti növénytan /archalobotanika/ elsősorban régészeti feltárások rétegeinek valós leleteivel, lenyomataival és növényábrázolásaival foglalkozik. Azonban értékeli az emberi tevékenység minden növényre vonatkozó adatát, pl.: Neolitikus kalász sziklavésztését, búza és árpa piktogramjait Tartósról, a basahalmi honfoglaláskori pajzs és tarsoly rögzítő keretét, pörkölt kávémagot Irakból, újkőkori és X. századi (Panyola) textillenyomatokat kerámián, már nem létező magvak és termések lenyomatát égett agyagtapaszban, a pompeii Casa del' Effebo ananász-ábrázolásait (a növény dél-amerikai eredetű!); olvashatunk a római üvegházról Martialisnál, a Pariscos rethor Buda özvegyének ajándékozta borsról és datolyáról, avagy a hasis élvezetéről a scytáknál Herodatos történelmi munkájában. Magyar oklevelek rendeletek, korai levelezések növénytani adatai; továbbá szótári irodalmunk számos adatot rejt. A korai európai növénytermesztésre utal Nagy Károly és fia által előírt növényültetési rendelet alapműve a "Capitulare".

Ide tartoznak a St. Galleni eszményi kolostorkert tervrajzának növényei. Teljes felsorolás helyett csak a lehetőségek sokszínűségét akartam bemutatni.

Nem minden adat azonos értékű a többivel. Ennek okai: 1. feljegyzés helye és a lelet helye más, 2. mintakönyv használata, 3. gazdasági kérdések, 4. szállítási távolságok és eszközök különbözősége - Martialis pl.: megvetett lakomát ír le, amelyen minden fogás csupán tökből készült. Ez a tök a kabak tök (*Lagenaria siceraria* SER.), nem amerikai eredetű, hanem afrikai. A kabak szó nyelvészeink szerint bolgár-török jövevény nyelvünkben, de amihez régészeink már az újkőkori edények alakját is hasonlítják. Tehát az adatok használhatóságának sorrendje a következő:

1./ valódi, tényleges növénylelet;

2./ vele egyenértékű a jól identifikálható lenyomat, vagy növényábrázolás;

3./ növényleírás;

4./ kevesebbet jelent az irodalmi említés;

5./ legnehezebben értelmezhetőek a nyelvészeti adatok. Pl.: fenyő szavunkat finn-ugor eredetűnek mondják, de nem tudjuk értelmezni, lehet az *Pinus sibirica*, *P. silvestris* L., *funiperus communis* L., *Larix decidua* MILL., stb. Faj is. Ezeknek elterjedési területe más és más, ezért az őshaza megállapításánál nem hasznosítható.

A magyarság ős- és előtörténetével kapcsolatban növénylelet nincs, vagy lappang: az ásatásokon növénytanos nem volt, illetve a feltárások régiek. A cserepek homokos-kavicsos-kövecses soványításúak, ami a lenyomatképződést nem segíti. Sírokban amúgy is kevés a lelet, a felszíni település nyomait pedig a mezőgazdasági munkálatok megsemmisítik. A laikus megtalálók magatartása pedig mindenütt azonos.

Így azután a hazai X. századi növényleletek száma is szegényes (a Fonyód-Bélatelep-i anyag VII-VIII. századi a radiocarbon vizsgálatok szerint!); dió (Keszthely-Halászcseré, barack (Zalavár) termesztett gyümölcsök; míg a szeder (Hont) gyűjtögetett.

Termesztett gabonák közé tartozik a tönköly búza (Fenekpuszta), a közönséges búza (Felgyő, Halimba Hont, Keszthely-Dobogó). Rapaics (1926) szerint a magyarság búzája a tönke lett volna. Ez ideig még ebből a korból nem került elő. Rozsot Hozet várában, Keszthely-Halászcserén.

Köles volt a Zempléni gazdag sírban, és Keszthely-Dobogón; hatsoros árpa Algyőn, Keszthely-Dobogón és Keszthely-Halászcserén, kétsoros árpa pedig Algyőn.

Konkoly gyomunk csak kultúrában él, amit Fenekpusztán és Algyőn találtunk.

Ezen túlmenően ragadós galaly, gabonarosznok és héla zab a leggyakoribb gyom.

Az apró szulák, amelynek három magját a káli temetőben találták, gyógynövényként kerülhetett sír-leletnek.

Len vásznát sok temetőben fémtárgyakhoz tapadva találtunk. Ették a borsót (Keszthely-Dobogón és a lóbabot (Esztergom-Kovácsi). Fekete nyár fájából készült a pajzs és a tarsolylemez rögzítő betétje (Bashalom). Sajnos megfelelően feltárt íjj leletünk nincs, de a nyíl vörösgyűrű som és ostorménfa fájából vagy esztergályozott kemény lombos fákból és középütt nádból készült.

A köles, amelynek apró szemtermései könnyen tönkremennek, a Zempléni gazdag sírból Keszthely-Dobogón és Halászcserénél is előfordult. A "nomád népek" gabonájának mondják és csak kevesen tudják termesztése milyen nagy szakértelmet igényel.

A korai Árpád-korban a fentiekhez csatlakozó növények közül a lencse és lencsebükköny (Visegrád), a bodzafa és a gyalogbodza (Tihany), már korábban is ismert lehetett, s azt fogyasztották.

A kender (Visegrád) legalább a bronzkor vége - korai vaskortól (Keszthely-Vadaskert) kezdve ismert az uborkával (Bp.-Vár) együtt. Ekkor jelent meg a fekete eperfa, a sárgadinnye és a görögdinnye (Bp.-Vár).

A szőlőt folyamatosan tartották, majd termesztették az újkőkortól kezdve a Kárpát-medencében.

Eleink életmódjának megítéléséhez a nomadizmus kérdését is vizsgálni kell.

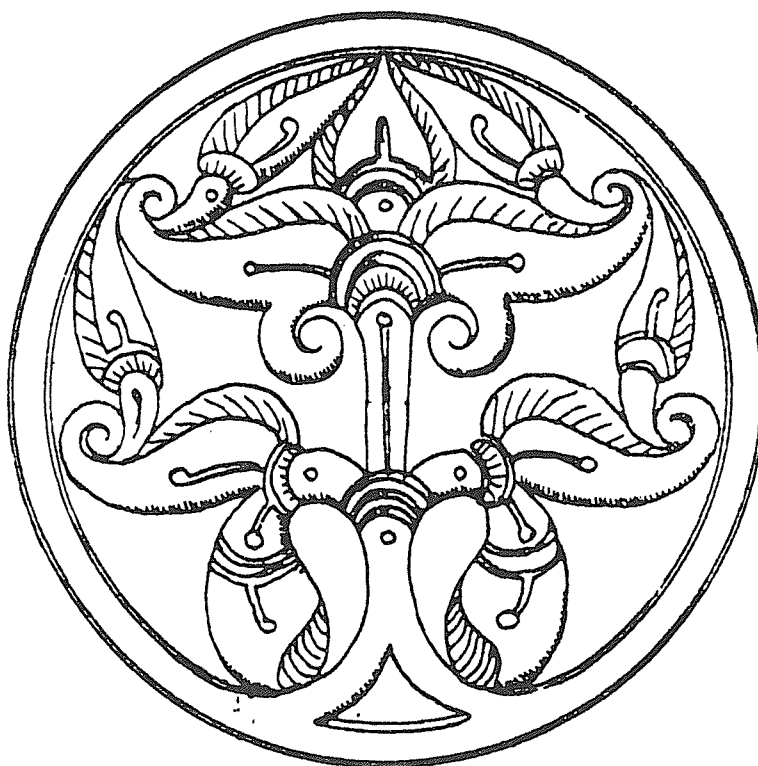
Ugyanis az nem régészeti-néprajzi kérdés, hanem földrajzi és biológiai fogalmakkal függ össze. Ehhez a vándorlás és költözés biológiai fogalmazását tekintsük át.

Vándorlás vagy mingráció

Egyén, gyakrabban populáció mozgása, amikor élőhelyüket (biotop) táplálékhiány, klíma kilengés vagy változás következtében, avagy védelem keresés miatt elhagyják. Nincs visszaköltözés!

Költözés, vagy transzlokáció

Ellentétben a vándorlással, nem katasztrófális körülmény diktálja, hanem békés viszonyok közt zajlik. Csupán időszakos létfeltétel kielégítése a cél (táplálék utáni mozgás, fészkelési hely felkeresése, stb.), majd a viszonyok kedvezőbbre fordulásakor visszaköltöznek az eredeti biotopba. Ilyen pl. a madárvonulás. Az emberi gazdálkodásban ez a mozgástípus a nomadizálás. Erdélyi István félnomád gazdálkodásnak nevezi, amikor egyes rétegek, vagy korosztályok a nagy állatokkal (ló, marha), és a juhokkal együtt mozognak, mások állandó lakhelyeiken földet művelnek és halásznak, vadásznak.

Az avar, frank, magyar gyepűrendszer 800-tól 1242-ig

Bevetesként a gyepűrendszer fogalmát kell megvilágítanunk. Elsőként azt kell leszögeznünk, hogy gyepűrendszer csak megtelepedett népeknél lehetséges, mozgásban lévő hadseregnek gyepűre nem volt szükséges, hadi cselekményeiben csak akadályozta volna.

A gyepűrendszernek két alkotóeleme volt: a gyepű és a gyepűelve. A gyepűn voltak a határőrtelepülések. A gyepűelvén (a gyepű előtti térségben) a határőrök előretolt őrségei.

Mind a gyepű, mind a gyepűelve határsávot jelentett. Feladata az ország védelme volt. Mélységben tagolt, a természetes akadályok kihasználása mellett völgyelzáró faerősségek, völgyelzáró gátak, zsilipek, kapuk stb. jellemzik.

Az eddigi történeti felfogás szerint ezek a létesítmények kelet-nyugati irányúak (mélységben tagozottak) voltak. Észak-déli sáncok azonban nem léteztek. Ezt az utóbbi véleményt Tóth Endre és Kiss Gábor régészek kutatásai legálábbis a nyugati határsávban megcáfolták. Kimutatták egy észak-déli irányú, a Dunától lefelé folyamatosan kiépített sáncrendszer létezését, földvárakkal és kapukkal. Németkapu (Radkersburg mellett), Kapuvár (Sopron megyében), Kapi (Győr megyében), dévényi kapu (Dévénynél), morvakapu (a Morva folyótól nyugatra).

Ez a határsáv (Nyugatmagyarország) lényegében az Ennstől Komáromig, Trencséntől Muraszombatig, a Balatonig/terjedt. Itt épült ki az avar, frank, majd magyar gyepűrendszer.

Az avarok Pannónia megszállása után az avar gyepűt a Lajta, Lapincs, Kucsenitza folyó mentén alakították ki. Ezeket a településeket jelzik a 680 utáni (kései) avar leletek (temetőhelyek). Ettől a sávól nyugatra egészen az Ennsig találunk egy-egy előretolt őrhelyet. Ez volt az avar gyepűelve. Az avarok 680 után a gyepű nyugati részén a második avar hullám népességét, az onogurokat telepítették le. (Marcha Wangariorum. UBB I. 860. évben) Az onogurokkal kapcsolatban tudjuk, hogy az onogur törzsszövetségnek magyar törzsek is tagjai voltak. Kérdés az, hogy ezek a magyar (onogur) törzsek beköltöztek-e a Kárpát-medencébe. (Kettős honfoglalás.)

A szarvasi avar túrtartó rovásfelirata - bár három különböző megfejtést hozott (Vékony, Harmatta, Róna-Tas) mégis Vékony Gábor megfejtése látszik leginkább elfogadhatónak. Tehát magyar nyelvű onogurokkal is számolhatunk. Ezt a felfogást ma már Engel Pál és Makkay János munkái is alátámasztják.

Az avarok ugynevezett griffes-indás (onogur) kései avar hulláma 670-ben érkezett a Kárpát medencébe, 680-ban érte el az Ennszet. Ezzel megvalósította az avar gyepűt és gyepűelvét. A késő-avar települési tömbtől (Pannónia) elhatárolódnak a végek, a gyepűk stratégiai pontjain létesített temetők: különösen a morva, illetve a dévényi kapu temetői. (MT I.335)

Ha a temetők térképét vizsgálva az egyes településeket rögzítjük, feltűnik, hogy a Duna mellett, a Duna mindkét partján Mődlingtől Győrig sűrűn egymás mellett sorakoznak a kései avar temetők, különösen a bécsi és a morva medencében, a későbbi Pozsony és Nyitra vármegye területén. (A korai avar temetők Bécs és Dévény mellett mutatkoznak, valamint Győr környékén. Dévény és Győr között nincsenek korai avar temetők.) Ausztriában 24, Morva területen 26 (beleértve Pozsony és Nyitra vidékét is), a Kárpát-medencében a Duna és a Balaton között mintegy 40 kései avar temetővel találkozunk. (Korai avar temetőt csupán a Rába két oldalán Pápa, Vaszar, Bakonytamási, Gyarmat, Ménfő, Töltéstava, Bágyog, Rábapordány térségében találunk.)

Az avar gyepűrendszer 680-791-ig állt fenn. 791-ben Nagy Károly frank uralkodó hadjáratot indított bolgár szövetségben az avarok ellen. A kétoldalról indított háború a bolgár szövetségesek diadalával végződött. 802-ben az avarok még megverték egy frank hadsereget, de 803-ban az avar tudun már kénytelen volt békét kötni Nagy Károllyal. 804-ben pedig Krum bolgár cár győzte le Teodor avar kagánt, aki kénytelen volt a tudun földjére menekülni. Teodort 805-ben Ábrahám kagán követte, aki felvette a kereszténységet és a Fischa folyóban meg is keresztelték. Nagy Károly lett a keresztatyja. Később az avarokat a szlávok (a régebbi rabszolgák) állandóan nyugtalanították, ezért kérték a frank császárt jelöljön ki részükre egy rezervátumot, ahol vazallus-állami minőségben élhessenek. Ekkor jelölték ki részükre a Savaria és Carmuntum közötti területet. A terület északi és déli határa adott, de mind a nyugati, mind a keleti határok bizonytalanok. Nyugati határként a marcha Wangariorumot tekinthetjük, míg keleti határként Veszprém vonalában észak-déli irányú vonalat.

830-ban megszűnt az avar vazallus állam, a rezervátum területe frank közigazgatás alá került, s egyúttal megindult a frank-bajor hospesek betelepítése e területre. Az egyháznak is voltak itt birtokai, de a frankok által megbízhatónak ítélt szláv urak is kaptak cenefíciumokat (Mt.I.358) (Pricina, Kocel stb.).

Ami eddig az avarok nyugati gyepűrendszere volt, az lett a frank birodalom keleti gyepűrendszere.

862-ben már a magyarok is feltűntek a láthatáron.

881-ben a kabarokkal együtt ostromolták Bécset. Nyílt kérdés, hogy a 875-ben még említett avarok kerültek-e a magyarokkal összeköttetésbe és ha igen milyenbe. 892-ben a magyarok Arnulf ellen harcoltak. Liutprand salzburgi érsek leveléből kitűnően olyan alaposan, hogy kő kövön nem maradt. A lakosságot leölték, másokat elhurcoltak, a nőket megbecsületlenítették, az épületeket lerombolták. Valószínű azonban, hogy az avar-szláv rabszolga társadalom megmaradt. Hiszen erre az uralkodó népnek is szüksége volt.

895-ben foglalta el a magyarság a Tiszától keletre eső, erdélyi részeket. Öt év után 900-ban került sor Pannónia elfoglalására majd 902-ben Moravia megszállására. Közben Bajorország, Lombardia és Mexissen is saját bőrén érezte a magyar hadműveleteket. 907-be került sor a döntő csatára a keleti frank hatalom és a magyarok között. Ez a hadjárat a frank-bajor hadak csufos vereségével végződött Pozsony mellett (Bánhida?). A magyarok uralma alá került a Pannoniától nyugatra eső területek közül a Duna mindkét partja Ennstől Pozsonyig. Beleértve a Bécsi- és a Morva-medencét, a

Murától északra és a Wechseltől, Semmeringtől keletre eső német területeket is. 900-955-ig két év kivételével minden évben vezettek a magyarok nyugatra hadjáratot. Ebből azt is nyugodtan kikövetkeztethetjük, hogy 900 előtt nemcsak a 862, 881, 892, 894. évi hadjáratokkal kell számolnunk, hanem annál jóval többel.

Az elfoglalt hatalmas terület a nyugati magyar csapatok állandó felvonulási területe volt. A hadjáratok egyrészt a nyugati kis fejedelemségek szövetségében, másrészt a nyugati hadszíntér felderítésében, a németek állandó nyugtalanításában, ezen belül a zsákmányolásban, adófizetésre kényszerítésben manifesztálódtak. A kalandozások kifejezés ma már nem állja meg a helyét. A nyugati hadjáratok jól kiszámított, stratégiaileg előkészített harci események voltak. Az esetek nagyobb részében a hadjáratok magyar sikereket hoztak, kivéve a 933-ik évi merseburgi és a 955-ik évi augsburgi hadjáratot. Ez utóbbi csatavesztés változtatta meg a magyar hadvezetés terveit. S míg majdnem 100 éven át a nyugati világ Lajtától nyugatra eső területe csupán felvonulási terület volt, most Taksony nagyfejedelem szükségét érezte annak, hogy gyepürendszerrel létesítsen a nyugati határ mentén.

Egyébként 900-955 között a Dunától északra és a Dunától délre eső területeket az Árpádok és a horkák tartották uralmuk alatt. A horkák és Árpádok vezették a nyugatra irányuló hadjáratokat. A főszerepet ebben a horkák vitték, s alkalmanként egy-egy nyitrai dukátusi Árpádházi herceg csatlakozott hozzájuk.

Az Árpádok jelenlétét Moráviában a Levente hercegről elnevezett Levantenburg jelzi, valamint a Pozsony és Nyitra megye területén fellelhető egyéb árpádházi helyek, helynevek Árpádtól Vajkig bezárólag, (Árpád, Tarhos, Tevel, Tormás, Lél, Taksony, Gécse, Vajk). Az Árpádfiak alá voltak rendelve a Sunak és elődeinek vezérlete alatt letelepedett úgynevezett kazár-besenyők. Valószínű ugyanis, hogy még Tonuzoba bejövetele előtt (950) már volt a besenyőknek szállásterületei (Sur).

Nem zárható ki ugyanis annak a lehetősége, hogy a honfoglalókkal együtt is jöttek besenyők, az úgynevezett kazár-besenyők, akikről a Hud al Alam című X. századi perzsa geográfiai kompiláció beszél. (Századok 1958. I-4.sz. 71. Ed. Minorszky. London, 1937. 160.)

Kurszán várától a Duna mellett Dévényig 900-904 között Kurszán kende szállásváltó sávja volt, csak Kurszán halála után került Téténynek és utódainak kezébe. (Horkák: Tétény, Bogát, Kál, Bulcsu.)

S itt most a horkákra kell figyelniük.

Történelmi tény, hogy a honfoglalás előtt a magyaroknak két vezére, fejedelme volt, nevezetesen Kurszán kende és Árpád gyula. A X. század közepén biborban született Konstantin császár "De administrado imperio" című művében említi a charkast (harkát, harkant). Úgy tűnik, de ez már történelmi hypothezis, hogy a harka volt a három kabar törzs fejedelme, vezére.

Kérdés mi lehetett az oka annak, hogy a horka neve a honfoglalás előtt fel sem merült. Feltehetően az, hogy a kabarok csatlakozott népeknek számítottak, akiknek az előőrs és az utóvéd szerep jutott, így fejedelmüket sem emlegették. 881-ben még a magyarok és kabarok Bécs melletti csatározásairól hallunk. A kabarok külön fölemlítése egyúttal azt is jelenti, hogy a kabarokat még nem fogadták be a hét törzs szorosabb törzsszövetségébe.

A honfoglaláskor azonban már Levente herceg, az Árpádház akkori Árpád utáni legidősebb tagja állott. Ő vezette be őket a Kárpát-medencébe. Ez különben szokás volt a szeptepi népeknél, hogy a csatlakozott népek vezére mindig egy a vezető államfő családjából származó herceg (dux) fejedelem lett. A kabar horka egy másik törzs élére került. (?)

Mielőtt azonban még belekezdenénk a történeti vonatkozások ismertetésébe, pár etimológiát kell megmagyaráznunk. (Harka, Tétény, Bogát, Kál, Bulcsu, Lád.)

Harka a korai magyar történeti lexikon szerint méltóságnév és a törökből magyarázható. (269.lap) (Qar-összekever).

Emellett három etimológiai megoldás is kínálkozik. Mindhárom etimológia az Aral- tó és a Palhasz- tó közötti török és iráni etnikumhoz köthető.

Az első etimon a karhanida birodalomhoz (karluk török törzs) fűződik. A fejedelem neve kara-han. (Karhán?) (KMTL 326.)

A második etimon az oguz hor néppel hozható kapcsolatba. Hor-kán. (Karkán) (KMTL 99)

A harmadik etimon alapja Horezm ó-iráni alakja a Xvara-zmi. (Zmi a nap. A nap földje.) A Xvara-zmi fejedelme lehetett Xvara-kan. (Kiss Lajos 1988. I. 607)

S ha most ezt a négy lehetőséget összehasonlítjuk, minden bizonnyal Horezm mellett kell döntenünk.

Horezm lakói a horezmiek (kálizok) a kabar törzsek egyik törzsét jelölik.

Tétény a török tegin (jelentése herceg) szóból származik. Mások ezt az etimológiát megkérdőjelezzik. (Kiss Lajos 1988. II. 641. KMTL 673.)

Bogát atimológiája a szláv bogatra megy vissza. Jelentése gazdag. (Kiss Lajos 1988. I. 227. KMTL 116.)

Kál a törökből magyarázható. Jelentése megmarad. (Kiss Lajos 1988.I.670) Gyóni Mátyás Kál, Káli káliz eredetét vallja fiával Bulcsuval együtt.

Bulcsu neve káliz eredetűnek látszik. Gyóni Mátyás egy XVI. századi forrásra hivatkozik, ahol golc Bulcsuról van szó. A golc, kolc, káliz epitheton ornansot látja benne. (Később ettől eltér, de golc helyett bolcot ír, holott ez tautológia volna Bulcsu a bulcsu.) A xhorezmi származás mellett szól Bulcsán káliz vezérnek a neve és az a körülmény, hogy a Vérbulcs nemzetség másik neve Lád szintén iráni eredetű. (Kiss Lajos 1988. II. 653.)

Most pedig a nevek után, az egyes horkák által birtokolt szállásra, birtokra koncentráljunk. Tétény horka szállás-birtoka két részből állott: a Kurszán vára melletti téli szállásból és a bécsi medence, Győr és Moson vármegye területén található Tét, Tétény nevű településsel jelzett nyári szállásból. Miután Tétény Kurszán örökébe lépett, valószínű, hogy a nyári szállás még Körmend vidékére is kiterjedt.

Bogát téli szállása a Balaton mellett Dióskál és Köveskál térségében feküdt. (Sándorfi 1989. 64.) Nyári szállása pedig a Rába és a Gyöngyös között. (u.o)

Kál horka birtoka részben a Balaton mellett, részben a Rába-Marcál vidékén volt. Az előbbi a Káli medence, meg Dióskál és Köves-kál helynév jelzi. A nyári szállás Káld és Sajtoskál között terült el.

A nyári szállás két jól megkülönböztethető része a Káld és a Sajtoskál körzetében található.

Káld a Rába és Marcal között fekszik. Káldtól délre a Rába mellett fekszik Kám (eredetileg Kán), míg a Marcal mellett Karakó (Har/a/kó).

A horka kíséretének falvai Dorog, Nyőgér, Irnosd, Jánosháza, Bocsor. A kíséret mindig más törzsbeliemből állott, mint a nemzetség maga.

Dorog a szlávból magyarázható, jelentése drug=kísérő katona. A mongol Nyőgér ugyanezt jelenti. Döntő jelentőségű azonban a Karakó melletti Varsány, Irnosd, Bocsor (Jánosháza, Keresztúr) települése. A varsány ugyanis az alán asianszóból származik. Így alán etnikummal kell számolnunk (Kiss Lajos 1988 II. 737). De ezt húzza alá az Irnosd, (Ormuzd) helynév is. Varsányi Ormuzd volt ennek a területnek a gazdája. Neve Ormuzd az iráni Ahura Mazdára (főisten) vezethető vissza. (Testvére Varsányi János alapította Jánosházát és adományként kapta Keresztúrt.) Bocsor település neve pohárnokot jelent. Valószínűleg a Varsányiak nemcsak Kál kíséretét alkották, hanem pohárnoki szolgálatokat is végeztek.

A horkáknak azonban voltak szolgáló falvaik is. Így a két Taskánd (nyulvadász), Hölgész (menyétvadász), Kocs (a törökből a juh himje), Rigács (a szlávból szarvasbika). E két utóbbi juhhal és szarvassal szolgált a horkát.

Sajtoskál mellett a kíséreti falvak a két Ládony (iráni etnikummal Berény, Kér, Megyer, Ság).

Szolgáló falvak Lócs, Peresznye. /vadászok és kölessel szolgálók falvak/.

Bulcsu horka téli szállása nagy valószínűséggel Csallóközben volt. (Bulchuháza/Kiss Lajos 1988 259.)

Kíséreti falva volt a két Megyer. Szolgáló falvak Gerencsér, Nagyfödémés, Pusztafödémés, Madarász.

Bulcsu horka nyári szállása Szombathely vidékén volt.

Kíséreti falvak, Herény, Gencs, Dorozmat, Kazár.

Szolgáló falvak három Gerencsér, Horó, két Mizdó, Mosó.

A horkák vezetése mellett többször volt Árpád-házi herceg külföldi hadjáratban, vagy követségben.

Bogát Tarhossal, Bulcsu Taksonnyal, Tormással és Lélel együtt vezetett háborút, illetve követséget. Minden bizonnyal az Árpád-ház és horkák között valamiféle sógorsági viszonynak is kellett lennie.

955 után Taksony felkészült a védelemre. Létrehozta a határőrséget. A hadrakelt seregnek is voltak őrségei, előőrsei, de határvédelemre az állandó nyugati hadjáratok miatt nem volt szükség.

Taksony a Dunától északra és délre határispánságokat szervezett. A felső határispánságnak valószínű székhelye Nyitra, míg az alsó határispánságnak a székhelye Vasvár lehetett. A határőrszolgálatot Taksony a csatlakozott népek fiaira bízta, mint ez a szeppei népeknél szokás volt. A Dunától északra székelyek és kálizok, a Dunától délre a besenyők (Fertő melléke, Rábaköz), az Őrségben, Göcsejben és Hetésen a székelyek teljesítették szolgálatot. Ezen kívül még számos törzstörődéket is találunk a határt őrzők között (Szabar, Szakony, Varsány, Kékkend, Herény stb.).

A gyepűn és a gyepűelvén a határőrök egy kategóriába tartoztak kezdetben a milesekkal és comesek vezetésével álltak. Az első német oklevél 985-ben beszél magyar határőrökről. Később Szent László korában születik meg az őrtörvény, amely az eddigi szokásjogot fogta össze. A határőrség feladata nemcsak a határ őrzésére terjedt ki, hanem a vastelepek és sótelepek őrzésére is. Később a hazai kereskedelem védelmére is.

Határőrök a határ őrzésében is különböző feladatokat láttak el. A felderítők (speculatorok) az ellenség kikémlelésével foglalkoztak, az őrk (custodes) az őrhelyek védelmével, a gyepűt záró készülékek kezelésével, a lövők (sagittarii) az őrhelyek közötti járőrözést végezték és a felvonuló ellenséget nyílzáporral fogadták, megnehezítve részükre a behatolást, s ezzel elősegítve a magyar csapatok felvonulását.

A határőrök szervezete a tízes rendszer szerint alakult. Tízes és százaz csoportokat alkottak élükön a tízedesekkel (decurio) és századosokkal (centurio).

Amikor pedig Géza nagyfejedelem megalkotta a nyugati határvármegyéket, a megyei hadak mellett az őrhadakat is alkalmazta. Valószínűleg egyenlő mértékben. S miután egy megyei csapat általában 400 főből állott, ennyit tételezhetünk fel az őrcsapat létszámáról is. Vas vármegyét véve mintának, a Rábától északra a Felsőőrségen 20, a Rábától délre az alsóőrségen ugyancsak 20 őrtelepüléssel és falvanként 10 határőrrel számolhatunk.

A határőröknek kezdetben ispánja volt, később azonban őrnagy vezette őket. Bizonyos, hogy a Felsőőrségen és az Alsóőrségen is egy-egy zászlóalj vezetője az őrnagy lett.

Meg kell emlékeznünk arról is, hogy mind a gyepű létrejötte előtt, mind pedig után (955) a nyugati hadjáratokat vezénylő seregvezéreknek a határon volt harcálláspontjuk. Ide gyűltek csapataik is egy hadjárat alkalmával. (Gyülekező helyek.) Ilyen volt Lavastenburg, Sur a Dunától északra, Tétény a Bécsi medencében, Kál a Fertő északi csücskén, Bogát Szentgotthárd mellett, Velek és Szalárd Furstenfeld térségében, de ideszámítjuk a Sopron melletti Harkát, meg a vasmegeyi Surt is.

A határőrzés István királyig változatlanul a határőrök feladata volt. A hadi technika fejlődése azonban megkívánta már István király uralkodásának kezdetén, hogy a határt nyugati lovagokkal és páncélos katonákkal egészítsék ki. (Hermann, Pezili, Girolth stb.)

A határőrség szerepe egyre kedvezőtlenebbül alakult. A páncélos megerősítés különösen a Héderek beköltözésével a 12. század első felében valósult meg. A század második felében III. Béla már szemérettel veti a dobrai őrknek, hogy a teutonokkal szemben tehetetleneknek bizonyultak. Ezért Dobrád átadja a cisztereknek, de miután velük sem volt kibékülve, saját kezelésbe vette. Ettől az időtől kezdetét vette a királyi várak építése is.

A hadi technika fejlődése és a határőrök háttérbe helyezése statusukat is nagymértékben megváltoztatta. Míg a 10-11. században szabad milesek, a 12-ik században már csak udvarnoki státuszban vannak. (Rábaközi besenyők.) A monyoródsi őrkormány 1270-ben viszont már a várjobbágy és a várszolga közötti státust biztosította részükre. Élükön az őrnagy állott.

Közben 1242 után, a tatárjárás tanúságai arra kényszerítették IV. Béla királyt, hogy magas várak építésével védje meg az ország határait. Miután ezt egyedül nem bírta volna, az oligarcháknak adott várépítési jogot és a tatárjárás után nagyon sok oligarcha vár épült. Ezzel ugyan az állam biztonsága növekedett, de növekedett az oligarchák hatalma is a királyi hatalom ellenében. Ugyanakkor viszont a határőrök statusa egyre lejjebb került.

A 14. században még a monyorosdiak átírták az 1270-ben kelt kiváltságlevelüket. Sőt Károly Róbert Felsőőri Nagy Miklósnak országos nemességet adományozott. Felsőőri őrnagyként meghagyta részére a határőrök összegyűjtését. Ez meg is történt. Felsőőr, Alsóőr, Herényőr, Őrsziget, Jobbágyi és Karasztos megmaradt őrfalunak, sőt előbb helyi, majd országos nemességet is kapott. Ezzel szemben az alsóőri rész sokkal rosszabbul járt. 1491-1493 között Zsigmond király a Lévai Cseh családnak eladományozta mind a felső, mind az alsó őrséget. Míg azonban a Felsőőri Nagy Miklós által összeszedett határőrök meg tudták őrizni kiváltságait, addig az alsóőriek jobbágysorba jutottak. A királyi határvédelmet felváltotta az oligarchák határvédelme. Ez sokkal kisebb létszámú határőrt igényelt. Így a többség az oligarchák uralma alá került és jobbágysorba jutott.

A magas várak építésétől kezdve a gyepük földvárjai, határvédelmi berendezései egyre inkább váltak szükségte-
lenné, míg a 15. század végére a gyepűrendszer, s vele a gyepűőrség teljesen megszűnt.

Irodalom:

- 1./ Magyarország története. I. kötet. Bp. 1984.
- 2./ Századok 1958. 1-4. éa 5-6. aám.
- 3./ Herényi István dr.: Az Őrség. Velem 1989. (Kézirat. Kandidatusi értekezés.)
- 4./ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötet 607.
- 5./ Borovszky Samu: Vas vármegye, Bp. 1989. Jánosháza 47.
- 6./ Pais Dezső: Kőrösi Csoma Archivum II. 357-65. Magyar nyelv XXXI. 270. Magyar Nyelv XXB. 121-4.
- 7./ Gyóni Máttyás: A magyar nyelv görög feljegyzéses szörványemlékei 64-67.
- 8./ Herényi István dr.: Adattár, Velem, 1984.
- 9./ Mollay Károly: Harka nevérol. Soproni Szemle 9/1959
- 10./ C.J. Hutterer: Stand und Aufgaben der ugarndeutschen Namenforschung. In ALH 20/1970
11. Schwartz Elemér: A nyugatmagyarországi német helységnevek, Bp. 1932. 60.
12. Kristó Gyula: Korai Magyar Történeti Lexikon (9-14. század) Bp. 1994.

A székely (magyar) rovásírás helye a magyar művelődés történetében. A rovásírás számítógépes programjának kidolgozása

Mindannyiunk célja a magyar őstörténet minél mélyebb, átfogóbb kutatása, megismerése, ezen belül ősi (ó-magyar, vagy hun.) kultúránk tanulmányozása a rendelkezésre álló, illetve az újonnan felfedezett bizonyítékok, összefüggések alapján.

Az utóbbi kétszáz évben a történetkutatás sokat foglalkozott őstörténetünk kérdéseivel, kutatásával, ugyanakkor az eredményeket nem tette úgy közkinccsé, ahogy lehetett volna. Azok a tudományos munkák lapjain, szűkebb körben maradtak, váltak ismertté. Erről a korábbi - egyik előadásból is vehetünk példát;: nevezetesen ilyen a székesfehérvári ősgeszta (ősgeszták?) török fordításának kallódása, megfelelő publikálásának elmaradása.

Amint hallhattuk a korábbi előadásokból; őstörténetünk, ősi kultúránk lapjai, anyaga egyáltalán nem lezárt ismeretanyag. A folyamatos kutatások új összefüggések meglátásához vezethetnek, továbbá rengeteg forrásanyag feldolgozatlan pl. a vatikáni és törökországi irattárakban. (Ide megjegyzem, hogy a török hódoltság idején a török birodalom diplomáciai nyelve a magyar volt... legalább is több évtizedig!)

Sajnos, sok esetben a szerencsére vagyunk utalva - pénz híján -, hogy bennünket érintő régi iratok, írások felbukkanjanak (pl. ilyen volt az Ó-magyar Mária síralom c. szövegmélt megatlálása!)

Minden tisztelet megilleti azokat a szakembereket, lelkes amatőröket, akik aprólékos, szorgalmas munkával megmentették, ill. megmentik ősi kultúrkincseinket, emlékeinket, a kutatási területek bővítésével új összefüggéseket tárnak fel.

Ez a kincs része az egységes magyar kultúrának, ez kapcsolja össze a magyarságot. Ennek hiteles megismertetése alapköve nemzeti önismeretünknek, önbecsülésünknek.

Ide kívánczik egy idézet, amely figyelmeztet a mai nemzedék kutatóinak felelősségére:

"...nem a régi magyarokat kell azzal vádolni, hogy viselt dolgaik emlékezetét a feledékenység mély tengerébe engedték süllyedni..." (Turóczy János: Magyarok Krónikája)

Az ómagyar kultúrának számos eleme van, amely kutatható, rekonstruálható és megőrizendő, beépítendő napjaink kultúrájába, mert formálja a nemzettudatot, hazafiságra nevel, erkölcsi tartást ad. Számtalan pozitív hatása szinte kiszámíthatatlan. Az elnemzetietlenedés a gondolkodásban, bizonyos álliberális nézetek térnyerése káros jelenségeket hoztak a felszínre, amelyek a nemzetromlás (pusztulás?) rémét vetítik elének.

Az ómagyar kultúra fogalomkörébe tartozik a régi székely-magyar rovásírás is.

Ennek egyik legavatottabb ismerője, kutatója, művelője Forrai Sándor, akinek a 80-as években jelent meg a Múzsák Könyvkiadónál a rovásírásunkkal foglalkozó összefoglaló jellegű műve ("Küskarácsonról Sülvester estig..."), amely egy botra rótt középkori (feltehetően a 11. század magyar nyelvét őrző - székely kalendárium rovásírásos anyagát és egyéb, addig előkerült rovásos szövegméltéket taglal, ill. értelmez. Forrai, Sebestyén Gyula óta, a legnagyobb magyar-rovásírás szakértőnk (tudomásom szerint). Nemrég kiadott újabb könyvét még nem állt módomban megismerni.

Történelmünk viharaiiban mérhetetlenül sok kultúráls kincsünk pusztult el. ezért fontos, hogy a meglévőket helyesen értelmezzük és ismerjük lebontva róluk a korábbi tudományos - idegen befolyást tükröző - téves, vagy szándékoltan helytelen magyarázatok.

Azoknak, akik tudatlanságból, vagy rosszhiszeműségből értékeinkként a bögyatát és a barackpálinkát ismerik csak el, szolgáljon okulásul kultúráls örökségünk, valamint az egész történelmünk, amely bizonyítja: "egyik nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak..."

Fontos tehát értékeink megismertetése, hogy büszké lehessünk rájuk, s hogy közkinccsé tegyük őket.

Ilyen értékünk a rovásírásunk is, amely minden hangra (a magyar nyelv minden hangjára) tartalmaz megfelelő jelet, ugyanakkor a rövidítéseit tekintve egyfajta gyorsírás is.

Forrai bizonyította, hogy az említett rovásnaptár jelei a magyar nyelv törvényeire épülnek, ez az emlék valóságos tárháza a gyorsírással rokon rövidítéseknak.

Amikor nálunk áttértek a latin betűs írásra, mintegy 12 hangunkra a latinban nem volt betű, ennek következtében magyar nyelvű szöveget ezekkel a jelekkel csak hiányosan és rosszul lehetett lejegyezni.

Ezért olyan kevés a latin betűkkel írt magyar szövegméltünk. Ezzel szemben rovásírásunkban minden egyes hangunkra van önálló jel.

Csaknem ezer évig kellett kínlódnia helyesírásunknak, míg végre - rovásírásunk logikája alapján - a mai, fonetikus helyesírásunk kialakult.

Az említett székely naptárt, amit a bolonyai egyetemi könyvtárban őriznek - mármint a papírra vetett másolatát - Marsigli olasz hadmérnök katona és tudós fedezte fel felismervén jelentőségét.

Marsigli részt vett Buda visszafoglalásában. Hazánkat jól ismerte. Könyvében (amihez szintén nem lehet hozzájutni!) földrajzi leírást ad - térképet is készít - hazánkról, foglalkozik az ország növény és állatvilágával, régészeti dolgokkal. A földrajzi neveket magyarul írja le (forrás!), külön ír a jászokról.

A fellelt rovásbot értelmezéséhez a szerémi Újlakon történt látogatásakor kaphatott a helyi plébánostól útmutatást.

A rovásbot tudományos értékét növeli, hogy nemcsak nyelvi, gyorsírási, névetimológiai, de történelmi, történelmi, névtörténelmi, keresztény és ómagyar mitológiai összefüggések, ismeretek is kiolvashatók belőle.

Az összes rovásírás - a kutatók szerint - egy közös ősrásból (talán a sumérből?) származik.

Rovásírásunk kapcsolatai kimutathatók pl. a Földközi tenger melléki - főníciai, etruszk stb. - írással és a türk írással. Forrai és mások szerint is önállóan fejlesztett írásról van szó és nem egyszerűen a türköktől vettük át.

A magyar rovásírás azonos jeleit az 1.sz. táblázatban szemlélhetjük, mármint a főníciai, etruszk és türk írással azonos jeleit.

A magyar számrovás pl. 50-ig pontosan megegyezik az etruszkéval (a főníciai népek, valamint az etruszkok is a kaukázus vidékéről származnak, ahol feltehetően szabír közvetítéssel jutott el hozzájuk az írása, amit saját nyelvükhöz igazítottak. Ez már valamivel több, mint feltételezés, de ennek kifejtése nem tartozik ebbe a tárgykörbe).

A számsor-egyezés a 2.sz. táblán tanulmányozható.

A 3.sz. táblázat és a 4.sz.-ú egy ún. számszerű összehasonlító kimutatást tartalmaz a különböző rovásírásokkal kapcsolatosan. Tehát, a magyar rovásírás nem pusztán átvétele a türk írásnak, bár ebbe a családba sorolható. Köztük 13 jel azonosítható, továbbá hangértékben három is megegyezik. Tehát írásunk nem pusztán átvétel, mert: az előkerült írásos emlékeink már fejlett rövidítési írásrendszert mutatnak, aminek a kialakulásához a nyelvükhöz való szoros alkalmazkodást is figyelembe véve sokkal több időre volt szükség, mint néhány évszázad. Megismételve: írásunk kapcsolatai egy közös írásból való származásra utalnak. De a rovásjelek csak kevés százalékban egyeznek, ennek oka, hogy minden nép igyekezett az átvett írást saját hangrendjének megfelelően igazítani, kialakítani.

A magyar rovásírás jelei - kialakulásukat tekintve - zárt egységet mutatnak, amelyben az átvettnek vélt jelek is harmónikusan illeszkednek. Egy jel sem lóg ki a sorból! Az egész rendszer egy függőleges egyenes és ennek egy hajlított változata kombinációból áll segédvonalak kiegészítésével. Az 1.sz. táblázat második része bemutatja a főjelek és segédjelek segítségével kialakított írásrendszerünket.

A magyar rovásírás rövidítési rendszerének kialakulása

A fába rovás nehéz, fárasztó munka volt (a fa a rovásírás fő alapja), ezért kényszerült a rovó kevés jeggyel sok tartalmat kifejezni, vonásmegtakarítást elérni.

A rövidítések a magyar nyelv törvényszerűségeihez igazodtak. Egységes rövidítési rendszer jött létre, amely szinte - kisebb eltérésekkel - valamennyi rovásemlékünkön megtalálható, de legfőképpen a székely rovásnaptáron.

Néhány rövidítési elv:

- mássalhangzók előtt és között az e hang kimarad:

pl.: Erzsébet:

- betűösszevonások:

- azonos hangrendű szavaknál magánhangzók kihagyása:

pl.: boldogságot =

- torlódó mássalhangzók elhagyása:

pl.: szentkereszt =

- szavak összeírása, ha közöttük ligatúra, összevonásra van lehetőség:

pl.: Mátyás-mester =

- takarékos, fonetikus írásmód:

pl.: ötszáz (öcáz) =

- hosszú magánhangzók közül csak az egyiket jelölik,

pl.: messze =

- nagybetű nincs, stb.

A rovásírás - a kereszténység felvételét követő - századok folyamán is jelen volt, megmaradt (főként Erdélyben!), a magyar kultúra szerves részeként tovább élt (pl. rovópálcák, rövid feljegyzések, feliratok formájában).

Mindezt az epigráfiai és paleográfiai emlékek is bizonyítják.

A mai Magyarországon. Békés megyében Deszken, Battonyán, Székesvehérvárott, Ladánybenén, Kunkerekegyháza, Klárafalván, Pomázon, Mezőberényben, Hódvezővársárhely, Tokaj táján, Esztergom környékén kerültek elő rovásírási tárgyak (!) Balás Gábor "A székelyek nyomában" c. könyve (269.old.) tanúsága szerint. Ezek a 10-15. századból valók.

Kézírtas emlékek: a nikolsburgi ábácén kívül a tárgyalts rovásnaptár.

Feliratok: (többnyire templomokból!) felsőszemerédi, székelyderzsi, homoródkarácsonyi, böggözi, csiki (szentmihályi és szentmártoni), istambuli, dálnoki, énlakai, szentmihályi (aranyosmenti).

Az elmúlt években újabb leletek kerültek elő, ezekről nem tudok beszámolni, feldolgozásuk még nem került el hozzám.

Díszító céllal a közelmúltban is készült rovásfelirat pl. Budapesten a Műegyetemkerti medencén, vagy Balaton-szepezden egy kőoszlopon (utóbbit Sebestyén Gyula készítette).

Rovásírással pl. Erdélyben hosszabb szöveget - tudomásunk szerint nem szoktak írni. De a régiek így is felrögtak egy-egy emlékezetbe vésni kívánt mondatot. Régi szokása volt a székelyeknek egyes gondolatok rögzítése.

Telegdi János és Baranyai Decsi János marosvásárhelyi tanár is ismerte az 1590-es évek táján, és használta, tanította a rovásírást.

Szamosközi István - Bocskai idejében - és Kájoni János is írt, tanított rovásírást.

Vannak szövegemlékeink még az 1830-as évekig. Tehát a rovásírás a nemzet tudatából nem veszett ki, nem hagyjuk hogy kivesszék, mert kulturális örökségünk fontos része!

A sors jóindulatából a Forrai féle könyvvel való szerencsés találkozásom vezetett el ahhoz a gondolathoz, elhatározáshoz, hogy méltó emléket kellene állítani a magyar rovásírásnak egy olyan könyv megszerkesztésével, amely nyomtatott rovásbetűkkel lenne megírva.

Először egy olyan írógépre gondoltam, ahol a latin betűk helyett rovásbetűk tennék lehetővé a gépelést. Szakemberekkel tárgyaltam, akik különböző öntési, metszési nehézségekre stb. hivatkoztak.

Elképzeléseimet megemlítettem fiamnak, Kovács Nándornak, aki elektromérnök, informatika tanár és számítógép-programozó szakember. Ő vállalta egy olyan program elkészítését, amelynek segítségével szövegek rovásírással nyomtathatók.

Először arra gondoltunk, hogy a beírógép minden billentyűjéhez párosítunk rovásbetűt és így tesszük be a szöveget a gépbe, amely megfordítva - a program szerint - kiírja.

A nyomtatott betűtípus kialakításakor, a betűk megtervezésekor más megoldás került előtérbe. A szakértő olyan programot szerkesztett, amely lehetővé teszi a szöveg latin betűkkel való betáplálását, amit a lemezen lévő program áttesz rovásírássra. Tehát a szöveget helyesen - jobbról balra írva - áttesz rovásírássra és átfordítja a sorokat automatikusan, így azok jobbról balra olvasandók.

A szöveg olvashatóságát a szavak közti hézagok teszik lehetővé. Hogy bizonyos jeleket /pont, vessző, felkiáltójel stb./ hogyan alkalmazzunk, ahhoz kérem a hallgatóság szíves véleményét.

Ismétlem, a program gyakorlatilag készen van. Ez azonban még finomítható.

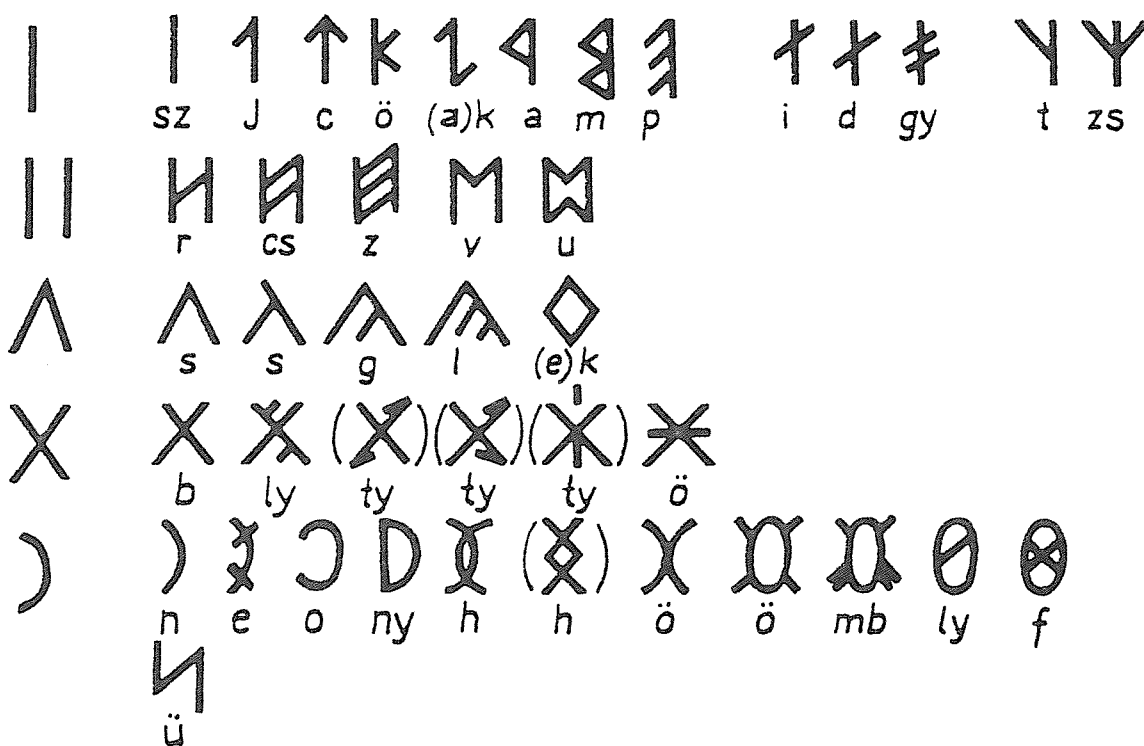
A program szakmai részének ismertetésére nem tudok vállalkozni, mert ahhoz nem értek, a számítógépet, a leírórendszert sem tudom kezelni.

A számítógépbe való beírás stb. viszonylag könnyen elsajátítható, ami után szándékozok egy rovásnyomtatású könyvet megírni, amely az őstörténetünkről, írásbeliségünk alakulásáról szólna.

Céлом - megegyezően - tehát az, hogy legyen könyv nyomtatott rovásírással (lehet több is!), amely lehetett volna a latin írás helyett a saját írásunk. Általa biztosan sokkal több írásbeli emlékek lennének gazdagabbak. Régi szövegeink értelmezése sem okozna nagyobb problémát. Mert pl. a rovásírás a gyümölcs és püspök szavunkat is úgy róta le a rovásnapárban, ahogy ma ejtjük, és nem úgy, ahogy egyik-másik latinbetűs szövegemlékünkben - "gimilc és puespoes" - szerepel. Kódexeink olyan magyar nyelvezettel íródtak - vagyis a magyar nyelvű emlékeink - ahogy a magyar sohasem beszélt.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Alapjel

A magyar rovásírás egységes jelrendszere

Magyar rovás- számsor:

XXXX XXX XX X IIII V III V II V IV V III III II I
40 30 20 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

* * XXXXV XXXV XXV XV V
1000 100 90 80 70 60 50

1977 =

7   50   100   9   1000

70

Etruszk számsor:

8	⊕	V	X	V				
1000	100	50	10	5	4	3	2	1

Magyar és etruszk számrovás

ETRUSZK	I	D	X	Λ		1	4	Z	8	†	Υ	K	≠		0	Λ				M	≠		
TÜRK	I	D	X	Λ	↑	4	1		Z		Υ												
FÖNICIAI	I	D	X	Λ		4	1	4	Z					≠	⊗	0	Λ	Λ	∧	H	H	4	≠

A magyar rovásírásnak a föníciaival, etruszkkal és türkkal megegyező jelei

SZÁMSZERŰ ÖSSZEHAISONLÍTÓ KIMUTATÁS

Sor-szám	Rovásírás	Megegyező jelek			Összesen	%
		csak alakra	alakra és hang-értékre	megközelítőleg		
1.	magyar (40) türk (51)	7	3	3	13	28,6
2.	magyar (40) etruszk (52)	12	2	6	20	43,4
3.	magyar (40) föníciai (28)	9	2	6	17	50,0
4.	türk (51) etruszk (52)	8	3	4	15	29,1
5.	türk (51) föníciai (28)	10	2	4	16	40,5
6.	etruszk (52) föníciai (28)	3	8	4	15	37,5
7.	etruszk (52) pelazg (21)	—	13	3	16	43,8
8.	etruszk (52) ógörög (64)	4	15	3	22	37,8
9.	etruszk (52) latin (58)	—	15	2	17	30,9
10.	etruszk (52)	7	4	11	12	26,3
11.	latin (58) ógörög (64)	—	16	3	19	31,1

Hang- érték	Török csoport		Runa	Középtenger-melléki csoport				Földközi-tengeri csoport		
	Magyar	Ó-török		Ó-görög	Latin	Etrusk	Fo- laeg	Mo- bi	Si- doni	Ara- mi
1. a, á.	𐌆𐌆	𐌆𐌆	𐌆𐌆	ΑΑ	ΑΑΠ	ΑΑΑ	Α	𐤀	𐤁	𐤂
2. b.	𐌁	𐌁𐌁𐌁	𐌁𐌁	ΒΒΒ	ΒΒΒ	Β		𐤃	𐤄	𐤅
3. cz.	𐌃		𐌃𐌃		𐌃𐌃	𐌃𐌃				
4. cs.	𐌄	𐌄𐌄								
5. d.	𐌅	𐌅𐌅	𐌅	ΔΔ	ΔΔ	Δ		𐤆	𐤇	𐤈
6. e, é.	𐌆	𐌆𐌆	𐌆	ΕΕΕ	ΕΕΕ	Ε		𐤉	𐤊	𐤋
7. f, ƒ.	𐌇𐌇			ΦΦ	ΦΦ	Φ	Φ			
v, f.			𐌇𐌇	ΦΦ	ΦΦ	Φ	Φ	𐤌	𐤍	
8. g.	𐌈	𐌈	𐌈	ΓΓΓ	ΓΓ	Γ		𐤎	𐤏	𐤐
9. gy.	𐌉									
10. h.	𐌊		𐌊𐌊	ΗΗ	ΗΗ	Η		𐤑	𐤒	𐤓
11. i.	𐌋	𐌋	𐌋	ΙΙ	ΙΙ	Ι	Ι			
12. j.	𐌌	𐌌	𐌌					𐤔	𐤕	𐤖
13. ly.	𐌍	𐌍								
14. -k-.	𐌎	𐌎𐌎	𐌎	ΚΚΚ	ΚΚ	Κ		𐤗	𐤘	𐤙
15. k-k.	𐌏	𐌏𐌏								
χ.				ΧΧΧ	ΧΧ	Χ				𐤚
16. l.	𐌐	𐌐𐌐	𐌐	ΛΛ	ΛΛ	Λ	Λ	𐤛	𐤜	𐤝
17. m.	𐌑	𐌑𐌑	𐌑	ΜΜΜ	ΜΜ	Μ	Μ	𐤞	𐤟	𐤠
18. n.	𐌒	𐌒𐌒	𐌒	ΝΝΝ	ΝΝ	Ν	Ν	𐤡	𐤢	𐤣
19. ny.	𐌓									
20. o.	𐌔	𐌔𐌔	𐌔	ΟΟΟ	ΟΟ	Ο	Ο	𐤤	𐤥	𐤦
21. ő.	𐌕	𐌕𐌕								
22. p.	𐌖	𐌖	𐌖	ΠΠΠ	ΠΠ	Π	Π	𐤧	𐤨	𐤩
23. r.	𐌗	𐌗𐌗	𐌗	ΡΡΡ	ΡΡ	Ρ	Ρ	𐤪	𐤫	𐤬
24. s.	𐌘	𐌘𐌘	𐌘	ΣΣΣ	ΣΣ	Σ	Σ	𐤭	𐤮	𐤯
25. sz.	𐌙	𐌙								𐤰
26. t.	𐌚	𐌚𐌚	𐌚	ΤΤΤ	ΤΤ	Τ	Τ	𐤱	𐤲	𐤳
27. ty.	𐌛	𐌛								
θ.			𐌜	Θ	Θ	Θ	Θ	𐤴	𐤵	𐤶
28. u.	𐌝	𐌝𐌝	𐌝	ΟΟΟ	Ο	Ο	Ο	𐤷	𐤸	𐤹
29. ü.	𐌞	𐌞𐌞		ΥΥΥ						
30. v.	𐌟		𐌟		Υ	Υ		𐤺	𐤻	𐤼
31. z.	𐌠	𐌠𐌠	𐌠	ΖΖΖ	ΖΖ	Ζ	Ζ	𐤽	𐤾	𐤿
32. za.	𐌡									
φ.				ΥΥΥ						

A Földközi-tenger melléki rovásírás egymással rokon betűsorai
— Sebestyén Gyula szerint

A veszprémi érseki és káptalani levéltár

A Szent István által alapított veszprémi püspökség püspöki és káptalani levéltára a XI. és XII. században közös egységet alkotott és azt a székesegyházi sekrestyék feletti helyiségekben őrizték.

Csak Péter nádor hadai 1276-ban feldúlták a székesegyházat, mivel a káptalan a nádor fia helyett Németújvári Pétert választotta püspökké. Ekkor sok oklevél megsemmisült és megrongálódott.

A püspöki levéltár okleveleinek első jegyzéke 1352-ben készült.

Az 1381. évi székesegyházi tűzvész is nagy kárt tett mindkét levéltár anyagában, melyeket a XIV. századtól kezdve külön-külön kezeltek, de ugyanazon helyiségekben.

A török időket mindkét levéltár szerencsésen átvészelte.

A püspöki levéltárat 1544-ben Sümegre, a püspökség török hódoltság alatti székhelyére, ugyanakkor a káptalani levéltárat Sopronba szállították.

A jelenlegi érseki levéltárat Padányi Bíró Márton püspök (1745-1762) létesítette, amikor Sümegről visszahozatta a levéltári anyagot és a püspöki palotában helyezte el.

A káptalani levéltár 1630-ban - a káptalan visszaállításakor - került vissza Veszprémbe a régi helyére.

Az 1777-ben létesített székesfehérvári és szombathelyi egyházmegye a rá vonatkozó levéltári anyag legnagyobb részét megkapta a veszprémi püspöki levéltártól. Veszprém viszont Győrtől kapott anyagot.

A levéltár visszaradt állományát és a kapott új anyagot az 1830-as években rendezték.

A püspöki levéltárnak külön részlege a "Koller-levéltár". Ebben volt a püspökség 929 legrégibb oklevele, melyeket 1895-ben a káptalani levéltárba helyeztek "örökös letétként". Ezek között 693 Mohács-előtti oklevél van. Visszaradt kb. 700 db. irat, amelyekhez Elenchus készült.

A püspöki levéltár anyagának terjedelme 291 folyóméter.

A levéltári anyag gerincét a püspöki hivatal egyházkormányzati iratai alkotják, amelyek 1652-1834 között a következő főbb sorozatokban találhatók.

A levéltár legértékesebb része az egyházlátogatási jegyzőkönyvek: "Visitationes Canonicae" 1698-1942-ig, mert vallási, társadalmi, művészettörténeti, néprajzi keresztmetszetet adnak korokról. Legrégibb a pápai főesperessége 1698-ból, melyet a győri püspöki levéltár 1777-ben adott át az egyházmegyék területi rendezése alkalmára. Külön említésre méltók Padányi Bíró Márton püspök 1745-1762 közötti visitatioi, mivel valláskülönbség nélkül rögzítik az egyes helységekre vonatkozó adatokat. Szorosan kapcsolódnak az egyházlátogatási jegyzőkönyvekhez az "acta et fragmenta visitationis canonicae parochiarum" (1747-1846). Ezek az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapokmányait tartalmazzák. Értékesen egészítik ki a visitációk anyagát a "Hívek összeírása" "Conscriptiones animarum" 15 kötete, amelyek magukban foglalják 1745-1771 között a veszprémi, keszthelyi, kanizsai, kaposvári, segesdi, palotai és tapolcai esperesi kerületek, továbbá Sümeg püspöki város és környéke, 1782-ből a Veszprém megye területén lévő plébániák, végül 1821-1841-ig az egész egyházmegye népesedési adatait. A török időkből a protestánsok által elfoglalt templomok körül támadt viták iratait az "Acta negotium religionis cum acatholicis concernentia" tartalmazza megyék és plébániák szerint. Új indexe 1970-ből való.

Külön egységet alkotnak a püspöki szék üresedésének idejéből származó iratok: "Correspondentiae vicariales. 1773-1838." A plébániák speciális ügyei az "Acta parochialia" 1652-1838. A papság személyi ügyei az "Acta personalia"-ban találhatók. 1742-1832. Új indexe 1970-ben készült. A kegyurak bemutató levelei: "Praesentae parochorum." Papok végrendeletei a "Testamenta parochorum" (1730-1843) 45 fasciculussában, a későbbiek pedig az illető év aktái között "Testamentaria" címszó alatt találhatók. - A plébánosok jövedelmét többször összeírták: "Conscriptiones proventus parochialium." 1726-1790., 1854., 1927., 1946. "Relationes periodicae". Esperesi és plébánosi jelentések (1753-1843.)

Főtanfelügyelőség iratai (1833-1848). Szentszéki bírósági akták (1721-1993.)

A püspök több megyére terjedő birtokait a XVIII. századi gyakorlat szerint Veszprémből irányították, mint központból. A jószágkormányzóság hatáskörébe 3 uradalmi központ tartozott: a veszprémi, a karádi és a sümegi. A gazdasági iratokat a XIX. sz. végéig a palotában, Veszprémbe őrizték.

Ezt az anyagot először 1779-ben lajstromozták, 1895-ben a hely szűke miatt az értékesebb aktákat a káptalani levéltárba, a többit a kormányzóságra vitték. Itt az anyag annyira felhalmozódott, hogy értéktelennek tartott részét 1925-ben kiselejtezték és zuzdára ítélték. A kiselejtezett anyag azért mégsem semmisült meg teljesen, mert annak a legértékesebb része részben a Veszprémi Bakony Múzeumba, részben a Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályára került. A visszaradt iratokat dr. Pfeiffer János püspöki levéltáros (1924-1946) szakszerűen rendezve a püspöki levéltárba helyezte. Az indexek és protocollumok hiányait pótolta.

A II. világháború idején nagyobb károsodás nem érte a levéltárat. Az újabb rendezés 1966-ban kezdődött és még ma is tart.

A káptalani levéltár iratai a székesegyház átépítése miatt 1907-1972 között kanonoki házakban kaptak helyet. (Agg papok-háza, Körmendy-ház, Drávecz-ház, Dubniczay-ház). Később a volt ferences kolostorba, végül a püspöki palotába került a püspöki levéltárral egy fedél alá.

A levéltár a káptalan birtokaira és jogaira vonatkozó iratokat őrzi, melynek lajstroma 1881-ben készült: betűrendben adja a káptalani birtokokat és mindegyiknél időrendben felsorolja a vonatkozó okleveleket rövid ismertetéssel. Az oklevelek korszerű rendezését a káptalan felkérésére Lukács József dr. püspöki könyvtáros végezte 1903-ban. Az

okleveleket külön-külön borítékba helyezte és jelzetekkel látta el. A XVIII. század közepéig a kronológiailag rendezett oklevelek száma 2361. Ugyanennyi a XVIII. század második és a XIX. század első feléből származó iratok száma is, melyeket birtokok szerinti sorrendben rendeztek.

A Mohács-előtti oklevelek száma 1073. Ezekhez járul a püspöki levéltárból 1895-ben "örök letétbe" helyezett 929 oklevél, melyek közül 693 a Mohács előtti. Így a káptalani levéltár összesen 1766 Mohács-előtti oklevelet őriz, amelyből csak 93 a másolat. A püspöki levéltár letéti anyagának elenchusa a "Litteraria instrumenta jura episcopatus Veszprimien-sis tangentia" címet viseli.

A középkori oklevelek részben a peres ügyekben való használat, részben a tároló helyiségek nedvessége miatt megrongálódtak. A M.O. Levéltár 1968-1969. évben közel ezer oklevelet restaurált díjmentesen.

A káptalani levéltárosok közül Gutheil Jenő, Neumayer Kárpoly és Kredics László szerezett elévülhetetlen érdeme- ket a levéltári anyag gondozásában. Jelenleg Rajczy Pál új indexek készítésével igyekszik használhatóbbá tenni a levéltári anyagot.

A legrégibb oklevél 1079-ben kelt, melyben Guden Szent László vitéze paloznaki javait királyi engedéllyel a veszprémi Szt. Mihály egyháznak hagyja. Jelzete: Vk.m.lt.1079 Paloznak 2. Ez az oklevél a tihanyi alapítólevél (1055) után a legrégibb eredetiben ránkmaradt hiteles okirat.

A káptalani levéltár anyaga 21 folyóméter, amelyben a következő csoportosítás található: Documenta juris posses- sionarii (1079-1780). Az 1780-as évig időrendben tartalmazza mindazon okleveleket és iratokat, amelyek a káptalan birtokaira vonatkoznak. Ezek között van II. Endre 3 oklevele, melyekben Gizella királyné koronájáról emlékezik meg. (VCk.m.lt. 1217 Nagypécsely I., 1222 Nagypécsely 2., 1222 Nagypécsely 3.) Itt van IV. Béla király II. Pál veszprémi püspök kérésére 1257-ben átfírt a veszprémi püspökségnek Szent Istvántól adott alapítólevele. Jelzete: Vk.m.lt.1257. Veszprém exxlet capit.9. Bullae pontificiae (1209-1742), a káptalan és a püspökséget érintő bullák. Decimae episcopa- les et capituli (1203-1667) a püspöki és káptalani tizedek. Intimata dicasteriorum et repraesentationes (1670-1846), a káptalanhoz érkezett iratok időrendben. Correspondentiae officiosae iurisdictionum (1720-1847) a káptalani tisztek hiva- talos levelezései. Correspondentiae episcopales (1648-1847), a püspököknek a káptalanjához intézett levelei és rendeletei. Correspondentiae privatae (1667-1840), a káptalan magánügyeiről szóló levelezés. Fundationales (1743-1847) a kápta- lani alapítványok ügyei. Correspondentiae in fundationalibus (1743-1847), a káptalan által kezelt alapítványok ügyeiben levelezés. Constractus (1753-1840), gazdasági vonatkozású szerződések birtokok szerint rendezve. Conscriptioes no- narum et decimarum (1761-1820), az egyes káptalani birtokokon a kilenced- és a tizedjövedelmek, az állatállomány stb. összeírása. Annuntiatio obitus (1759-1846), a káptalanhoz érkezett halotti jelentések. - Condolentiae de obitus (1762- 1843), a veszprémi püspökök elhalálozásakor a káptalanhoz érkezett részvétlevelek. Executio testamenti (1756-1896), a kanonoki végrendeletek végrehajtása. Protocolla capituli (1739-1967), a káptalani gyűlések jegyzőkönyvei. Protocolla oeconomicalia (1795-1858), gazdasági ügyeket tárgyaló jegyzőkönyvek. A sorozat 200 folio kötetből áll, de a 45. és 48. kötet hiányzik. Első kötete (1495-1552), gazdasági történetünk egyik legbecsesebb forrása, amelybe káptalani jövedel- meket és azok szétosztását írták. A sorozat második kötete (1730-1762) szintén káptalani jegyzőkönyv. A többi kötet részben pénztári napló, állatkimutatás, részben a divisorok hivatalos könyvei. Protocolla officii fiscalatus (1744-1835), a káptalan pereinek jegyzőkönyvekbe másolt anyaga. Ebben a sorozatban találjuk az ügyészség jegyző- és iktatókönyveit. Libri funduales et urbanales (1727-1828), a káptalani birtokokon található felszerelési tárgyak jegyzőkönyve, továbbá egyes községek urbáriuma. Említést érdemel, hogy a fiscalatus jegyzőkönyvei között is található urbáriumok. Protocolla miscellaneorum (1725-1802), vegyes tartalmú jegyzőkönyvek, amelyek az előzőkbe nem sorolhatók, pl. az egyházláto- gatási jegyzőkönyvek kérdőpontjai, a székesegyház jövedelmei és kiadásai (1760).

A püspöki és káptalani levéltár külön gyűjteménye a térképtár és tervtár. ABC sorrendben őrizük az újabb templomok és plébániák, iskolák építési terveit.

A püspöki levéltár 1993. július 2-től érseki levéltárként működik új pecséttel is ellátva.

Kutatási napok kedd és csütörtök 9-14 óráig.

A levéltár dolgozói (3) egyenlőre másodállásban látják el munkájukat. Levéltárosi főállás kialakítása folyamatban van.

Az érseki levéltár xerox másológéppel rendelkezik. Kézi könyvtárként az érseki könyvtár szolgál.

A levéltár és könyvtár dolgozói a kutatókat főleg a latin anyag fordításával segítik.

Kutatási engedélyt az érsek úr felhatalmazása alapján a levéltár igazgatója ad. Az általános gyakorlat szerint a levéltárban végzett kutatások alapján készült dolgozatokból, vagy művekből a szerző tartozik a kézirat részére 1-1 példányt juttatni.

A középkori okleveleinkről az Oklevéltár mikrofilmet őriz. Ugyancsak az 1895. év előtti anyakönyvekről is.

A TARCALI
ÉLETFA

Hernádvölgyi avar temetők ásatásainak eredménye

1. Kettős honfoglalás a Kárpát-medencében

Krónikáink s forrásanyagaink több honfoglalásról vagy honvisszafoglalásról beszélnek. Ám minél közelebbiek a krónikáink, annál kevesebbet beszélnek a honvisszafoglalásról. Közvetlen a milleniumi ünnepségek előtt a Bach-korszakban az irányított történelmi felfogásban lefaragták az elméletből a többszörös honfoglalás gondolatát és csak egyetlen egy honfoglalást ismertek el - a 896-ost. Ezzel szemben krónikáink több mint féltucatnyi bejövetelről beszélnek még az Árpád bejövetele előtti időkben.

A kettős honfoglalással főleg Dr. László Gyula egyetemi tanár, régész foglalkozott. Az avar temetők feltárásával kapcsolatban oly megállapításra jutott, hogy a kárpát-medencei Avar Birodalom anyagi hagyatékában több oly változás észlelhető, miszerint az avarok hullámozását legalább három fázisra lehet osztani. E szerint 568-ban az avarok elfoglalják a Kárpát-medencét, s a Baján dinasztia 605-ig uralkodik itt. Majd 630-31-ben fellázadnak a bolgár törzsek az avar uralkodó ellen. Ezek Kutrigur-bolgárok voltak. A bolgár nép 670-ben települet át a Volga vidékéről a Balkán félszigetre, s itt létrehozzák a türk bolgár államot. Majd ezután 675-ben egy újabb nép-hullám éri a Kárpát-medencét - ez a griffes-indás avarok bejövetele. Dr. László Gyula ezeket már magyaroknak, illetve elő-magyaroknak nevezi. Itt már régészeti anyag alapján megkülönböztethetünk leveles-indás és griffes-indás avarokat.

Ezen avarok megtartották birodalmukat egészen Nagy Károly frank császár uralkodása idejéig, amikor a fennálló viszály a frankok és avarok között nagyon elgyengítette az avarságot, s főleg ez nagy területvesztéssel járt. Így tehát, mivel megvolt a kapcsolatauk a Kárpátokon túli magyarsággal, követeket küldtek azzal az elgondolással, hogy sürgessék a magyarok bejövetelét. Erre Álmos és Árpád 896-ban betelepített egész népével a Kárpát-medencébe.

2. A Bárcai régészeti kutatások előzményei J. Teply szerint

Az első világháború után megalakult ország - Csehszlovákia mind jobban erősítette hadseregét, főleg a déli részen, s ezt általában cseh tisztek végezték. Így került Kassára a légionárius tüzér őrnagy - J. Teply, aki már azelőtt is foglalkozott amatőr régészettel. Kassa külvárosában telket vásárolt, méghozzá Bárcán, villát építtetett, majd itt is ásatásokba kezdett. Az volt az elgondolása, hogy majd csak megtalálja az őslávok hagyatékait, régészeti leleteit.

A lefolytatott kutatások különböző régészeti anyagot hoztak a felszínre. Az őskorszaktól a bronzkoron keresztül, népvándorláskorán át Árpád-kori leletek - ezeket mind megtalálták Bárcán. Major Teply a saját kertjében egy Árpád-kori soros temetőt tárt fel a 11-13. századból, amely a földművelő köznép temetője volt. S-alakú haj-karikák, valamint fülbevalók voltak itt a sírokban. A fülbevalók ezüst- és bronzból voltak.

Az előadáshoz főleg azok a Bárcai-avar korból származó leletek tartoznak, amit a major Teply végzett ásatásai tártak fel.

A bárcai gazdasági iskola területén gödrözési munkálatok keretében csontvázakra akadtak. Így módon összesen 4 sír lett feltárva, kettő női sír, egy lovas-sír és egy bizonytalan eredetű. Major Teply még azonéven, 1936-ban egy külön erre a célra készített fadobozba becsomagolta a lovassírban talált felszereléseket - egy fokost, dárdahegyet, kengyelt, valamint a halotti tornál használt agyagedényt és egy övgarnitúrát. Majd elküldte ajándékba Dr. Benes köztársasági elnöknek. A kíséző levélben hangsúlyozta, hogy 1.200 évvel ezelőtt a szláv fejedelelem karddal a kezében védelmezte a kassai (Kosice) völgyet a betolakodó Árpád hadserege ellen. Ezzel azt is bizonyítani akarta, hogy a történelem most csak megismétlődött, mert a szlávok visszafoglalták az ősi földjüket, amit bizonyít a bárcai lelet is.

Ami ezután történt, azt Dr. Pásztortól hallottam, aki baráti kapcsolatban volt major Teplyvel. Elmondta neki, miszerint visszakapta a küldeményt azzal a megindoklással, hogy nem szláv fejedelmi felszerelésről van szó. A Cseh Tudományos Akadémia szakemberei felülvizsgálták s erre a végeredményre jutottak. Ezzel le is záródott a major Teply által vezetett kutatások első része.

3. Az első archeológiai expedícióról Bárcán (Barca)

1950-től nagy archeológiai ásatások kezdődtek Kassa környékén több ok miatt is. A legfontosabb ok az volt, hogy Kassa közelében nagy vasgyárat terveztek felépíteni. Ennek a területét gondosan át kellett kutatni régészeti szempontból. Így jött létre az első Csehszlovák régészeti expedíció, amely 1950-1955 között lett lebonyolítva.

Miután nem volt elegendő helyi szlovák régész, így a mentési ásatásokba bevontak több Prágai és Brünni régészeti csoportot. Természetesen ez időből több tudományos cikk is megjelent.

4. A Pásztor János régész által végzett ásatások eredményei

Dr. Pásztor János is egyike volt azon archeológiai kutatóknak, akik Barca területén végeztek ásatásokat s 1950-1952 között több avar sírt feltártak.

Az ásatásokat a Kelet-Szlovákiai Múzeum végezte 1951 nyarán s a Bárcai temetkezésnek csupán egy részét tártá fel.

A gazdasági iskola kertjében a felnyitás 6 kutató árokkal s két összekötő árokkal történt, amellyel összesen 7 sírt találtak. Kétféle mélységben egy harcos volt eltemetve felnyergelt lovával együtt.

A lovas baloldalán (déli) volt egy egyélű kissé görbített vas szablya elkorhadt fatok maradványaival, a végén vasbaltával.

A földben megemésztett mellcsontok helyén feküdt egy bronz- és egy vas-csat, 21 db különböző nagyságú bronz szíjvéggel. A térdcsontok magasságában volt egy közép nagyságú agyag edény egy bárány koponya mellett.

A férfi csontvázról balra feküdt egy felnyergelt zsugorított helyzetben lévő ló, testhez húzott lábakkal, két oldalán egy-egy kengyelvassal.

Baloldalon a lapockacsont mögött látható volt egy nagyobb vascsatt indával díszített bronz szíjvéggel, mint a nyereg főszíjának megmaradt része.

A ló szájában masszív vas-zabla volt, a koponyán és a bordák táján törékeny lószerszám díszek vékony bronzlemezekből. A lovas fejfelé keletre nézett, lábával nyugati irányban feküdt, a ló ellenkező irányban volt elhelyezve.

A többi sírok között három gyermek csontvázas sír volt edénnyel, két vaskéssel és kecskefejjel, továbbá két férfi csontvázas sír teljesen mellékletek nélkül.

A hetedik sír félig máglyán elhamvasztott ember maradványait tartalmazta, agyag edénnyel, vas fejszével, öntött bronz-csattal, kisebb ezüstlemezzel és kecskefejjel.

A csontvázak általában kelet-nyugati irányban feküdtek, kinyújtott helyzetben, csak az egyik gyermek-csontváz volt zsugorodott helyzetben.

A sírok tartalma nem volt egységes. A gyermeksírok egy-egy edényt tartalmaztak, melyek a lábfejnél voltak elhelyezve egy zsebkéssel a csontváz baloldalán.

Ugyancsak nem egységes a sírok mélysége sem, a gyermekvázas 1-1,2 m mélyen, a lovas sír 1,9 m mélyen, a félig elhamvasztott sír 50 cm mélyen feküdt.

A kutatás eredményei értékes adatokkal gazdagították az avar-kor elméletét. Az egy élű kissé görbített szablya egyértelműen keleti jelleggel bír. S általában kevés kardot ismerünk a népvándorlás valamint az avar uralom korából. A kard mindig is fontos fegyver volt mind a támadó mind a védekező harcban, ezért kardot csak ritkán tettek sírba.

A Bárcai szablya teljes hossza 67 cm, amiből a fogantyúkra 7,5 cm esik, ellenzője 8 cm hosszú. A vasbalták európai eredetűek, használhatták mint fegyvert és mint eszközt is. A bárcai lovas sírban talált fokos típusú valószínűleg hosszú nyelvű szekerce, amelyet többek között közelharcban is használtak. A hamvasztásos sírban talált szekerce megnyújtott vagy meghosszabbított pengéjű, továbbá találtunk egy rövid nyelvű bárd-formájú harci eszközt, amit gyalogszerrel használhattak.

Az edények szabad kézzel voltak formálva, kettő kivételével, amelyek aljukon a fazekas korong jelével vannak ellátva.

Az edény legszelesebb része kétsoros, az égetés előtt bekarcolt hullámvonalakkal van díszítve. Színük sötét szürke, felületük nagyjából durva.

A temető korát, a talált fémtárgyak alapján a VII.-VIII. századba utalják. Az emlékek alapján rekonstruálható a Bárcai temető népének gazdasági, társadalmi és kulturális élete is. A ló-, bárány- és kecske-tenyésztés mellett tanúskodnak az állatok maradványai a lovas- és a gyermeksírokban.

A földművelésen kívül jellemzi a kor népének kultúráját is. A leletek eredményei különösen értékesek a társadalmi fejlődés megismerésének szempontjából, amiről a történelmi források nem beszélnek. Az új anyag elősegíti a múlt intenzívebb kutatását s a megismerés számára előre nem látott lehetőségeit tárja elénk. A bárcai anyagi leletek több társadalmi osztályból is származhatnak.

A fémtárgyak - a bronz szíjvégek ipari termelést feltételeznek, azaz kereskedelmet és ipari osztályt. Ezek mellett éltek itt földművesek is és pásztorkodással is foglalkoztak. Voltak szakembereik, akik járatosak voltak a vas- és bronz-fegyverek, eszközök gyártásában.

A gazdagon felszerelt lovas sír a uralkodó osztályhoz tartozhatott.

Majd 1952-ben összesen 8 sír lett feltárva. Ebből 2 lovassír, 3 női sír, 1 férfi- és 2 gyermeksí. A tájolás, valamint a sírokban talált felszerelés azonos volt az előző évi ásatás anyagával.

Összegezve tehát, a három időszakban végzett ásatások alatt, összesen 19 sír lett feltárva az avar-korból.

A temetőnek csak egy elenyésző része lett feltárva, mert a nagyobb területére kastélyt építettek, egy részét az országút takarja és a többi területeken is lakó- és gazdasági épületek állnak. Ebből arra lehet következtetni, hogy itt ezen a területen hosszabb ideig létezett nagyobb avar település.

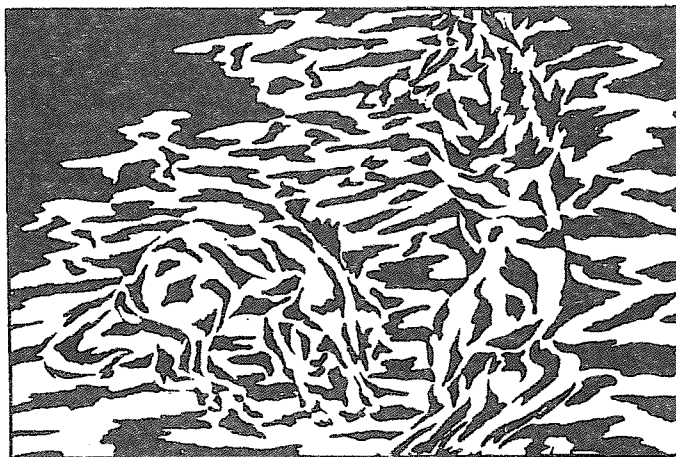
5. Hozzászólás az avar-szláv elmélethez

A Bárcai avar leletekkel kapcsolatban említést kell tenni az avar-szláv elméletéről, mivel ez a leletekkel szorosan összefügg. Major Teply egyértelmű kijelentése és fogalmazása az volt, hogy a Bárcai lovas sír szláv fejedelem sírja. E rögeszméjével még 1936-ban nem érte el célját, azonban 1946-ban már teljes elismerést aratott a gondolata. Prágában a régészeti konferencián megszületett a döntés, hogy ezután Csehszlovákia területén többnyire szláv eredetű anyagokat kell kiásni. Mivel Szlovákiai és Dél-Morva területeken zömében avar-Árpád-kori anyagokat tártak fel, úgy határoztak, hogy ezeket avar-szláv hagyatéknak kell minősíteni s csak ilyen megnevezéssel lehet őket publikálni. Azonban a főgondolat sokkal mélyebben van elrejtve, mivel 15-20 év múlva meg lett fordítva az elnevezésben a sorrend. Létrejött a szláv-avar elnevezés, majd nonszokásra rá csak a szláv fogalom maradt. Ezzel azonban elméletileg kivonták az -avar- szó fogalmát a történelemből.

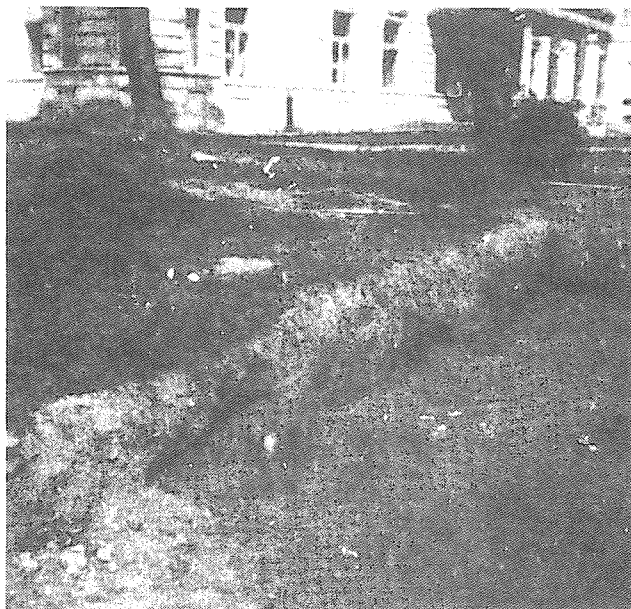
Ezt a döntést az említett konferencián így indokolták: Az alapgondolat az, hogy azért az avar-szláv elnevezés, mivel csak a lovas sír avar és a nem lóval eltemetett egyén az szláv. Majd 20 év múlva a sorrendet azért kellett megfordítani, mert a nem lovas-sírok sokkal nagyobb mennyiségben fordulnak elő mint a lovas sírok, ezért a szláv-avar kifejezés, s így kell publikálni. Az elnevezésnek hátra van még az utolsó fázisa, tehát az hogy a politikai erőviszonyok kellő állásánál az -avar- kifejezést teljesen kiiktatják a sorrendből, s meghagyják csakis a -szláv- kifejezést.

A felhasznált forrásanyagok:

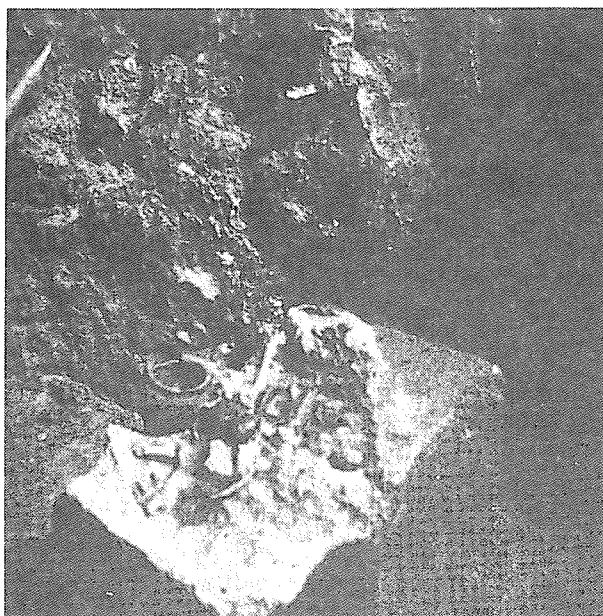
- Pásztor,J.: Avarsko-Slovanské pohrebiste v Barci, okres Kosice, Slovenská Archeológia 2/1954. s.136-139
Kabát,J.: Avarsko-slovanské pohrebiste v Barci u Kosice, Archeologické Rozhledy 6/1954. s. 604-608.
Pásztor,J.: Vychodné Slovensko ne úsvite dejín. Vlastivedny Sborník I. s.121-144
Caplovic,D.: Zacínali v Barci - Na okraj prvej archeologickej expedície v Kosiciach, Vecer 1981/XI
Lukács,J.: Előadás a régészeti mentési munkálatokról Kelet-Szlovákiában, 1981. dec. 17. Kassa, kézirat
Tocík,A.: Vyznam archeologickej expedície v Kosiciach pre vyskum Vychodného Slovenska, prednáška 1981
(Vic): Slovania - prví obyvatelia Kosického kraja, o tom svedcia archeologické vykopávky majora Teplého v Barci, Vychodoslovanská Pravda, Velká noc 1946. s. 7
Vyukel J.: Posledné Rekviem hulánskeho majora - Reportér v meste, Vecer 1970. 21-29
Lamiová-Schmiedlová,M.: Nekrológ, Zomrel major Jaroslav Teplý, Vychodoslovensky Pravek 1971 s. 309
Chropovsky,B.: Vyznamné slovanské náleziská na Slovansku, Veda, Vydavatelstvo SAV, Bratislava 1978

Jakab Csaba: Lovak násztánca

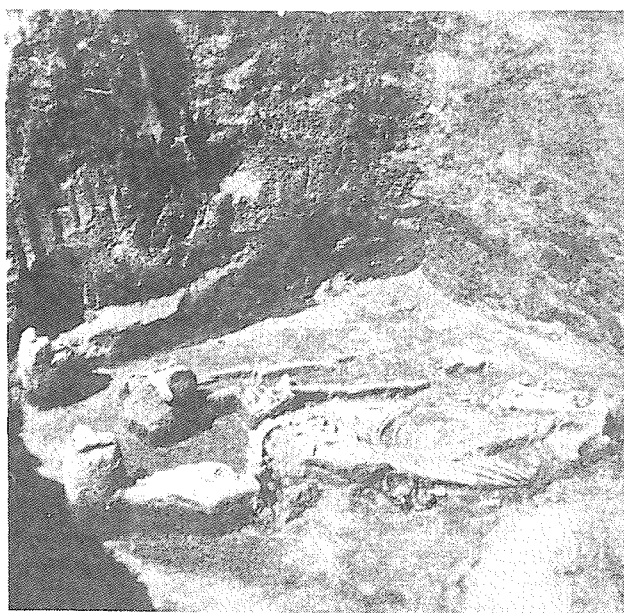
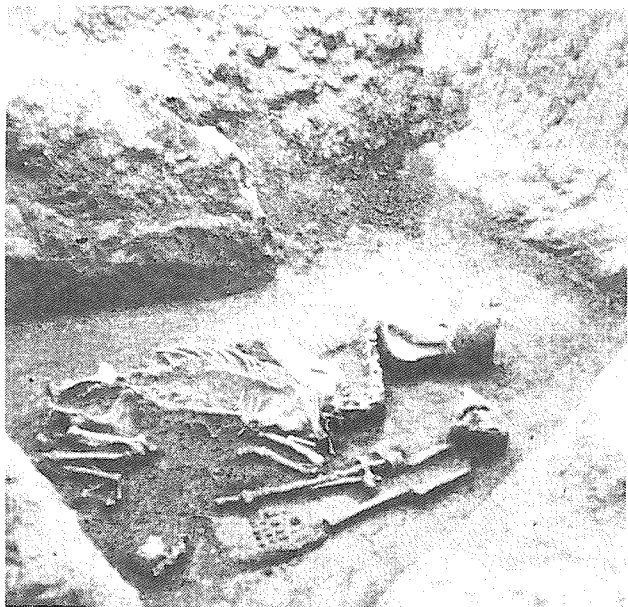

Az egyik kutatóárok a gazdasági iskola kertjében

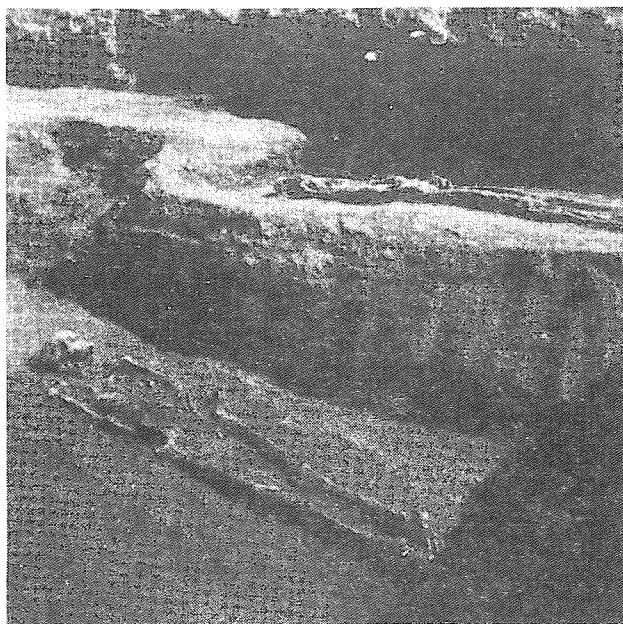
Avarkori hamvasztásos sír a bárcai ásatásból

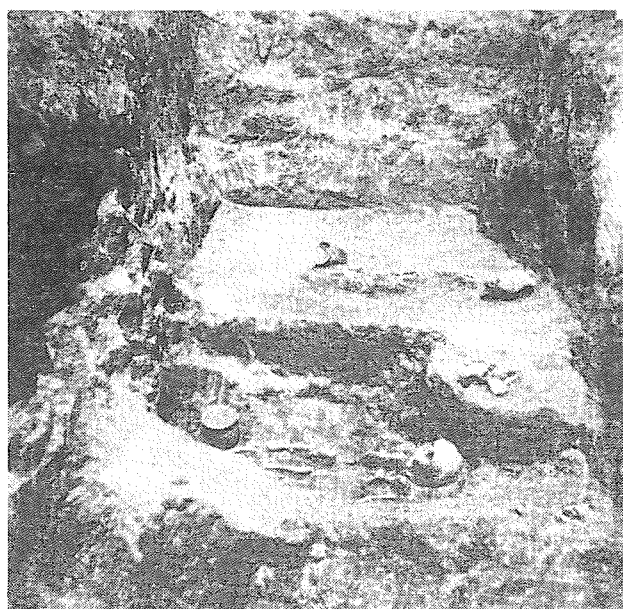

A bárcai ásatás második lovas sírja

Két csontvázas férfi sír a bárcai ásatásból

Két avarkori gyermek sír a bárcai ásatásból

A magyar könnyűlovasság kialakulása és őstörténetírásunk ezzel kapcsolatos kérdései (Bevezetés a videó-vetítés előtt)

A magyar harcos lovas népként jelent meg Európa történetében. Könnyűlovas, keleti harcmóddal avatkozott bele Közép-Európa hatalmi küzdelmeibe, tervszerű hadműveletekkel foglalta el hazánk területét, majd 72 éven át Dél- és Nyugat-Európa politikájában pótolhatatlan katonai erővel vett részt.

Kiválóan szervezett és vezetett lovas haderejével, harcászati fölényével - néhány esettől eltekintve - hosszú ideig legyőzhetetlen erőt jelentett a nyugati népek számára. Szövetségi segítségéért versengtek egymással az uralkodók, hercegek, egyházi vezetők, még a pápa is.

A megelőző támadásokkal a magyarság a honfoglalás után egy évszázadon át távol tudta tartani országa területétől ellenségeit, két császárság fenyegető túlerejét, megalapozhatta, megszervezhette keresztény, független államát és mindezzel elkerülte elődei, a hunok és az avarok sorsát, a pusztulást. Megvetette alapját Magyarországnak 1100 éves fennállásának.

A magyar őstörténet-kutatás egyik hiányossága - sok egyéb között -, hogy általában figyelmen kívül hagyták, vagy helytelenül dolgozták föl ezeket a tényeket. A kutatók nem vették figyelembe népünk őstörténetének főleg katonai jellegét, holott ezek szakszerű vizsgálata más megvilágításba helyezi nemcsak az események történetét, részleteit, de népünk eredetének, származásának, néppé válásának, az őshaza kérdésének legvalószínűbb irányait, magát a magyar népet is.

Ideje lenne ennek a korszaknak a katonai vonatkozású fogalmait, meghatározásait megvizsgálni és a felhasznált szakszerűtlen, hibás, félrevezető és félreérthető kifejezéseket kijavítani, helyükbe a rájuk vonatkozó helyes és megfelelő meghatározásokat alkalmazni.

A helyes kifejezések használatával őstörténetünk IX. és X. századi eseményei mindjárt érthetőbbé válnak és valószínűleg mást mondanak, mint eddig. Véleményem szerint sok részlet egészen másképpen fog kirajzolódni, ha a megfelelő fogalmak tulajdonságai alapján teszik vizsgálat tárgyává. Nem arról van szó, hogy a történelmet át kell írni, ellenkezőleg, a tényekhez szigorúan ragaszkodva, az elfogultság nélküli, tárgyyszerű, kritikus hangot megtartva, a világos, érthető ismertetés módszerével éppen a teljes valóságot, az igazi összefüggéseket lehet föltárni.

Az egyszerű katonai (hadtudományi, hadművészeti) szakkifejezések helyes használata sem teszi időszzerűtlenné a honfoglalás korának történéseit, hanem éppen így válnak közérthetővé, igazzá, valóságossá.

Mindezek mellett súlyos bírálatot kell illelni mindazokat a kutató történetészeket, akik munkáikban erről a korszakról oly sokszor felületesen, hibát hibára halmozva írnak, elődeiket másolva helytelenül tárják föl az eseményeket. Nemhogy tudományos pártatlansággal, szárazan, az igazságnak megfelelően fejtenék ki véleményüket, hanem egyenesen sértően, ellenséges hangnemben, gúnyolódva és lekicsinylően, bosszantóan bántó módon nyilatkoznak meg mindarról és teljesen egyoldalúan bírálják mindazt, ami magyar teljesítmény, cselekmény, vagy bármilyen magyar vonatkozás.

Sajnálatos, hogy a szinte lehengerlő, hivatalos vélemények hatása alatt, még maguk a kiváló történészeink is hasonló hibákba esnek ezen a téren.

A kifogásolt kifejezések katonai megfelelőinek felsorolása után a kritikus megállapításokat a következő példák igazolják azok cáfolata, illetve helyesbítése mellett.

A kifogásolt kifejezések közül elsőnek vehető az az általánosan használt, lekicsinylő, sértő és helytelen meghatározás, mely a korszakot és katonai eseményeit "kalandozás"-nak nevezi. Ennek értelme pedig tervszerűtlen, meggondolatlan, kalandor vállalkozást jelent.

A kalandozások helyett a "fejedelmek kora" és e kor "hadjáratai" kifejezés a helyes és a megfelelő.

Történelmünknek ez az írásbelileg is adatolt korszaka a 930-as években az aldunai kisebb sikertelen támadással kezdődött és beletartoznak a Bulgáriában, a honfoglalás során, majd a Nyugat- és Dél-Európában folytatott valamennyi harc, hadjárat, mindez nem a honfoglalás után kezdődött.¹ Azi a 72 év alatt végrehajtott 42 nagyobb hadjáratot pedig, amelynek során Spanyolország közepét, az Atlanti-Óceán és az Északi-tenger partjait, Itália dél-keleti csúcsán Otrantót, a Balkán-félsziget alsó végeit több ezres lovashadseregeikkel legtöbbször győzelmesen megjárták, olyan hatalmas katonai és lovas teljesítményeket jelentettek, amit egyszerűen kalandozásnak nevezni a legnagyobb felületességet és hozzá nem értést árulja el.

A "portyázás" a következő, hasonlóan általános kifejezés, mindenféle harci cselekményt ezzel fejeznek ki, főleg ha mozgó jelenség. E témával foglalkozó egyik, 1980-ban megjelent műben pl. a portyázás, portyára mennek, portyázó hadjáratok, északi irányú portyázás, stb. kifejezés 175 oldalon hússzor fordult elő.² És a szakkifejezések helyett kóborlás, dúlás, özönlés, rátörés szavakat használták, a felderítés, biztosítás, rajtaütés, nyugtalanítás, leplezés, támadás, üldözés, menet helyett. Pedig a helyes kifejezések használata tenné érthetővé és egyértelművé a kor hadjáratait, elődeink történetét.

Lehetne más munkákból is tovább sorolni a fogalmak hibás kifejezéseit, de most a helytelen elvi megállapítások, következtetések, vélemények és a történeti tényekkel ellenkező egyes hibás állításokat tűzöm tollhegyre.

Vegyük elsőnek a fejedelmi kor hadjáratainak a jellemzését:

"a kalandozások nem voltak esetlegesek és szervezetlenek", "csaknem kivétel nélkül valamelyik nyugati uralkodó, vagy épp a hatalomra törő nagyurak hívására törtek be Nyugat-Európába."³ Ez így igaz. Mert ezt látjuk az első bizánci szövetségtől kezdve, az első itáliai hadjáratnál és tovább is.⁴

Ezzel szemben teljesen helytelen, megalapozatlan és sértő azt állítani, hogy a honfoglaló magyaroknak (idézem): "...szinte élettevékenységüké vált a szomszédos gazdagabb népek kirablása".⁵

Hihetetlen, hogy magyar történész ilyet leírjon, azt a História folyóirat megjegyzés nélkül leközzölje és azóta (1986) se történt egyetlen tiltakozás sem.

Ettől kissé eltérő vélemény, már szinte valamiféle elismerés van abban a megállapításban "...eltekintve a honfoglalást követő utóharoktól, melyek az új haza biztosítását szolgálták," de ez már túl sok, vissza kell térni a régi nótához: "minden szépítő kísérettel szemben le kell szögezünk, hogy zsákmányoló célzatuk volt",⁶ továbbá "zsoldpótló és közvetve fejedelmi hatalmat biztosító szerepe volt".⁷ Ezt így kihangsúlyozni nem reális, ugyanis minden háború (ami a politika folytatása más eszközökkel - Clausewitz szerint), anyagi következményekkel jár - most csak a zsákmányolás gondolatánál maradva - a legelső ismert háborúktól a legutolsó időkig, amit már a saját bőrünkön is tapasztalhattunk. Így a Szovjetunió un. igazságos "Nagy Honvédő Háborúja" milyen zsákmányszerző rabló, területfoglaló, stb. megnyilvánulásokkal járt! Ha ezt tudjuk, akkor miért nem lehet természetesnek venni, hogy a IX.-X. század idején a magyarok szövetségeik oldalán vívott hadjárataikban zsákmányt, anyagi hasznot szereztek maguknak és ez hozzájárult a fejedelmi hatalom erősítéséhez? És ezt önük mint egyetlen, legfőbb, állandó célt kell hangoztatni.

A nyugati hadjáratok befejezésének egyedüli okául a 955-ös augsburgi csatavesztést megállapítani is helytelen. Mint László Gyula is leszögezte, "...abban nemcsak államférfiúi bölcsesség működött, nem is a Lech-mezei csatavesztés, hanem a körülmények megváltozása".⁸ Az ugyanis, hogy a magyarok szövetségesi hívására jöttek, a központi hatalom megerősödésével lezárult ez a lehetőség, nem kellett a segítő csapatok.

Azt is tudomásul kellene venni, hogy bár 955 után valóban megszűntek a nyugati hadjáratok, viszont a győztes "Ungarnschlacht" után csak 75 év múlva, 1030-ban mertek visszacsapni, támadást megkísérelni, s ezt is fölényesen - elvesztették. Ahogy az egyetlen, fejedelmek kora, 907-ben megkísérelt nagyszabású támadásuk is csúfos kudarcba fulladt, mindkét esetben az ősi magyar könnyűlovasság harcmódjában következében. Kár, hogy ezekről soha se történik említés!

A könnyűlovasság harcmódja a következő kérdés, amely a bizánci és nyugati forrásokból jólismert. Azt állítani, hogy "a magyarság nagy tömege nem ismerte a tiszta nomád harcmódot"- abból kiindulva, hogy mikor később, az 1116. és 1146. évi csatában a székely és besenyő lovasok így módon harcoltak, a magyar főszerep pedig "nem alkalmazkodott hozzá" és mivel a krónikáírók se ismerték, ebből arra következtetni (idézem): "...kétkednünk kell, hogy a magyarságnak általában ez lett volna a harcmódja".⁹ Így a közismert, győzelmes magyar seregek fölényes harci tudását kétségbe vonni - végtelen elfogultság saját múltunkkal szemben. Ezt tetőzi be az a vélemény is, hogy a fejedelmek hadjáratait nem lehet a magyar köznép tevékenységének tekinteni. Ezt írja: "...a többé-kevésbé homogén...magyar köznép nem azonos a heterogén, kalandozó harcos réteggel".¹⁰ Tehát a magyar fejedelmek korának hadjáratait ezek szerint nem is magyarok hajtották végre.

Bár néhány oldallal később annyi engedményt azért mégis tesz ezen a téren, mondván "A magyar hadban jelentékeny részben magyar nyelvűek harcoltak".¹¹ Tehát nem magyarok, csak magyar nyelvűek - kérdezem.

Nem érdektelen az első itáliai hadjáratról mások véleménye is:

Így kezdi: "...amíg Arnulf élt, a magyarok tartózkodtak a szomszédos népek megrohanásától és a fegyverekkel meghódított határaik között tartózkodtak"¹² más meg nem nevezett forrásra hivatkozva a magyarok "...nyugtalaníthatók a frankokat"¹³ s néhány sorral lejjebb már ezt bontja ki: "Arnulf 899-ben (nem 898-ban) tehát úgy próbált kitérni a háborúra és zsákmányra éhes magyarok nyilván egyre fokozódó (a szerző agyában) számú akciói elől és úgy kísérelte meg Pannónia megmentését, hogy szövetséget kötve a magyarokkal Itália felé terelte érdeklődésüket. Arnulfnak kapóra is jött e szövetség... az egész Itáliára igényt tartó Berengár ellen".¹⁴ Valóban, Arnulf életében békében voltak a frankokkal, minthogy szövetségben voltak vele, s mikor halála után utódja felbontotta a szövetséget, s a magyarok követéit bebörtönözte, akkor indult meg a frankok ellen a támadás. Arról, hogy közben nyugtalanodtak volna, semmi hiteles forrás nincs, a szerző feltevése. (A frank szövetséget ugyanezen az oldalon maga is elismeri.) A kutyára tett esküvés nem magyar, hanem éppen szláv szokás volt! Ennek hazai bizonyítékait tárták föl Mosaburgnál.¹⁵ Jellemző ennek is a kritika nélküli elfogadása. A "...fegyvereikkel elfoglalt határok" kifejezése érdekes ellentétben van az előzőleg a besenyő támadás miatt leírt menekülésszerű beköltözéssel.¹⁶ Nem 899-ben, hanem egy évvel előbb kötöttek szerződést, s ekkor indult a minden hiteles forrás által leírt felderítő tevékenységük. A főerő pedig a következő 899. évben.

A "háborúra és zsákmányra éhes magyarok" kifejezést leírva azt is megjelölhette volna, hogy ezt melyik gyűlölködő forrásból merítette.

Részletesebb leírásában pedig ilyen stílusban festi le a magyar sereg 899. őszi, itáliai nagyszabású tervszerű visszavonulását, utóvédharcait, cselvetéseit, félrevezető tárgyalásait, majd a háromszoros túlerő szétverését, szósz szerint idézem:

"Berengár csapatai "...erőfölényük következtében üldözték a magyarokat, akik kényszerhelyzetükben azt kérték, hogy a zsákmányt minden szerzeményükkel együtt visszaszolgáltassa térhessenek haza bántatlanul. A kérésre nem hajoltak az itáliaiak és a veronai mezőről visszaszorítva a magyarokat, akik újra megígérték a szerfeletti félelemtől kényszerítve... hogy soha többé nem törnek Itáliára. Amikor kérésük nem talált meghallgatásra, a szorongatott helyzetben levő magyarok támadni kényszerültek, s szeptember 24-én a Brenta folyónál fényes győzelmet arattak Berengár hadai".¹⁷ Eszerint a szorongatott helyzetben levő magyarok szerfeletti félelmükben a háromszoros túlerőt megtámadni és legyőzni kényszerültek, méghozzá fölényesen. Azt hiszem, itt nincs szükség megjegyzésre. Tovább folytatja: "...majd az üldözés során a Pó folyótól délre dúltak... elpusztították Modena városát".¹⁸

Nagyszabású jegyzetfelsorolásában (1275), a kérdéssel foglalkozó Gombos F. Albinra 14-szer, Gina Fasoli-ra 6-szor hivatkozva nem kellett volna ilyen tévedéseket elkövetni és hibás adatokat hozni. Pl. "Pietro Tribuno velencei doge magyarok elleni győzelmére... 900. június 29-én került sor." A következő oldalon közli: "A magyarok tehát 900 tavaszán hagyták el Itáliát".¹⁹ Június 29. után nyár van Itáliában is.

A valóság ez volt:

"900. január 26-án a magyarok Modenába érkeztek. Az esemény egyetlen forrása Szt. Geminianus legendája elmeséli, hogy a lakosság elmenekült... a magyarok az elhagyott városba benyomulva végigkutatottak minden zugot, majd a templom közelében pihentek, néhány óra múlva elhagyták a várost, amely teljesen érintetlen maradt, anélkül, hogy bárkivel rosszat tettek volna. (:Gli Ungari...lasciando dietro a se la citta assolutamente intatta e senza aver fatto male a nessuno") A legendaíró 910-ben írta le az eseményt, amikor még az esemény élt, s a lakosság háromnegyed része résztvevő és szemtanú volt. Hamisításról tehát nem lehet szó "...E'questa/L'opinione universalmente accettata" Vagyis: "Ezt a véleményt egyetemesen elfogadták."²⁰ Gina Fasoli tehát így írja le Modena elpusztítását! Modena bántatlansága egyik bizonyítéka annak, hogy a magyarok nem kizárólagosan zsákmányoló, rabló szándékkal indították hadjárataikat, csak az ellenségnek pusztítottak. Ilyen hiba azonban nem maradhat benn történelmi műben, annyi sok mellébeszélés mellett!

Modenához kapcsolódik, hogy a tárgyról szóló leírások térképvázlatán számos munkában Modena helyén Páduát tüntetik föl. "Magyarország történeti kronológiája alapján" - így szól a hivatkozás.²¹

És a hibás ábrázolást nagyon sokan átveszik.

A hibák felsorolása folytatható lenne véges-végtelen, s ezek csak egyes kiragadott részletek, adatok. Mindezek azonban így is bizonyítják az őstörténetírásunkban eluralkodott helytelen történelemszemléletet, súlyos hibáit, ferdtéseit és mulasztásait. Sürgős szükség lenne rá, hogy minél előbb és minél többen foglalkozzanak őstörténetünk elvi és gyakorlati kérdéseivel, javítsák ki a sok hibát, hogy végre részleteiben is igaz képet adjanak a forrásokból mind jobban kibontakozó magyar őstörténetünk dicsőséges történetéről.

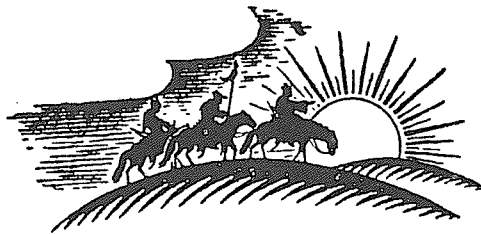
A most vetítésre kerülő, videóra vett előadás ugyancsak egy elhanyagolt, de nem lényegtelen területre, a magyar lovaskultúra, a magyar lovasnép, a magyar könnyűlovas kialakulásának kérdéseire igyekszik ráterelni a figyelmet.

Jegyzet

- 1./ A magyar nemzet története, I., Szerk. Szilágyi Sándor, Bp., 1895, 65, 135.
- 2./ Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet I., Bp., 1935., 115, 133. Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Bp., 1980. 144-319.
- 3./ Bakay Kornél: A magyar államalapítás. Bp. 1978. 30, 31.
- 4./ Szabolcs de Vajay: Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte (862-936) Mainz 1968. 82, 83.
5. Kristó Gyula: A magyar kalandozások. História 1986. 1.sz.5.
- 6./ Györffy György: István király és műve. Bp. 1977. 43.
- 7./ Uo.44.
- 8./ László Gyula: Géza nagyfejedelem, az államalapító /973-997/ Régészeti tanulmányok, Bp., 1977. 344, 345.
- 9./ Györffy György: A magyarság keleti elemei. Bp., 1990. 13, 14.
- 10./ Györffy György: a 7. jegyzetben i.m. 21-22.
- 11./ Uo.43.
- 12./ Kristó Gyula: a 2. jegyzetben i.m. 207.
- 13./ Uo.
- 14./ Uo.
- 15./ Vörös István: Kutyaáldozatok és kutya temetések a középkori Magyarországon. Folia Archeologica XLII. Bp., 1991, 179.
- 16./ Kristó Gyula: a 2. jegyzetben i.m. 190-191.
- 17./ Uo. 209.
- 18./ Uo.
- 19./ Uo. 209-210.
- 20./ Gina Fasoli: Le incursione ungare in Europa nel secolo X. Firenze, 1945. 106-108. Hivatkozik a forrásra: Vita II. di San Geminiano, in Monumenta St. Patroni delle Provincia Modenesi, XIV., 1.a.cura di P.Bortolotti p.103.
- 21./ Kovács László: A kalandozásokról... Élet és Tudomány 1982. 16.sz. 484., 17.sz. 531., 18.sz. 550., 19.sz. 586.

Irodalom

- Ajtay Endre-Péczely L.:
(szerk.): A magyar huszár, Bp., 1936.
- Bakay Kornél: A magyar államalapítás, Bp., 1981.
- Czeglédy Károly: Nomád népek vándorlása Napkelettől...Bp., 1969.
- Dienes István: A honfoglaló magyarok, Bp., 1972.
- Erdélyi Gyula: A magyar katona, Bp., 1929.
- Erdélyi István: Ázsiai lovas nomádok, Bp., 1982.-: A magyar honfoglalás előzményei, Bp., 1986.
- Fasoli, G.: Le incursione ungare in Europe nel secolo X. Firenze, 1945.-: Il re d'Italia, Firenze, 1950.
- Fodor István: Verecke híres útján, Bp., 1975.
- Götz László: Keleten kél a nap, Bp., Népszava, 1990.
- Gyórfy György: Krónikáink és a magyar őstörténet, Bp., 1948. -: István király és műve, Bp., 1977. Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások. (Magyar őstört. tanulmányok), Bp., 1977.-: A magyarság keleti elemei, Bp., 1990.
- Hankó Béla: A magyar ló eredete, 1935., Debreceni Szemle, IX., 53-76.
- Jacobi, B.: Beszélő kövek, Bp., 1968.
- Kiszely István: Honnan jöttünk, Bp. 1992.
- U. Kővári Katalin: A sztyeppék nomádja lóháton, fegyverben, Bp., 1972.
- Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig, Bp., 1980.
- Kubinyi Ferenc: A magyar ló eredete. A teve és ló...Bp., 1859. Akad. Ért., IV.
- László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete, Bp., 1944. Hunor és Magor nyomában, Bp., 1967. A honfoglalókról, Bp., 1973.
- Ligeti Lajos: A magyarság őstörténete, Bp., 1943, 1986. (szerk.) Attila és hunjai, Bp., 1940, 1986.
- Markó Árpád: Magyarország hadtörténete, Bp., 1943.,
- Matolcsy János: Állattartás őseink korában, Bp., 1982.
- Mészöly Gedeon: Mióta lovas nép a magyar? Bp., 1929. In: Kodolányi J. szerk.: A finnugor őshaza nyomában, Bp., 1973.
- Nagy Kálmán: A magyarok hadművészete a fejedelmek korában, Bp. 1993. Kapu 1-2.sz. 68-71.o.
- Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Bp., 1930.
- Novák Gyula: A magyarországi vaskohászat története, Bp., 1968.
- Padányi Viktor: Vércsú, Ausztrália, 1955. Dentu-magyarai, Bp., 1989.
- Pilch Jenő (szerk.): A magyar katona, vitézségünk ezer éve, Bp., 1933.
- Vajay Szabolcs: Der Eintritt des ungarischen Stammbundes in die europäische Geschichte /862-933./ Mainz, 1968.
- Zichy István: A magyarság őstörténete és műveltsége, a honfoglalásig, Bp. 1923.

Pandula Attila (Budapest)

A Horthy-korszak rendjeleinek és kitüntetéseinek szimbólumai

A két világháború közötti időszak magyar rendjelein, kitüntetésein - jellegzetességként - megfigyelhető néhány alapmotívum, amely valamilyen formában majdnem minden darabon fellelhető. Ilyen a Szent Korona, illetve a Kettős kereszt. Egynémely magyar kitüntetésen pedig történelmi személyiségek láthatók.

A Szent Korona különféle rendjeleken, kitüntetések

1918 után mód nyílt teljesen önálló, magyar kitüntetési rendszer kialakítására. A két világháború közötti magyar rendjeleken és kitüntetések, a korábbiaknál jelentősebb szerepet kapott a Szent Korona motívum.

Az alábbiakban ismertetem, a magyar rendjelek- és kitüntetések hierarchiájában elfoglalt sorrendjük alapján azokat az elismeréseket, amelyeken a Szent Korona valamilyen formában megjelenik, illetve azokat, amelyeknek elnevezésében is megtalálható a magyar királyi korona.

1938-1944 között ismét adományozták a Szent István Rendet.

Eddigi kutatásaim alapján 6 kitüntetett személyt sikerült megállapítani, valószínűleg nem is volt ennél több. Legnagyobb valószínűséggel a központi állami készletekben megtalálható, korábbi insigniák kerültek ebben az időszakban kiadásra. Ezek végeredményben különböző típusokhoz tartozók lehettek. A Hermann Göringnek adományozott nagykereszt jelvénye, az 1900. körüli nagykereszt típusához tartozott.¹ A Serédi Jusztiniánnak adományozott rendi lánc, viszont 1800. körül készült.² A korabeli magyar hivatalos jellegű kiadványokban a Rendnek a századfordulón használt jelvényei jelennek meg, az akkori koronaformával egyetemben.³

1922-ben alapította Horthy Miklós a Magyar Érdemkeresztet, ennek elnevezése 1935-től kezdődően Magyar Érdemrend volt, az idők során - 1939-ig - többször módosították, bővítették. Egyes fokozatainál központi motívumként szerepel a magyar királyi korona. Így a Magyar Érdemrend nagykeresztje - 1939-től kezdődően ennek elnevezése a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje - fokozat jelvénye a Szent Koronáról függ le. Ez a részleteiben is kidolgozott koronátípus, a valóságnak megfelelő képet mutatja, az abroncs, az oldallemezek, a keresztpánt, a két oldalt lecsüngő láncocskák hiányzik, ezt feltehetően azért nem ábrázolták, mert helyén a függesztopánt látható. Az ehhez tartozó rendi csillag középmedallionja felett, rátét formájában elhelyezett, részleteiben is kidolgozott Szent Korona is a valóságnak megfelelő képet mutat, azonban - tekintettel technikai okokra - elmaradtak az alsó lecsüngő láncocskák.⁴ A Szent Korona ábrázolás vonatkozásában ugyanilyen kivételűek a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített, hadidíszítményes nagykeresztje a hadiszalagon, és a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje hadiszalagon, kardokkal - 1939-1945⁵ fokozatok keresztje és a hozzájuk tartozó rendi csillag.

1939-től kezdődően a Szent Koronával ékesített nagykereszt esetében - ezirányú külön kormányzói rendelkezés esetében - a Magyar Érdemrend láncja is hozzátartozhatott. Ezen az insignián - a kettőskereszt motívum mellett - tizenötösör ismétlődik meg a Szent Korona. Ez a korona ábrázolás, a valóságnak megfelelő képet mutatja, azonban részleteiben kevésbé kidolgozott az abroncs, az oldallemezek, a keresztpánt, s a többi részlet korrekten jelenik meg. Hiányoznak alul a lefüggő láncocskák. A keresztpánton felül, illetve a korona abroncsán alul, két-két felfüggesztő karika van, a lánc többi tagjához való kapcsolódás céljából. A lánc, a középső taggal szemben található Szent Korona ábrázoláson 2-2 felfüggesztő karika az oldalakon látható. Itt, e tag esetében ábrázolták a kétoldali lefüggő láncocskákat is a Szent Koronán.⁶

A Magyar Érdemrend szervezetéhez, az idők során több olyan kitüntetést is alapítottak, amelyen megjelenik a Szent Korona.

Így a polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Teljes Elismerés", illetve katonai személyek részére kifejezett "Különös Dícsérő Elismerés" látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem I. típusa (1923-1929), esetében az érem a magyar királyi koronáról függ le. Ez az ábrázolás valóságos, csupán a korona alsó részén lefüggő láncocskák hiányoznak róla.⁷

A polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Elismerés" és a katonai személyek részére kifejezett kormányzói "Dícsérő Elismerés" látható jelét képező magyar koronás ezüstérem, illetve magyar koronás bronzérem alakja meg egyezik az előző érmével, csak méretük valamivel kisebb. A koronaábrázolás típusa is megfelel az előzőnek.⁸ E kitüntetések ismételt esetben történő adományozását, szalagjukon fémpánt jelezte.⁹ 1930-tól lehetőség volt arra, hogy megfelelő igazolások esetén, az összeomlás miatt elintézetlenül maradt háborús kitüntetések kisebbített alakját a Magyar Koronás Bronzérem szalagján viseljék, mivel az érintett személyek utólagosan kormányzói Dícsérő Elismerésben részesültek.¹⁰ Ezekhez a kitüntetésekhez, az előbb tárgyalt érmet viselték, az előbbi koronaalakkal. A Bátorsági Érem /1929-1945/ ugyanezt az érmet jelentette, azonban eltérő - piros-fehér sávozású szalagon adományozták.¹¹

A polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Teljes Elismerés", illetve a katonai személyek részére kifejezett "Különös Dícsérő Elismerés" látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem II. típusa (1929-1945), tekintettel az adományozható variánsokra, az újbóli teljes-, illetve dícsérő elismerésre-, a hadiszalagon, kardokkal adományozott variánsra, valamennyi ovális érem felett a Szent Korona látható. Ez a korona valóságos, kidolgozott képet mutatja. Csúszán a középső lefüggő láncocskák hiányzik, helyén a felfüggesztőpánt látható.¹² Ugyanilyen, csak arányosan kisebb, az 1943-ban bevezetett kis díszítménye is.¹³

Az 1942-ben alapított Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem, háromszögletű szalagjának közepén elhelyezett, két kardból, babérkoszorúból álló arany, zománcozott díszítmény közepén látható a Szent Korona. Ez kisméretű, kissé elnagyolt ábrázolásnál, valóság-hűsége törekedtek, így mindhárom lefüggő láncocskát is megjelenítették, a díszítményen zománcos is látható.¹⁴

1943-ban alapították a Magyar Szent Korona Rendet. ennek 8 fokozata volt: a Magyar Szent Korona Rend nagykeresztje /ehhez csillag is tartozott/, középkeresztje a csillaggal, középkeresztje, tisztkeresztje, lovagkeresztje, aranykeresztje, ezüstkeresztje, bronzkeresztje. Valamennyi fokozat hadidíszítménnyel, illetve hadidíszítménnyel, kardokkal is adományozható volt. Valamennyi fokozat jelvénye, azonos képet mutat, illetve a rendi kereszt megjelenik a rendi csillagokon is. Valamennyi kitüntetés középmedallionjában - az I-V. fokozat esetében zöld zománcozású alapon -, az arany-, ezüst-, bronzkeresztek esetében, zománcozás nélkül, a keresztek színének megfelelően a Szent Korona sugarakat kibocsátó ábrázolása látható. A korona a valóságnak megfelelő formában jelenik meg ezeken az ábrákon, alul mindhárom lecsüngő láncocskát ábrázolták. Maga az ábrázolás azonban részleteiben kevésbé kidolgozott, így az abroncs, illetve részben az oldallemezek megjelenítése kissé elnagyolt.

Ezt az igen szép kitüntetést csak külföldiek kaphatták¹⁵

1922-ben alapították a Magyar Vöröskereszt Díszjelvényt, ennek eredetileg 3 fokozata volt: a Magyar Vöröskereszt Érdemcsillaga, érdemkeresztje és érdemérme.

Ezt 1938-ban ötfokozatúvá bővítették, kiegészült még a Magyar Vöröskereszt Ezüstérme és a Magyar Vöröskereszt Bronzérme elnevezésű kitüntetéssel. Valamennyi fokozat hadiékítménnyel is adományozható volt. Valamennyi kitüntetésen megtalálható a Szent Korona képe. Így az érdemcsillag és az érdemkereszt esetében, a kereszt középső részén elhelyezett, vöröskereszttel ékes, aranszegélyű, fehér zománcozású pajzs felett látható, a Szent Korona, valóság-hű, de részleteiben, különös pedig az abroncson nem kidolgozott képe. Ezen ábrázolásmódra tekintettel a lefüggő láncocskák itt nem jelennek meg. Az érdemérem esetében, az ovális érmen elhelyezett, zománcozott, aranszegélyű, az alsó keresztszárnál vörös kereszttel ékesített, kettőskereszt felső keresztszárnak közepén látható a magyar királyi korona aranszínű ábrázolása. Ez kisméretű, formájában valóság-hű koronaábra, az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pánt azonban csak jelzésszerűen kidolgozott. A képen megjelenik mindhárom, alul lecsüngő láncocskák, kissé elnyújtott formában. A Magyar Vöröskereszt Ezüstérmen, illetve Bronzérmen, az ovális érmen található, zománcozott, az alsó keresztszárnál vörös kereszttel díszített kettőskereszt felső keresztszárnak jelenik meg a magyar királyi korona ábrázolása. Ez bár formailag valóság-hű koronát mutat, részleteiben nem kidolgozott, csupán jelzésszerű, alul nem ábrázolták a lecsüngő láncocskákat.¹⁶

A Tiszti Szolgálati Jel II. osztálya a bronzkeresztnek közepén is a Szent Korona ékesíti. Ez a valóság-hűsége törekvő koronatípus, felül azonban kissé túlzottan megnyúlt, egyes részletei, így az abroncs díszítése jelzésszerű. Alul - jelzésszerűen megjelenik mindhárom lecsüngő láncocskák.¹⁷

A Szent Koronával lefedett magyar állami címer, illetve változatai sok korabeli magyar kitüntetésen megjelent.

Az 1920-ban alapított Vitézi Rend tagjainak 1921-től kezdődően adományoztak Vitézi Jelvényt. Ennek közepén, a koronával lefedett magyar állami címer jelenik meg, hasítékban karddal. E kép az insignia valóságos képét mutatja, részleteiben is kidolgozott, tekintettel arra, hogy címet ékesít, alul hiányoznak a lecsüngő láncocskák.¹⁸

A Magyar Vitézségi Érem /1939-1945/ különböző fokozatai, így a Magyar Arany Vitézségi Érem, a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem,¹⁹ a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem, a Magyar Bronz Vitézségi Érem, a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem²⁰ egyező, esetenként eltérő méretű, de azonos éremképű jelvényeinek hátoldalán, kardok és koszorúk mellett a koronás magyar állami címer látható. Ez a korona, közvetlenül a pajzs felett jelenik meg. Az ábra, a korona valóságos alakját mutatja, részleteiben azonban nem kellően kidolgozott. Érdekesség, hogy jelzésszerűen megjelenítették, mindhárom, alul lecsüngő láncocskát is.

Az 1929-ben alapított Magyar Hősi Emlékérem (kardokkal és sisakkal), illetve a Magyar Hősi Emlékérem előlapján, mindkét esetben a koronával lefedett magyar állami címer látható. Ez a részlet mindkét érmen azonos, az ábrázoláson a korona kerek jellegét igyekeztek érzékeltetni, maga a koronatípus a valóságnak megfelelő formát mutatja, részleteiben azonban nem kidolgozott, csupán jelzésszerű az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pántok bemutatása. Tekintettel ezen ábrázolásformára, nem láthatók a lecsüngő láncocskák sem.²¹

A Katonai Szolgálati Jel és a Díszérem egyes fokozatain is megfigyelhető az előlapon, a koronával lefedett magyar állami címer. Így az I. osztályú Tiszti Szolgálati Jelen, a Tiszti Díszérmen, a Legénységi Díszérmen Magyarország cser- és olajággal övezett kis címere látható. Valamennyi koronaábrázolás a valóságnak megfelelő formát mutatja, azonban részleteiben nem kidolgozott, az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pántok jelzésszerűek. Tekintettel az ábrázolás jellegére, itt sem jelennek meg az alul lecsüngő láncocskák.²²

Az 1941-ben alapított Délvidéki Emlékérem hátoldalán három címer látható, a bal oldali címer Hunyadi Jánosé, a középső felső, a koronával fedett magyar állami címer, a jobb oldali alsó Horthy Miklós családi címere. A korona itt is a valóságnak megfelelő formát mutatja, azonban részleteiben nem kidolgozott, az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pánt megjelenítése jelzésszerű. Tekintettel az ábrázolás jellegére, itt sem jelennek meg az alul lecsüngő láncocskák.²³

Az 1940-ben alapított Nemzetvédelmi Kereszt, középső részén, a koronás magyar állami címer jelenik meg. Itt feltűnően kicsi, a címerre ráhelyezett Szent Korona, mivel átmérője megfelel, a felső keresztszár kiindulásának. Ez a koronaábrázolás is a valóságnak megfelelő, részleteiben azonban nem kidolgozott, így az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pántok díszítésének megjelenítése jelzésszerű. Tekintettel az ábrázolás jellegére, itt sem jelennek meg az alul lecsüngő láncocskák.²⁴

Az 1944-ben alapított Polgári Honvédelmi Érdemkereszt különböző fokozatainak: Polgári Honvédelmi Arany Érdemkereszt, Polgári Honvédelmi Ezüst Érdemkereszt, Polgári Bronz Érdemkereszt jelvényein, az előlap középmedallionjában, a koronás magyar kis címer látható. A koronaábrázolás, itt is a valóságnak megfelelő formát mutat, azonban részleteiben nem kidolgozott. Így az abroncs, az oldallemezek, a kereszt-pántok díszítésének megjelenítése jelzésszerű. Tekintettel az ábrázolás jellegére, itt sem jelennek meg az alul lecsüngő láncocskák.²⁵

A két világháború közötti időszakban is adományoztak egy jellegzetes tűzoltókitüntést.

A Díszérem a tűzoltás és mentés terén 25 éven át teljesített érdemes tevékenységért (Die Ehrenmedaille "Für 25-jährige Taetigkeit auf dem Gebiet der Brandbekämpfung und Rettung") - 1911-1945 - érem hátoldalán, közepén látható a magyar királyi korona képe. Ez az ábrázolás a helyes alakot mutatja, részleteiben azonban nem kidolgozott, s ez különösen az abroncs díszítésére, illetve részben az oldallemezekre vonatkozik. Alul ábrázolták a lefüggő láncocskákat.²⁶

A kettős kereszt különféle rendjeleken, kitüntetésekben

A két világháború közötti Magyarország kitüntetéseinél jelentős részén, valamilyen formában helyet kapott az államcím - heraldikai jobb oldalának - kettős kereszt, hármashalmos motívuma, illetve maga a kettős kereszt is.

Az alábbiakban ismertetem, a magyar rendjelek- és kitüntetések hierarchiájában elfoglalt sorrendjük alapján azokat az elismeréseket, amelyekben a kettős kereszt államcím-motívum, illetve azokat, amelyekben a kettős kereszt megjelenik.

Az 1938-1944 közötti ismét adományozott Szent István Rend esetében a rendi készletek korábbi példányait adományozták újra.

E Rend nagy-, közép- és kiskeresztjének (egymással megegyező motívumú) jelvényein fontos szerepet kap a magyar államcím kettős kereszt címermotívuma. Ez az előlapon vörös középmedallionban látható. A zöld hármashalmon álló, fehér kettős kereszt, talpánál nyitott leveles aranykorona látható, tőle balra, illetve jobbra M.T. betűk (MARIA THERESIA).²⁷

A rend nagykeresztjéhez tartozó csillagokon, a vörös középmedallionban ugyanez a motívum ismétlődik meg.²⁸

A korszak általános érdemrendjének, az 1922-ben alapított Magyar Érdemkeresztnek, elnevezése 1935-től kezdődően Magyar Érdemrend lett. E kitüntetésnek idővel különféle bővített, kiegészített változatai is létrehozták. Valamennyi osztálynak jelvényeit - a kitüntetések előlapja középmedallionjában - zománczott kivitelben, a magyar államcím kettős kereszt motívuma díszítette. A motívumot, zománczott, zöld, aranszegélyes babérkoszorú övezte, amely fent két ponttal lett elválasztva, alul pedig keresztzalaggal átkötve.²⁹

A nagykereszt (nagykeresztváltozatokhoz), középkereszt (középkeresztváltozatokhoz) tartozó csillagokon megismétlődik a Rend jelvénye, ezek előlapján is megtalálható a kettős kereszt államcím-részlet.³⁰

Külön kormányzói rendelkezése esetén, 1939-től kezdődően a Szent Koronával ékesített nagykereszt a Magyar Érdemrend Láncja is adományozható volt. Ezen a jelvényen a kettős kereszt államcím-motívum, ovális babérkoszorúba foglalva, áttört kivitelben, tízenöttször ismétlődik meg. A középső láncszeg, a többinél nagyobb méretben készült.³¹

A Magyar Érdemrend szervezethez tartozott egy sor más kitüntetés is, közöttük olyanok, amelyek fő motívuma ugyancsak az államcím kettős kereszt része volt.

Így a polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Teljes Elismerés", illetve a katonai személyek részére kifejezett "Különös Dícsérő Elismerés" látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem első típusa (1923-1929), kerek éremképe előlapján ugyancsak a tárgyaló motívum látható babérkoszorúban, amely alul keresztzalaggal átkötött, s amely fent nem ér teljesen össze.³²

A polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Teljes Elismerés", illetve a katonai személyek részére kifejezett "Különös Dícsérő Elismerés" látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem második típusa (1929-1945), ennek adományozható változatai, az újbóli teljes-, illetve különös dícsérő elismerés, illetve dícsérő elismerés, tekintettel a hadiszalagon, kardokkal adományozott variánsokra is, ovális előlapjukon ugyancsak a magyar államcím kettős kereszt, hármashalmos motívumát mutatják, zöld zománczású babérkoszorúban.³³

A polgári személyek részére kifejezett kormányzói "Elismerés" és a katonai személyek részére kifejezett kormányzói "Dícsérő Elismerés" látható jelét képező magyar koronás ezüstérem, illetve magyar koronás bronzérem alakja megegyezik a Magyar Koronás Nagy Aranyérem első típusával, csak mérete kisebb. Előlapjukon a kettős kereszt államcím-motívum látható, felül össze nem érő, babérkoszorúban. Ez a kitüntetés széles körben adományozásra került.³⁴ Ismételt adományozását szalagján fémpánt jelezte.³⁵ 1930-tól lehetőség nyílt arra, hogy megfelelő igazolások esetén az 1918-as összeomlás miatt elintézetlenül maradt első világháborús kitüntetések, kisebbített alakját a Magyar Koronás Bronzérem szalagján viseljék, mivel az érintett személyek utóbb Kormányzói Dícsérő elismerésben részesültek.³⁶

Formáját tekintve a Magyar Koronás Ezüstéremnek felel meg a Bátorsági Érem (1929-1945), csak eltérő - piros-fehér sávazású - szalagon adományozták.³⁷

A Magyar Arany-, Ezüst- és Bronz érdemkeresztek /1935-1945/ formája megfelelt a Magyar Érdemrend lovagkeresztjének, előlapjának középmedallionjában a kettős kereszt motívummal.³⁸

A Magyar Ezüst- és Bronz Érdemérem (1923-1945) előlapjának középső részén ugyancsak a hármashalmon álló kettős kereszt látható, ennek talpánál nyitott leveles aranykorona. Az egész motívumot, körben babérkoszorú övezi, ez fent nem ér össze, alul keresztzalaggal.³⁹

A Toldi Miklós Érdemérem (1936-1944) hátoldalának fő motívuma ugyancsak a kettős kereszt államcím-motívum, szélesedő babérkoszorúval övezve, ami fent nem ér teljesen össze. Ennek megjelenítése némiképpen eltér a korszakban általánosan követett kitüntetésekben megjelenő kettős keresztábrázolásoktól. Itt mindkét vízszintes kereszt-szár egyenes, s nem némiképpen kifelé szélesedő, mint más ábrázolásokon.⁴⁰

Történelmi személyiségek különféle magyar kitüntetésein

Egynémely korabeli kitüntetésen történelmi személyiségek is megjelennek.

Érdekesség, hogy a korabeli magyar rendjel- és kitüntetésanyagban ezek száma meglehetősen csekély.

Az alapító, Horthy Miklós kormányzó jobbra néző portréja látható, az egyező éremképpel bíró - azonos, illetve eltérő méretű - előlapján a Magyar Vitézségi Érem (1939-1945), különböző fokozatainak, a Magyar Arany Vitézségi Éremnek, a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Éremnek, a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremnek, a Magyar Bronz Vitézségi Éremnek⁴¹ illetve ugyanez az érem felel meg a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremnek (1942-1945) is.⁴²

Az államfő arcképének elhelyezése a Vitézségi Érmek előlapján, követi az érem előzményének tekinthető, 1789-ben alapított Vitézségi Érmek hagyományát.

Az 1930-ban alapított Magyar Corvin-lánc⁴³ és Magyar Corvin-díszjelvény⁴⁴, illetve ez utóbbi alkalmi fokozatán⁴⁵ Mátyás király babérkoszorús, jobbra néző portréja látható, amely egykori - kortárs olasz mester műve alapján készült.

Az 1936-ban alapított Toldi Miklós Érdemérem, különböző fokozatainak előlapján, a farkasokkal viaskodó Toldi Miklós alakja látható.⁴⁶

Az 1938-ban alapított Felvidéki Emlékérem előlapján II. Rákóczi Ferenc - korabeli éremképe alapján készített, jobbra néző, páncélos portréja látható.⁴⁷

Az 1940-ben létrehozott Erdélyi Emlékérem előlapján Mátyás király, babérkoszorúval ékesített, jobbra néző portréja látható. Az érem hátoldalán utalás történik arra, hogy az "Erdélyi részek felszabadulása", Mátyás király születésének 500. évfordulója évében történt.⁴⁸

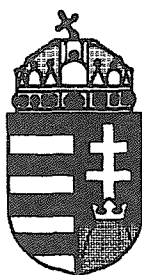
Az 1941-ben létrehozott Délvidéki Emlékérem előlapján Hunyadi János, jobbra néző lovasabázolása látható. A nagy hadvezér páncélban van, jobbájában kivont kardot, baljában pajzsot tart.⁴⁹

Jegyzet

Tekintettel a jelen tanulmány jellegére, hivatkozásaimnál, általánosságban, a legalapvetőbb újabb műveket idézem, olyan anyagokat, amelyekben kvalitásos illusztrációkon vizsgálhatók a megadott rendjelek- és kitüntetések.

1. Neubecker Ottfried: Die Orden Hermann Görings, Fridingen 1981. 25. p., 90-91. pp. ill.-ok
2. Makkai Ágnes - Héri Vera: Kitüntetések. Bp. 1990. A töredékesen fennmaradt lánc képét közli: Makai-Héri i.m. 213-214. pp. 191. sz., 132. p. 191. sz. ill. Az ábrán közölt rendi kereszt nem tartozott eredetileg a lánchoz.
3. Bérczy Róbert: Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelvények. I. Bp. 1938. 8. p. (2. színes t.) 4., 7-8. ill.-ok, 10. p. (3. színes t.) 5-6. ill.-ok (a továbbiakban: Bérczy I.); Felszeghy Ferenc - Rátyay Imre-Petrichevich György - Ambrózy György: A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. Bp. é. n. (1943) 20. - a. t. ill.-ok (továbbiakban: A rendjelek...)
4. Bérczy Róbert: Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelvények. II. Bp. 1940. 5. p., 6. utáni (1. színes t.) 1. ill., 7. p. utáni (2. színes t.) 4. ill., (továbbiakban Bérczy II.); Makai-Héri i.m. 226. p. 331. sz., 171. p. 331. sz. ill.
5. A rendjelek ... 43. t. ill., 45. t. jobb felső ill.-ok, 46. t. középső felső és alsó ill.; Bérczy II. 6. p. utáni (1. színes t.) 2. ill.; Makai-Héri i.m. 226. p. 334-335. sz.-ok, 172. p. 334-335. sz.-ok ill.-ója.
6. A rendjelek... 46.t., felső középső ill., Bérczy II. 7., 9. p., 8. p. utáni (2. színes t.) 3. ill.; egy teljes lánc képét közli: Littlejohn David: Foreign Legions of the Third Reich. Vol. 3. (Albánia, Czechoslovakia, Greece, Hungary and Yugoslavia) San Jose 1985. 158. p. alsó ill. (továbbiakban: Littlejohn)
7. Makai-Héri 229. p. 362. sz., 179. p. 362. sz. ill.-ója
8. A rendjelek ... 50. t. középső sor, bal oldali és jobb oldali ill.; Bérczy I. 13. p. 15. p., 16. p. (5. színes t.) 22-27. ill.-ok; Héri-Makai i.m. 228. p. 361. sz., 229. p. 363. sz., 179. p. 361. -, 363. sz. ill.-ója
9. A rendjelek... 50. t. középső sor, bal oldali 1. ill., Bérczy I. 15. p., 16. p. (5. színes t.) 24. - és 27. ill.; Héri-Makai i.m. 229. p. 363. sz., 179. p. 363. sz. ill.-ója
10. A rendjelek... 42. t., felső ill., 453. p., Bérczy II. 9. p.
11. A rendjelek... 50. t., alsó sor, középső ill., 453-454. pp.; Bérczy I. 15. p., 20. p. (7. színes t.) 31. ill.
12. A rendjelek... 47. t. ill.-ok, 451-453., 456. pp.; Bérczy I. 15. p. 18. p. (6. színes t.) 28-30. ill.-ok; Makai-Héri i.m. 229. p. 267-369. sz.-ok, 180. p. 367-369. sz.-ok ill.-ója
13. Bérczy Róbert: Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelvények. III. Bp. 1943. 13. p., 16. p. utáni (5. színes t.) 21. ill. (továbbiakban: Bérczy III.)
14. A rendjelek... 460-461. pp., 49. t. középső ill.; Bérczy III. 13. p., 16. p. utáni (5 színes t.) 21. ill.
15. A rendjelek... 462-464 pp., 48. t., ill., 49. t. felső sor ill.; Bérczy III. 7.-, 9.-, 11. p., 8. p. utáni (1. színes t.) 1-2. ill., 10. p. utáni (2. színes t.) 3-6. ill.-ok, 12. p. utáni (3. színes t.) 7-12. ill.-ok, 14. p. utáni (4. színes t.) 13-18. ill., 16. p. utáni (5. színes t.) 19. ill.; Makai-Héri i.m. 229-230. pp. 370-376. sz., 181-182. pp. 370-376. sz.-ok ill.-ója
16. A rendjelek... 464-465. pp., 53. t. ill.-ok; Bérczy I. 17. p., 18. p. (7. színes t.) 35. ill., 20. p. (8 színes t.) 34.-, 36.-, 36. a ill.-ok; Makai-Héri i.m. 225. p. 323-327. sz.-ok, 169. p. 323-327. sz.-ok ill.-ója
17. A rendjelek... 471-473. pp., 54. t. felső sor, jobb oldali szélső ill.; Bérczy I. 23. p., 24. p. (10. színes t.) 47. ill.; Makai-Héri 228. p. 354. sz., 178. p. 354. sz. ill.-ója
18. A rendjelek... 490-493. pp., 52. t. felső sor, jobb oldali szélső ill.; Bérczy I. 11.-, 13. p., 10. p. (3. színes t.) 10. ill.; Makai-Héri i.m. 229. p. 349. sz., 176. p. 349. sz. ill.-ója
19. A rendjelek... 454-455. pp., 51. t. felső sor, középső ill.; Bérczy II. 11.-, 13. p., 14. p. utáni (5. színes t.) 18. ill.
20. Bérczy III. 11.-, 13. p., 16. p. utáni (5 színes t.) 22. ill.
21. A rendjelek... 469-470. pp., 52. t. középső sor bal oldali első és jobb oldali első ill.; Bérczy I. 17.-, 19. pp., 22. p. (9. színes t.) 37-38. ill.-ok; Makai-Héri i.m. 227. p. 348.-, 350. sz., 176. p. 348.-, 350. sz. ill.-ója
22. A rendjelek... 471-473. pp., 54. t. felső sor bal oldali két ill., középső sor, bal oldali első ill., jobb oldali első ill.; Bérczy I. 23.-, 25. p., 24. p. (10. színes t.) 45-46.-, 51-52. ill.-ok, Bérczy III. 20-21. pp., 18. p. utáni (6. színes t.) 28-29 ill.-ok; Makai-Héri i.m. 228. p. 355-356., sz.-, 360. sz., 178.p. 355-356. sz.-ok ill.-ója, 360. sz. ill.-ója
23. A rendjelek... 478-480. pp., 51. t., középső sor, jobb szélső ill.; Bérczy III. 19-20. pp., 18. p. utáni (6. színes t.) 27. ill. (hátlap)
24. A rendjelek... 487. p., 50. t. alsó sor, jobb oldali ill.É Bérczy II. 11. p., 14. p. utáni (5. színes t.) 16. ill.; Makai-Héri 230. p. 380. sz., 183. p. 380. sz. ill.-ója

25. "Budapesti Közlöny" 1944. március 7. (1944/57.) sz. í. p.; Littlejohn 162. p., uo. ill.; Makai-Héri i.m. 231. p. 384. sz., 184. p. 384. sz. ill.-ója
26. Pandula Attila: Die Ehrenmedaille "Für 25-jaehrige erfolgreiche Taetigkeit auf dem Gebiet der Brandbekämpfung und Rettung", "INFO" Nr. 23. (III.évf. - 1982/I. sz. -) 8.p., 10-11. pp., 11. p. (előlap- és hátlap ill.) uo. miniatur ill.-ója is
27. A rendjelek... 20-20/a. t. ill-ok; Bérczy I. 8. p. (2. színes t.) 4. -, 7-8. ill-ok, 10. p. (3. színes t.) 5. ill.
28. A rendjelek... 20/a. t. felső ill.; Bérczy I. 10. p. (3. színes t.) 6. ill.
29. A rendjelek... 43-46. táblák ill.-ói; Makai-Héri i.m. 226-227. pp. 328-, 334-, 336-342. számok, 170. p. 328. sz., 172. p. 334. sz., 173. p. 336-337. számok, 174. p. 338-342. számok ill.-ói
30. A rendjelek... 45. t. felső- és alsó sor ill.-ói; Makai-Héri i. m. 226. p. 329-333., 335. számok, 171. p. 329-333. számok ill.-ói, 172. p. 335. sz. ill.-ója.
31. v. ö. 6. sz. jegyzet
32. v. ö. 7. sz. jegyzetet
33. v. ö. 12. sz. jegyzetet
34. v. ö. a 8. sz. jegyzetet
35. v. ö. 9. sz. jegyzetet
36. v. ö. a 10. sz. jegyzetet
37. v. ö. a 11. sz. jegyzetet
38. A rendjelek... 50. t. alsó sor, bal oldali ill.; Makai-Héri i. m. 227. p. 343-345. számok, 175. p. 343-345. sz. ill.-ói
39. A rendjelek... 50. t. középső sor, középső ill.; Makai-Héri i.m. 227. p. 346-347. számok, 175. p. 346-347. sz.-ok ill.-ói
40. A rendjelek... 51. t. középső sor 3. ill. - hátoldal: Pandula Attila: A Toldi Miklós Érdemérem története. "Numizmatikai Közlöny" (a továbbiakban "NK") LXXXVIII-LXXXIX. (1989-1990) 122. p. 1. kép hátlap ill.
41. A rendjelek... 51. t. bal oldali felső, illetve jobb oldali felső ill.; Makai-Héri i.m. 229. p. 364-366. számok, 179. p. 366. sz.-ok ill.-ója
42. v. ö. a. 14. sz. jegyzetet
43. A rendjelek... 52. t. középső sor, középső ill.; Makai-Héri i. m. 228. p. 352. sz., 177. p. 352. sz. ill.-ója; Pandula Attila: A magyar Corvin-lánc, a Magyar Corvin-koszorú és a Magyar Corvin- díszjelvény története. "NK" XC-XCI. (1991-1992) 172. p. bal oldali ill. előlap (továbbiakban: Pandula i.m.)
44. A rendjelek... 52. t. alsó sor, jobb oldali ill.
45. Pandula i. m. 184. p., u.o. 59. sz. jegyzet.
46. A rendjelek... 52. t. középső sor 2., 5. ill.; Makai-Héri i. m. 227-228. pp. 351. sz., 176. p. 351. sz. ill.-ója; Pandula Attila. A Toldi Miklós Érdemérem története. "NK" LXXXVIII-LXXXIX. (1989-1990) 122. p. 1. kép - előlap, 22. kép, 131. p. 3. kép
47. A rendjelek... 51. t. alsó sor, bal oldali ill.; Makai-Héri i.m. 230. p. 378. sz., 183. p. 378. sz.
48. A rendjelek... 51. t. alsó sor, középső ill.; Makai-Héri i. m. 230. p. 377. sz., 183. p. 377. sz. ill.-ója
49. A rendjelek 51. t. alsó sor, jobb oldali ill.; Makai-Héri i.m. 229. p. 379. sz., 183. p. 379. sz. ill.-ója

Pannónia kereszténységének története a magyar honfoglalásig

Róma a mai Dunántúlból, a Dráva-Száva közéből és Ausztria keleti pereméből szervezte meg Pannónia nevű tartományát. Róma Kr.u. I-IV. században volt ennek a résznek ura. A honfoglaló magyarok 900-ban szállták meg a Dunántúlt. A továbbiakban 900-ig kíséreltem meg nyomon követni az itteni kereszténység történetét.

Az egy Isten hitű vallások, tehát a kereszténység, zsidóság, mohamedánok vallási tanításának lényegét nagyon röviden úgy összegezzük, hogy az élet célja a halál. A vallás tanait betartó hívő lelke a halállal jut a túlvilági örök boldogságba, a mennyországba. A lélek tehát soha véget nem érő boldogságban él, ennek ellenére ha halottainkról beszélünk, törvényszerűen nevük elé tesszük a szegény jelzőt.

Nem nehéz észrevenni, hogy súlyos ellentmondás van itt!

Ez az ellentmondás feloldható, ha ismerjük a pogány Róma túlvilágképét. Angelo Brelich, egy Budapesten tanuló olasz kutató kitűnő könyve "A halálszemlélet formái" ismerteti meg bennünket ezzel. A rómaiak szemében a folyó volt a jó ország határ, természetes tehát, hogy az alvilágukat is a Stix folyó ölelte körül. Alviláguk félhomályos, nyirkos, mocsaras vidék volt, ahol a holtak lelke, még a legjobbaké is, fázósan, erőtlenséggel, céltalanul botladozott. A szegény jelzőt ők ragasztották - és joggal - az elhaltak neve elé.

Természetes, hogy Hades, az alvilág istenének alattvalói irigyelték és gyűlölték az életet, ahol tudtak, ártottak annak. A "gonosz halott" képzeletét innét öröklődött belénk is.

Azt, hogy a pogány római túlvilágkép napjainkig hat, nem nehéz bizonyítani. Az alvilág határán, a Stix folyónál a Cerberus kutya őrködött, hogy a lelkek meg ne szökhessenek. Mai szólásmondásunk szerint, az éber őr Cerberusként vigyáz a rábízottakra. Ismerünk olyan szólást is, hogy "tantaluszi kín", vagy "sziszifuszi munka".

A római mitológia szerint Tantalus saját gyerekeit sütötte meg és találta fel az isteneknek. Büntetése az lett, hogy a túlvilágon nyakig állt a vízben, de, ha szomjúságtól gyötörve inni akart, a víz eltűnt alóla. Feje felett illatos gyümölcsökkel rakott ágak zöldültek, de amikor az éhség kényszerére feléjük nyúlt, a szél ellebbentette előle a gyümölcsös ágakat.

Sziszifus túlvilági büntetése az lett, hogy egy meredek csúcsra, hatalmas sziklát kellett felgörgetnie. Mire a csúcsra ért volna, a kő mindig visszagurult.

Egyébként, a pogány római temetési szokásokból örököltük a virág-kultuszt is. Az egyházatyák kezdetben keményen küzdöttek a temetői virág-kultusz ellen, sikertelenül! Temetéskor ma is virág tenger borítja a sírt és halottak napján virágba burkolódik a temető.

Kicsit huzamosabban időztem a pogány Róma túlvilágképénél. Ezt az embertelen, igazságtalan képet a keleti misztérium vallások kezdték bomlasztani. Ezek a keleti vallások már örök boldogságot ígértek híveiknek, gyorsan terjedtek tehát. Tanaikkal utat nyitottak a kereszténység terjedésének is. A keleti pannóniai létét egy sor tárgyi emlék bizonyítja. Isis kultuszának pompás emléke a szombathelyi Iseum. Mithras a mitológia szerint sziklából született, szentélyei ezért barlangokban, vagy földbe mélyített templomokban voltak. Fertőrákos és Aquincum mellett egy sor Mithras szentélyt ismerünk Mithras kultuszának igen becses emléke a talliándörögdi bronz mécses. Közelebbi lelőhelyét sajnos nem ismerjük, iskolai fémgűjtés során került elő. A Tapolcai Városi Múzeum őrzi ezt a világviszonylatban egyedülálló darabot. A mécses bika fejben végződik. Mithras szentélyeiben, a központi helyen álló dombormű azt ábrázolja, hogy Mithras a földre tépert bikát leszúrja, kiömlő vérének kutya és kígyó nyalja. A talliándörögdi mécsesen kígyó fonja körül az olajbeöntő nyílást és a kígyó a sötétség, rossz jelképe a kanócníllásba harap, tehát a fényt támadja. A fény ősidők óta a jó, az istenség jelképe. Krisztus is a világ világossága. A mécsesen két fül a hűséges kutyát szimbolizálja. A dunavidéki lovas istenség hitének itteni elterjedését egy Fenékpusztán talált ólom táblácska bizonyítja. Hasonló példányt régebben Talliándörögden találtak, de Tácon, Dunaújvárosban is került elő hasonló példány.

Legendás püspöklisták az apostolokig vezetik vissza a pannóniai kereszténységet. Valójában viszont keresztény közösségek nem mutathatók ki tartományunkban a III. század közepe előtt. Nagy Tibor kitűnő munkájában, "A pannóniai kereszténység története a római védőrendszer összeomlásáig" alapos részletességgel, hatalmas forrásanyag felsorolásával összegezi mindazt, amit tartományunk kereszténységéről az írott források alapján tudhatunk.

A kereszténység terjesztése az első századokban nem volt valami központilag szervezett misszionális Pannóniában. A kereszténység terjesztői keleti kereskedők és nők voltak akkor. A III. század közepén már keresztény egyházközségről tudunk a Dráva-Száva közti Cibalse városából.

A város püspöke, Eusebius a Valerianus-féle üldözés idején szenvedett vértanúhalált 257-260 között. A III. század végén már szervezett egyházközségekről tudunk Sirmiumban, Siscisaban, Poetovioban, Singidunumban, Savariában, Scarabantiában, és Brigetioban.

Diocletianus császár, aki 284-305 között uralkodott, 303-ban kiadott rendeletével üldözteti a keresztényeket. A 303-as edictum elsősorban az egyházi vezetők ellen irányult, hiszen pásztor nélkül szétszéled a nyáj. 304-ben elrendeli a császár, hogy a birodalom minden alattvalója mutasson be áldozatot a pogány isteneknek. Elkoboztatta az egyházközségek vagyonát, lefoglaltatta a templomokat és a keresztényeket törvényen kívül helyezte. Az üldözés nyomán 15 pannóniai vértanúról tudunk. Számuk ennél több lehetett, hiszen a közelmúltban került elő Brigetioban, a mai Szönyben egy téglakarcolat, ami két ottani vértanúról ír. A nevek sajnos letörtek a tégláról. Az ismert pannóniai vértanúk közt egy kertész, négy kőfaragó volt, a többi püspök.

Galerius császár 311. évi edictuma bizonyos feltételekkel engedélyezi a kereszténységet. Nem zavarhatják a közrendet és imádkozniuk kellett a birodalom és a császár üdvéért. Nagy Constantinus és Licinius 313-as milánói edictuma helyreállította a keresztények jogait és a kereszténységet a pogány vallással tette egyenrangúvá.

A milánói edictumtól kezdve felgyorsult a kereszténység terjedése Pannóniában. 313 és 320 között keletkezett az a balatonberényi téglasír, amelynek egyik fedőtéglájának élére koszorút viselő keresztet karcoltak. Kereszt és kocsuró képét húzták be égetés előtt egy szombathelyi téglára. Gyakoriak a Khi és Ro betűből alakított Krisztus monogrammos téglák is.

Ezeket a téglákat a korai keresztények nem sírkő helyett használták, hanem a túlvilág számára kívánták a halott hitét dokumentálni. A kereszt, Krisztus névbetűi minden vonatkozásban gonoszűzők. Ősi hiedelem, hogy a sírt védeni kell az ártó szellemi lényektől.

Erre számtalan példát lehetne felhozni, most az idő rövidsége miatt párat említek csak. A sírt legtöbb helyen napjainkban is, csak a temetés napján ássák meg. A székelyek a nyitott sírgödör száját a temetésig fenyőágakkal fedik be, itt-ott még napjainkig is. A nyitott sírba az éjjel sötétjében beköltözhet valami ártó lény, hiszen a sötétség ezek ideje. A bőkös fenyőtüskék miatt ezek az ártó lények nem foglalhatják el a sírt. Ha ezek a démoni lények be tudnának a sírba költözni, addig gyötörnék a halott lelkét, míg az el nem költözne. A rómaiaktól örököltük az életet irigylő, ártó halott képzetét.

A székelyek az első világháború végéig, amíg tarthattak puskát, a koporsó leeresztése előtt belelőttek a sírba. Ezzel elriasztani vélték az esetleg sírba költözött ártó lényt. Ennek a szokásnak a végső csökevénye a katonai temetések dísztüze.

Úgy gondolom, hogy a kékkúti római villába falazott áttört művű Krisztus-monogrammos téglák nemcsak a tulajdonos hitét kívánták bizonyítani, hanem védték a házat is az ártó lényektől. Ezt a kékkúti villát éppen a Krisztus monogrammosok miatt vélték korábban ókeresztény bazilikának. Szőlőtelepítéshez végzett mélyszántás megrongálta a villát, el kellett végezni a hitelesítő ásatását. Ennek során derült ki, hogy egy nyitott udvart körülvevő, fedett folyosós, úgynevezett peristylumos későrómai villáról van szó, és nem ókeresztény bazilikáról.

A pannóniai kereszténység korai emlékei sorában említenem kell a zalaegerszegi "Isten báránya" bronz mécsesét. Ez a bronz mécses annyi rokon vonást mutat az említett taliándörögdi Mithras mécsessel, hogy minden bizonnyal a 313-as edictum után nem sokkal készülhetett. Hasonló bronz mécses Szombathelyről is ismert.

A pannóniai kereszténység építészeti és tárgyi emlékeit Nagy Lajos gyűjtötte össze "Pannónia Sacra" című kitűnő dolgozatában. Ez a tanulmány a Szent István Emlékkönyv I. kötetében jelent meg 1938-ban. A Szent István Emlékkönyvet 1989-ben hasonló kiadásban jelentették meg, Nagy Lajos dolgozatának kihagyásával. Ez érthető. A szombathelyi Egyházmegye ókeresztény anyagát B. Thomas Edit foglalta össze.

Thomas Edit Kisdorogról publikál egy későrómai téglát, amelyen Arius bekarcolt alakját látjuk dalmaticában, kezében kampós pásztorbottal. A téglá bekarcolt felirata árulja el, hogy Ariust ábrázolták rajta.

Az arianizmus a 330-as években jelent meg Pannóniában.

Arius püspök tanítása szerint a Fiú időben teremtetett, mielőtt teremtetett, nem létezett. A kisdorogi téglakarcolat mellett, egy csopaki márvány oltárlap töredéke is bizonyítja az arianizmus terjedését. A Savariában 317-ben született Sent Márton városának arianusai megkorbácsolták orthodox hite miatt. Márton Gallia, a mai Franciaország apostola lett ezt követően és Tours püspökeként halt meg 397 körül.

Az orthodox kereszténység és az arianizmus közti harcról szellemesen jegyzi meg Thomas Edit: "A hívők nagy része nem is képes követni a részben tisztázatlan tanok változásait, a keresztény hitüket gyakorolják, lényegtelen, hogy milyen hitvallás szerint. Az ideológiai harc a műveltebb papság dolga volt."

A pannóniai ókeresztény bazilikák nem voltak olyan díszesek, mint az itáliai, vagy keleti templomok. Mozaik padlót, falfestményt még nem találtunk ezekben.

A pannóniai keresztény templomoknak két típusa volt.

Az apsis nélküli teremtemplom a mai Ausztria területén szervezett Noricum tartomány hatására terjedt el nálunk. A hosszánegyszögű templombelső egyenes, keleti fala előtt volt az oltár, amit a papság, a klérus félkörben épített ülőhelyei vettek körül. Az oltár mögött, magasabb helyen állt a püspök széke. Ilyen apsis nélküli teremtemplomot ismerünk Kékkútról, Aquincumból. A kékkúti templomnak csak a külső zárófalait ásták ki, újbóli feltárása becses eredményeket hozhat.

A másik templomtípus hosszanti hajóterhez keletről kapcsolódó íves szentélyből állott. Egy ilyen templomot Fenékpusztán tárhattam fel. Ez a templom, mint a korai templomok általában, profán épületből alakult ki. A templom helyén vendégfogadó és kovácsműhely állt. A vendégfogadó belső osztofalait lebontották, nyugatról előcsarnokot építettek hozzá. Itt, a bejárat két oldalán volt a diaconicon és a prothesis, a kincstár és a sekrestye őse. Ezt követően egy nyitott keresztifolyosó, a narthex következett. A megtérítendő pogányok és bizonyos egyházi büntetés alatt állók itt hallgatták a misét. A templom jobb oldali hajója volt a férfiak helye, a bal a nőké. A félköríves szentély közepén volt az oltár. Fenékpusztán sajnos nem volt püspöki székhely, így a klérus épített székei nem kerültek elő.

Az ókeresztény egyházi épületek sorában említenünk kell a temetői bazilikákat, sírkápolnákat. Fenékpusztán téglasírba eltemettek egy szentként tisztelt halottat. Sírja déli oldalához egyszerű földsír építettek hozzá. A téglasír északi oldalához boltozott sírkamra épült. Erre az együttesre az V. század első felében föld feletti sírkápolnát emeltek. Az V. század közepén kirabolták és felgyújtották ezt a becses emléket.

Keresztény jelenetekkel díszített, festett sírkamrákat ismerünk Pécsről, amelyek felett kis kápolnák álltak. Pécsen egy cella trichora és egy cella septihora is előkerült. A cella trichora hármassal, íves záródását, a cella septihora hét hasonló záródását temetkezési célra alakították ki. A közelmúltban Alsóheténypusztán kerültek elő díszes temetői épületek, de ismerünk ilyen Ságvárról is. meg Óbudáról is.

A Kr.u. IV. század végének állapotát Hieronymus 396 elején írt sorai jellemzik: "...egész Pannóniát pusztítja, rabolja a gót, szarmatá, kvád, alán, hun, vandál, markomann. Hány matronát, hány Istennek szentelt szűzet - fiatal és nemes testeket - gyaláztak meg ezekben a harcokban? Fogságba vetették a püspököket, megölték a presbitereket és a különböző rangú klerikusokat. Szétrombolták az egyházakat, Krisztus oltáraihoz kötötték lovaikat, kihányták a vértanúk földi maradványait..."

Ilyen volt Pannónia helyzete a IV. század végén, az V. század elején. Akkor nyomás nehezedett tartományunkra, hogy Róma az V. század elején kivonta csapatait és államigazgatási rendszerét Pannóniából. A tartomány vezetőrétege a mögöttes, biztonságosabb tartományokba húzódott. Lakóhelyük templomaiból menekítették a vértanúk ereklyéit is. Quirinus sisciai püspök Savariában szenvedett vértanúhalált, ott is temették el. A menekülők magukkal vitték testét is.

A magára hagyott Pannónia Valeria nevű tartományát, ami az észak-déli Duna folyással párhuzamosan terült el, a hunok kezdték megszállni. 433-tól Atilla a rómaiakkal kötött szerződéssel tényleges ura lett ennek a területnek. A hunok alattvalói, a keleti gótok a Fekete-tenger peremén éltek még ekkor. Ezek arianus keresztények voltak. Valeriában is találkoztak a hunok helyi orthodox keresztényekkel, tehát nem lehetett számukra teljesen ismeretlen a kereszténység. Maga Atilla nem volt ellensége a kereszténységnek, türelmes volt vallási kérdésekben.

Tény, hogy a fenékpusztai római alapítású erőd élete zavartalan volt a hunok uralma idején. zavartalanul működött az erőd ókeresztény bazilikája is.

Itt kell megjegyezni, hogy a korábbi kutatás két ókeresztény bazilikával számolt Fenékpusztán. Ásatásaim nyomán derült ki, hogy az un. 1. számú bazilikát a IV. század végén kezdték építeni, de nem templom céljára, hanem reprezentatív fogadóépületet kívántak létesíteni. Ez a principia azonban befejezetlen maradt már.

455 őszén a keleti gótok ostroma semmisítette meg a fenékpusztai erődöt, leégett az ókeresztény bazilika is. 456 tavaszán, amikor a fenékpusztai erőd Thiudimer keleti gót király szállás lett, háromhajós, egy apsisos templomként állították helyre.

Említettem már, hogy a keleti gótok arianus keresztények voltak. A környék római műveltséget őrző népei viszont orthodoxok. A keleti gótok azért ragaszkodtak arianus hitükhöz, hogy a meghódított római utódok ne olvadjanak be soraikba. Thiudimer király felesége, Erelieva orthodox keresztény volt. Több pápai levél érkezett hozzá, hogy vegye rá férjét az eretnek tan elhagyására. Természetes, hogy ennek a levelezésnek nem lett eredménye.

Az V. század közepén Bizáncban úgy tudták, hogy a Tisza és Maros találkozásánál élő gepidák az arianus "tévhit" követői. Amikor a gepidák elfoglalták Sirmiumot, ott valóban arianus püspök székelt, 471-től. Nagy Theoderich keleti gótjai 504-ben foglalták vissza ezt a várost.

A gepidák azért tudták 471-ben elfoglalni Sirmiumot, mert a keleti gótok 471-ben a Balkánra, onnét Észak-Itáliába költöztek.

Az V. századi pannóniai kereszténység becses emléke a kismácfai ezüst patena és kehely.

456 szeptember 7-én, péntekről szombatra virradó éjjel hatalmas földrengés döntötte romba Savariát. Általában úgy tudják, hogy ez a földrengés tett pontot a savariai kereszténység életének végére. Ugyanakkor a savariai születésű Leonianus, a viennei bencés apátság vezetője, a nyugatra vonuló Vidimer keleti gótjaival került Galliába a 470 utáni években.

A keleti gótok elvonulása, 470/471 után egy másik germán törzs, a langobardok szállták meg Pannóniát. A langobardok is arianus keresztények voltak. Vörsi temetőjükben talált arany borítású, ezüst szűrőkanál a két szín alatti áldozás emléke.

A langobardok 568 április 1-én utoljára ülték meg a hűsvétot pannóniai szállásaikon. Másnap, felgyújtva szállásaikat, Itáliába vándoroltak. Pannóniai birtokaikat az avaroknak adták át.

Az aquileiasi érsekség 572-577 között tartott gradói zsinatán a résztvevők között volt "Vigilius episcopus Scaravasiensis" is. Sopron antik nevének, Scarabantiának torzult írásával van itt dolgunk. Az újabb régészeti kutatások szerint a VI. század második felében Sopronban valóban elképzelhető püspökség.

Az un. Keszthely-kultúra az avarok uralma idején alakult ki, Keszthely és Pécs vidékén. A Keszthely-kultúra létrejöttét a magam részéről az alábbiakkal magyarázom: 536-ban kitört a keleti gót és bizánci háború. A gepidák 536-ban elfoglalják újból a keleti gótok kezén levő Sirmiumot. A frankok 539/540-ben megszállják Noricum Mediterraneumot, tehát a mai Ausztria déli vidékét. A háborús viszonyok elől Észak-Itáliából és Észak-Balkánról keresztény, romanizált, vagyis népcsoportok húzódtak fel Keszthely és Pécs vidékére, ahol akkor nyugalom volt még. 568 tavaszán, amikor az avarok megszállták a Dunántúlt is, vége lett az itteni békének.

Az avarok azzal kezdték, hogy kirabolták a temetőket. A nagy vörsi langobard temetőt az utolsó sírig feldúlták. A fenékpusztai erődötől északra található Szent-Gály villai igen gazdag temetőt is utolsó sírig kifosztották. Ami a helyi népesség értékéből megtetszett nekik, azt elvették. A Fredegár krónika meséli el, hogyan bántak a nőkkel. Hasonló volt a helyzet, mint a második világháborút követő szovjet megszállás idején.

A környékbeliek a fenékpusztai erődbe húzódtak. Az erőd vezetői a 456-ban helyreállított ókeresztény bazilikába temetkeztek. Vagyis régebbi az erőd falakon belül, a horreum mellett létesített temetőt, míg a köznép a déli erőd fal tövében, a falon kívül temetkezett.

A jövevények és a helyi elemek összeolvadásából keletkezett a Keszthely-kultúra.

A Keszthely-kultúra népe keresztény volt. Az asszonyok és lányok keresztény jelenetekkel díszített, bizánci gyártmányú ezüst korongfibulákat hordtak. A kereszt, keresztalál, Krisztus feltámadása, mennybemenetele van ezeken ábrázolva. A sárkányölő Szent György képével is találkozunk.

630 táján ellenséges támadás rombolja le a fenékpusztai erődöt. Elpusztult az ókeresztény bazilika is. Ezzel Fenékpusztán meg is szűnt a Keszthely-kultúra élete, viszont Keszthely, Sümeg és Tapolca térségében új Keszthely-kultúrák telepek és temetők létesültek.

A 630 körül elpusztult fenékpusztai bazilikát a pusztulás után igen gyorsan kijavítják és hármasszentélyzárodással építik újjá.

Legújabbán Hegyesdről egy kert felszínéről gyűjtött cserepeket kaptunk, amelyekre forgó pecsételővel égetés előtt keresztény szimbólumokat pecsételtek. Kereszt, alfa és omega mellett Krisztus születésének és a napkeleti bölcseknek sematikus ábrázolását látjuk ezeken a cserepeken. A cserepek kora a VI. század vége, VII. század eleje, így a keresztény Keszthely-kultúrához kapcsolhatjuk ezeket a hegyesdi cserepeket, amelyeknek párhuzamok hiányában a rendeltetését nem ismerjük még.

A VI. század végén, a VII. század elején faragták a felsődörögicsei követ, ami jellegzetesen bizánci ízlésben egy szószerket díszített egykor.

A Keszthely-kultúra az avarok uralma idején élt és virágzott. A lesencetomaji Keszthely-kultúrák temető egyik sírjából kis ezüst kereszt is előkerült.

László Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy a kereszténység az avarok soraiban sem volt ismeretlen. Rámutatott, hogy az avar övek veretein olyan díszítések is vannak, amelyek keresztény szimbólikával állnak kapcsolatban. Az avar sírokból Ozorán, Závodon kereszt is került elő.

Az avarok uralmának Nagy Károly vetett véget 796-ban. Avariába küldte a birodalmi seregekkel 19 éves fiát, Pipint. Az Itálián és a Duna völgyén felvonuló seregekhez egyházfők is csatlakoztak, így Paulinus aquileiai patriárka, Arno salzburgi püspök. A két sereg 786 nyarán a Dunánál egyesült.

Itt az egyházfők rögtönzött konferencián vitatták meg, hogy mi történjen azokkal a pannóniai lakosokkal, akik kereszténynek vallják magukat és írástudatlan papjaik vezetésével élnek. Meg kell-e őket keresztelni, vagy sem? A kérdésre igennel döntöttek.

Nagy Károly 796 után megengedte a püspökségeknek, apátságoknak, sőt magányos egyházaknak is, hogy az újonnan meghódított terület földjeit formaságok nélkül birtokba vegyék. Pannóniában 44 salzburgi birtok volt, köztük Savaria is, tehát ott 796 és 805 között még éltek emberek.

Nagy Károly említett birtokszerzési engedélye tette lehetetlenné, hogy Pannóniában önálló püspökség létesüljön. Ez az engedély tette lehetetlenné a világi hatalom megerősödését, de a városok újjászülésének is gátja lett.

Amikor Nagy Károly 803-ban fogadta a pannóniai avarok és szlávok hódolatát, ünnepélyesen megerősítette a pannóniai térítési körzetek határait. A legnagyobb missziós körzetet, a Dráva, a Duna és a Rába közti területet a salzburgi püspökség kapta. Salzburg 798-ban lett érsekség.

Az un. Cundpald kehely az avar térítés kezdetét jelzi. VIII. század végi munka ez a kehely, amelyre felírta készítője, Cundpald, hogy ő csinálta. A sír, amelyből Petőházán előkerült, Theodoricus püspöké volt, aki 820-ban halt meg.

Pannónia a frank birodalom keleti határtartománya lett. A Nyitrában székelő szláv fejedelmet, Pribinát frank barátsága miatt 833 és 836 között megverte a frank ellenes Moimir morva fejedelem. Pribina Pannónia földjére menekült, megkeresztelkedett és 840-ben hatalmas birtokot kapott Német Lajostól Zalavár környékén. Moimir megbuktatásáért vívott harcok bizonyították hűségét és újabb 100 mansio földet kapott. Röviddel később a korábbi adományokat is birtokba kapta. Ekkoriban, 846 körül lett Pribina frank határgrof.

861-ben Pribina is résztvett a lázadó Karlman elleni harcokban. Karlman kezébe került, aki kiszolgáltatta a morváknak.

Pribina fia, Kocel már született frank határgrof volt. Zalavárott folytatta apja tevékenységét. Pribina Zalaváron salzburgi segítséggel templomokat építtetett. A Szent János bazilika, Mária bazilika épült idejében. 867-ben Kocel udvarába fogadta Kirilt és Methodot, akik Rómába igyekeztek tanaik igazolására. A testvérpár volt a szlávok térítő apostola. Kiril és Method a szlávok számára külön írást is konstruált, ez a glagolita írás, amelyből később a ciril írás alakult ki. Kocel 20, más források szerint 50 tanítványt rendelt a testvérpár mellé. Így joggal nevezhetjük Zalavárt a szláv írásbeliség bölcsőjének. Ekkor menekült el Zalavárról Rihpeld esperes, aki ennek igazolására azt mondta, hogy Kiril és Method szláv nyelven tartják az istentiszteletet és nevetségessé teszik azokat, akik latinul miséznek.

Rómában Kiril meghalt és a Szent Kelemen bazilikában temették el. A pápa Methodot Sirmium püspökévé nevezte ki. A salzburgiak viszont elfogták Methodot és csak a pápa kiközösítési fenyegetésére engedték szabadon.

Kocel ekkor nem volt már hatalmon. Salzburg eretnokséggel és az egyházi birtokok megcsonkításával vádolta. Kocel ismeretlen módon eltűnt. Method 873-ban elhagyta a birodalom területét és Szvatoplukhoz menekült. 885 táján halt meg.

A honfoglaló magyarok 900-ban elfoglalták a Dunántúlt.

A fenékpusztai római alapítású erőd romjai közé magyarok költöztek. Az ókeresztény bazilika még működött ekkor. A fenékpusztai erődben Kun László uralma idején szűnt meg az élet. A Németújváriak, Csákok, Kőszegiek egymás ellen is harcoltak, a király ellen is. Kun László hadai 1275 és 76-ban jártak vidékünkön. Ezekben a harcokban népteledett el a fenékpusztai erőd.

A honfoglalók a Dunántúlon letelepült, keresztény, földműves, iparhoz értő népcsoportokat találtak Keszthely és Pécs vidékén. Ezek hatékonyan segítették a magyarságot beilleszkedni az európai életrendbe.

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI FELFOGÁS AZ 1100. ÉVFORDULÓN

Vagy egy fél esztendeje került a kezembe Csokonainak egy 1802-ben, Kulcsár István barátjához írott levele. A témánkat és bennünket is leginkább érintő részét halgassák meg: "Egy dolog van Gebhardi magyar históriájában, ami engem úgy is mint magyart igen interesszal, hogy a magyarok csak azért vették fel őseiknek a hunnosokat, hogy a maguk nemzetének történetkönyveit az Atila fényes tetteivel felcsicsészessék. Én azt tartom, hogy nemes nemzetem dicsőségének nevelésére Atila nem szükséges: de mégis úgy tartom, hogy Schlöser után, aki (én legalább úgy ítélek) egy a nemzeti részvétellel legteljesebb írók közül, megbántanak bennünket némely újabb, s az újításra viszketőbb német írók, amidőn azt akarják imígy, amúgy megvitatni, hogy a hunnosok és a magyarok nem egy nemzetből voltak... A németeknek minden erőssége csak tagadó, állítót benne egyet se láttam, nekünk pedig minden lerontott okaink mellett is megmarad kettő, ti. 1. hazai régi historikusaink, kik, ha nem régebbiek is Béla király nevetlen írdeákjánál, de történeteiket a régi (még a tatár pusztítás előtt meglévő) krónikáinkból szedték; és 2. egész nemzetünknek hagyománya, mely a legutolsó legírastudatlanabb parasztjainknál is megvan, amelyet ha históriai s antropológiai crisisre vészünk, talán a legcsalhatatlanabb bizonyosság, a dátumok nemlétében énelőttem a legtiszteltesebb." Majd odébb: "Szokása szerint csak enyeleg és vagdalózik Schlöser, mikor azt mondja az éjszaki históriájában, hogy a magyaroknak csak annyi közük van a hunnosokhoz, mint a frankoknak a zsidókhoz. NB. Az öreg úr csak olyan embere volt a magyaroknak, mint a franciáknak, melyet megmutatni nem volna nehéz." (Csokonai a jellemzett németek közül Fischer, Spittler és Büsching nevét említi.)

Azontúl, hogy felfogásomnak tetszőek voltak e sorok, két okból is jelentősek: a Hunfalyv-korszak előtt íródtak, s az általános iskolázást megelőző időben tanúsítja velük egy magyar zseni a népben élő hagyomány meglétét. Ám, nézzük hamar Gebhardit. Munkáját (*Geschichte Ungarn in der allgemeinen Weltgeschichte*) már 1802-ben közreadta Hegyi József. "Aki a görög és deák krónikákhoz folyamodtak, midőn Atillára akadának, nemzetüket hunnok maradéknak kezdék állítani, hogy históriájokat Atilla cselekedeteivel ékesíthessék." Így Gebhardi, ahogy lényeglátóan jellemezte szemléletét költőnk. Van viszont e munkában néhány érdekes adat is.

Thunmann Jánost idézve például, hogy "már 750-ben voltak oly magyarok, akik Pannóniából Németországra rontanak". Adat volna ez a korábbi ittlétre? Majd, hogy "A kazárok Bat-Baján volt tartományinak elfoglalása után, 680 táján a Tisza, Maros és Szamos vizei között állapotok meg". Ehelyt mindenképpen a Nestor-krónika e soraira kell gondolnunk: "Majd a fehér ugrok jöttek és ők következtek a slovének földjén. Ezek az ugrok pedig Iraklij (Heraklius) császár idejében jeleket meg, aki karddal támadt Chozdroj perjsi (Chosroes perzsa) császárra."

Az úgynevezett kettős honfoglalás elgondolásának a bizonyítékát kell itt látnunk, de mivel az árpádi magyarokat Nestor fekete ugroknak nevezi, e "kazárok" sokkal inkább magyarok kellett legyenek. Kazárok ugyanis nem következtek un. slovén földön. Emellett Fejér szerint a Volgán túli kazárokat és országrészüket hívták fehérnek s éppen az innső részt és népét feketének. A bizánciakat negyvenezer fős sereggel segítő kazárok keleten, a derbenti szoroson kellett lemenjenek a Kaukázus alatti egyesüléshez és támadáshoz, hogyan jöhettek, keveredhetek volna hát éppen ezek az igen távol lakók Kijev térségébe? Kézenfekvőbb a következtetés, hogy a jelentős hadi mozgásban, a kazár haderő távoli nagy lekötöttségében inkább a nyugatabbra tartózkodó magyarok élhettek a Nestor szerinti, ezáltal fehér ugrok a hunok, majd az avarok nyomán és példájára a Kárpát-medencébe való bevonulás lehetőségével. E nagyon is lehetséges tényhez megvilágító adat lehet a Képes Krónika állítása, hogy a második bejövétel 677-ben volt.

Hanem a Hunfalyv-iskola előtti külföldi munkák közül több is olyan vélekedéseket hangoztat, amelyeket mai tudósaink is mintegy készen kapva, általában szinte változtatlanul ismételtetnek. Mert ezek igazak, helytállóak volnának? Korántsem, mert ezeket, így Schlöser állításait már a múlt század első felében erősen vitatták, s ami fontos, meggyőzően. Már emiatt is kézenfekvőnek látszik őstörténetünkről innen vizsgálódni, a fő értelmezésekben innen kiindulni, hiszen bizonyossá is vált, hogy néptörténetben, földrajzi terekben és nyelvi, nyelvészeti álláspontokban innen erednek azok az eltérések és elágazások, amelyek változtatlanul problematikusak. Már a kezdeti értelmezésekkor tévesnek bizonyult kiindulások ismeretében most már kételkedés nélkül vállalni kellene a sok bizonyossággal erősített dél-kaukázusi eredet vizsgálatát is.

Különösen, hogy a magyarságra máig fel nem mért tragédiájú II. világháború után, főként az emigrációban, egy olyan történész és nyelvész nemzedék nőtt fel és munkálkodott, amelynek ebbeli eredményeit bűnös vétek volna elherdálódni hagyni, s közkinccsé nem tenni. Ne tévesszen meg, s mindenképpen ne bátorlalanítson el senkit a változatlan elhallgatás és tagadás - ezt különben már nem is érzik az ellenzők szükségesnek, oly magabiztosak -, mert minden nagy dologban tudni kell egyenes igent és nemet mondani. Dolgozatomban ebben a szellemben készült.

A tévutak kezdeteinél

Nézzük mindenekeelőtt Schlösert, a legfőbb sugalmazót, aki ismerte Anonymust, s nemzetközileg is úgy tudják róla a szakmában, hogy a jegyző elkeseredett ellenzéke volt. Legtöbb történészünk átvette tőle azt a véleményt, hogy a legrégebbi latin források Ungária, Hungária neve, s nyomában európai elnevezéseink az orosz ugor, ugri szóból erednek. Ez azonban képtelenség, ha meggondoljuk, hogy az ó-orosz, a Nestor-krónikát csak a 12. századtól ismerheti a világ, azt viszont, hogy a hunok országának Hungária a neve, már Kr. u. 417-ben leírta Világkrónikájában, a megjelenéstől rendre olvasott Paulus Orosius katalán szerzetes. A középkorban nálunk is ismeretes e szerző,

említi Kézai is. Akár éppen mára szóló okulásul, ne restelljük idézni Orosiust: "Pannonia európai ország, amit nemrég a hunok foglaltak el, és amit ez a nép saját nyelvén Hungáriá-nak nevez." Vagyis 1600 éve így neveznék ezt az országot, amelyben most mi is együtt vagyunk? Gondolom, nem kár e kitérőért!

Azt a nálunk is ismert, szinte refrénszerű szöveget, hogy a messzi keletről jövő népeket elnevezték hunnak, türknek, amíg közelebből meg nem ismerték őket, Schlöser állítja először. A legszívesebben megmaradt tévedése azonban az, hogy a magyarok a "finn világból", az Urálból jöttek. Ebben Nestornak arra a mondatára épített, hogy "az ugorok megjövén kelet felől, átvergődtek a nagy hegyeken, melyek ugor hegyeknek nevezettek el..." Itt kétségtelenül a Kárpátokról szól a krónika, de a kelet felől nem a messzi Urált jelenti, Nestor ugyanis később ezt is írja: "A Fekete-tenger északi oldalán van a Duna, és vannak a kaukázusi hegyek, amelyeket ugor hegyeknek neveznek." E mondat fontosabb második felét halljuk oroszul is. "I kavkasijkya gory, reksze Ugor'skija."

E cáfolatot egy Pozsonyban, 1827-ben megjelent munkából veszem: Abkunft der Magyaren, Schlöser in seinem Nestor. Szerzője G.P.-vel jelöli magát. A magabiztos professzort egyébként Anonymus is megtéveszthette, mert Moszkvától északra, Szuzdalon át vonultatja a magyarokat, olyan térségen át, amelyet csak később népesítettek be és neveztek el Szuzdálnak. A Taksony idejében beköltözött bolgárok izmaelitaként, III. Béla alatt is tevékeny szerepű pénzemberei téveszthették meg Anonymust is. Belevág Schlöser szemléletébe, hogy a baskirokat szintén finn eredetűnek gondolta.

Hatása igen erős Seilig Casselre is. A Berlinben 1848-ban kiadott "Magyarische Alterthümer"-je ezt jól tanúsítja, különösen Anonymus megítélésében: "A hun nevet nem ismeri, ahogyan Reginóból tanulta, a magyarok szkíták, Szkítiából jöttek, hogy Álmos Atilla leszármazottja." Kísértetiesen a mai hazai hang. De általánosságban is: "Az Atilla-monda lehetetlen, hogy magyar talajon keletkezett volna. A két nép azonosítása nem hazai, átvett eredetű. Az Atilla-monda tartalma egy tanult, egy bibliai és egy német részre oszlik." Íme, a hazai történetírás úgyszólván külföldi forgatókönyve. Abban is, "...hogyan birtokuk legitimitásának a látszatát adják, magukat örökösnek tekintésük, hunoknak kellett lenniük. Atillától kellett származniuk. Maguk is nagy tisztességgel tekintették, ily nagy ősiséggel bírni." Az ily módon koholt birtokjog nálunk ma is uralkodó álláspont. Még olyan kihívó fogalmazásban is, mint Kristó Gyuláé: "Tetszett Anonymus hiúságának, hogy magyar létére az Árpád-dinasztiát hozzákötheti Atillához."

Feltűnő, hogy nem élnek történéseink az úgynevezett birtokjog elemzésekor a Nestor Krónika e szavaival: "Majd a fekete ugorok mentek Kijev mellett, később, Oleg idejében elűzték a frankokat és örökölték azt a földet". Ha ezt a fogalmazást együtt értelmezzük Anonymus szavaival, hogy "...az orosz vezérek kérték Álmos vezért, hogy Pannóniába menjenek, amely előbb Atilla király földje volt", azonnal összefüggést kell látnunk a nestori "örökölték" felfogással. Sőt, az orosz értesülésekre általában jobban odafigyelhetünk, amelyeknek igenis lehet valóságalapjuk, I. Endre kint-tartózkodása és házassága révén, de a későbbi, halicsi összefüggések miatt is. Az Igor ének például csak hunként említ bennünket, a halicsi harcok megéneklésekor.

Mielőtt teljessé válhatott volna nálunk a dél-kaukázusi és közelkeleti térség kikapcsolása a történeti érdeklődés köréből, meglepő módon két munka is tanúsítja az érzékeny figyelmet iránta. Gregor Dankovszky "Der Völker Ungarischer Zunge", Pozsony, 1827 című írása és Fejér György könyve "A kazárokról", Pest, 1851.

De előbb az úttévesztésről: Reguly Antalt még ügybuzgalma, úgyszeretete, az északi régiók az ő számára való elsőrendűfontossága tartotta távol a déli irányú haza iránti érdeklődéstől. Szerintem igen csekély lehetett a történelmi műveltsége is. Tehetségét persze nem lehet és nem szabad kétségbevonni. Kevés olyan ember van nálunk, aki rövid néhány év alatt a szakműveltség terén olyan hatásúvá válhatott, mint ő. Iskolát teremtett, katedrák biztos megülői visszhangozták tételeit. Hite szerint "...hol a nyelv rokon, ott a népnek is, mely azt beszéli, rokonnak kell lennie... ha itt nem találunk rokont - a finnugoroknál -, azt másutt nem fogjuk megtalálni" - írja. De ami tévútra vitte: "A Kaukázus népei és a magyar közt sem gondolhatunk rokonságra, minekutána annyi tudósok vizsgálatai, újonnan Sjögren, ki a magyar nyelvet ugyan tanulta és ösméri, legkevesebb nyomait sem találta e rokonságnak, és még meddig akarunk ily homályos utak után nézni, rokonságunk ily árnyékain építeni." (Anders Johann Sjögren finn történész és nyelvész: Ueber die finnische Sprache und Ihre Literatur, 1821.)

Ámulva olvasom Reguly leveleinek nagy jövőjűvé vált fejtegetéseit. Bevallom, nem tudtam, hogy már tőle erednek. "Nem lehetne a mostani, zürjén kimondás utáni Jögra a régi Jugrával egy név, valamint talán a vogulok tualdjonneve mansi, gyökere a magyar névnek? A vogulok zürjén szomszédjuktól Jögra nevet viselnek, ez elevenen emlékeztet a régi Ugor vagy Jugor névre: legalább az orosz, kinek "ö" hangja nincsen, ezt csak így mondhatja ki." E feltevésekből is forgatókönyv vált volna? Igen, a magyar nyelvészeté.

Még egy keveset Regulyból, ezúttal főként az általa hivatkozott Christian Frahn miatt, aki Gosztonyi Kálmán közlése szerint "De Chazaris" című, 1822-ben Szentpéterváron megjelent munkájában arról az igen nagy horderejű felismeréséről is szólt, hogy a bizánci szerzők - a császárok is -, "...ha a magyarokról írnak, nevüket mindig o+ü-vel, amely u-nak ejtendő és nem ü-vel, mint a türk nevűekét írják". E jelöléskülönbség más-más népeket is jelent Gosztonyi szerint, az újak a türk, a keleti, valóban török nyelvű népeket, a régebbi, a türk, a nyugati, az eltérő szkíta nyelvű népeket jelöli. Ezek neve Gosztonyi szerint a szumír eredetű TUR+UK="nép-fia", "fianép" szó.

Tehát Reguly Antal: "Frahn, amelyeket Kazánban tartózkodása alatt ösmérni tanult, a finnokat a kazárok maradványának hiszi, és hogy a Volgabulgárok nagyjából finn népségekből állottak, arról az újabb kutatások nem hagynak kétséget." Majd meglátjuk e vélekedés nyelvi okait.

Kézai gazdátlan öröksége

Szólnom kell egy különben kitűnő mai kezdeményezésről. Négykötetes kézirat forog közkézen egy 30 fős szerkesztőgárda munkájának gyümölcseként. Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba címmel. A szerkesztő vezetők: Hajdú Péter - Kristó Gyula - Róna-Tas András.

Forráskutatásuk földrajzi határai: Uráli - finnugor korszak: nagyjából a Kárpátok-Balti-tenger, Urál - Nyugat-Szibéria, Kazahsztán - Elő-Kaukázus és a Fekete-tenger által határolt terület. A Kárpát-medencét csak az avaroktól vontuk be munkánkba, - írják a szerkesztők, gondolva arra, hogy az avar korban a honfoglalásig továbbélő esetleges korábbi régészeti kultúrák, illetve etnikumok említést kapjanak. Bizonyos források kimaradtak, jegyzik meg, például a keleten maradt magyarság. Szomorúan meglepő közlés!

A kézirat szövegéből idézett sorokra talán megvilágító válasz lehet Róna Tas szerkesztő előszavának e néhány mondata: "Az elmúlt időszakban - őstörténünk egészét vagy részét érintően új elmélet látott napvilágot. Ezek egy része a tudományon belül keletkezett, másrésztük a tudományon kívüli dilettantizmus terméke volt."

Ez eléggé homályos és rejtezkedő stílusú fogalmazásban "az új elmélet" feltehetően a dél-kaukázusi térség, a mezopotámiai ókor megvilágítására, magyar szempontú vizsgálatára irányulhatott. Ha nem így volna, talán a szegedi csoport forráskutatása kiterjedne a dél-kaukázusi térségre is, sőt a Kárpát-medencei forrásanyag legalább a szarmata, jazig, hun időkét is felölelné. Persze, ha a magyar múlt volna a kutatás célja, és nem a finnugor korszak, ezek nem maradhatnának ki. Ha pedig a tudós szerkesztők a jogász Regulyra, a jogász-közgazdász Hunfalvyra is gondoltak volna, e nem tanult nyelvészekre, talán nem fitymálódának a dilettantizmus termékeire célozgatva.

Lássuk végre a meglepetést, hogy a Pozsonyi Akadémia egy görögtanára már 1827-ben könyvet ad ki, hogy magyar törzsneveket bizonyíthasson a Zagrosz hegységben, s az Eufrátesz vonalától a Káspitenger délkeleti öbléig. Forrásanyaga Strabon Geográfiája és Ptolemaiosz térképének 1533-beli baseli kiadása. A Keszi törzs nevére, amelyet először említ, Fehér Mátyás Jenő is rábukkant Perzsia délnyugati vidékén (M. Tört. Szle., 1972.). Bizonyítja Dankovszky a Magyar, a Tarján, a Kürtgyarmat törzs nevének meglétét is. Említ Megere (magyar) és Závár (sabar, sabír) nevű várost az akkori örmény térségben. Róna-Tasék "tudományon belüli" szaktekintélyei talán nem kellene hátat fordítsanak e térségnek, ha másért nem, Konstantin császár szabortói asfalói nevű magyar néprészének, s további sorsának kutatásáért. Nem is olyan légből kapott igény ez. Bartholomaeus Anglicus (1220-1240) és Vincent de Beauvais (1190-1264) 13. századi enciklopedisták már állították azt, hogy a magyarok eredeti hazája Külső-Szíriában volt. Ez Macartney professzor közlése, mondván, hogy külföldi források szerint a magyarok eredetileg a Kaukázustól délre laktak, a Kappadókia és Kolchis közötti térségben. Mint majd látjuk, ezt Fejér György is mindennapos természetességgel állítja, bár forrást sajnos nem közöl. A kazárok nyelvéről szólva viszont megjegyzi: "Mind a Bulen Philer (bolgár), mind a hun és magyar nép Syro-Kaldeai (pontusi) volt, hol Magóg nyelve közkeletben, csupán szójárásban különbözött."

Ami az említett kappadókiai lakhelyet illeti, Endrey Antal idézi Herodotost, aki szerint a görögök az itteni népeket nevezték szíriaiaknak. A Külső Szíria megnevezés így módon korántsem képtelenség. (E.A.: A magyarok eredete, Melbourne, 1982.)

Nekünk magyaroknak azonban Kézai Simon mester krónikája a legfontosabb kútfőnk e térség magyar múltbeli fontosságának a felismerésére és kutatásának multhatatlan szükségességére. Idézzük is biznysággal ehhez a ránk öröklő hagyott és útjelzőnek számító mondatait: "Menróth óriás (Nemróth változatban is a középkorban Nimród neve), ki a nyelvek megkezdődött összezavarodása után Eviláth földjére mene, melyet ez időben Persia tartományának neveznek, és ott nejtől Eneth-től két fiat nemze, Hunort tudniillik és Mogort, kiktől a hunok vagy magyarok származtak. De mivel Menróth óriásnak Enethen kívül, mint tudjuk, több neje is volt, kiktől Hunoron és Mogoron kívül több fiakat és leányokat is nemzett, ezen fiai és maradékaik Persia tartományát lakják, termetre és színre hasonlítanak a hunokhoz, csak hogy kissé különböznek a beszédben, mint a szászok és a thuringek."

Ezeket az állításokat minden Kézai (1282) után írott krónikánk átvette, a mester hun történetével együtt. Azt pedig a kutatás kétségen kívül bizonyította, hogy ez az eredetmagyarázat ősi magyar hagyományon alapsszik, s noha van bibliai párhuzamossága, leglényegesebb állításai inkább babilóni pogány mítoszokban gyökereznek. Az úgynevezett Eviláth földjét egy Kr. után 500-ban írott Keresztény Topográfia című munka is egyenesen Hunniának nevezi. Számos történelmi emlékezés szól e térségből Menróthról (Nimródról) is, utódairól azonban egyedül a magyar hantörténet. Mint láttuk még olyan kiterjesztéssel is, hogy némi nyelvjárársbeli eltéréssel rokon népek is származtak ez "ősapa" nyomán, ami meg is felelhet a valóságnak a hun-szkita népek és nyelvek változatosságára, a mi témánkban talán még a kazár-magyar kapcsolódásra is gondolva.

Ide tartozhat, hogy feltűnő Hérodotosz Kürosz-történetének a mítoszbéli hasonlósága a mi Álmos-mondánkkal ebből a régióból. Ezúttal a méd király álmódja Mandané nevű lányáról, hogy öléből forrás fakadt és ez a forrás elárasztotta országát, majd pedig Ázsiát. Ismétlődő álmában leánya öléből egész Ázsiát beárnyékoló szőlőtő fakad. E mítosz a hatalmassá vált perzsa Kürosz születését és az akkori Ázsia feletti hatalmát jövendőli és idézi fel.

A több adatért, így a 10. századi nyugati hadjáratokban általa háromszor is említett Csaba név miatt is nálunk nagyrabecsült bajor Aventinus ugyancsak Perzsiából (Khus földjéről) vezeti Maeotis földjére a magyarokat.

Sok adat keltheti fel a figyelmünket, Theophilactus Simokatta például, ahogyan a pártos I. Arsák Dara városát Média szomszédságában a mazarok egykori városaként említi, alapítása után 300 év múlva.

Padányi Dentumagariájában - s őt megelőzően Lukácsy Kristófnál - egymást érik a dél-kaukázusi magyar vonatkozások, főként ottani szabír múltunk bizonyítására. Ezeket nem is említve, hisz hozzáférhető, azaz azért nem hagyható szó nélkül, hogy rá se hederítsenek történészeink Padányi elemzésére, hogy Lebédia mezopotámiai szó, hogy "asszúr" kormányzati, közigazgatási és katonai fogalmak, mint khasanu (kusán), szalat (zolt, zulta), tartan (tarján), vezír (vezér), kudur (kádár), kundu (kende), zakánu (zakanos), pekhu (beka), harku (horka), csitar (csitár) stb. egytől egyig megvannak a honfoglaláskori magyar nyelvben, és ugyanolyan jelentéssel. Érdekesség, hogy Marquart szerint a múlt században a Levédiáknak, a rajta átfolyó vizek régiójának a neve, még Lepedika volt.

Jól felismerhető jelenség, hogy a szabar, szabir múlt, egyáltalán a Kaukázuson túli magyar lakozás lehetőségének a kutatása sem a finnugoristáknak, sem a turkológusoknak nem állt érdekében, mert egyrészt ellenkezett a felfogásukkal, másrészt leküzdhetetlen ellentétben állt saját bizonyításukkal, ti. a szerintük elfogadott nyelvhez tartozó nép tartózkodási helyével.

Még a turkológusok kevésbé érezhették ártalmasnak, mert a hunokat és a kazárokat egyaránt török eredetűnek tekintették és keletről vonultatták a Káspi térségbe. Sőt, úgy vélték, például a kiváló tudós Thury József, hogy az Ektak-Altaj-Aranyhegyi havasoktól kiinduló törökökkel egyidőben tűntek fel a kazárok. Mint látni fogjuk, Fejér György szerint nem, mert Krisztus után a 2. században egészen másutt, Perzsia keleti határán tusakodtak a perzsákkal. Sok ellenkező adat idézhető a hunokról is. Csak három meglepőt lássunk ezekből. A Grúzia megtérése című Grúz (georgiai) krónika a hunokat hon-ni nevükön (a -ni többesszámképző) a középkaukázusi Zanav-ban, a Kur folyó medencéjében már a Krisztus előtti 4. századbeli eseményekkel együtt említi. A krónika szavai szerint ezek a hunok az elő-ázsiai Chaldeaából vándoroltak át a Kaukázusba.

Ptholemausnál a Kr. utáni 2. században Európai Sarmatia népei között a Boristhenes tájékán említetnek meg. Tyrusi Marinus (Kr. u. 80-100) Európa keleti szélén, vagyis akkori földrajzi fogalmak szerint a Don folyótól nyugatra ismerte őket.

A hun-magyar kapcsolatnak még a lehetőségét is elvitathatta az olyan érvelés, hogy a hunok keletebbre voltak, s így nem lehetett a magyarokkal közös tartózkodási helyük. Feltehetően ez okból nem tetszhetett Hunfalvynak Prokopius görög szerző 560-ban írt állítása, hogy a Maeotis partvidékén régi idők óta fogva mindig hunok laktak királyok uralma alatt. Majd, hogy ezek egyikének két fia volt, Uturgur és Kuturgur, kik apjuk halála után a birodalmat megosztották, s fiataljaik egy szarvas nyomán haladva az utat felfedezték, s a Maeotison, ezen a gázlón fegyveresen átkeltek, és a gótokra törtek. Nem érintve most a szarvas-mondát, gróf Zichy Jenő kutató és híres kaukázusi, valamint távolkeleti expedíció-szervező vitázó sorait lássuk: "Hunfalvy végzetes tévedését az ő finn-ugor elméletével Prokopius adatának kicsinyítéséből származtatom. Ez az adat a hunokat vándorlás közti hosszabb megállapodásukban nem annyira az Urálhoz, ahol aránylag csak rövid ideig lehettek letelepedve, hanem főleg a Kaukázushoz kapcsolja. Prokopius adatainak rendkívüli jelentőséget tulajdonítok. Egybehangzik Jordanes és Ammianus Marcellinus állításaival. "E vitát az élezte ki, hogy Hunfalvy szerint Prokopius a régi és újabb idők egyaránt összezavarta, így az uturgurok és kuturgurok ősiségét. Az egykori történelmi felfogás máig ható és össze nem békített kettéválasztásának része van hun-kapcsolatunk áldatlan tagadásában ma is.

S még miket volt képes ez a Prokopius állítani?: "A hunok, akiket sabaroknak is neveznek..." (II. De bello Persica, p. 179, 180.) Csak így egyenesen. Országá négyszáz évvel későbbi császára, B. Konstantin a magyarokról írta lényegében ugyanezt: "Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén telepedett le, s ezeket a turkok régi nevén mostanáig sabar-toi asfaloinak hívták." E népnév pedig, különböző megfigyelési kísérletei ellenére is, a közel keletre irányít bennünket, még megbízható agyagtáblák régmúltbeli szövegei szerint is.

A kazárok és a kabarok nyelve

Fejér Györgynek "A kazárokról" című könyvéből (Pest, 1851) csupán néhány alapvető magállapítást, adatot lássunk. Ezek hitelességét, forrásértékűségét ezúttal nem vizsgálom, mintegy csupán a kíváncsi és leendő kutatási irány számára említem.

"Vannak tudósok, kik a magyarokat a kazár nép egyik Megere nevű nemzetsége ivadékaiknak hirdetik, így, legújabbán Karl Fridrik Neumann" (Völker des Südlichen Russland in ihrer geschichtlichen Entwicklung, Leipzig, 1847). A Megere nemzetség újbóli említésekor Fejér "Megere felekezetétől" kifejezést használ. Törzset is érthetett ezen. Sok szerzőt sorol fel, mondván, mindegyikük így származtatja népüket.

Mirkond (Geschichte der Szeldschukischen) perzsa íróból így idéz: "Fehér hunok. A perzsáktól kiűzöttetve a Kaukázus hegység napkeleti oldalánál, Ibériában telepedtek le, és a Kaspi-tenger partjáiig terjedtek, melyet Kazar-tengernek neveztek el. A kazárok neve Perzsiában Gyssr volt. Kazáriát állandóan Nagy Szkítiának nevezik. "Népük a Nestor-krónika soraiban is így bukkan fel: "A skufoktól (oroszul szkítáktól), mégpedig a kazároktól jövének, akiket bolgároknak neveznek." A Kalevala-gyűjtő Lönnrot Illés szerint a pétervári kormányzóságban nagy számban élő finnek, csudokat az oroszok szkítának nevezik. (Levél Hunfalvyhoz, 1862.) "A 3. sz. végén a kappadókiai Pontosból kiköltözött őseink kénytelenek voltak a Vaskapun túl lakhelyet engedni." Csak így egyszerűen állítja ezt, mint már jeleztem. Összefügghetnek ezzel a Berbenti Krónika e sorai? "Kb. 260 évvel Mohamed születése előtt (Kr.u. 310.) feltűnt mogul (Fejér mogort ír) népek egy csapata, észak-nyugatra terjeszkedett és Madzsar várost alapította." Később Fejér: "A mogorokkal együtt harcoltak az arabok ellen." Ugyancsak a Berbenti Krónika: "Egy idegen nép számos törzse, Gyssr (Karar, gazar) néven betört a lesgek lakóhelyére, akiket a perzsák az ország délnyugati részéből, Armenián át a Kaukázus felé űztek és tallannak neveztek." Chorenei Mózes szerint országuk neve Les-gistán volt, s azonos a mai Dagestánnal.

Klaproth (Kaukasische Sprachen, Berlin, 1814.) több hun személynevet említ, olyan eltérésekkel, hogy Atila az Adila, Zolta, Szilta, de Uld, Ellak, Dingizik és más név is a hunnal egyezően hangzik, s megvan náluk. Ezt már Gróf Zichy Jenő kutatása is megerősíti. Talált itt Klaproth Hunéb, Hunzák községet. Álmos neve mint Ármus, Sarolta mint Zarlota él közöttük. Az itteni lesgek egyik töredékét máig is avarnak nevezik. Dagesztán egyik nagy bérce vidékének Hunság a neve. A Káspitól nyugatra a Kuma folyó partján van Nagy-Madsar, Kicsik-Madsar romja, majd két óra járásra egy tó, Madsar-szu (víz) s egy 60-80 verst hosszú, Madsar nevű folyó is. Arméniában ismeretes volt Hunor város (Hunoracerta). Ugyan miért kellett nálunk a Hunor nevet az onogurból kifejtetni? Mintha az onogur "perszifikálódott" volna?

A kazár-magyar kapcsolat tényszerű megismerése a Párizsban élt s a Sorbonne-on kutató, tanító Gosztynyi Kálmán, elsősorban nyelvészeti, de történelmi munkássága által is vált időszerűvé és fontossá. Ő úgy látja: "A magyar nyelv a szkíta-kazar válfajú hun, avar és más nyelvek eltérése után a (hajdani) szkíta-kazar nyelvcsalád tagjaként a maga bőségében magányosan maradt meg. Az élő nyelvek közül - nézete szerint távolabbról, mint azt hittük, hiányt pótolva - mégis elsőbbséget a finn-ugor nyelveknek oldalági rokona. A magyarral egyező finnugor testrész-szavak száma 11. Az ókori szumír testrésznevek ezredévek után, ami meglepő, 45-en egyeznek a magyar nyelv megfelelő szavával. (Többé-kevésbé valószínűleg a szkíta, kazar holt nyelvekben is ez így volt.)"

"A török nyelvi műveltségi szavak nem török, hanem korábbi, a magyart is megelőző nyelvekből ismeretesek, belőlük őstörténetet kivonni nem lehetséges." Fontos megállapításai: "A szkíták nem Iránból, hanem Iránon át kerültek Kr.e. 1000 táján a Kaukázuson keresztül Európába." "Ami a finneket illeti, ők Moszkváig is laktak." (Dictionnaire d'etymologie sumerienne et grammaire comparée par Colman Gabriel Gostony, Paris, 1975.)

Érdekes, hogy a hantik tankönyvei szerint, dél-urali őshazájukat a 9. században hagyták el, mint mondják, a türkök támadása miatt. Mostani lakóhelyükre az Obhoz pedig a 11. században mentek. Mint mondják, törzseik egy része nyugatra költözött. Hősmondáik sziper néven gyakran szabír kardról és páncélról szólnak.

Jól megítélhető a kazár-magyar nyelv lehetséges kapcsolata a bizánci császár e közlése alapján is: "A kabarok megtanították a turkokat a kazár nyelvre és a mai napig azt a nyelvjárást használják, de amellet bírják a turkok másik nyelvét is."

Hunfalvi Pál ezt így értelmezi: "Szokás e két nyelven csak két tájnyelvet (dialektust) érteni a magyarnak: ámde idegenek előtt, milyenek a magyarra nézve Konstantin és forrásai, a tájnyelvek különbsége nem tetszik föl; az idegen nem képes a németnek vagy szlávnak tájnyelveit megkülönböztetni. Konstantin két különböző nyelvről hallott volt." Nem tudott volna még Hunfalvy Bulcsuék és az erdélyi Gyula bizánci látogatásáról? Másként érthetetlen, hogy a császár fülére bizza a különbségtévest.

Arany János (Összes Művek X. kötet, Akad. K., Bp. 1965.): "Érdekes, amit egy görög író (Const. P.) a kozárokról feljegyzett: hogy ti. ezek között belső villongás útvén ki, egy részök a magyarokhoz menekült és éppen ezért kabarnak (kóbor) neveztetett, s hogy ez a magyarokat kazár nyelvre tanította, de beszélnek úgymond a másik magyar nyelvet is. Látszik eszerint, hogy a kazár nyelv csak nyelvjárásilag különbözhetett a magyartól."

Györffy György (Krónikáink és a magyar őstörténet): "Ha ez az értesítés (a császáré) szó szerint nem is vehető, annyit bizonyossá tesz, hogy a magyar törzsszövetség egy részében török-magyar kétnyelvűséggel számolnunk kell, és ez az informátor előtt nem volt ismeretlen. A Karoldu ("fekete menyét") és a Saroldu ("fehér menyét") névpár tanúsága szerint pedig a magyarság vezető rétegének egy része a 10. század második felében még bolgár-török nyelven beszélt." A mai Andreák, Brigitták, Beáták stb. divatnevei alapján mint ítélné meg nyelvükről az utókor? Az idézett honfoglaláskori nevek sem bizonyíthatnak kétnyelvűséget. Elfogadhatóbb, hogy a kabarok magyar nyelvjárást beszéltek. E mellett jöhettek Árpádékkal törökül beszélők is, például a kumánok vagy éppen a Krim térségéből esetleg csatlakozó khorezmi zsoldosok közül. Ez azonban külön bizonyítást igényelne.

A kazár nyelvről Hunfalvy még azt is mondja: "A török szavak a kabarból kerültek a magyarba. Így a kabarok nyelve a csuvas-török volt. A kazárok is ilyen nyelvűek voltak, minélfogva a csuvasok az ő maradványaik."

Ez a csuvas összefüggés több formában is felvetődik, de általában úgy, hogy ez a török nyelvnek az úgynevezett r-ező ága, s ezt beszélték a bolgárok is. Thury József is kitér a témára, említi, hogy Rösler Róbert (különben krónikásaink nagy ellensége) a tatárokat a volt bolgárok utódainak tudja, s emiatt szerinte mindkét nép török nyelvű. Horworth, e vélekedés alapján is, már kijelenti, hogy a bolgár nép tehát török nyelvű és nemzetiségű volt. Ebből pedig az is világos, - mondja -, hogy a hunok is török nyelvű és nemzetiségű nép voltak, mert hiszen a bolgár hun törzs. Ilyen egyszerű ez! Elegetnyi nyelvi adatok nélkül is, csupán spekulálni.

Mint idetartozó, külön figyelmet kell érdemeljen dr. Mészáros Gyula véleménye az úgynevezett csuvasos török nyelvről, annál is inkább, mert 1906 őszétől három évig kutatta a csuvasnyelvet, illetve az ősmagyar múlt emlékeit a helyszínen, a csuvas földön. Úgy találta, hogy "...az óbolgár elemnek feltüntetett állítólagos ótörök elemek a törökség szótári anyagával semminemű közösséget nem tartanak. Ezek a csuvasban magyar nyelvű maradványok".

Az úgynevezett Magna Hungariából "...menekülő magyarok egy másik keleti ága baskurt név alatt eltörökösödve, ősi személy-, család- és nemzetségnéveket hagyott hátra" - írja. Majd kijelenti: "...minden történelmi alapot nélkülöz a finnugor nyelvcsaládi csoport." Mészáros e sorait, több fontos megállapításával egyetemben "A másfélezer esztendő magyar nemzete" című, New Yorkban megjelent könyvében olvashatjuk.

Moravcsik Gyula: "...bármiként értelmezik is a szöveget (a császáráét), arról tanúskodik, hogy a magyarok a kabar csatlakozás révén kétnyelvűek voltak."

Gosztonyi Kálmán: "A kabarok nyelvét (glotta) Konstantin császár nyomban nyelvjárásnak minősíti (dialektos). Egyéb alig is lehetett, hiszen hozzáteszi, hogy a két félen kölcsönösen eltanulták a szólásukat a magyarokkal egyben, nyilván a császár idején. Egy emberöltő sem lett volna elég egy ősi korban egy valóban idegen nyelv eltanulására."

Hazai munkáink a türk, türk, onogur, hunugur ogur, ugor neveket keverve, mondhatni összevissza használják. Világos megkülönböztetést, oknyomozó meghatározást egyedül Gosztonyinál találhatunk. E vizsgálódásában szinte kapóra jöhetett számára Theophilaktos Simokatta közlése a türk kagánnak II. Jusztinos császárhoz írt leveléről. A levél beszámol egy nagy nép, a Fekete Til (Volga) mellett lakó ogórok (a második 'o' hosszú, ómega) súlyos tudományos problémát előidéző névátírásról. Íme: "1826-ban Klaproth, 1878-ban pedig Horworth és nyomukban magyar történetírók a 6. századbéli ogórok nevét a 600 évvel később, a 12. században az orosz Nestornál felbukkanó ugor, ogor, ogr - elnevezéssel egynek vették. Tévesen. Klaprothnak szüksége volt erre Degigne morigol-el-méletével szemben a saját kiterjesztett finnugor elmélete támogatására. Magyar történészek és nyelvészek pedig a magyar nép és nyelve származtatására egy elképzelt "ugor előnép" török leigázását kívánták valahol felmutatni. Maga a leigázási "ötlet" különben a szentpétervári Ariszt Kunyik orosz akadémikushoz is vezet, aki szerint az ugor eredetű magyarok a török érintkezés által lettek lovas nemzetté. Legalább is ebben Kunyikra hivatkozik Hunfalvy.

Különös, miként igyekeznek hiteltelenné tenni az ogór nevű nép meglétét a turkológus felfogást képviselő Vámbéry: Miközben a nevet rosszul is idézi (jóllehet az ő idejében Nagy Géza és Munkácsy Bernát pontosan szól a névről,) ezt írja: "Theophilactos Simokatta valami ogur (így) népről szól, mely a Til (Itil, a Volga) mellett lakik és a turkoktól legyőzetett. Azonban ilyen határozatlan és bizonytalan adatokat, nézetünk szerint, nem szabad tudományos elmélet bebizonyítására elfogadnunk."

A hideg égővi ugorok nem lehettek azonosak a Kaukázus felett lakó ogórokkal - mondja Gosztynyi, és nem győzi hangsúlyozni, hogy a kaukázusi "unugur" helyett az "onogur" elnevezés törökösítő, önkényes olvasat, különösen, hogy az unugur tíz ugort jelentene. A korabeli forrásokból ilyen olvasat és jelentés nem olvasható ki.

Ha már Padányi "asszír" eredetű fogalmait, szavait említettük, s olyanként, amelyekről tudomást sem vesz a magyar történetírás, Gosztynyinak is van megszívlelendő névféjtése. Ő úgy látja, hogy UGUR szumír jelentése kard. Az "unu,un" a lakóhely szumír szavának felel meg. UN+UGUR betű szerinti mása az unugurnak. Jelentése "(lakó-) hely+kard". Ahány ember, annyi kard: "helye a kardnak", harcosok lakóhelye. Az ungar-us, hungur-us stb. név csak az "unugur"-ból eredhet. Az onogur ellenkezik a felismeréssel, hogy a kazárok nem voltak törökök és magyar águknak sem volt igazi török néppel döntő kapcsolata.

Még a tözsnevekről: "utri-gur 'nap(-fényes)kard', kut-ri+gur 'hasító, vágó', 'keresztbe kard', sar-a-gur 'kertje, vagy összessége kardoknak'. Még annyit: "unug, a szumír Uruk városnak igazi szumír neve."

Közelebb jöve a kazár-magyar nyelv nyomainak felderítésében, feltétlenül említeni kell Hatvani Turkológus Sámuel 1724-ben és 1725-ben Asztrahánból írott leveleit. Az időben ő katonaként ismerhette meg Oroszország déli területeit. "Most Krímben a tatár Chán protekciója alatt hét magyar faluk vannak, melyekben magyarul beszélnek - állítja. Én azon hét falukban voltam is, olyan ország pedig, ahol magyarul beszélnének, több nincsen a mi Magyarországunknál." Tudósítását még csak úgy értékelték, hogy ezek a magyarul beszélők kazárok lehettek. Frahn szól is a menekülésükről "...némények közülük a Kokas hegy zugaiba vonultak."

A titokzatos magyarok

A kazár és magyar nép kapcsolatának szemmel látható különösségére több külföldi tudós is felfigyelt már. Macartney szerint "figyelemre méltó tény, hogy ennek az egész időszaknak - kb. a 7. század közepétől a 9. század végéig, ameddig a két nép együtt lehetett -, ellentétben a térség jelenségeivel, nincs feljegyzés, akár csak egyetlen fegyveres ütközésről is a kazárok és a magyarok között. Míg mindegyikük háborúba keveredett, bonyolódott, közvetlen vagy távolabbi szomszédaival". Majd tovább: "eredetük és korai vándorlásuk már régóta zavarba ejtette a tudósokat... A finnek rokonaik... eredetileg nincsenek rokonságban a szteppék szláv és türk népeivel, amelyek közé kerültek. Egy etnikai kuriózum a magyarság, és az is maradt mind a mai napig."

Marquartot (Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Leipzig, 1903.) a mindkét népre illesztett türk név foglalkoztatta. A kazárokat - úgy tudja - 765-ben nevezik utoljára turknak a bizánciak, a magyarokat először 839-ben vagy 840-ben. E szót szerinte az alánoktól kölcsönözhatték.

Jó megfigyelése: itt a magyarok saját nevét kell érteni, nem pedig olyan általános megnevezést, mint szemitát a zsidókra, latint a spanyolra stb. Erősíti e felismerést Konstantin császár, aki a kabarokkal, besenyőkkel együtt említve őket, csak rájuk mondja, hogy turkok.

Miért teszi ezt, ha a besenyők a kabarok, kazárok törökök volnának? Illetve, rájuk ezt inkább rámondhatta volna, mint a magyarokra?

Turcea népet időszámításunk kezdetekor Plinius említ szarmata népek között, s ugyanígy Ponponius Mela.

Ephesusi János egyháztörténetében egy monda szól arról, hogy a iráni hegyekből három testvér 30 ezer szkítával Alánia területére érkezett az 500-as évek végén. Két testvért, Kazarigot és Bulgarioszt megnevezik. A harmadikat nem. Viszont hogy a monda szerint a Türk elnevezésű kapun jöttek át, Marquart úgy véli, ez lehetett, vagyis e türk szó a harmadik testvérnek, a magyarnak a neve. A három népnek ezt az együtt említését s egyben testvérvént is szólva róluk, nyelvi tudósítások erősíteni látszanak. Gosztynyi Kálmán érintett nyelvrokonsági, azonos nyelvi magyarozatához, állításaihoz kétségtelen alapot szolgáltatnak. Ilyen arab tudósításokra gondolhatunk: Ibn-Fozlan: "A kazárok nyelve a török és a perzsa nyelvtől különbözik, és egyetlen nép nyelvével sincs neki bármilyen közössége."

"A kazárok a törökökhöz nem hasonlítanak." Ibn-Haukal: "Az (igazi) kazárok nyelve a török és a perzsa nyelvtől merőben különbözik: az (ó-) bolgárok nyelve hasonló a kazárok nyelvéhez; a bartas nép más nyelvvél él, mely különbözik az oroszok nyelve és a kazárok nyelvétől." Abual-Cassin: "A bolgárok ugyanazt a nyelvet beszélik, mint a kazárok. A bartasok nyelve tőle különbözik." (A bartas nép egyébként Horworth szerint is azonos a mai finnugor mordvin néppel.)

E tudósítások első forrása Ibn-Fozlan, Moktadir Billah kalifa tanúsága, aki a Hargira 309. évében (921-ben) kazár földön, a kazár kagán Volga menti hűbéresénél, a bolgár királynál és a khovarezmiai törököknél járt.

A kazárokat már nem kérdezhetjük meg, bolgár véleményt pedig nem ismerünk. Továbbításuk helyett viszont történeti munkáink, könyveink és tanulmányaink általában hallgatnak.

Egy új szempontú kicsinyítőnk és befeketítőnk

Ily sors jutott volna osztályrészül Artur Koestler "A tizenharmadik törzs", alcímében a Kazár birodalom és öröksége című könyvének is? Tény, hogy nem kapott szükséges visszhangot, s ami furcsább és elszomorítóbb is, magyar szemléletű és érdekű hozzászólást sem. Mivel írása a témánkba vág, szólásra kényszerít bennünket. Fordítása 1990-ben jelent meg Budapesten. Tudományosan nem különösebben értékes könyv, amit mi ez ideig elmondunk a kazárokról, az historikailag messzebbre látó, visszafele az időben természetesen, és számunkra lényegesebb megállapításokat is tartalmaz.

Koestler könyvének legjellemzőbb indítéka és vonása az öröm, szinte az elragadtatás, hogy egy olyan jelentős birodalom, mint a kazár, zsidó vezetésű lehetett. Az viszont, hogy a szerző Budapesten született, s emiatt közösséget érezne velünk, sajnos nem tapasztalható a munkájában. Sőt ellenkezőleg, amit persze ilyenféle idézetekkel igazoltunk: "A magyarok hét hordából állottak..." Nézzük tovább: "Értésülünk Szt. Cirillnek, a szlávok apostolának félelmetes találkozásáról egy magyar hordával. Kazáriába vezető útján, 860-ban." "Gyakran voltak távol, kirabolva messzi országokat. Ezt a kockázatos szokást megengedhették maguknak mindaddig, amíg csak kazár hűbéruraik és békés szlávok voltak közvetlen szomszédaik." "A kazárok királyt adtak nekik, aki megalapította az első magyar dinasztiát. Néhány kazár törzs csatlakozott a magyarokhoz, és mélyrehatóan átformálta etnikai jellegüket." "Bizonyos jelek szerint a szakadár kabar törzsek között, amelyek de facto átvették a magyar törzsek vezetését, voltak zsidók, vagy a judaizáló vallás hívei. Talán éppen a karaíta, fundamentalista szekta hívei voltak."

Vasziljev orosz szerzőre hivatkozva az amerikai Dunlop így idézi: "A 10. században a magyar Taksony vezér ismeretlen számú kazárt hívott meg, hogy birtokán telepedjenek le. Igen valószínű, hogy a bevándorlók között meglehetősen számban kazár zsidók is voltak. Feltételezhetjük, hogy mind a kabarok, mind pedig a későbbi bevándorlók magukkal hozták hírneves kézműves mestereiket, és ezek tanították meg a magyarokat művészetükre." "A kabar-kazárokat mint ügyes arany- és ezüstműveseket ismerték. Az eredetileg primitívebb magyarok ezt a jártasságot csak új hazájukban sajátították el tőlük."

Egy helyütt minden átmenet nélkül László Gyuláról megjegyzi: "...történelmi magyarázatait óvatossággal kell kezelni". Ugyan ki sugallhatta ezt neki, s éppen a leginkább magyar szemléletű tudósunkról?

A Szent István ellenében lázadó Gyuláról, szerinte: "mint várni lehet, kazár volt". "Büszke a hitéhez, és visszautasította, hogy keresztény legyen" - ügymond.

Külön-külön nem is reagálva az idézetekre, annyit mindenképpen mondani kell, hogy a szovjet Artamanov, az amerikai Dunlop és a magyar Zakar András szerint zsidó államcsíny zajlott le Kazáriában. Először a 700-as évek végén, inkább csak egy úgynevezett zsidózó szekta került földre, akik nem a Talmud alapján állottak még. S éppen a 9. századi tényleges hatalomátvétel okozhatta a polgárháborút és az úgynevezett kabaroknak a kiválását. Emiatt nem is valószínű, hogy zsidó vallásúak lettek volna közöttük.

Tudni való, hogy a karaíta szekta a babiloni-perzsa exilium körében fejlődött ki. Később iszlám áramlatok is befolyásolták. Első vezetőik általában mohamedán példákat követtek. Még érdekesebb és különös adat, hogy a zsidó elemet a Kaukázusban - fajilag már jóformán nem is, csak vallásilag - Szamária lakóinak egy ideszakadt része képviselte. A Krímben is nagy számban élő szamaritánusok lehetséges kutatása elképesztő távlatokat nyithat közeli vizsgálatokhoz is. Hírek szerint e népcsoportot Nagy Sándor egy prefektusának a megölése miatt költöztették át a Kaukázusba, és makedónokat telepítettek közéjük. Gyóni Mátyás, illetve Rosenbaum Manó írása igazíthat el e téren. Még annyit, hogy Szabriel-Obádja kazár udvarának talmudista zsidóvá tétele 863-ra tehető. Ez időben megy az erőszakos térítés miatt panaszos küldöttség III. Michael bizánci császárhoz, missziós segítséget kérve.

Egyébként Magyarország még ma is fennáll, a nagy birodalmú Kazáriát pedig már a 10. században megdöntötték. Oka az is lehet, hogy elsősorban mohamedán zsoldos katonákra támaszkodtak a vezetők, s nem is maradt a birodalomban a magyarok kiválása után csak 10-12 ezer mohamedán zsoldos és feltehetően 10 ezer barszil katona.

Arab tudósítások szerint viszont a magyarok, míg Levédiában lakta, 20 ezer katonával vonultak ki. Egyáltalán nem lehettek hát alárendelt, jelentéktelen szerepűek a kazárok mellett. Az pedig egyszerűen téves adat, hogy Taksony idejében kazárok jöttek volna be. Ezek bolgárok voltak.

A Cirill-legenda szerint a magyarok vezetője csókkal búcsúzott az apostoltól. Miért hát Koestler megbélyegző szavai? A kabarok csupán katonai segédnép voltak a magyarok mellett. Ezért is volt a bolgár hadjáratban például Levente, Árpád-házi herceg a vezetőjük.

A két nép, illetve a kabarok és a magyarok közötti műveltségi és egyéb értékkülönbség teljességgel alaptalan dicsekvés. Mi szüksége volt erre a szerzőnek? Az ember nem tud szabadulni attól a gondolatától, hogy e mű állításai és szelleme szerint itt nem is a magyarok foglaltak országot, ők csak az alárendelt segédnép lehettek. Ugyan, Koestler úr!

Dentumagyarlia

Pusztán a tisztességtudás okából is említést kell tenni végezetül Padányi Viktor elgondolásáról. Ő a szabír és az onogur népcsoportok szövetségéből, vérszerződéséből eredeztette és látta a honfoglalás népét.

Abban feltétlenül igaz van, amit Al-Tabari is állít, hogy amikor a Kaukázustól délre, Al-Laksz környékén harcok voltak az arabokkal, valószínű karavánok, 50 ezer főre tehető népcsoportok vonultak északra menekülésszerűen, s az is elfogadható, valószínű is, hogy Dentumagyariát ezek a menekülők alapították. A magyar történettudomány adós még a mély főhajrással azért, hogy bizánci és arab források nyomán felleltesse Padányi Upas ibn Madar, Magyar nembeli Upas személyét. Végre egy adat, egy személy, egy konkrét hely a Lebédia előtti magyar történelemből. Mint tudjuk, az arab Marwant hadseregével áll szemben 737 és 740 között ez a szabír felkelő csoport. Végre magyar történész is felfigyel a szabír jelenlétre Yazid ibn-Usaydnak, Arménia helytartójává való kinevezése idején, a 700-as évek közepén. A kalifa parancsára kazár hercegnőt is vesz feleségül. Mindenesetre a császár által említett régi nevű, szabír nevű törzsek, magyarok már ez időben is ott vannak délen, tehát az elszakadás sem a 9. században történhetett. Ezt eddig csak Marquart Streifzüge-jéből tudtuk.

Padányi koncepciója, hogy a szabírok, Dentumagyarlia népe eleve függetlenek és önállóak voltak a kazárok mellett, nem vohható kétségbe, hiszen szabíron a régi néven nevezett népet értjük, s a kazárok melletti szerepükön, helyzetükön sem érthetünk mást, mint ami tanulmányunk állításaiban, elemzéseiben benne volt, s a magyarok eszerint sem voltak alárendelt helyzetben!

Padányinak is megvan a nyelvi alátámasztása, a Mezopotámiából, a dél-kaukázusi térségből hozott szkítának mondható nyelv, mint a szabír nevű nép anyanyelve. Teljes pontosan ezt ő így fogalmazza: "A magyar nyelv egész szerkezete és ősi szókincsének egész széles alapja délkaukázusi szumír." Egybehangzóan erősítheti e nézetet a

főként Gosztanyi által képviselt tudomány, hogy szkíta-magyar nyelvű nép él ma a Kárpát-medencében. Aminthogy a középkorban általánosan, szkíta nyelvnek tartották és írták nyelvünket. Nem ellenkezik ezzel a história sem. Utóvégre a történelem szintjére birodalomszervezőként eljutott kazárok a szabírokkal - ekkor ők alkották a kazár törzsszövetség magvát - és hunyorokkal voltak együtt, s hogy névadóként melyik képviselte az új egységet, ez a vezető csoportok döntésén múlhatott.

A szkíta, hun-féle népek nyelvére, illetve együvé tartozásukra igen mérvadó forrásaink vannak. Íme: Strabon: "Ária kiterjedt Médiának és Perzsiának egy részére, úgy szinte Bactriának és Sogdiának déli részére, és az itt lakók mindnyájan egy nyelvet beszéltek, csak kevés különbséggel." (A görögök Áriát nevezték Médiának.)

Nagy Sándor így figyelmezteti katonáit: "A sogdok, dahák, szakák, masszagéták saját joghatóságuk alatt vannak együtt, de ha a mi hátunkat látják, akkor üldöznek bennünket, azok ugyanis egy nemzethez tartoznak."

Padányihoz hasonlóan, ha nem is hozzá fogható szuverenitással és szinten, s vele korántsem ellentétben e tanulmányunk is célja a magyar régmúlt, a magyar őstörténet feltárása, megismerése és megismertetése. E törekvésemben szorosan kapcsolódtam az eddigi hazai álláspontokhoz, nehogy egy merőben más és az eddigiektől független, s ílymódon kevésbé hasznosítható eredményhez jussak.

A magyar kultúra alapjainak megteremtése Álmos és Árpád fejedelemsége idején

Bevezető helyett

A múltban számos üzenet gyökeredzik, amely a mának, s talán a jövőnek is szól. Nem konkrét példákat kell keresnünk - miként cselekedtek elődeink, s ugyanúgy kellene ma is -, hanem azt a szellemet, azt az értékrendet, amely meghatározója kultúránknak, magyarságunknak. Gyakorta szembesülünk azzal, hogy identitászavaraink vannak, nem tudjuk kik vagyunk, honnan jövünk, van-e jelenünk, jövőnk meghatározó értékrendünk? Hol fölülbecsüljük, hol alulértékeljük magunkat, vagy mások teszik meg ezt helyettünk. Kétségtelen kihívása ez korunknak.

Valóban eltűnőben lenne az az értékrend, amely akár így, akár úgy, de meghatározója, befolyásolója volt a Kárpát-medence kultúrájának az elmúlt évezredben?! Ez a folyamat csak Trianonnál, s a sokat felemlített 40-50 esztendőben kezdődött, vagy már korábban is?

A történelmi szükségszerűség diktálja, hogy rendet teremtsünk - időtálló értékrendet - önmagunkban, önmagunknak, önmagunkért, amely alapját képezheti a harmadik évezred Magyarországnak, kultúránknak, magyarságunk megmaradásának.

Gondolatok a kultúráról, magyarságról

Sokan csupán a humán műveltségre, olvasottságra, nyelvre, színházra, zenére asszociálnak a kultúra szó hallatán. Teljesebb képet kapunk, ha kultúrának mindazon értékek összességét vesszük, amit az ember, az emberi társadalom teremtett eddigi léte folyamán, amely kiterjed mind a szellemi, mind a tárgyasult környezetünkre, amelyek együttesen adják a kultúra egészét. Ebből szükségképpen következik, mindazon értékek, amit a magyarság teremtett szellemiekben, s tárgyasult formában - a magyar kultúra egésze. Függetlenül attól, hol húzódnak az államhatárok, a magyar kultúra részének tekinthető a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi, vajdasági, őrségi (burgenlandi) város, a kolozsvári Mátyás szobor, a kassai dóm, a brügge-i árpád-házi Szent Erzsébet kápolna, a rodostói Rákóczi-ház, a Budavári Palota. Hogy hol húzzák meg az államhatárokat, mesterséges dolog, s változhat is. A kérdés ily módon történő megközelítése miatt még nem kell irredentát kiáltani! Attól, hogy egy gyümölcsöst felparcelláznak, s kerítéseket építenek, a fák gyökerei és ágai még átnyúlnak a szomszédba. A madarak és méhek - hacsak nem túl magasak ezek a kerítések - ugyanúgy röpködnek az ágakon, mint annak előtte. A jó kertész ugyanúgy gondolja a kerítés mentén álló fákat is, mint a többi. A jó szomszéd sem megy baltával a gyökereknek, hajtásoknak, nem tarolja le a kerítés vonalában, mert tudja, hogy az átnyúló ágak termése őt is gazdagítja.

Szomszédaink gyakorta azzal érvelnek, hogy minden ami az adott ország területén van, vagy ott keletkezett, az ő népük tulajdona, az ő kulturális örökségük. Talán egyet is érthetnénk ezen érvekkel, ha nem kirekesztő, nem kizárólagos módon fogalmazódnának meg. A jó gazda rendben tartja a portáját, s megbecsüli tulajdonát.

A Kárpát-medencében több nép élt és él együtt évezredek óta. Származását, hovatartozását illetően valóban lehet magyar, szlovák, román, szerb, ukrán, német vagy más nációhoz tartozó. Azonban nem lehet megkérdőjelezni azt a tényt, hogy több mint ezer éven át volt egy meghatározó, rendező eleme a térségnek, amely a kultúra értékeinek létrejöttéhez szükséges feltételeket, körülményeket biztosította annak a szellemnek, államiságnak köszönhetően, amit magyarnak nevezünk, vagy akár magyar kultúrkörnek is minősíthetünk. Ez sem jelent önmagában kultúrsovinizmust! A trianoni szerződést követően jelentős területek más államokhoz kerültek, más kultúrkörhöz, ahol szintén voltak és vannak kulturális értékek, amelyek más sajátosságokat hordoznak magukban, az adott ország, az adott nép, az adott kultúra vonásait. A Trianon előtti vegyes területeken, különösen a peremvidékeken más népek kulturális hatásai hol erőteljesen, hol kevésbé érvényesültek. Az évezred folyamán az itt élő népekhez bevándorlás, betelepítés útján, vagy más módon más népek, néptörzsek, népcsoportok is érkeztek, amelyek magukban hordozták, hordozzák saját kultúrájukat, de magukba integrálták a magyar kultúra egyes elemeit is.

Ez az integrálódás egy szerves fejlődés eredményeként alakult, s nem tévesztendő össze némely rövid történelmi periódus magyarosító törekvéseivel. Máságuk ellenére ezen kultúrákat is a magyar kultúra részének tekinthetjük azzal a megszorítással, hogy magyar/országi/-szlovák, -román, -szerb, -német, -ruszin, -zsidó stb. kultúráról van szó. Létezik tehát a sajátos, magyar kultúra, ugyanakkor létezik az a kultúra is, amelyre ezen kultúrák hatást gyakoroltak. Ezáltal más értékek, más minőségek is keletkeztek. Mindenképpen több, mintha csak a magyar, román, szláv, német kultúra létezne egymás mellett külön-külön. A köztes tartományban olyan különös kultúrák keletkeztek, amelyek egyaránt gazdagíthatnak bennünket és szomszédainkat.

Nemrég vitasorozat jelent meg az Új Magyarországon - Mi a magyar, ki a magyar? - címmel. Talán kézenfekvő lehetne a válasz: Magyar, aki annak tartja magát. A korrekt válasz viszont ennél árnyaltabb. Magyarnak mondani, vagy magyarnak vallani magamat, két dolog. Az utóbbiban az is bennefoglaltatik, nem csak mondom, vállalom is magyarságomat, s nemcsak vállalom, aszerint is cselekszem. Bár nemzetiségére nézve Zrínyi és Damjanich akár horvát, szerb is lehet, magyarságukat senki meg nem kérdőjelezi. Sajnos ennek ellenkezőjére is találunk példát.

A választ nehezíti, hogy a magyarság harmada nem Magyarországon él. Állampolgárságát tekintve nem magyar - lehet román, szlovák, szerb, horvát szlovén, ukrán, osztrák, vagy akár amerikai is. Mást jelent magyarnak lenni itt és ott. Magyarnak lenni az anyaországban természetes adottság és állapot. Magyarnak lenni saját szülőföldjén - más ország polgáraként - sors és áldozatvállalás egyszerre. Magyarnak maradni emigrációban - messze az óhazától - lehet nemes gesztus is.

A politikai csatározások színpadán gyakorta elhangzik a "magyarkodás" vádja. Vissza kell utasítanunk ezen vádakát. A magyarság vállalása nem igényli a talmi külsőségeket, s nincs szüksége magyarkodásra sem. Csak az magyarkodik, aki nem tudja hová tartozzon, s úgy véli némi külsőségből hasznot húzhat. A hamis külsőségek nemcsak nekünk, magyaroknak ártanak, ártanak az itt élő népeknek is.

Ezen bevezető gondolatok után a magyar őstörténet néhány kulturális vonatkozású elemét vizsgálánk a hun-magyar rokonság összefüggésében, majd Álmos és Árpád fejedelem tevékenységét, amely megvetette magyar államiségünk alapjait.

Mítosz vagy valóság a hun-magyar rokonság?

Amióta magyar történetírás létezik, szinte állandó vita folyik arról, kik vagyunk, mi magyarok? Honnan jöttünk? Kikkel állunk rokonságban? Rokonai, egyenesági ivadékaik vagyunk-e a hunoknak? Véletlenül, vagy talán tudatosan kerültünk a Kárpát-medencébe? Mi volt a szerepünk a térség arculatának formálásában? Létezik-e magyar kultúrfölény és küldetés tudat? Nem valószínű, hogy valaha is kimerítően megválaszolható lesz minden kérdés.

El kell azonban indulnunk valahonnan, s néhány fontos kérdést igyekezzünk némileg megvilágítani. Témánk szempontjából nem szükséges a magyarság őstörténetének minden stációját végigkövetnünk. Talán önkényesen, a sokat vitatott és megkérdőjelezett hun-magyar rokonság feltételezéséből induljunk ki. Egyes történészek talán felszisszennek, míg mások üdvözlík ezt a gondolatot, de a téma kifejtésekor nem csupán történettudományi szempontok lesznek a mérvadók.

Ha összevetjük azon szokásokat, jellegzetességeket, amelyek a hunokra és magyarokra is jellemzők voltak, több hasonlóságot, olykor azonosságot is találhatunk, ami rokonságra is utalhat. Ha nem is feltétlenül vérségi kapcsolatot kell feltételeznünk, kultúrálisat minden bizonnyal. Mao-tun i.e. 177-ből származó levelében arról tudósít, hogy "...ezek most mind hunok, s valamennyi ifjesztő nép egyesült...". A levélből nemcsak a hunok tényéről értesülünk, hanem a magyarázatot is készen kapjuk. A "valamennyi ifjesztő nép" meghatározás ha vérségi kapcsolatot nem is, kultúrálisat feltétlenül tükröz. Az "ifjesztő" jelző életmódbeli, szokásbeli azonosságra utal. Ezen népek egyes, kisebb csoportjai ma is fellelhetők Belső-Ázsiában.

"A mai Kína északi területén ma is élnek olyan nemzetségek, amelyek uigurnak, jugurnak, uigurnak vagy jugurnak hívnak. A magyarok ősei az onogur törzsek körében keresendők. A gur a nyelvészek szerint törzset jelent. A jugurt a régi írásokban juhurnak írták... a juhurnt pásztortörzset ... jelent ... Az uigurok a mai Hszincsiangban élnek... Mivel ez a nemzetség csak később alakult ki, fiatal, tehát új-gur." - mondja Liu Wen-Qing kínai nyelvész-történész egy interjújában, majd így folytatja: "Az onogur a türk (őstörök) nyelvben tíz törzset jelent. Ez a tíz törzs nem is akármilyen, hanem a legősibb. A régi írások on-ó-gurnak írták. Tehát: tíz-legrégebbi-törzs. A magyarok őse Magor. A gor tehát a gurra utal. A kínai (han) nyelvben a ma lovat jelent. A Magor tehát lótartó törzs, vagyis lótenyésztő, lólegeltető törzs vagy népcsoport. A régi gurok ... embertani szempontból nem voltak mongoioidok. Az Altaj-hegység területén élő népesség, tehát a gurok leszármazottai különböznek az északkínaiaktól és a mongoloktól. Ha valaki ellátogat Hszincsiang területére, rögtön észreveszi, hogy az ott élő uiguroknak olyan arcvonásaik vannak, mint a törököknek. Sűrű, hátra fésült haját viselnek, széles a homlokuk és nagy, sokszor kék szemük van... a magyar nyelv az urál-altaji nyelvcsaládba tartozik. A magyar nyelvnek Európában nincs rokona. Ám az Altaj-hegység környékén még ma is hasonló nyelven beszélnek." Wen-Qing elemezte az uigurok és magyarok nyelvét, sok hasonlóságot, olykor azonosságot véve felfedezni köztük, s megállapítja: "Ilyen nagy távolság esetén ezek az egyezések nem alakulhattak ki véletlenszerűen. Tehát e népek között kapcsolatnak, esetleg együttélésnek kellett lennie." Végezetül így összegzi mondanivalóját: "... a mai magyarság története az időszámításunk előtti korokban kezdődik, így tehát az egyik ősnép." Az elmondottak alapján is valójában tehát több mint kétezer éves kultúráról van szó, s ezen kultúrához tartozónak, vagy ebből eredezhetőnek vélhetjük a mai magyar kultúrát is.

Egy nép identitástudatának formálódását nagyban meghatározza, tisztában van-e eredetével, őstörténetével. Történeteinknek vannak adósságaik ezen a területen. Nem is beszélve arról, hogy amióta a történetírás a magyarsággal foglalkozik, tetten érhető a szándékos történelemhamisítás ténye. "A Habsburgok... egyenesen szuggerálni akarták a magyarságot, hogy saját történetét ne önmaga belső valóságának szemléletéből, hanem a német igények képzelet, külső teóriáinak szemszögéből ítélje meg, azt sugalmazva, hogy ez a nemzeti elfogultság nélküli - tárgyilagosság -." - írja Dümmerth Dezső "Az Árpádok nyomában" című munkájában.

A népvándorlások során egyes rokon népek, népcsoportok elszakadhattak egymástól, keveredhetek más népekkel, felvehettek új szokásokat, olykor nyelvcsere is történhetett. A magyarok vándorlásának végső szakasza eléggé behatárolható. Vajon van-e összefüggés a hunok és a magyarok vándorlása között? Mit mond erről a kínai történész? "A Római Birodalom végőráiban, az V. században jelennek meg az európai szintén a hunok, s Atilla vezetésével rövid néhány év alatt óriási birodalmat teremtettek. Ez a birodalom, sajnálatos módon, vagy sem, Atilla halála után néhány éven belül szétesett. De vajon teljesen elpusztult-e? Voltak, akik itt maradtak, hozzáidomulhattak, beolvadhattak a környezetükben élő népekbe, míg mások keletebbre, délebbre húzódva újjá szerveződhetnek". Liu Wen-Qing szerint: "Újabb harcok közepette vonultak vissza a szteppékre. Itt találkoztak össze a magyarok őseivel, akikkel összekeveredtek... A Kárpát-medencében is maradtak hun töredékek, hiszen nem mindannyian vonultak ki." Nemcsak a kínai történetírást alapul véve, a bolgár királylistákat tekintve is, a hun-magyar kapcsolat kimutatható. Sokan vitatják, elvetik ezt a feltételezést, mondván, hogy az a bolgárokra vonatkozik, illetve forrásértékük kétségbe vonható. Az említett királylistán valóban nagy ugrásokat találunk, évtizedekre, évszázadnyi időtartamra sem adnak választ, de egy-egy generáció hiánya még nem biztos, hogy ellentmond az egyenesági leszármazásnak. A néprajztudomány ismer más népek körében is hasonló "dokumentumokat". Azok sem sorolnak fel minden elődöt, csak a fontosabb elágazásokat, főleg azokat, akiknek megjelenése, uralkodása valamilyen kiemelkedő eseményhez, eredményhez fűződik. Vajon nem lehet-e összefüggés az efajta "történetírás" és az adott nép hitvilága, vallása, mitológiája között? Nézzük a magyarságnál is jellemző sámánizmust!

A sámánság gyakorta nem apáról-fiúra öröklődik, de mindenkor közös ősről száll, olykor egy későbbi - harmadik, negyedik - nemzedék képviselőjére. Talán ezért is tűnik legendának. De vajon a legendák nem hordozhatnak-e magukban valóságos, történeti forrásértékű elemeket? Az említett királylisták egyes elágazásai arra engednek következtetni, hogy Álmos közeli rokona, akár egyenesági utóda is lehetett Atillának, s nem csak kulturális rokonságot mutat az egykori hun uralkodóval. Ezt a feltételezést erősíti a kínai történetkutatás is. A már említett interjú szerint: "Árpád és Atilla közötti rokoni kapcsolatokra vonatkozó forrásokat az egyik kínai hunológus, Lin-kam /Belső-mongóliai Egyetem dékánja/ közölte. A kínai források szerint tehát Árpád a hunok leszármazottja."

Vajon Atilla ivadéakai nem őrizhették-e azt a szellemet - "égi küldetésudatot", amit az egykori fejedelem udvarából kaptak örökölni? Vajon nem épült-e be szinte a génekbe ez az örökség, nem válhatott-e a későbbi korok valóságos mozgató erejévé? A ma embere többnyire racionálisan gondolkodik. De számunkérthetjük-e a mai racionalitását a koraközépkor emberén?

Köztudottan az álmok nem hazudnak. Azon lehet vitatkozni, hogy előbb álmodott-e Emese, s azután született meg Álmos, Vagy Álmos későbbi államszervező tevékenységéhez társult, mintegy magyarázatként, az álmokkép. Egy vitathatatlan: történelmi szükségszerűség volt Álmos megjelenése, a lenni vagy nem lenni kérdése. A későbbi korok, a majdani Árpád-ház forrásait tekintve, több megtörtént álomról tudunk, ahol csupán az álom ténye sorolható a misztikum körébe, tartalma valóságmagot takar. Nem fogható-e fel Emese álma több évszázad kikristályosodott, nagyon is valóságos testamentumából táplálkozó, az adott kor és közösség szintjén megfogalmazott társadalom-politikai programnak? Ha nem az álmoskönyvek, hanem a tények tükrében vizsgáljuk Emese álmát, a mese helyett inkább a valóság vetítődik elénk. Az Emese ágyékából fakadó forrás - Álmos-Atilla valóságos reinkarnációjaként jelenik meg. Személyében megtestesülnek az égi eredetre utaló, áldozatbemutató főpapi, a látnoki képességekkel bíró próféta és a törvénytörő-hadvezéri jogokkal felruházott királyi tulajdonságok, méltóságok, amelyek alapján a szűkebb, majd tágabb környezete elfogadja őt szakrális fejedelmének és tényleges hatalommal is rendelkező uralkodójának. Az "égi küldötte"-ként összekötő kapocs az égi és a földi hatalmak között, ha úgy tetszik, félig isten, félig ember saját népe körében. Az erős fejedelmi hatalom kialakulásakor az egyik alapfeltétel valóban lehetett az égi küldetés mítosza, a kozmikus, földöntúli erő - a karizma - megléte. Ennek azonban párosulnia kellett a kiváló egyéni képességekkel, megfelelő felkészültséggel, szervezői, hadvezéri adottságokkal és azzal a hatalmi háttérrel, amit a fejedelmi udvar és fegyveres kísérete jelentett. Ezen tényezők együttes megléte képezhette a legitimitás alapját. Ezt igazolja a korabeli Zágrábi Krónika tudósítása, amely szerint: "E népnek több vezére volt, de ezek közül végül is egyet választottak fejedelemmé, talán nemessége és erényei miatt, akit Álmosnak neveztek." A későbbi korok királyválasztásainál, koronázások idején visszatérő tényezők a fentiek. Tény, hogy történelmileg rövid idő, alig két emberöltő alatt létrejött mindazon feltételek összessége, ami megvetette fennmaradásunk, magyar államiságunk alapjait. Talán Álmos uralkodásának kezdetére tehető egyes magyarnak vélhető törzsek szorosabb együttműködése, amelynek eredményeként 827 után kiléphetnek a kazár kagán fennhatósága alól. Ugyancsak Álmos fejedelemségének tulajdonítható a fejedelmi törzs megerősödése, s az Anonymus által "hetumoger"-nek nevezett rokon törzsek egyesítése. Bölcs Leó, bizánci császár 881-ben írt "Taktika" című művében már arról olvashatunk, hogy a magyarok igen erős és szervezett hadrendben vonulnak fel. Élénk diplomáciai tevékenységet folytatnak, sikeres hadjáratokat vezetnek nyugat felé. Királyuk valóságos uralkodóként, gazdag udvartartással rendelkezik, ugyanúgy az ifjabb fejedelem is, aki ekkor már a hadak vezére. Ebben a tudósításban már a fejedelmi hatalom megosztásáról lehet szó, a kende - szakrális fejedelem - és a gyula - hadak vezére - méltóságról, továbbá a gyula szerepének növekedéséről. A fejedelmi hatalom megosztása Álmos életkorából szükségképpen következik. Az Anonymus által feljegyzettek szerint - ami közel állhat a valósághoz - Álmos már túl lehet a hatvanadik életévén, s koránál fogva Árpád alkalmasabb a hadak vezérletére.

Ebben az időben már Árpád fia, Levente is önálló csapatot vezet. A fejedelmi hatalom illetén megosztása mintegy előre vetíti a későbbi korok ducatus intézményét.

A magyarok Kárpát-medencébe jövetelének legismertebb felfogása, hogy a besenyők elől menekültek. Olyan vélemény is létezik, amely szerint tudatosan, jogos örökükbe jöttek vissza. A magyarok erős és szervezett hadrendje ismeretében kétségre vonható, hogy a besenyők támadása pánikszerű menekülésre adott volna okot. Nem tagadva a besenyő támadás tényét - amit több forrás is megerősít - talán más lehetett az indító motívum. A besenyők megjelenése inkább megerősíthette, felgyorsíthatta a már korábban született elhatározást.

Egyes magyar hadak különböző szövetségekben rendszeresen folytattak hadjáratokat nyugat felé. Adatok sora bizonyítja, hogy ismerhették a Kárpát-medencét, s minden bizonnyal az itt lakó népeket, néptörzseket, közöttük a hunok és avarok leszármazottait is. Megbízható források vannak arról, hogy a székelyek jelentős része szinte tömbben élt egyes területeken. Tekintettel a rokon kultúrák találkozására, a sokszázados hagyomány alapján az a verzió is lehetségesnek tűnhetett, hogy a magyarok valóban jogos örökségüket foglalják vissza. Bár a közeli rokonság tényének látszólag ellentmond az a két és félszázaddal későbbi írás, amely az 1146-os csatáról tudósít - "... a hitvány székelyek valamennyien egyszerre megfutamodtak, mint a birkák a farkasok elől; szokás szerint ugyanis ők járnak a magyar hadsorok előtt." A lovasnomád hadrendben valóban a meghódított vagy csatlakozott népek előhadakként szerepeltek az ütközetekben. Jelen esetben azonban másról lehet szó. Ha tovább olvassuk a leírást, pontosabb választ kaphatunk. "... A király válogatott vitézei is megtámadták az ellenséget. Nehéz lett a csata a németeknek, erejük semmivé foszlott... a megmaradtak elfutottak." Másfél évszázaddal Szent István keresztény államának létrejötté után a királyi hadrend már nyugati mintára szerveződik. A főerőt a nehéz-lovaság jelenti, s a talán évezredes hagyományt őrző székelyek, illetve a leírásban szereplő besenyők, kiegészítő, felderítő előhadként vehettek részt az ütközetben, hogy a megfutamodás látszatát keltve a győzelemtől megittasult, s az üldözés során megbomlott ellenséges hadrendet a várakozó és megütközésre kész magyar főerők irányába terelje. Feltételezhető, hogy ebben az esetben taktikai fogásról, egyszerű hadicselről van szó, amit a minden bizonnyal nem magyar eredetű krónikáiról nem érthetett meg, mert nem ismerte az egykori nomád népekre, a magyarokra is jellemző, ősi harcmodort. A leírásban használatos minősítő jelzők és fogalmak - rossz bese-

nyók, hitvány székelyek, bírkák, illetve a király válogatott vitézei - az egykori krónikás, nyugati forrásokból jól ismert elfogultságáról is képet adnak. Ehhez hasonló példákat számtalant találhatunk más, főleg nyugati oklevelekben, leírásokban is.

Térjünk vissza azonban a magyarok bejövetelének eseményeihez. Ha az egész népesség nem is, a fejedelmi nemzetség talán valóban jogos örökségének tekinthette a Kárpát-medencét, s rokonoknak az itt élő népek egy részét, még akkor is, ha a székelyeket vagy másokat nem tartotta egyenrangúnak, mondván nem Atilla egyenesági leszármazottai. A nagy bevonulást viszont meg kellett előznie több, döntő fontosságú eseménynek. Mai fogalmainkkal, el kellett készülnie annak a pontos tervdokumentációnak, amely garantálta egy ilyen óriási tömeg - akár félmilliónyi - biztonságos vonulását, ellátását, védelmét, s majdani szálláshelyeit. Már ezért is kétségbe vonható a besenyők előli hírtelen menekülés, mint indító ok. Ahhoz, hogy a bevonulás a Kárpát-medencébe alig egy-két év alatt, teljes felszereléssel, zavartalanul történt, bizonyára évekig tartó előkészületekre volt szükség. Talán ez adhatja meg a kulcsot az erős fejedelmi hatalom létrejöttéhez, a magyar törzsek egyesítése kérdéskörének megválaszolásához is. Ebben nyilvánulhatott meg Álmos, majd Árpád - államszervezőnek is felfogható - kiemelkedő képessége. Atilla birodalma amilyen látványosan és rövid idő alatt jött létre, ugyanolyan gyorsan szét is esett. A birodalmat, mint a különböző népek laza konglomerátumát, - amíg élt - Atilla személyes, isteni eredetűnek vélt, erős fejedelmi hatalma, az "isten ostorától" való félelem, s nem egy mindenki által elfogadott rendező elv, vagy törvény tartotta össze. Az egymással való rivalizálás miatt Atilla utódai és más törzsfők nem tudtak megálljt parancsolni a bomlási folyamatnak. Az egyes hatalmi csoportosulások önmagukban képtelenek voltak magukhoz ragadni a legfőbb fejedelmi hatalmat, s a nyugat támadásainak nem tudván hatékonyan ellenállni, vagy felmorzsolódtak, beolvadtak, vagy keletebbre, délebbre húzódtak.

Álmos és Árpád államalkotó tevékenysége - az íratlan alkotmány

Talán ezen sokszázados példán okulva alkotják meg az egyesült magyar és társult törzsfők, Álmos és Árpád vezetésével azt az alaptörvényt, ami Vérszerződésné vált ismertté nemzeti történelmünkben. Sokak szerint a Vérszerződés csupán kultikus aktus. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy a magyar Vérszerződés egy hosszabb folyamat végeredményeként létrejött "alkotmány" törvénybe iktatásának ünnepélyes pillanata.

A megállapítás talán fikció, mondván nincs rá bizonyítékunk. Azonban a szokásjog alapján keletkezett íratlan törvények is törvények, sőt gyakorta erősebbek, hatékonyabbak a paragrafusokba, cikkelyekbe foglalt törvénykönyvekénél. (Megjegyzendő, akár írásba is foglalhatták. A magyar rovásírás alkalmas volt a bonyolult szövegek lejegyzésére. A kereszténység felvétele után tűnik el szinte minden rovásírással készült dokumentum. Érdemes lenne elgondolkodni, miért!) A Vérszerződéssel olyan alaptörvény született, amelyet a magyar és társult törzsek együttesen fogalmaztak, közmegegyezéssel elfogadtak, s a későbbi századokban is tiszteletben tartottak. Ezért tekinthetjük alkotmánynak.

Ennek alapján szükségszerűen következhetett Árpád vezér fő fejedelmévé választása és pajzsra emelése, amely szintén több volt kultikus szertartásnál. Árpád származását tekintve - az ég küldötte fiaként -, személyes tulajdonságai, rátermettsége, felkészültsége alapján, a rendelkezésére álló fejedelmi törzs erejére támaszkodva pajzsraemelés nélkül is vezér fő fejedelmeként nyilváníthatta volna magát, rákényszerítve akarát a többi törzsfőre. Atillához hasonlóan, despotaként uralkodhatott volna saját népe, a társult és hódoltatott népek fölött. A kérdés - meddig, s vajon utódai is megtarthatták volna hatalmukat? Talán kijelenthetjük, hogy enélkül a magyarság története, a hunokhoz hasonlóan, jó esetben sem lenne több egy rövid fejezetnél a történelemkönyvekben.

Mi történt valójában? A Vérszerződéssel szentesített alkotmány elismeri a fejedelmi - magyar - törzs identitását, ugyanakkor kimondja a szövetséges rokon és társult törzsek, törzsfők egyenlőségét. A pajzsraemelés a "primus inter paris" elve alapján legitimálja a fejedelmek hatalmát, s jogalapot biztosít az uralkodó dinasztia kialakulásához. Vajon nem annak a pillanatnak vagyunk-e tanúi, amikor, a mai szóhasználatnál elve - egy széles társadalmi-politikai konszenzus megteremtésére annak a kultúrának az egységét, amit magyarságnak nevezünk? Vajon nem fogható-e fel úgy is, mint a magyar államiség születésének történelmi pillanata?

Hogyan jöhet létre egy állam, amelynek nincs területe, nincsenek határai, nem is beszélve arról, hogy az efajta állítás megkérdőjelezné Szent István életművét? Jogos a kétely, de vegyük sorra a tényeket.

- Adott az államalapításhoz szükséges, egységesnek vehető népesség, amely rendelkezik a közös elhatározással, hogy államot hozzon létre. Ide sorolhatjuk a magyarokat, kabarokat és más társult népeket - nem véve figyelembe a jogfosztott hadifoglyokat, kevés számú rabszolgát és más kisebb számú szolgáló néptöredékeket.

- Van közmegegyezésen alapuló és elfogadott alkotmánya, amely biztosítja ezen "államalkotó népek" alapjogait, garantálja azok érvényre jutását, természetesen a kor szintjén.

- Megvannak a legfőbb közjogi méltóságai - kende, gyula, horka - akik választás útján kerülnek tisztségükbe.

- Megvan a legitim "kormány" - törzsfők tanácsa, a vezér fő fejedelmek személyében a legfőbb, választott vezetője.

- Működik a parlamentje - a szabad harcosok alanyi jogon tagjai az "országgyűlés"-nek.

- Végezetül adott - bár egyelőre csak tervező asztalon - a territórium, a Kárpát-medence; lényegében meghatározott közigazgatási területekkel és a közigazgatás irányítóival együtt - ide sorolhatók a törzsi, nemzeti szállásterületek, nemzeti székelyek, hadnagyok.

Mindezek együttese valójában az elvi keret, s a Kárpát-medencébe való bevonulás ennek a szellemnek a tárgyi-asulása, gyakorlati végrehajtása. Kimondható, hogy elérkezett az évszázadok óta dédelgetett "álom" beteljesülésének nagy pillanata - Atilla hagyatékán egy új, most már magyar állam létrehozása.

Ebben Álmos szerepe volt, hogy létrehozza azt a szellemi hátteret, amely ennek a tervnek a megvalósításához kellett, technikai végrehajtása az utódra, Árpádra maradt. De vajon véget ért-e Álmos küldetése?

A történészek ugyan vitatják, mégis meg kell említenünk Álmos fejedelmek halálának körülményeit. A legendák szerint nem juthat el az új hazába, meg kell halnia, ezért bevonulás közben megölik. Ha valójában megtörtént, szakrális "gyilkosság"-ról van szó. Magyarozatát szintén az ősi hitvilágban kell keresnünk. Álmosnak, a közvetítő szerepét vállalva

vissza kell térnie az "égiekhez", mert ezáltal erősítheti a földön maradókat abban, hogy az "égi jóslatot" - a Kárpát-medence elfoglalását, az új állam megalkotását - véghez tudják vinni. Bár áldozattá lesz, de ezt a mártíromságot ön maga vállalja, önmagát is feláldozva azért az ügyért, amelyet az égi hatalmak rendeltek el még születése előtt.

A Vérszerződés tehát az íratlan alkotmány megjelenésének tekinthető - talán sokkal előbb, mint más civilizáltak mondott népeknél -, amely évszázadokra meghatározta azon népek sorsát, amelynek erre a szerződésre rátették pecsétjüket, megteremtve a feltételét a magyar állam létrehozásának. A Honfoglalást pedig a magyarság első, még achaiskus elemeket hordozó államalapításának is vélhetjük.

A Kárpát-medence elfoglalásának külső és technikai körülményei

Miért sikerülhetett történelmi léptékekkel számolva rövid idő alatt a Kárpát-medence elfoglalása, s működő állam kialakítása? A korábban említett tényezőkhöz kívül más, külső körülmények is kedvezőek lehettek. A bevonuló magyarság néhány kisebb ütközettől eltekintve alig talált ellenállásra. Néhány év alatt, a X. század első éveire gyakorlatilag birtokba veszi, majd - a török megszállás időszakát leszámítva - több, mint ezer éven át meg is tartja a Kárpát-medence egész területét. Kétségtelen, hogy a terület geostratégiai jól védhető, de ennek éppen a hátrányait kellett volna elszenvedniük a bevonuláskor. Mi lehet az ellentmondás magyarázata?

Egyik feltételezésünk lehet, hogy lakatlan, vagy gyéren lakott területet foglaltak el, ahol nem találtak, nem találhattak ellenállásra. Egy-egy kisebb terület megszállásakor ez a lehetőség fennállhatott.

Valószínűnek tűnik, hogy nagy számban éltek itt a hun-avar népek utódai, akik a bevonulókat nem ellenségként, hódítókként, hanem "hazatérőkként" fogadták, s nem jelentett nehézséget a rokon kultúrához való csatlakozás. A területen élő latin-germán-szláv népek, néptörzsek még nem jutottak el arra a fokra, vagy már túl voltak a bomlási folyamaton, hogy ellenállásra képesek, egységes államalakulattal rendelkeztek volna, s inkább behódoltak, vezetőik csatlakoztak a magyar vezérek kíséretéhez. Mindez ellentmond jelenlegi szomszédaink azon állításainak, amelyek Nagy Morva Birodalomról, délszláv királyságról szólnak, nem is beszélve a román fejedelemségről. Természetesen nem tagadhatjuk, hogy voltak államalakulatok a térségben, de valószínűsíthető, hogy nem volt annyira erős a Kárpát-medencében, amint egyes leírásokban olvasható. A későbbi századok német hódító törekvései nagy valószínűség szerint eltűntették volna ezen népeket a történelmi palettáról, ha nem állja útját egy erős, magyar királyok által kormányzott állam.

Az egykori nyugati krónikások, századunkban főleg a szomszédos országok egyes történészei azt igyekeznek bizonygatni, hogy beözönlött a Kárpát-medencébe egy félmillió barbár tömeg, amely elárasztotta és pusztította a civilizált Európát, elpusztította a térségben már meglévő kultúrákat, s tüzzel-vassal írtotta azok lakosságát, s akiket nem sikerült, azokat erőszakkal magyarosította. Akkor járunk közelebb az igazsághoz, ha úgy fogalmazzunk, hogy Európa közepén olyan kultúra telepedett meg, amely más volt, mint a görög-latin alapokon álló civilizáció. Máságánál fogva (napjainkban is) érthetetlen (vagy nagyon is érthető?) a krónikások, történészek számára és egyszerűbb azt barbárnak, civilizálatlannak, kulturálatlannak titulálni.

Ennek a kultúrának bár más volt az értékrendje, amelynek minőségéről fogalmat alkothatunk a már említett tényezőkkel, ugyanakkor nem árt megvizsgálnunk ennek a szellemi értékrendnek a műszaki-technikai-technológiai hátterét is.

A félmillióra tehető népesség állandó hadseregét az arab és bizánci források egyaránt legalább húszezer főnyire becsülik, nem említve a segécsapatokat. Elgondolkodtató, mit jelenthet ekkora tömeg szervezett mozgása, ellátása. Ha csak a többtízezernyi lószerszámot, szablyát, pajzsot, kopjást, íjját, öltözetet és más eszközöket vesszük alapul, mi módon teremthető meg? Ha helyben készült, s ők maguk állították elő, akkor példátlan magasfokú kézműiparral és technológiával kellett rendelkezniük, hogy képesek voltak olyan haditechnika előállítására, amely azonos, de inkább magasabb szinten állt, mint a korabeli európai. De említhetnénk akár az ötvösök és fémművesek korabeli remekeit is. Minderre pedig egy civilizálatlan, kulturálatlan nép aligha lett volna képes. Ha nem helyben készültek az eszközeik, akkor viszont kiváló kereskedőknek kellett lenniük. A szállítások megszervezése, véghezvitele a korabeli szállítóeszközökkel, útviszonyokkal szintén nem lehetett egyszerű feladat. Szállítóeszközük minden bizonnyal a kor "világszínvonalán" állottak.

Talán ennyi adalék alapján is úgy vélhetjük, a bevonuló magyarság mai szemmel nézve mint civilizált, magas kultúrával rendelkező és nem valami fejlődésben visszamaradt, barbár népesség foglalt helyet Európa közepén. Természetesen ez a civilizáció és kultúra más volt, mint a görög-latin alapokon álló, de nem alábbvaló.

A nagy kérdés tehát a kilencedik-tizedik század fordulóján; hogyan lehetett ezt a kétféle - nyugati /görög-latin-keresztény/ és keleti (lovassomád-pogány) - értékrendet úgy ötvözni, hogy a Honfoglalással valóságban is létrejött új magyar állam fennmaradjon és beintegrálódjon a korabeli Európába? Ez azonban már egy újabb fejezet, a Géza-Szent-István által megszülető keresztény-magyar állam kérdéskörébe tartozik.

A TÚRKEVEI
TARSOLYLEMEZ

A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG TITULUSÁNAK VALÓSZÍNŰ EREDETÉRŐL

A témáról 1991-ben az Esztergomban rendezett nemzetközi ökumenikus egyháztörténeti konferencia Árpád-kori szekciójában tartottam előadást. Az ott elhangzottak hozzájárultak ahhoz, hogy az 1993-ban érseki rangra emelt veszprémi főegyházmegye érseke olyan új címet hagyott jóvá, amely kifejezi, hogy "az ősi veszprémi egyházmegye Szent Mihály főangyal titulását viseli", továbbá azt is, hogy az ősi bazilika építtetője és berendezője Magyarország első királynéja, a második mezőben pedig Boldog Gizella lebegő alakja látható.

A püspökség és a bazilika névadója és patrónusa tehát az a Szent Mihály, aki a mennyei seregek vezéréként rendet teremt az Isten ellen fellázadt sátán által kiváltott kozmikus harcban. János evangélista látomását Békés Gellért bencés és Dalos Patrik oratoriánus fordításából idézem:

"Akkor nagy harc támadt a mennyben: Mihály és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai védekeztek, de nem tudtak ellenállni és nem maradt számukra hely a mennyben. Letaszították a nagy sárkányt, az óskígyót, aki maga az ördög, a sátán, aki elcsábítja az egész világot. A földre taszították, és vele együtt lezuhantak angyalai is." /Jelenések 12,7-9/

Szent Mihály tiszteletét a keresztény világban a róla elnevezett templomok sokasága bizonyítja. A Mihály-kultusz már az 5. századtól rohamosan terjed, különösen Nyugaton, apparitíói, jelenései révén, mert őt tartották az Egyház védelmezőjének. Kultusza a germánság körében a 8. században kezdett elterjedni Bonifác térítései nyomán. 813-ban a mainzi konzíliumon Jámor Lajos az ősz kezdetének Szent Mihály főangyal ünnepét jelölte meg. A legkedveltebb középkori legendagyűjtemény, a Jacobus da Voragine által 1263-1273 között megírt Legenda aurea rendszerezve mutatja be a főangyalról összegyűjtött legendákat, történeteket.

A bajorok és a karantánok keresztény hitre térítését a Conversió-ból jól ismerjük. A Karoling Pannóniában Német Lajos uralkodása idején, Adalwin salzburgi érsek egyházszervezési körúton járt. 864 karácsonyát Pribina székhelyén, Mosaburgban ünnepelte, de templomszentelési programja szerint 865. január 1-jén már Ortahu-ban, Kocel birtokán szentelt fel egy templomot Szent Mihály tiszteletére. Az eseményt idézem:

"Die vero Kalendis Januariis ad Ortahu consecravit ecclesiam in honore sancti Michaelis archangeli in proprietate Chezilonis."

Orhatu helynév etimológiája és földrajzi fekvése napjainkig vitás kérdés maradt, pedig valahol a környéken kell lennie. Nemrég elhunyt kiváló egyháztörténészünk Bogyay Tamás három évtizeddel ezelőtt arra a megállapításra jutott, hogy a mai Veszprém földrajzi fekvése alapján és az Ortahu helynév etimológiájának a vizsgálata szerint a két helység-név azonos településnek felel meg, tehát a 9. századi Ortahu topográfiailag azonos település. Úgy vélte, hogy ezt még az a tény is megerősíti, hogy Veszprémben valóban van egy ősi, Szent Mihályról elnevezett templom. E felfogás szinte általánossá vált a német nyelvű szakirodalomban. Esztergomi előadásomban azonban kifejtettem, és ma is ezt vallom, hogy az identifikáláshoz még szükséges egy láncszem, de ez a legfontosabb: a veszprémi püspöki székesegyház ősi, az Adalwin érsek által Ortahuban említett templomnak, a régészeti maradványa, vagy legalább azonosítható alaprajzi nyoma.

Bogyay Tamás Esztergomban részletesen kifejtette érveit továbbra is, de elismerte, hogy a 20. század elején végzett átalakítási építkezések és a templombelsőben végzett földmunkálatok során ennek a feltételezett templomnak nem bukkantak a nyomára. A veszprémi vár területén végzett régészeti ásatások az 1980-as években sem hoztak felszínre semmit az Adalwin-féle templomból. A vitás kérdés továbbra is megválaszolatlan maradna, ha a megoldáshoz nem keresnénk más utat, más megközelítést. A veszprémi vár egyházi építményeinek Árpád-kori topográfiáját vizsgálva feltűnő az a tény, hogy az érseki, korábban püspöki székesegyház és természetesen annak ősi magja, amelynek Gizella királyné rakatta le alapjait, nem pontosan keletelt templom, hanem tengelyében DNy-ÉK tájolású, tehát apszisa északkeletre néz. Alapozásánál ugyanis nem a hagyományos tájoláshoz ragaszkodtak, hanem az ÉNy-DK hossz tengelyű Vár-hegyre merőlegesen tűzték ki az alapárkokat, s ezzel a helyi adottságokhoz alkalmazkodtak. Ebből logikusan következett, hogy a későbbi püspöki és káptalani, sőt a donatrixi építkezések ezeket a koordinátákat vették figyelembe, amely tulajdonképpen racionális elgondoláson alapszik.

A veszprémi püspökség kiváltságlevelében, - amelyet Szent István adott ki a közeli Solyban Szent István protomartír kápolnájánál - olvasható az első dokumentum arról, hogy az egyházmegye Szent Mihály patrocíniuma alatt áll, ugyanis az ősiabb titulus fogalmát a 11. századtól már a patronus szó kánoni értelemben is követi. A veszprémi püspökség megalapítása minden valószínűség szerint időben korábbi a Gizella által építtetett püspöki bazilikánál, de mindkettő egyaránt Szent Mihály tiszteletére jött létre. E képet kiegészíti még az a Szent György titulását viselő rotunda, amely a 10. század végén épülhetett, s a bazilika közvetlen közelében van. Veszprémben tehát az évezred végén, ill. az ezredfordulón térben és időben egy helyen meghatározható az Egyház igen népszerű két szentje, a főangyal Mihály és harcos katonaszent, György.

A titulus eredetére vonatkozóan a 997. évi Koppány-féle lázadás befejezését jelentő veszprémi csata közvetlen előzményeit és a csata végét követő eseményeket kell áttekintenünk.

I. István nagyfejedelem seregével és a nehézfegyverzetű németekkel Veszprém felmentésére indul és győzelméhez Szent Mártont és Szent Györgyöt hívja segítségül.

2. A csatát István megnyeri: ezt a Képes Krónika írója után így foglalhatjuk össze: az egész sereg vezére, az alemann Vencelinus legyőzte és megölte a csatában Koppányt, utána István felnégyeltette a somogyi vezér holttestét, kifüggesztette tagjait Veszprém, Győr, Esztergom kapujára, a negyediket pedig Erélybe küldte.

A felsorolás néhány pontjára kívánok rávilágítani:

ad 1.: István a pannóniai születésű Tours-i Szent Márton, a Géza nagyfejedelem által alapított első bencés apátság névadó patrónusát, Európa egyik legnépszerűbb "segítő szent"-jét hívja segítségül. De segítségét kéri a keleti kereszténység talán legnépszerűbb katonaszentjének, Györgynek is. Vajon nem azért, mert az ostromlott Veszprémben már van neki rotundája? A Gellért-legenda szerint Csanád vezér szintén Szent György segítségéért fohászkodott a pogány Ajtonnyal vívott csatája előtt. A Képes Krónika írója nem említi Szent Mihály főangyal, pedig a csatát eldöntő német nehézfegyvereseknek a szerepe vitathatalanul fontos volt. A különböző germán népek keresztény hitre térítésük után Szent Mihály főangyal lovaghósként és vezérként tisztelték. Egy 9. századi német csatadalban a németek birodalmuk védelmezőjeként kéri segítségét; s nem véletlen, hogy az apródok lovaggá ütése Isten, Szent Mihály és Szent György nevében történt.

Mindezek ismeretében elképzelhető-e, hogy a csata kimenetelét győzelemre vivő német katonaság ne tulajdonította volna ezt Szent Mihálynak? Gizella udvartartásában élő bajorok a papsággal együtt nem gondolt volna ugyanerre?

ad 2.: Koppány felnégyeltetését szakirodalmunkban általában a volgai bolgárok 10. századi jogszokására vezetik vissza, amelyet a fajtalaniságot elkövetővel szemben alkalmaztak, de ennek nincs kitapintható nyoma a 10. századi magyarságnál. E keleti szokással ellentétben Koppány felnégyelését, ill. felnégyeltetését mind földrajzilag, mind ethnika-ilag ellentétes irányban keresem. A büntető igazságszolgáltatás története a felnégyelés büntetését a kora középkortól az újkorig, mint gyakorlatban is kimutatható büntetést Közép- és Nyugat-Európában is ismeri. Az alemannok az árulókkal szemben alkalmazták és szekercével hajtották végre. Ismertebb volt az a változat, amikor az elítélt kezeit és lábait négy lóhoz kötötték és így tépették szét négy részre. Ezt a büntetést még 1589-ben is alkalmazták egy királygyilkoson. Ehhez hasonló büntetésmódok és gyilkosságok találhatók a Meroving-kor történetírójának, Tours-i Gergely /540-594/ püspök és történetíró *História Francorum* című kortörténeti művében. Bruhilda királynét úgy végezték ki, hogy ló farkához kötötték és darabokra szaggatták.

A Meroving-kori frankok és a germán alemannok és bajorok kapcsolata ebben a korban szinte állandó volt, tehát egymás szokásait gyorsan átvették. Történészeink eddig nem méltatták figyelemre a Meroving-kor óta a germán népek-nél is szokássá vált büntetőeljárásokat, a vita középpontjában általában Ibn Fadlán tudósítását hozták fel okul, amelyet 922-ben a volgai bolgároknál észlelt. Koppány esetében Vencellinnek, mint a hadsereg vezérének, a felnégyelés elrendelésében beleszólási joga volt. A négy testrész kifüggesztetését az említett helyen viszont István rendelte el, mint országának nagyfejedelem. Nyugatról ilyen büntetésmódok ismerete is beáramlott, s ez a veszprémi sorsfordító ütközet után befolyásolta Istvánt is a döntéshozásban. A Képes Krónika írója vajon mindent feljegyzett-e erről?

A veszprémi csata az ezredvég Európájának abban a politikai és világnézeti légkörében zajlott le, amelyben a kilizmus, a millenarizmus szelleme is hatott egész Európára. István és Gizella ezredfordulón történt megkoronázása is ebbe az atmoszférába tartozik, amely példa nélkül álló esemény nemcsak a magyar nemzet, hanem bármelyik európai nemzet történetében is. Hasonlóan ilyen kerek időszámítási évszám Nagy Károly frank uralkodó 800-ban történt megkoronázása római császárrá. 1992-ben Veszprém-ben a Gizella-napok alkalmából rendezett Árpád-kori konferencián Gizella királynéről szóló előadást Egon Boschof, a passai egyetem professzorának referátuma követte. Kitérő előadásában röviden így foglalta össze és értékelte ezt az időszakot:

"A házasságkötés politikai háttere nyilvánvaló. Csak röviddel a házasságkötés előtt tért át Vajk, Géza fia és utódja, a keresztény hitre és vette fel megkereszteléskor az István nevet. Ennek az eseménynek valószínűleg világtörténelmi jelentősége volt: itt ugyanis nemcsak egyetlen fejedelem megtéréséről van szó, hanem ezzel - korabeli nemzetségi vallásjog szerint - az egész népet térítette át az új hitre és - ami a legfontosabb - csatlakozott a nyugati világrendhez, Rómához, a latin beállítottságú kereszténységhez. Cívakodó Henrik bajor herceg lányával kötött házassága, aki a birodalmat kormányzó uralkodóház egyik oldalágához tartozott, igazolta ezt a váltást: a 955 utáni években lassan letelepedő nomád nép fejedelme számára ez rendkívüli tekintélynövekedést jelentett, annál is inkább, mert a bajor hercegnő édesanyja, Gisela révén, aki a burgundi király, Konrád lánya volt, még nagy Károly utódjának is számított. Ez a házasság kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy Istvánt 1001-ben királlyá koronázhatták. Ez István kezdeményezésére és a császári-pápai együttműködés eredményeként jött létre..." "A merseburgi Thietmar beszámolója szerint egy kortársi forrás eléggé világosan kifejezésre juttatja, ami az évezredforduló politikai történelmi helyzetéből anélkül is magától értetődőnek kellett hogy legyen: a császár hozta meg a döntést és a pápa minden jel szerint hozzájárult a királlyá avatás szertartásához. Éppoly kevésbé kétséges az is, hogy a korona átadása nem a császár hűbéri fennhatóságát, hanem annak eszmei előjogát dokumentálta. III. Ottó egyetemes birodalmi koncepciójában Magyarország sajátos helyet foglalt el és az egyházi szervezet felépítése, mely együtt járt az esztergomi metropolis létrehozásával, kihangsúlyozta az új királyság politikai egyházi önállóságát. Tehát a *renovatio imperii romanorum* császári koncepciójában ki kell emelni az egyetemes keresztény vonatkozásokat. I. István, akárcsak a lengyel fejedelem Boleszláv Chrobry, a császár küzdőtársaként, kooperátoraként tekinthető a Kelet keresztény hitre való áttérítésében."

E. Boschof értékelésével egyetértve, még hozzáteszem azt a nem elhanyagolható tény, hogy II. Szilveszter pápa volt az első francia származású Szent Péter utód, aki ravennai érsek korában tanítója és barátja volt a fiatal, de nagyon művelt III. Ottó német-római császárnak, akinek a pápai trónust is köszönhette.

A felvázolt ezredforduló Európa-kép világosan érthetővé teszi a magyar királyság létrejöttét és világtörténelmi fontosságát, amellyel megszilárdult a kontinensen a keresztény államok eszmei szövetsége. Ha most visszatérünk a 997. évi veszprémi csatát követő veszprémi egyházmegye létrehozásához és annak titulusához, akkor Szent Mihály főangyal szerepe és patrocíniuma nem lehet kétséges és vita tárgya. Európa keresztény államainak csoportjába beilleszkedő -

korábban pogány, de már a keresztény vallást és kultúrát elfogadó - magyar nemzet számára az első püspökség patrónusának is Európa legnépszerűbb főangyalát, az egyház és a hit védelmezőjét kellett választania Istvánnak és Gizellának.

Befejezésül még indokolni szeretném Mihály főangyal patrocíniumát olyan párhuzammal, amely a mai társadalom átlagembere számára ezoterikusnak tűnik és nem racionálisnak látszik. Az ezredforduló társadalmának hitvilágát, gondolkodását, világnézetét nem lehet 20. századi ideológiai elméletekkel sem megérteni, sem átélni. Ez hamis történeti módszer, és zsákutcába vezet.

Előadásomban már említettem az ezredfordulón jelentkezett kiliazmust, amely az apostoli atyák óta ismert felfogás. Ez János evangélista Jelenések könyvének magyarázatán alapszik, vagyis az őskígyó, a sátán kiszabadul ezer éves rabságából és hatalomhoz jut. A kiliasza felfogás szerint a sátán ezer évig fog uralkodni a népek felett, s csak azután következik be bukása és jön el Krisztus uralma. Ebben sokan hittek és tudatosan keresték a vértanúságot. Egyes adatok szerint még Szent Adalbert prágai püspök is ideális felfogással értékelte ezt és várta a mártírhalált, amely be is teljesedett porosz földön 997. április 23-án. Ebben az évben történt Koppány lázadása és vette ostrom alá pogány seregével az alig csírázó maroknyi kereszténység fejedelmnei szállásközpontját, Veszprémet. A város felmentésére indult történetes uralkodó, a már kereszténnyé lett István magyar és keresztény német fegyveresekkel szállt szembe, megvédte Veszprémet és legyőzte a pogány Koppányt. Meggyőződésük és hitük szerint mennyei segítséggel történhetett ez. Erre még írásos magyarázat is van a Jelenések könyvében, amelyet előadásom bevezetőjében olvastam fel. A párhuzam annyira eklatáns és kézenfekvő, hogy ezt a fejedelmi udvar bajor papsága is észrevehette és az uralkodó tudtára hozhatta. A mélyen hívő III. Ottó császár elsőnek sietett Szent Adalbert földi maradványaihoz, amikor megtudta vértanú-halálát. Az ugyan-csak mélyen vallásos és nagyon fiatal Gizella bajor udvartartása is Szent Mihály segítségét látta a győzelemben. A veszprémi egyházmegye és püspöki bazilika tituluszának a származását az ismertetett motivációban látom.

Irodalom

- ÁDÁM Iván: A veszprémi székesegyház. (Veszprém, 1912.)
- BALOGH Albin: Egy-két szó a Koppány-féle lázadásról. In.: Katholikus Szemle (1913.)
- BOSCHOF, Egon: Bajor-magyar kapcsolatok Gizella királyné korában. Die bayerisch-ungarische Kontakten zur Zeit Giselas. In: Veszprémi Múzeumi Konferenciák 4. (Veszprém, 1993.)
- FÉLEGYHÁZY József: Az Egyház a korai középkorban. (Budapest, 1967.)
- GREGORII Episcopo Turonensis: Historiarum libri decem. Historia Francorum. Vol.I: Libri I-V. Post Brunonem Krusch hoc opus iterum edendum curavit Rudolphus Buchner. Wissenschaftliche Buchgesellschaft. (Darmstadt, 1986.)
- GUTTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. 2. kiadás. (Veszprém, 1979.)
- GYÓRFFY György: István király és műve. (Budapest, 1977.)
- GYÓRFFY György: Szent István és Veszprém. In: Horizont, Művelődési és művészeti folyóirat XVII. évf. 1.sz. (Veszprém, 1989.) p. 49-52.
- GYÓRFFY György: Koppány lázadása. In: Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv I. (Kaposvár, 1970.)
- HÓMAN Bálint - SZEKFÜ Gyula: Magyar történet. I.k. (Budapest, 1928.)
- KELLER, Hiltgart J.: Reclams Lexikon der Heiligen und der biblischen Gestalten. Legende und Darstellung in der bildenden Kunst. 4. durchgesehene und ergaenzte Auflage. Reclam Stuttgart, 1979.
- KRISTÓ Gyula: Tanulmányok az Árpád-korról. (Budapest, 1983.)
- Die LEGENDA AUREA des Jacobus da Voragine. Aus dem Lateinischen übersetzt von Richard Benz. 10. Aufl. Verlag Lambert Schneider. (Heidelberg, 1984.)
- A KÉPES KRÓNIKA latin eredetijének magyar fordítása. Helikon Kiadó (Budapest, 1987.)
- PAULER Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. I.k. (Budapest, 1899)
- Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianse gestarum. Ed. Emericus Szentpétery. I. Budapestini, 1937.
- Strafjustiz in alter Zeit. Band III der Schriftenreihe der mittelalterlichen Kriminalmuseum Rothenburg an der Tauber, 1980.
- UZSOKI András: Die Echtheit des Grabes der ungarischen Königin Gisela in Passau. In: Schriftenreihe des Osteuropa Instituts Regensburg-Passau. Band 12. Heft 39. (Regensburg, 1988.) p. 13-22.
- UZSOKI András: A veszprémi püspökség Szent Mihály patrocíniuma. In: Egyházak a változó világban. A Nemzetközi Egyháztörténeti Konferencia előadásai. (Esztergom, 1991.) p. 87-89.
- UZSOKI András: A 997. évi veszprémi ütközet és Koppány felnyegyelése. In: Múzeumi Diárium. (Veszprém, 1988.) p. 6-10.

A KISKUNFÉLEGYHÁZI
TARSOLYLEMEZ

Vámos-Tóth Bátor (Honolulu)

Bala+ton - Tapol+ca

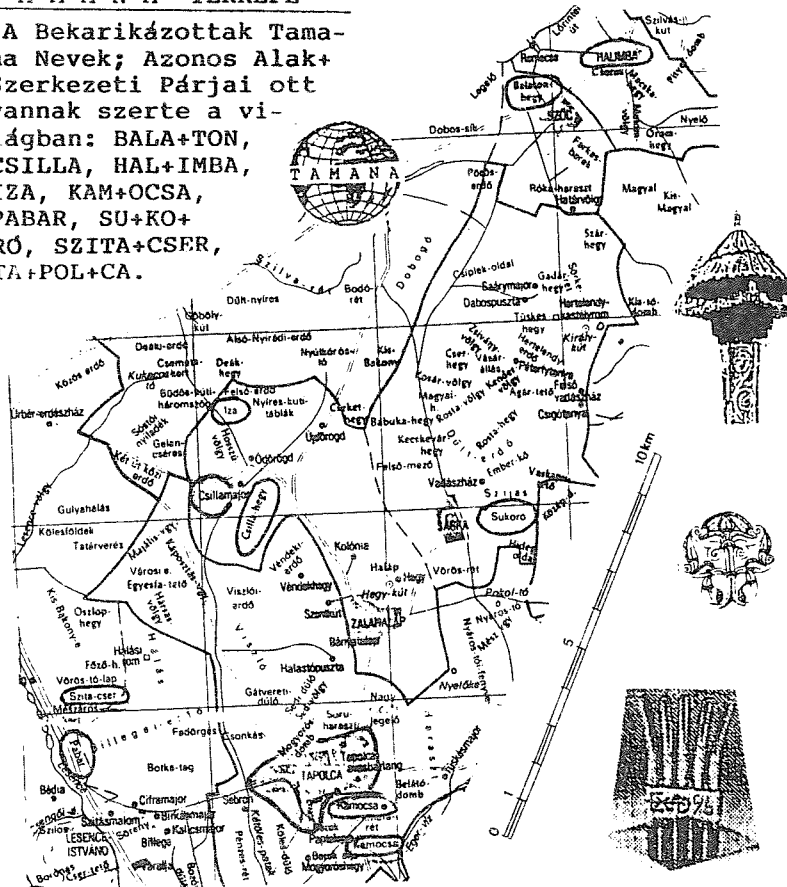
TAPOLCA KÖRNYÉKE

TAMANA TÉRKÉPE --

A bekarikázottak Tamana nevek azonos alak+szerkezeti párjai ott vannak szerte a világban: BALA+TON, CSILLA, HAL+IMBA, IZA, KAM+OCSA, PABAR, SU+KO+RÓ, SZITA+CSER, TA+POL+CA

TAPOLCA KÖRNYÉKE TAMANA TÉRKÉPE --

A Bekarikázottak Tamana Nevek; Azonos Alak+Szerkezeti Párjai ott vannak szerte a világban: BALA+TON, CSILLA, HAL+IMBA, IZA, KAM+OCSA, PABAR, SU+KO+RÓ, SZITA+CSER, TA+POL+CA.

MAGYARORSZÁG FÖLDRAJZNÉV-TÁRA
VESZPRÉM MEGYE
BUDAPEST, 1978.

A mellékelt TAPOLCA környéki térképen a bekarikázott nevekre a Kiss-féle Jelentés-Adogató Szótár (Budapest, 1983) a következőket mondja:

BALATON: - a szláv Blatiny = Sáros Tó. HALIMBA: a német Hellenbrecht személynévből ered. IZA: a visszakövetkeztetett (írásztal mellett) ő-s-indoeurópai Eis-ls = Gyorsan mozog szóból jöhet. SUKORÓ: az ó-magyar Sokoró = Tekergős szóra megy vissza; ami földrajzi névvé vált - domboktól, völgyektől átszelt területet jelezve. TAPOLCA: szláv eredetű, mert a bolgár nyelvben Tólica = meleg-víz és Szerbiában van Tóplica helységneve. CSILLA, KAMOCSA, PABAR, SZITACSER nem szerepel a Kiss-féle Szótárban.

Nos, a fentiekhez kapcsolódva a Tamana tudomány az itteni-fenti - 9 - név+szerkezet világösszefüggéseit tárja fel. Azaz: a földet teljesen átkaroló látókörben mutatja be a TAPOLCA környéki neveket. Új-valós, történelemszemlélet-tárgító kaput nyit meg ezáltal a kárpátoki földrajzi nevek tárgyilagos értelmezéséhez a magyarság történelmi múltjának részrehajlás-mentes, - tény-igaz értékeléséhez.

Lássuk hát:

BALATON-BALA+TON: itt hegy név+szerkezete, Balaton tavunk a Bakony hegy déli lejtőjénél terült el, de van Balaton falu a Bükkben is, aztán Balaton Szittyó neve Biharban ott Bakon+Szeg község közelében! De ugyanaz a Balaton falu a Fülöp szigetek Luzonon (13:55-123:32) ott éppen a Bakon sziget tőszomszédságában; a Kar+Ingó sziget és Titi+Szán falu közelében. Viszont nálunk a BAR+CA+SÁG-ban - Orbán Balázs leírása szerint - ott a hun-avar Kar+Ingó-sáncoknál ivott áldomást. Atila király. Bala+ton úgy képződik, mint Bala+tán (dülő Csongorádban és falu Indonéziában) és Bara+TON (magyar családi név és falu Kenyában).

CSILLA: Csilla-hegy és Csilla-Major Tapolcától van északnyugatra, de ugyanaz a Csilla hegy neve a Kasmíri Himalájában is (32.30-78.30) és ott a Csák+ráta, Padar (30.57-77.51) és Tarna hegyi-tamanás falu (31.20-77.37) társaságában lelhető meg. Megint milyen lenyűgöző Tamana összefüggések: Csák+tető és Csák+völgy megtalálható a Tapolcai járásban, Padar-t nem kell újra bemutatnunk, Tarna azután nemcsak folyónk (és folyó Mongóliában is ott Úr+iza folyó társaként, de Tarna folyó a nyugat-afrikai Guinea Bissauban is és ott két Tamana falu társaságában van), hanem van Tarnai-ház Tapolca délkeleti térségében - a Balaton-parti Révfülöp községben; azt mondják, hogy "az öreg Tarnay (aki mindig pislogott) ismert személy volt; résztvett a község fejlesztésében!" Azaz: Csilla-Csák-Pabar-Tarna nemcsak tapolcai, hanem Kasmír-himalájai négyes-fogat is.

HALIMBA-HAL-IMBA: elzárt-hegyi-tamanás falunk itt a Bakonyban, de ugyanaz a Halimba előfordul a "történelem előtti" műveltségeiről ismert afrikai Csád-ban is falu képében (13.21-15.29) és ott nyugatra található meg a Kamocskakam+ocsa falutól (13.05-19.16) és az Atila falutól (13.21-18.01). Ám ugyanaz - a Halimba falu ott van az új-guineai felföldön is (6.38-144.27), azon a felföldön, amit csak hetven (70) esztendeje fedeznek fel repülőről és ahol újabban 10.000 évesnél idősebb öntözéses kertészet nyomaira is bukkantak. Ott az új-guineai ős-felföldön Halimba szomszédai pl.: Ala+mánd, Anda+vári, Hont, Kal+onda és Padar+onga helység! Nos, valahány ott van a Kárpátok alatt is; Ala+mánd: Szolnok város külterülete, Anda+vári: családi nevünk, Hont: vármegyénk, Kalonda: palóc és székely-földi község, Pabar azután családi nevünk is! Csád-ban a Halimba-táji Kamocsa, az új-guineai felföldön a Halimba-szomszéd Pabar teszi rá a süveget ezen káprázatos összefüggésekkel Hiszen itt a bakonyi Halimba Kamocsa és Pabar közelében lelhető meg ugyancsak... Nos, mindezek fényében Halimba "eredeztetéséhez" a német Hellenbrecht személynévből nem szükséges további megjegyzést tennünk...

IZA: Folyó nálunk Mára+maros megyében (v.ö.: Mára+gát folyó Ugandában és falu Új-Guineában, Sióómaros falu nálunk Somogyban, Mátá+Maros gyakori Mekszikóban, Kara+Mán+Maros falu Törökországban). De Iza ugyancsak folyót jelöl Ekvádorban is, ahol pl. a Balata, Mura, Sió, Tisza, Una folyó a társa - valahány folyó nálunk a Kárpátok alatt is. Úr+iza aztán folyó Mongóliában, ahol pl. a Tarna és Kara+Buka folyó a társa; nálunk három Karabuka is van (dülő Békésben, Csongorádon, erdő Komáromban), de Kara+buka és Kara+buka két szomszédos oázis a nyugat-ausztráliai sivatagban és ott éppen a Tamana Oázis közelében lelhető meg - viszont Kara+Buka+Bura patak név+szerkezete a még ma sem teljesen feltárt Gajánai Felföldön ott mándi díszjeles, "víz-özn-előtti" óiás-szobrok, az Ala+mánd folyó, két Aranka patak és Keve+igek város társaságában. (Keve és Ügek két ősi magyar név.) Aztán Iza+mán falu Közép-Ázsiában (51.48-78.31) ott Kalonda (52.30-78.30) és Tapol+ka falu (50.48-78.32) között azaz: IZA-Tapolca Balaton-parti és IZA-Tapolka közép-ázsiai kettős. Ugyanakkor Tapol két falu neve is a Viszo+ján-lakta Közép-Fülöp Szigeteken ott a Bugac folyó, a Sió hegy, Arak, Bat+baján, Dorog, Hubay, Tisza falu, majd Bar+sza-Bar+ca és három Kan+sza-Kan+ca falu társaságában.

Azaz: Tapol+ca a Viszo+Jáni Fülöp Szigeteken a hun fejedelem-azonos Bat+baján és a magyar törzs-azonos Hubay falu, majd a Tisza község közelében lelhető meg.

SUKORÓ-SU+KO+RÓ: nemcsak itt erdő Sáská község mellett, Hegyesd falu tartozékaként, de ugyanaz a Sukoró községünk, a Velencei tó partján is, ami 7000 éves régészeti lelőhely; írásos agyag-mérő-súlyok kerültek ott elő a föld alól. Sukoró: jeles Tamana név+szerkezet: indián törzs Kelet-Braziliában (9.00-37.00) ott a Garan+hun törzs tőszomszédságában! Itt a Tapolcai tájon Sukoró erdő Hegyesd község része, de Hegyesd tartozéka Garan+kút, Garan+kút+lap, Garan+kút+tó is! Azaz: Sukoró-garan Tapolca mellett és Kelet-Braziliában is két tőszomszéd. De menjünk csak tovább: Sukoró sziget-rész neve a Csendes Óceánban ott Pónape sziget (7.00-158.00) keleti szomszédságában! Már többször bemutattuk: Pónape szigetének Matol nevű szigetekskjén leljük az időtlen város-falakat, amik öt méteres tégláit ott a Csókás-tó+lap hegy bazaltjából vágták ki a monda szerint, nos ezek a falak éppen Tamán telep mellett folytatják útjukat az óceán vize alatt - ott a Mánd sziget, Ala+mor, Kál+onga+vár falu, Manda+pár domb közelében - de mind a fenti hat név+szerkezet megtalálható nálunk Szat+már megyében is! A monda szerint Szipa szellem rendelte el a városfalak megépítését, de nálunk Szipa+hát dülő megint Szat+már megyében van, de ugyanaz a Szipa+h folyó Szu+mátra szigetén is - ott a Szele+ta és Szerém+bán falu közelében. Ami pedig Csókás-tó+lap hegy név+szerkezetét illeti: Csókás+szőlő a tapolcai járásban Sziget+liget község része, Garan+tó+lap pedig - a Sukoró-erdő szomszédja. Azaz: Csókástó+lap-Sukoró nemcsak a Csendes-Óceánban, hanem itt a tapolcai járásban is két szomszéd! Tamana világösszefüggései új történelem-szemléletet alakítanak.

SZITACSER-SZITA+CSER: - utoljára, de nem utolsósorban emeli magasra Tamana világ-tény-zászlaját itt: Szita+gyán falu szene+gál-ban, Szita+nak: sziget Alaszkán, Szite+par: falu Indiában, Kuku+cser: oázis a mándi-pentaton Kelet-Újgúriában. Szita+vára azután falu bolívia hegyei közt (15.26-67.48) és ott három iker-falu a társa: Inka+vára (15.23-67.41), Iza+pur (15.25-67.45) és Tóka+vára (15.24-67.40). Iza Tapolca határában, Bal+Inka ugyancsak Tapolca térségében, Tóka+szél pedig itt a tapolcai járásban Kapolcs község része ott a Sukoró-erdőtől északkeletre! Azaz: Szita-Iza-Inka-Tóka-vára tapolcai és bolíviai.

Ha a Tapolca-táji Balaton-Halimba-Iza-Kamocsa-Pabar-Sukoró-Szita megtalálja ikerpárját eurázián kívül: Afrika, Amerika, Óceánia csak újonnan - feltárt tájain is, akkor eddigi szűkre szabott csak 40 szélességi és 0 hosszúsági fok távolságra engedélyezett történelemszemléletünket felül kell vizsgálnunk; 360 fokos szélességi és 180 fokos hosszúsági távolságra kell átállítanunk. A feltárt cáfolhatatlan tény-összefüggések ezt követelik meg a valóság-igazság megrajzolásának ügyeletes munkájában!

Hono+lulu, 1994.7.13. Bihar napján. Bihar: folyó, tartomány, város Indiában, megye, község, hegy nálunk. Bihar: folyó Ruandában ott a Buda+onga és Karam+kó domb közelében. Buda+duna: sziget Új-Guineában, Pabar-onga: falu az új-guineai felföldön. Karan+kó: domb nálunk is Szombat+hely közelében, de domborzat név+szerkezete Peruban is! Karan+kó: törzs Sierra Leonében, ahol hat Káma+ló helység is van, de itt Havaji-ban kilenc Káma-ló név+szerkezet található, míg nálunk Zalában a Káma patak Liszt+ló falunál ered.

Jegyzet: A zárójelben lévő számok földrajzi koordináták.

*Bellerophôn és a Chiméra.
Elefántcsont faragvány
(5. század/)*

Függelék

**Prof. Dr. Péter Miklós
(Kolozsvár)
helyszíni költeménye**

Lassan-lassan alakul egy mozgó vita, harcoló -
kiprovokálta Balázs, a moszkovita marxoló.
Odaítéljük Zoltánnak a kutatás rendjét:
látatlanban nem hiszi el őseinknek kengyelét.
Azt kérdezte Árpád apánk: ez a szoros Verecke?
Mert ha igen, akkor fiam a válladról eressz le!
Van itt kérdés, hiszen néhány szerző azon hóbörög:
akadtak-e Egyiptomban sámánok - szent csödörök?
Mi kell nekünk, kutatóknak? minden hájjal megkent ész,
s tudni, hogy legközelebbi rokonszakma: a csempész.
Kik voltak a honfoglalók? A magyarok? A kazárok?
Ott Kolozsvárt dönti el majd a Főtéren az az árok.
S a végén, ha nem vigyázunk, még az is kiderül, hogy mi
a szó minden értelmében mind meg fogunk táltosodni.

Tapolca, 1994. VIII. 7.

MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI
MINISZTER

**Dr Csihák György úrnak
elnök**

Ungarisch Historischer Verein
Zürich 8047
Pf. 502

Tisztelt Elnök Úr!

Örömmel és jóleső érzéssel olvastam köszönő sorait, amelyből egy közös ügyért folytatott együttműködés sikere cseng ki. Remélem a jövőben is segítséget tud nyújtani a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium a határainkon túl élő magyarságnak.

Munkájukhoz töretlen erőt és sok sikert kívánok.

Budapest, 1994. január "28. "

Tisztelettel:

Dr. Mádl Ferenc

MÚVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI
MINISZTER

Onk... 100
1993...
16.10.93

Ügyiratszám: 57.733/93.XII

Patt...
19.93. dec. 29.
Lilla...

Dr. Csihák J. György
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
elnöke

113

Megyei Önkormányzati Hivatal

Veszprém
Megyeház tér 5.
8200

3
818-7193.
Patt...

Tisztelt Elnök Úr!

Köszönöm megtisztelő felkérését. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tapolcai rendezvényén (a Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozó és a III. Magyar Történelmi Iskola) vállalom a védnökséget.

Az Önök tevékenységét a Tárca eddig is fontosnak tartotta, s a jövőben is támogatni kívánja a lehetőségek szerint. Az idei nyári program ismeretében biztos vagyok abban, hogy 1994-ben is színvonalas előadásokat hallhatnak a résztvevők, a kötetlen beszélgetések pedig a szakmai tudásanyag bővítése mellett egymás megismeréséhez, közös gyökereink és feladataink felismeréséhez vezetnek.

Eredményes szervezőmunkát kívánok valamennyiöknek.

Budapest, 1993. december "21"

Üdvözlettel:

Dr. Mádl Ferenc

SOMOGY MEGYE KÖZGYŰLÉSÉNEK
ELNÖKE

7400 KAPOSVÁR, Megyeháza, Csokonai u. 3.
Tel.: 82/313-615. Fax.: 82/310-567. Telex: 13-340

1993 DEC 20
Palka
1993. dec. 22.
11.00.00

Dr. Zongor Gábor elnök úrnak
Veszprém Megyei Közgyűlés Elnöke

V e s z p r é m

3
818-8193
János

Kedves Gábor!

A balatoni régióban, három megye /Zala, Somogy, Veszprém/ védnökségével 1994-ben tervezett Östörténeti Találkozó és Történelmi Iskola szervezési elképzeléseivel egyetérték. A tapolcai rendezvények védnökségi felkérését megtiszteltetésnek veszem és azt örömmel felvállalom. Egyben tájékoztatlak, hogy az anyagi támogatással kapcsolatos egyesületi kérést a januári közgyűlés elé terjesztem, s remélem pozitív döntés születik.

Mindezeket túl az 1993. évi az Egyesület Somogy megyei sikeres rendezvényei is kötelez bennünket, hogy tegyünk meg minden tőlünk telhetőt e tájék kulturáltságának emeléséért, értékeik növeléséért.

Ebben a reményben kívánok kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet.

Kaposvár, 1993. december 17.

Barátsággal üdvözöllek:

Dr. Gyenesi István

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

A MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓKON RÉSZTVEVŐK SZÁMA

Helyszín	Magyarországról				Más államokból				Összesen				Előadások száma	
	szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	szakember	vendég	összesen	ebből ingyen	személye- sen	beküldve
Benidorm 1986	4	1	5	3	9	4	13	-	13	5	18	3	15	3
Zürich 1987	8	5	13	8	13	22	35	-	21	27	48	8	35	3
London 1988	20	14	34	23	19	28	39	1	39	42	81	24	56	13
Felsőőr 1989	26	36	62	19	25	24	49	1	51	60	111	20	38	9
Altenberg 1990	13	4	17	13	11	12	23	4	24	16	40	17	23	8
St. Gallen 1991	20	14	34	12	21	44	65	5	41	58	99	27	32	8
Szentendre 1992	21	52	73	-	10	8	18	-	31	60	91	-	23	4
Kaposvár 1993	11	84	95	-	12	1	13	6	23	85	108	6	30	4
Tapolca 1994	24	31	55	-	15	2	17	9	39	33	72	9	30	5
Tapolca 1995														

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET
Magyarországi Tagozata

MEGHÍVÓ

Nyilvános előadás 1994-ben minden hónap utolsó előtti csütörtökjén

Kezdet: pontosan 17 óra

Belépés díjtalán

Az előadást vita követi

Helye: H-1051 Budapest, V., Arany János u. 10. (Arany 10 Ifjúsági Klub 1/2 em.)

Előadás

Január 20. Prof. Dr. Erdélyi István, Magyar Tudományos Akadémia Altajisztikai Kutató Csoport: Honfoglalás előtt - honfoglalás után

Elnök: Dr. Pandula Attila, ELTE adjunktus, Bp., ZMTE

Február 17. Róczai György, történész, Bp., ZMTE: Ósi tudásunk

Elnök: Nagy Kálmán, Budakeszi hadtörténész, ZMTE

Március 24. Stamlar Imre, történész, Somogyjád, ZMTE: Az ősi magyar vastermelés

Elnök: Szekeres István, Budakalász, történész, ZMTE

Április 21. Prof. Dr. Fejes Pál, Szeged, ZMTE: A MINOS-i HT (Hagia Triada) 118.sz. agyagtábla szövegének értelmezése és ennek jelentősége a magyar őstörténeti kutatások szempontjából (A "finnugor eredetelmélet" cáfolata)

Elnök: Dr. Darai Lajos egyetemi adjunktus, Bp., ZMTE

Május 26. Dr. Révész László, ny. egyetemi tanár, Bern, ZMTE: A magyar októberi forradalom kihatása a szocialista államokra. "Békeszerződések" a két világháború után

Elnök: Dr. Beöthy György, Bp., történész, ZMTE

Június 23. Kapitány, vitéz Dr. Dr. Juba Ferencz, Bécs, ZMTE: A középkori magyar tengeri hatalom

Elnök: Sebestyén László, Bp., történész, ZMTE

KILENCEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ: TAPOLCA, 1994. AUGUSZTUS 7-13. A ZMTE MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁJA: TAPOLCA, 1994. AUGUSZTUS 14-20. Jelentkezési határidő mindkét rendezvényre: 1994. május 31.

Szeptember 22. Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke, Zürich: A magyar őstörténet kutatásának jelentősége, főbb irányai és jelenlegi helyzete

Elnök: Dr. Magyar Kálmán, Kaposvár, régész, ZMTE

Október 20. Dr. Frech' Miklós, archeobotanikus, Keszthely, ZMTE: Az ázsiai hunok nyomában. Az 1990. évi mongóliai expedíció archeobotanikai eredményei

Elnök: Sebestyén László, Bp., történész, ZMTE

November 18. Egyesületi ünnepség. Részvétel csak erre az alkalomra kiadott meghívóval.

Háznagy: Dr. Darai Lajos, Szekeres István, Dr. Sárkány Kálmánné (Tel.: 137-6356)

Megjegyzés: ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET

MEGHÍVÓ

Nyilvános előadás 1994-ben minden hónap második keddjén

Kezdet: 19.00 óra

Az előadást vita követi

Helye: Szent István Központ, CH-8047 Zürich Winterthurerstr. 135. Tel.: 01/362 33 03

Január 11. Az átmenet nehézségei Kelet-Közép-Európában

Prof. Dr. Révész László történész, Bern, ZMTE

Február 8. Az embernevelés helyzete a Magyar Tudományos Akadémián 1830-tól 1914-ig

Dr. Koós Ferenc neveléstörténész, Szigetszentmiklós, iskolaigazgató

Március 8. Az egyetemes magyar kultúra egységének megbontására és megőrzésére irányuló törekvések Szt. Istvántól napjainkig

C. Tóth János művelődéstörténész, Bp., Határon Túli Magyarok Hivatala, kormánytanácsos

Április 12. A huszár - a magyar könnyűlovasság kialakulásától

Nagy Kálmán hadtörténész, ZMTE, Budakeszi, ny.huszárezredes

Május 10. Die grosse Frau Agnes von Habsburg. Leben einer ungarischen Königin (Diavortrag)

Dr. Claudia Storz, Aarau, Historikerin

Június 14. A honvédség hivatásos állományának történelemszemlélete és nemzettudata, fejlesztésének lehetőségei

Dr. Szauter Lajos, Bp., ZMTE egyetemi docens, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia

KILENCEDIK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TALÁLKOZÓ: TAPOLCA; 1994. AUGUSZTUS 7-13

A ZMTE III. MAGYAR TÖRTÉNELMI ISKOLÁJA: TAPOLCA 1994. AUGUSZTUS 14-20

JELENTKEZÉSI HATÁRIDŐ MINDKÉT RENDEZVÉNYRE: 1994. MÁJUS 31

Szeptember 13. A ma élő oláh, rutén, magyar hangszeres népzene Kárpátalján

Pál Lajos zenetanár, Tiszapéterfalva, Kárpátalja

Október 11. Cesar de Saussure - egy svájci francia Rodostoban

Dr. Hóvári János turkológus Bp., Külügyminisztérium

November 8. Egyesületi ünnepség. Részvétel csak erre az alkalomra kiadott meghívóval

December 13. A történettudat problémái Zoboralja magyar falvainak tükrében

Dr. Csámpai Ottó, Pozsony szociológus, ZMTE

Történelmi kirándulás minden hónapban külön terv szerint.

Baráti kerekasztal találkozó minden hónapban, az előadást követő hét csütörtök napján: Restaurant Gasser, Langensteinstr. 2, 8057 Zürich, Tel.: 361 30 03

Megjegyzés: ZMTE = a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület tagja

Az esedékes előadásunk hirdetése megtalálható az előadást megelőző héten hétfőn a Tagblatt der Stadt Zürich-ben és pénteken a züri-tip-ben, valamint a Neue Zürcher Zeitung heti műsorfüzetében, a Zürichsee-Zeitungban és a Zürcher Oberlander-ben.

MINDEN ÉRDEKLŐDŐT SZERETETTEL VÁRUNK!

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa
A Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó VII.

Csihák György: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története VIII.

Jegyzőkönyv

A Találkozó jegyzőkönyve

Az előadások tartalmi kivonata

A Magyar Őstörténeti Találkozó Házirendje

Nyilatkozat

A Kaposvári Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)

Meghívó a Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozóra Tapolcára

Felhívás a Harmadik Magyar Történelmi Iskolára Tapolcára

Sajtóközlemény

Az előadások teljes szövege

Bárdos Edit:	A zamárdi avar temető
Cey-Bert Gyula:	A honfoglalás kori magyar konyha
Csihák György:	Szent István király életműve és a magyar államalapítás
Csihák György: (szerk.):	A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tervezete (Javaslat a magyar őstörténet oktatásának reformjára hazánkban)
Dani Pál:	A "nomád feudalizmus"
Forrai Sándor:	A rosszul értelmezett finnugorság
Henkey Gyula:	A Somogy megyei népesség-etnikai embertani képe
Honti Szilvia:	Somogy megye őskutatásának újabb eredményei
Juba Ferencz:	Tengeri hajózásunk szittya-görög-magyar összefüggései a legújabb földtörténeti ismeretek tükrében
Kassai Lajos:	Egy sportág születik (A honfoglaló magyarok nyilazási technikája)
Kazár Lajos:	Az ősi japán nyelv az uráli és altaji népekéhez kapcsolható
Költő László:	A vörsi avar-magyar temető
Lukács József:	A pozsonyi csata
Magyar Kálmán:	A honfoglalás kori (895-1000) magyar államszervezés néhány kérdése
Magyar Kálmán:	A honfoglalás kori magyarság a legújabb kutatások alapján
Sebestyén László:	A Kárpát-medence népei a hunok bejöveteléig
Stamler Imre:	Az ősi Somogyország
Szekeres István:	Őstörténetünk írásjelekben. Egy kutatás módszerének eszközzrendszere
Szekeres István:	A nikolsburgi ábécé további jelei (II.)
Stamler Imre:	Utószó

Meghívó a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1993. évi rendezvényeire

Angol nyelvű összefoglalás

Francia nyelvű összefoglalás

Német nyelvű összefoglalás

Mellékletek

A Hatodik és a Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó évkönyvének tartalomjegyzéke

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

Terjesztőink

Előkészületben

INFO

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kiadványa
A Hetedik (Szentendrei) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

Csihák György: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őszinte története VII.

Jegyőkönyv

A Találkozó jegyőkönyve

Az előadások tartalmi kivonata

Államalapításunk. Meghatározás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Őstörténeti Találkozóira részére

A Magyar Őstörténeti Találkozó Házirendje

Nyilatkozat

A Szentendrei Magyar Őstörténeti Találkozó Műsora (tervezet)

Meghívó a Nyolcadik Magyar Őstörténeti Találkozóra Kaposvárra

Az előadások teljes szövege

Csihák György:	Rovásfelirat a svájci Pinsec-ben
Doinics László:	A honfoglaló magyarok elődeinek kialakulása és vándorlása
Galántha-Hermann Judit:	Kőrösi Csoma Sándor ladakhi munkálkodása idejének politikai háttere
Götz László:	Az uráli-finnugor nyelvek genetikus nyelvcsaládi elméletének ellentmondásairól
Juba Ferencz:	A magyar múlt és a tenger
Lukács József	Árpád útja a Kárpát-medencébe
Nádasy Jenő	Őstörténelmünk reálpolitikai fontossága
Nagy Kálmán:	A fejedelmek korának időszerű kérdései
Radácsi Imre:	A Johannita-lovagrend jeruzsálemi korának főbb magyar vonatkozásai
Szekeres István:	Írás és történelem
Szekeres István:	A nikolsburgi ábc további jelei
Szekeres István:	A "magyar" népnév és a "Megyer" törzsnév etimológiája. Magyar néprészünk történeti azonosítása
Stamler Imre:	Az eltagadott IX-X. századi magyar államszervezet
Tomerle János:	A magyar nyelv történelmi alaktana. Elsődleges igealakok
Török Albert:	Az aranyosszéki helynevek elrománosítása
Vámos-Tóth Bátor:	Magyarországi Tamara-nevek

Meghívó a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 1993. évi rendezvényeire

Angol nyelvű összefoglalás

Francia nyelvű összefoglalás

Német nyelvű összefoglalás

Mellékletek

A Hatodik és a Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó évkönyvének tartalomjegyzéke

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent kiadványai

Előkészületben

Terjesztőink

INFO

A ZMTE eddig megjelent kiadványai

- 1/ Az Első (Benidormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
153 oldal, ebből 60 oldal angol, francia és német nyelvű anyag
- 2/ A Második (Zürichi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
140 oldal, ebből 50 oldal angol, francia és német nyelvű anyag
- 3/ Magyarok Őstörténete. Összefoglaló áttekintés
48 oldal, írta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület őstörténeti írói munkaközössége
- 4/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szeged) Iskolájának Előadásai és Iratai
275 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 5/ Magyar Történelmi Tanulmányok 1.
133 oldal, kiegészítő tanulmányok a Tabi iskola előadásaihoz
- 6/ Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve
91 oldal, összefoglaló áttekintés
- 7/ Magyar Történelmi Tanulmányok 2.
119 oldal, Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet
- 8/ Képeslapok magyar történelmi motívumokkal
8 különféle, szimpla és dupla
- 9/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tabi) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai
416 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 10/ Die Frühgeschichte der Ungarn. Zusammenfassung
Geschrieben von der Arbeitsgruppe des Ungarisch Historischen Vereins Zürich
54 Seiten
- 11/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolcai) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai
224 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 12/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai
180 oldal, az előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 13/ Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról
64 oldal
- 14/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komáromi) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai
100 oldal, előadások szövege, jegyzőkönyv, műsor
- 15/ A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolcai) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai
120 old, előadások szövege, jegyzőkönyv

Előkészületben

- 1/ Hat Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai

**A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület eddig megjelent és
előkészületben levő történelmi tárgyú könyvei
megrendelhetők és megvásárolhatók a ZMTE terjesztőjénél**

Magyar Könyvszakmai Szövetség
1051 Budapest Roosevelt tér 7-8
Tel.: 132 8508/171 és 172 Fax: 111 22 58

Megvásárolhatók:

Gondos BT Magyar Nemzeti Könyvesbolt
1134 Budapest, Pannónia u. 22 Tel.: 111 54 60

FKGP Székház 1056 Budapest, Belgrád rkp. 24
Tel.: 118 28 55/124

Pavilonja Budapesten

VI. Teréz krt. 25. előtt
V. Deák Ferenc tér metró kijárat. Tel.: (este) 113 59 67

Püski Könyvesház, 1013 Budapest, Krisztina krt. 26.
Tel.: 175 77 63

9021 Győr, Király u. 5. Tel.: (06-96) 326-213

Püski Kiadó, 1012 Budapest, Lógodi u. 16.
Tel.: 201 44 44

Holló és Társa Könyvkereskedés, Lukács Zoltán könyvkereskedő
7400 Kaposvár, Múzeum köz 2.
Tel.: (06-82) 316 944

Kókai Irén könyvterjesztő, 8600 Siófok, Batthyány u. 33.
Tel.: (06-84) 311 162

Stúdium Akadémiai Könyvesbolt, 1052 Bp. Váci u.
Tel.: 118 56 80

Szép Lászlóné, 8900 Zalaegerszeg, Erdész u. 87.
Tel.: (06-92) 320 044

Tab Városi Könyvtár Könyvesboltja, Bolevác József
8660 Tab, Kossuth L. u. Tel.: (06-84) 320 416, (06 84) 320 453

MTESZ Székház, 6720 Szeged, Kígyó u. 4.
Tel.: (06-62) 310-998

Csokonai Vitéz Mihály Tanárképző Főiskola,
7400 Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky E. út 10.
Molnár István könyvkereskedő
Tel.: (06 82) 319 011

UNITAS Coop Kereskedelmi Rt. 6. sz. könyvesbolt
Holczbaerné Szabó Erzsébet
8300 Tapolca, Fő tér 10.
Tel.: (06-87) 311 497

Kódex könyvesbolt
2900 Komárom, Klapka György utca 20.

LITEA könyvesbolt és Teaszalon
1014 Budapest, Hess András tér 4
Fortuna udvar. Tel.: 1756 987

A PALLAS-AKADÉMIA KÖNYVESBOLTJAI

Beszterce, Gh. Sincai u. 22. sz. tel. 063-221217
Csikszereda, Petőfi u. 4. sz. tel. 066-114949
Kézdivásárhely, 49-es Udvartér 4. sz. tel. 067-363855
Marosvásárhely, Rózsák tere 13. sz. tel. 065-167863
Sepsiszentgyörgy, Kőrösi Csoma Sándor u. 2. sz. tel. 067-311285
Székelyudvarhely, Márton Áron tér 2. sz. tel. 066-214074

A Humanitas Könyvkiadó üzleteiben eladási pontjaink vannak:

Temesvár, Forradalom sugárút 10. sz.
Kolozsvár, I. C. Brateanu u. 22. sz.
Gyulafehérvár, Köztársaság u. 5. sz.

INFO

*Ungarisch Historischer Verein Zürich
Sekretariat des Treffens zur Frühgeschichte der Ungarn
Redaktion Corvinus Radio Zürich*

CH-8047 Zürich, Postfach 502
Telefon: 0041/1/941 40 39
Publifax: 0041/1/940 16 14

Postscheckkonto: Zürich 80 36214-1 (nur über Post)
Präsident: Dr. György J. Csihák
CH-8613 Uster 3. Postfach 105
Öffentliche Vorträge am zweiten Dienstag jeden Monats um 19 Uhr
CH-8047-Zürich, Winterthurerstrasse 135
Telefon: 0041/1/362 33 03

*Magyar Történelmi Iskola
Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
Magyarországi Tagozata*

H-1212 Budapest, Kossuth Lajos u. 106/a V. 16
Telefon: 0036/1/276 38 06
Konto-Nr.: OKHB 21631878 ZMTEMT (Kereskedelmi és Hitelbank)
Vizepräsident für Ungarn - magyarországi alelnök:
Prof. DR. Fejes Pál
H-6720 Szeged, Kelemen u. 8.
Telefon: 0036/62/311 096 hivatal, 321 531 magán

Nyilvános előadás minden hónap utolsó előtti csütörtökjén
17.00 órákor
H-1051 Budapest, Arany János u. 10.
Telefon: 0036/1/111 22 48 és 111 62 87

EZ A KÖNYV hasznos lehet mindazoknak, akik a magyar őstörténet kutatásával még nem sokat foglalkoztak, hiszen számukra itt most egy ablak nyílik, amelyen keresztül egy csodálatos, alig ismert, titokzatos tájra, az emberi régmúlt egy darabkájára tekinthetnek. A nyelvezet noha szakszerű, azért világos és közvetlen, tehát fiatalok vagy hiányos magyar nyelvtudással rendelkezők számára is élvezetes.

Ajánlkozunk azon szakembereknek is, akik egy rövid olvasmány keretében szívesen megismerkednének a Kilencedik Magyar Őstörténeti Találkozó keretében kifejtett főbb gondolatokkal.

Gyarapodni fog minden olvasója e könyvnek: nemzettudatában. Érezni fogja, hogy magyarnak lenni kedves ajándék.

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület

